KEDİ HİSSİ

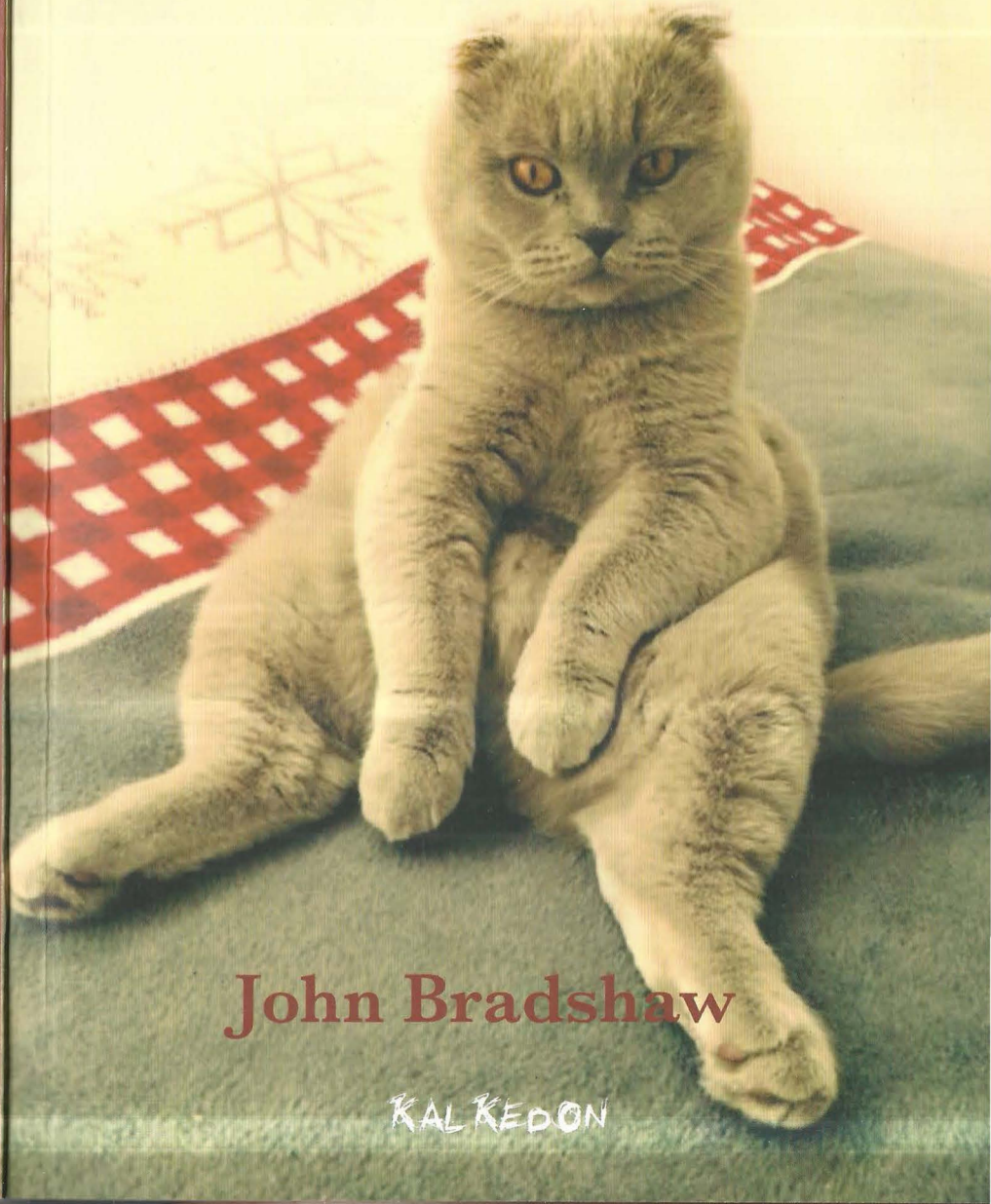
John Bradshaw

KAL KEDON

New York Times Bestseller

KEDİ HİSSİ

Kedilerin Sırları Çözülüyor

John Bradshaw

KAL KEDON

KEDİ HİSSİ

Kedilerin Sırları Çözülüyor

KEDİ HİSSİ

John Bradshaw

Orijinal Adı: *Cat Sense*

Kalkedon Yayıncılık: 344
Can Dostlar Kitaplığı: 2

Sarı Nasuh Sokak, No 49, Kat 3, Fatih-İstanbul
Telefon ve Fax: 0212 512 43 56 - Sertifika No: 13931
Web: www.kalkedonyayinlari.com.tr
e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Yayına Hazırlayan: **Hakan Tanıttıran**
Kapak Tasarım: **Şahan Yatarkalkmaz**
Sayfa Düzeni ve Düzelti: **Cansu Sakallı**

Bu kitap Ceylan Matbaası'nda (Ahmet Uçar) basılmıştır
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi 83/ 317-318-319
Zeytinburnu - İstanbul - Sertifika No: 23352
Tel: 0212 613 10 79 Fax: 0212 613 10 79

İngilizce Baskı: 2011, Basic Books, Perseus Books Group üyesidir.
Türkçe Birinci Basım: Kalkedon Yayınları, Nisan 2017
Copyright© Kalkedon Yayınları 2017
ISBN 978-605-4979-75-2

KEDİ HİSSİ

Kedilerin Sırları Çözülüyor

John Bradshaw

Türkçesi

Kardelen Kala

KALKEDON

Kitabın orijinal adı olan *CAT SENSE*, kedi davranışlarını inceleyen yeni bir bilim dalıdır. Bu bilimin amacı evcil hayvanınızla daha iyi dost olmanızı sağlamaktır.

Splodge (1988 - 2004) için.

Gerçek bir kediydi.

Köpekler bize aşağıdan hayranlıkla,
kediler bize tepeden kurumla bakar.
Winston Churchill

Eğer bir kişi kedileri seviyorsa, ben hakkında başka hiçbir şey bilmeden onun arkadaşı ve yoldaşı sayılırım.
Mark Twain

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Teşekkürler	19
Giriş	23
Bölüm 1: Kediler Zamanın Eşiğinde	37
Bölüm 2: Kediler Aramızda Dolaşıyor	69
Bölüm 3: Bir Adım Geri İki Adım İleri	101
Bölüm 4: Her Kedi Evcil Olmayı Öğrenir	135
Bölüm 5: Kedilerin Gözünden Dünya	167
Bölüm 6: Düşünceler ve Hisler	195
Bölüm 7: Kediler Bir Arada	239
Bölüm 8: Kediler ve İnsanlar	281
Bölüm 9: Birey Olarak Kediler	323
Bölüm 10: Kediler ve Doğal Hayat	353
Bölüm 11: Gelecek ve Kediler	377
Daha Fazla Bilgi İçin	405

ÖNSÖZ

Bir kedi tam olarak nedir? Kediler aramızda yaşamaya başladıkları andan itibaren insanların ilgisini üzerine çekmiştir. İrlanda inanışına göre, "Bir kedinin gözleri bizim için başka bir dünyaya açılan kapılardır." Hem de bu dünya bizim için son derece gizemli bir yerdir. Birçok hayvan sahibi köpeklerin açık ve dürüst olduğu ve onlara dikkatini veren herkese niyetlerini açık edeceği konusunda hemfikirdir. Öte yandan kedileri anlamak neredeyse imkânsızdır. Hayatlarını nasıl yaşayacaklarına dair onlar kurallarını kabul ederiz; ancak bu kuralların ne olduğunu asla tam olarak anlayamayız. Kedisi Jock'tan "kişisel asistanım" diye bahseden Winston Churchill, bir zamanlar Rus siyasetinden "Bir enigmanın içindeki bir gizeme sarılmış bir bilmece ama belki de bir anahtarı vardır" diye bahsederken aslında kedileri anlatıyor da olabilirmiş.

Peki, bir anahtar var mıdır? Ben olduğuna ve dahası bilimde gizli olduğuna eminim. Şimdiye kadar birçok kedi ile aynı evi paylaştım ve "sahip olma" tanımının bu ilişkiyi pek de doğru bir şekilde ifade etmediğini fark ettim. Birkaç kedi batı-

nın doğuşuna tanıklık ettim ve yaşlı kedilerime bunaklık ve hastalıkla geçirdikleri o üzücü son anlarına dek baktım. Gerçekten kendilerini besleyen eli ısırmak için can atan vahşileşmiş kedilerin kurtarılıp evlere yerleştirmelerine yardımcı oldum. Yine de, tek başına ele alındığında kedilerle olan bireysel ilişkimin bana onların gerçekte nasıl olduğu ile ilgili çok fazla bir şey anlattığını düşünmüyorum. Bunun yerine, saha biyologları, arkeologlar, gelişimsel biyologlar, hayvan psikologları, DNA kimyagerleri ve kendim gibi antrozoologlar gibi bilim adamlarının çalışmalarının, parça parça bulgularla kedilerin gerçek doğaları hakkında fikir sahibi olmamızı sağladığına inanıyorum. Hâlâ bazı parçalar eksik olsa da artık önümüze daha kesin bir görüntü çıkıyor. Bu bildiğimiz şeyleri ve hâlâ keşfedilmesi gereken şeyleri ortaya koyup değerlendirmek ve en önemlisi bunları kedilerin yaşamını iyileştirmek için nasıl kullanabileceğimizi görmek için oldukça uygun bir zaman.

Kedilerin ne düşündüğü hakkında bir fikir edinmek bizi onlara "sahip olmaktan" duyduğumuz zevkten alıkoymamalı. Bir teoriye göre hayvanlarımızın varlığından zevk almamızın tek yolu onlara "küçük insanlar" gibi davranıp, kedi düşünce ve ihtiyaçlarımızı onlara yükleyerek, bize ne kadar yanıldığımızı söyleyemeyeceklerinin güveniyle yaşamaktır. Bu bakış açısının doğal sonucu, hayvanlanmızın bizim ona söylediğimiz şeyleri ne anladığı ne de umursadığıdır. Bu durumda birden bire artık onları sevmediğimizi fark edebiliriz. Ben bu düşünceye katılmıyorum. İnsan beyni aynı anda hayvanlar hakkında birbiriyle tamamen zıt iki fikir tutabilecek ve ikisini de aynı derecede geçerli sayabilecek kapasitededir. Hayvanların bazı yönlerden aynı insanlar gibi, bazı yönlerden ise onlardan tamamen farklı olduğu fikri birçok karikatürün ve tebrik kartının ana temasını oluşturur. Eğer bu iki özellik birbirini geçersiz kılsa bunların hiçbiri komik olmazdı. Aslında durum bunun tam tersidir. Kediler hakkında hem kendi çalışmalarım hem de başka araş-

tırmalar üzerinden yeni şeyler keşfettikçe, hayatımı onlarla paylaşabildiğim için kendimi daha da iyi hissediyorum.

Çocukluğumdan beri kediler daima çok ilgimi çekmiştir. Ben çocukken ne bizim kedimiz ne de komşularımızın kedisi vardı. Tanıdığım tek kediler sokağın aşağısındaki çiftlikte yaşıyordu. Onlar da ev kedisi değil fare avcısıydılar. Zaman zaman erkek kardeşimle ikimiz bu kedilerin çiftlikteki binalar arasında koştuğunu görürdük ve bu durum ilgimizi çekerdi; ancak bu hayvanlar oldukça meşguldü ve insanlara, özellikle de küçük erkek çocuklarına pek de dostça yaklaştıkları söylenemezdi. Çiftçi bir keresinde bize saman balyalarının içindeki yuvalarında yatan bir grup kedi yavrusunu göstermişti. Ancak bu kedilerin insanlara alışması için herhangi bir çaba göstermiyordu. Onların tek rolü çiftliğini zararlı hayvanlardan korumaktı. O yaşlarda kedilerin yalnızca avluda yem kovalayan tavuklar ya da her akşam sütlerinin sağılması için inek ahırına geri sokulan inekler gibi bir çiftlik hayvanı olduğunu düşünüyordum.

İlk kedim, bu çiftlik kedilerinin birebir zıddı olan, Kelly adında nevrotik bir Burma kedisiydi. Kelly, annemin sık sık hastalanan ve o hastanedeyken kedisine bakacak bir komşusu olmayan bir arkadaşının kedisiydi. O zamanlar bizim evde kalır, kaçıp kendi evine geri dönmeye kalkmasın diye dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Sadece haşlanmış mezgit yerdi. Kendisini çok seven sahibesinin koşulsuz ilgisinin her an üzerinde olmasına alışkın gibiydi. Bizimle olduğu dönemlerde zamanının çoğunu kanepenin arkasında saklanarak geçirir; ancak ne zaman telefon çalsa birkaç saniye içinde hareketlenir, annemin dikkatini tamamen karşı tarafa vermesini bekler ve ardından uzun Burma kedisi köpek dişlerini baldırına geçiriverirdi. Evimizi sık arayan kişiler, konuşmanın başlamasından yaklaşık 20 saniye sonra ani bir çığlık ve ardından sinirli bir küfür duyacakları fikrine alışmışlardı. Anlaşılabilir bir şekilde hiçbi-

rimiz Kelly'yi özel olarak sevmezdik ve eve gitme zamanı geldiğinde her zaman memnun olurduk.

Normal bir kedi ile aynı evi paylaşmanın güzelliklerini, mesela okşanınca mırıldanma veya gelenleri bacaklarına sürtünerek karşılama gibi davranışları ancak kendi hayvanlarım olunca anladım. Bu özellikler muhtemelen binlerce yıl önce kedileri evlerine alan ilk insanlar tarafından da takdir edilmişti. Bu davranışlar aynı zamanda evcil kedinin dolaylı bir atası olan Afrika yaban kedisi türünün evcilleştirilmiş bireylerinin de ayırt edici bir özelliğidir. Bu özelliklere verilen önem yüzyıllar içinde giderek arttı. Bugünkü kedi sahipleri kedilerine her şeyden önce gösterdikleri sevgi ve şefkat için değer verse de, tarihlerinin büyük bölümü boyunca evcil kediler fare ve sıçan avlayarak varlıklarını haklı çıkarmak zorunda kalmıştır.

Evcil kedilerle olan deneyimim arttıkça bu pratik geçmişlerini de daha çok takdir etmeye başladım. Taşınmak zorunda kalmamızı telafi etmek için kızıma aldığımız kabarık siyah-beyaz türlü kedi yavrusu Splodge, kısa sürede büyük, uzun tüylü ve oldukça huysuz bir avcıya dönüştü. Birçok kedinin aksine, yetişkin bile olsalar sıçanlardan hiç korkmuyordu. Kısa sürede, kahvaltı etmek için aşağı indiğimizde bulmamız için mutfağa ölü sıçanlar bırakmasını takdir etmediğimizi anladı. Bundan sonra avcılık faaliyetlerini kendisine saklamaya başladıysa da, sıçanlara pek rahat verdiğini zannetmiyorum.

Ancak, sıçanlara karşı ne kadar cesur olsa da, Splodge genellikle diğer kedilerden uzak duruyordu. Zaman zaman, eve çok hızlı döndüğü için kedi kapısının çarptığını duyuyorduk. Böyle durumlarda pencereden dışarı göz attığımızda genellikle mahalledeki yaşça daha büyük kedilerden birinin arka kapımıza doğru pis pis bakmakta olduğunu görüyorduk. Yakınlardaki bir park en sevdiği avlanma bölgesiydi; ancak buraya gelip giderken pek dikkat çekmemeye özen gösteriyordu. Diğer kedilere, özellikle de erkek kedilere karşı olan bu çekingenli-

Splodge

ği yalnızca birçok kedi için tipik bir davranış değildir. Aynı zamanda, belki de kedilerle köpekler arasındaki en önemli fark olan sosyal beceri zayıflığına işaret eder. Birçok köpek için birbirleriyle iyi anlaşmak hiçbir sorun teşkil etmez.

Kediler için ise bu oldukça zorlu bir görevdir. Ancak günümüzde birçok kedi sahibi kedilerinin diğer kedileri hemen kabul etmesini bekler. Bu beklenti kendileri yeni bir kedi almaya karar verdiklerinde veya taşınıp, hiçbir şeyden haberi olmayan kedilerini başka bir kedinin bölgesi olarak gördüğü bir yere götürdüklerinde ortaya çıkabilir.

Kediler için istikrarlı bir sosyal çevre yeterli değildir. Sahiplerinden istikrarlı bir fiziksel ortam sağlamalarını da beklerler. Kediler özünde, etraflarıyla derin bağlar geliştiren, bölgelerine

düşkün hayvanlardır. Bazıları için, ihtiyaçları olan tek bölge sahiplerinin evidir. Bir başka kedim olan Lucy, Splodge'un çocuğunun yeğeni olmasına karşın avlanmaya pek ilgi duymuyordu. Kızışma dönemine girip de saatlerce ortadan kaybolduğu zamanlar hariç, evden hiçbir zaman on metreden fazla uzaklaşmıyordu. Lucy'nin kızı olan ve beni evimde doğan Libby ise Splodge kadar cesur bir avcıydı; ancak kendisi evden çıkmak yerine erkek kedileri ayağına çağırmayı tercih ediyordu. Hepsi akraba olsalar ve hayatlarının büyük bölümünde aynı evde yaşasalar da, Splodge, Lucy ve Libby'nin kişilikleri birbirinden oldukça farklıydı.

Onları gözlemlerken, hiçbir kedinin tam olarak tipik özellikler göstermediğini öğrendim. Kedilerin de aynı insanlar gibi kişilikleri vardı. Bu gözlem beni bu farklılıkların nasıl ortaya çıktığını incelemeye itti.

Kedilerin evde yaşayan haşere avcılarından can yoldaşı ev arkadaşına olan dönüşümleri hem yakın zamanda hem de çok hızlı gerçekleşmiştir ve en azından kedilerin bakış açısından henüz tam olarak sona ermiş değildir. Günümüzde kedi sahiplerinin kedilerinden beklentileri yüz yıl önceki kedi sahiplerinin kedilerinden bekledikleri özelliklerden oldukça farklıdır. Bazı açılardan kediler bu yeni popülerlikleri konusunda oldukça zorluk çekmektedir. Birçok kedi sahibi kedilerinin savunmasız küçük kuşları ve fareleri öldürmemesini tercih eder. Ev hayvanlarından çok vahşi yaşamla ilgilenen insanlar ise kedilerin avcılık dürtülerine karşı giderek daha çok seslerini yükseltmektedir. Aslında muhtemelen şu anda kediler son iki yüzyılda hiç olmadığı kadar çok düşmana sahiptir. Kedilerin, hem de yalnızca birkaç kuşak içinde, insanlığın zararlı hayvanlardan kurtulmak için kullandığı bir avcı olarak yaşadığı geçmişini silmesi mümkün müdür?

Kediler avcılık dürtülerinin yarattığı tartışmanın farkında olmasalar da, diğer kedilerle olan ilişkilerinde yaşadıkları zor-

lukların son derece farkındadır. Onları bu kadar zahmetsiz ev hayvanları haline getiren bağımsızlıkları muhtemelen yalnız başına yaşama geçmişlerinden gelmektedir. Ancak bu durum onların da farklı durumlara alışmak konusunda köpekler kadar rahat olduğunu varsayan sahiplerin beklentilerine uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Kediler eşsiz özelliklerini kaybetmeden sosyal ihtiyaçlarında daha esnek hale gelip diğer kedilerin varlığından etkilenmeyecek hale gelebilir mi?

Bu kitabı yazmamın nedenlerinden biri, bundan elli yıl sonraki kedilerin nasıl hayvanlar olacağına dair tahmin yürütmekti. İnsanların kuşkusuz son derece tatlı bir hayvan olan kedilerin varlığının keyfini çıkarmaya devam etmesini istiyorum. Ancak, bir tür olarak kedinin bu durumun sürdürülebileceği doğru bir yönde ilerlediğini düşünmüyorum. En vahşi sokak kedisinden en çok üzerine titrenen Siyam kedilerine dek her türlü kediyi inceledikçe, insanların kedilerin mevcut durumunun hiç değişmeyeceğini varsaymaya daha uzun süre devam edemeyeceğimizi fark ettim. Eğer geleceklerini garantiye almak istiyorsak kedilerin bakım ve üretimine daha dikkatli bir şekilde yaklaşmalıyız.

TEŞEKKÜR

Kedi davranışı inceleme çalışmalarıma bundan 30 yıl önce ilk olarak Waltham Centre for Pet Nutrition'da başlayıp, ardından South-Hampton Üniversitesi'nde devam ettim; şimdi ise Bristol Üniversitesi'nin Antrozooloji Enstitüsü'nde sürdürüyorum. Öğrendiklerimin birçoğunu kedileri bizzat uzun uzun inceleyerek kazandım. Bunlara kendi kedilerim, komşularımın kedileri, ev bulma merkezlerindeki kediler, eskiden Antrozooloji Enstitüsü'nün binasında yaşayan kedi ailesi ve birçok vahşileşmiş kedi ile çiftlik kedisi dâhildir.

Çok sayıdaki köpek bilimciyle karşılaştırıldığında, kediler konusunda uzmanlaşmış daha az sayıda bilim insanı vardır. Bunlardan daha da azı evcil kedileri incelemeyi seçer. Beraber çalışma ayrıcalığına sahip olduğum ve kedilerin dünyayı nasıl gördüğü konusundaki görüşlerimin şekillenmesine yardımcı olan insanlardan bazıları Christopher Thorne, David Macdonald, Ian Robinson, Sarah Brown, Sarah Benge (kızlık soyadıyla Lowe), Deborah Smith, Stuart Church, John Allen, Ru-

ud van den Bos, Charlotte Cameron- Beaumont, Peter Neville, Sarah Hall, Diane Sawyer, Suzanne Hall, Giles Horsfield, Fiona Smart, Rhiann Lovett, Rachel Casey, Kim Haw- kins, Christine Bolster, Elizabeth Paul, Carri Westgarth, Jenna Kiddie, Anne Seawright ve Jane Murray'dir. Elbette daha niceleri de buna dâhildir ve burada bu listenin tamamını sunmama imkân yok.

Aynı zamanda rahmetli Profesör Paul Leyhausen, Dennis Turner, Gillian Kerby, Eugenia Natoli, Juliet Clutton-Brock, Sandra McCune, James Serpell, Lee Zasloff, Margaret Roberts ve Cats Protection'daki çalışma arkadaşları, Diane Addie, Irene Rochlitz, Deborah Goodwin, Celia Haddon, Sarah Heath, Graham Law, Claire Bessant, Patrick Pageat, Danielle Gunn-Moore, Paul Morris, Kurt Kotrschal, Elly Hiby, Sarah Ellis, Britta Osthaus, Carlos Driscoll, Alan Wilson, ve rahmetli, çok özlenen Penny Bernstein gibi yurt içinde ve dışında birçok meslektaşımla yaptığım paylaşımlardan da çok fazla şey öğrendim. Aynı zamanda Bristol Üniversitesi'nin Veterinerlik Fakültesi'ne ve özellikle Profesör Christine Nicol ve Profesör Mike Mendl ile Doktor David Main ve Doktor Becky Whay'e, Antrozooloji Enstitüsü'nü ve araştırmasını aralarına aldıkları için çok teşekkür ediyorum.

Kediler hakkındaki araştırmalarım yüzlerce gönüllü kedi sahibinin (ve de kedinin!) iş birliği sayesinde gerçekleşti. Onlara da her zaman minnettar olacağım. Birleşik Krallık'ın RSPCA, Blue Cross ve St Francis Animal Welfare gibi birçok kedi derneğinin cömert katkıları olmasa araştırmalarımızın çoğu var olmazdı. Cats Protection'a da yirmi yıldır bize sağladıkları pratik ve finansal destekten dolayı teşekkür ederiz.

Kedi davranışları üzerine yürütülen neredeyse otuz yıllık araştırmayı ortalama bir kedi sahibi tarafından anlaşılabilecek bir hale getirmek kolay bir iş değildi. Bu konuda Basic ve Penguin'deki editörlerim Lara Heimert ve Tom Penn ve yorulmak

bilmeyen temsilcim Patrick Walsh uzman yardımlarını benden esirgemediler. Hepinize çok teşekkür ederim.

Önceki kitaplarımda olduğu gibi bu sefer de illüstrasyonlarda hayvanlara hayat vermesi için arkadaşım Alan Peters'dan yardım istedim ve her zamanki gibi harika bir iş çıkardı.

Son olarak da, torunum Beatrice'in "Dedemin ofisi" dediği odaya girip uzun süre ortadan kaybolduğum dönemlerde gösterdikleri sabır için aileme teşekkür etmeliyim.

GİRİŞ

Günümüzde evcil kediler dünyada en çok tercih edilen evcil hayvanlardır. Köpeğe insanın en iyi dostu denir, buna rağmen dünyanın her yerinde üç kediye bir köpek düşmektedir.[1] Giderek daha fazla insan, köpekler için çok uygun olmayan şehir hayatını tercih etmeye başladığından, bu hayat tarzı içinde kedilerin popülerliği artmaktadır. Birleşik Krallık'taki tüm ailelerin dörtte birinden fazlası bir veya daha fazla kedi beslemektedir. Bu oran ABD'de üçte bir civarındadır. Evcil kedilerin sık sık masum keselilerin katili olarak kötülendiği Avustralya'da bile tüm hanelerin yaklaşık beşte birinde kedi beslenmektedir. Dünyanın her yerinde kediler, parfümden mobilyaya ve şekerlemelere kadar birçok tüketim maddesinin reklamlarında kullanılmaktadır. "Hello Kitty" adlı çizgi karakter 60'tan fazla ülkede 50.000'den fazla markalı üründe kullanıla-

1) Bu oran milyonlarca sahipsiz hayvani ve kopeklerin ender görüldüğü Müslüman ülkelere dair tahminleri de içermektedir.

rak milyarlarca dolarlık bir değer kazanmıştır. Yaklaşık her beş kişiden biri, yani insanların önemli bir azınlığı kedileri sevmese de, çoğunluğun en sevdikleri bu hayvana duydukları ilgide hiçbir azalma görülmemektedir.

Kediler bir şekilde aynı anda hem sevgi dolu hem de kendi kendilerine yeten hayvanlar olmayı başarmaktadır. Köpeklerle karşılaştırıldıklarında bakımları da çok kolaydır. Eğitilmeleri gerekmez. Kendi temizliklerini de kendileri yapar. Köpeklerin aksine, evde yalnız bırakıldığında sahibinin arkasından saatlerce ağlamaz ancak yine de bazı kediler sahipleri eve geldiğinde omu sevgiyle karşılar. İyice gelişen mama endüstrisi sayesinde yemek zamanları da sahipleri için son derece zahmetsizdir. Çoğunlukla gelip kimseyi rahatsız etmezler ama kendilerine sevgi gösterildiğinde memnun olurlar. Kısacası, kedi beslemek kolay ve zahmetsizdir.

Ancak, her ne kadar şehir hayatına alışmış görünseler de, kedilerin dört ayağından üçü hâlâ vahşi köklerinden ayrılmamıştır.

Köpeklerin düşünce biçimi ataları gri kurtlarınkinden bir hayli farklıdır artık. Kediler ise halen vahşi avcılar gibi düşünür. Bir iki kuşak içinde kolayca 10.000 yıl önceki, evcilleştirilmemiş durumlarının temel özelliği olan bağımsız yaşamlarına dönebilir. Bugün bile milyonlarca kedi, ev hayvanı olarak değil yabani leşçiler ve avcılar olarak, insanlarla yan yana ama onlara hiç güvenmeyerek yaşamaktadır. Kedi yavruları akıl almaz bir hızla dostu düşmandan ayırmayı öğrendiğinden, kediler birbirinden son derece farklı olan bu iki yaşam biçimine tek bir kuşak içinde uyum sağlayabilir. Yabani bir anne babadan doğmuş bir yavru ev kedisi olarak büyütüldüğünde herhangi bir evcil kediden bir farkı olmayacaktır. Aynı şekilde, sahibi tarafından terk edilmiş bir kedi sokaklarda yaşamaya başlayabilir. Bir iki kuşak içinde yavrularının, şehirlerimizin gölgelerinde gizlenen diğer vahşi kedilerden bir farkı kalmayacaktır.

Kedilerin popülerliği artıp sayıları çoğaldıkça, onlardan hiç

hoşlanmayan insanlar da, birkaç yüzyıl öncesinde olduğundan çok daha büyük bir hırsla seslerini yükseltmektedir. Kediler, köpekler ve domuzların aksine hiçbir zaman "pis" ithamıyla karşılaşmamış[2] ve yüzeysel olarak her yerde kabul görüyor olsa da, her kültürde, azınlık bir grup kedilerden hoşlanmamaktadır. Neredeyse her yirmi kişiden biri ise kedileri tiksindirici bulduğunu söylemektedir. Çok az sayıda Batılı insan sorulsa köpeklerden hoşlanmadıklarını itiraf edecektir. Böyle hisler besleyenler genellikle ya hayvanlardan hoşlanmamaktadır[3] ya da bu hislerini, çocukluklarında köpek saldırısına uğramaları gibi belli bir deneyime dayandırmaktadırlar. Kedi fobisi[4] daha derin ve temelleri zehirli türlerden korunma mantığına dayanan -yılan ve örümcek gibi daha yaygın fobilere oranla daha az görülen- bir durum olsa da, bu fobiye sahip olan insanlar için aynı derecede güçlü bir deneyimdir. Orta Çağ'da dini gerekçelerle milyonlarca kedinin öldürülmesine neden olanlar da muhtemelen sayıları bugünkü kadar çok olan kedi fobiklerdi. Yani, kedilerin popülerliğinin kalıcı olacağının bir garantisi yok. Gerçekten de, eğer bir şeyler yapmazsak, yirminci yüz yıl kedilerin altın çağı olarak hatırlanacak bir dönem olabilir.

Bugünlerde kedilerin çok fazla üretildiği ve "masum" yabani hayvanları gereksizce öldürdüğü gibi birçok argüman ortaya çıkmaktadır. Bu tarz fikirler Avustralya ve Yeni Zelanda'da daha yaygın olsa da, Birleşik Krallık ve ABD'de de taraftar topla-

2) Söylenene göre Hz. Muhammed kedisi Muezza'yi o kadar çok severdi ki, "Üzerinde uyuyanı rahatsız etmektense ceketsiz dolaşmayı tercih ederdi." Minou Reeves, *Muhammad in Europe* (New York: NYU Press, 2000), 52.

3) Rose M. Perrine ve Hannah L. Osbourne, 'Personality Characteristics of Dog and Cat Persons', *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the Inter-actions of People & Animals* 11 (1998): 33-40

4) Bu durum, "ailurophobia" adı verilen, tanımlanmış tıbbi bir hastalıktır.

maya başlamıştır. Kedilere karşı olanlar içinde en aşırıları, kedilerin avlanmasına izin verilmemesini, evcil kedilerin dışarı salınmamasını ve vahşi kedilerin öldürülmesini talep etmektedirler. Dışarıda yaşayan kedilerin sahipleri, evlerinin çevresindeki vahşi yaşama bu kadar zarar veren bir hayvanı desteklemekle suçlanmaktadırlar. Vahşi kedileri kendi iyilikleri için kısırlaştırmaya ve aşılamaya çalışan veterinerler, bazı meslektaşları tarafından ne bu kedilerin ne de çevredeki vahşi yaşamın yararına olan, yasadışı bir şey yapmakla suçlanmaktadırlar.[5]

Bu tartışmada her iki taraf da kedilerin "doğası gereği" avcı olduğunu kabul etmekte, ancak bu duruma nasıl yaklaşılacağı konusunda fikir ayrılığına düşmektedir. Avustralya ve Yeni Zelanda'nın bazı bölgelerinde kediler buradaki ekosistemlere kuzey yarım küreden taşınmış "yabancı" avcılar olarak görülmekte ve sokağa çıkma yasakları, zorunlu mikroçipler gibi yöntemlerle kontrol altında tutulmaktadır. Birleşik Krallık ve ABD gibi, kedilerin yüzlerce yıldır diğer canlılarla beraber yaşadığı yerlerde bile, kedilerin evcil hayvan olarak giderek artan popülerliği, baskın bir azınlığın bunlara benzer önlemler talep etmeye başlamasına neden olmuştur. Kedi sahipleri ise, kedilerin çevrelerindeki doğal kuş ya da memeli yaşamına ciddi bir zarar verdiği yönünde herhangi bir bilimsel kanıt olmadığının altını çizmekte, görülen zararların daha çok, bu canlıların karşı karşıya olduğu yaşam alanı kaybı gibi tehlikelerin artmasına bağlı olduğunu savunmaktadır. Buna bağlı olarak, evcil kedilere dayatılacak herhangi bir kısıtlamanın, güya tehdit altında bıraktıkları canlıların soylarının güçlenmesiyle sonuçlanması pek olası görünmemektedir.

Kediler ise elbette bizim artık onların avcılık yeteneklerine

5) David A. Jessup, 'The Welfare of Feral Cats and Wildlife', *Journal of the American Veterinary Medical Association* 225 (2004): 1377-83; Bkz. www.avma.org/News/Journals/Collections/Documents/javma_225_9_ 1377-pdf-

pek değer vermediğimizin farkında değillerdir. Onların dünyasında, karşılarındaki en büyük tehdit insanlardan değil, diğer kedilerden gelmektedir. Kediler içlerinde insan sevgisi ile doğmaz. Bu, yavru iken öğrendikleri bir duygudur. Ayrı şekilde, diğer kedileri de kendiliğinden sevmez. Tersine, içgüdüleri, karşılaştıkları her kediden şüphe duymalarını, hatta ona korku ile yaklaşmalarını öngörür. Köpeklerin atası olan son derece sosyal kurtların aksine, kedilerin ataları yalnız yaşamayı seven, bölgelerine bağlı hayvanlardı. Kediler 10.000 yıl önce insanlarla iletişime geçtiğinde, birbirlerine de daha iyi katlanmayı öğrenmeleri gerekmiş olmalı. Bu sayede, insanlara ve onlardan öncelikle yanlışlıkla, daha sonra bilerek gelen yiyiyeceklere erişim sağlayabilecekleri yakınlıkta yaşamayı da öğrenmiş oluyorlardı.

Kediler henüz köpeklerin birbirine duyduğu iyimser hevesli yakınlığı hissetmek üzere evrimleşmemiştir. Bunun sonucu olarak birçok kedi hayatlarını diğer kedilerden kaçınmaya çalışarak geçirir. Bu esnada sahipleri istemeden de olsa onları başka kedilerle zaman geçirmeye zorlamaktadır. Bu bir komşu kedi ya da sahibinin o "yalnız kalmasın diye" aldığı ikinci bir kişi olabilir. Kedi sayısı arttıkça, her kedinin başka kedilerle geçirdiği zaman ve buna bağlı olarak yaşadığı gerginlikler de artmaktadır. Sosyal çekişmelerden kaçınmakta zorlanan kediler, bir türlü rahat oldukları bir yer bulamaz. Yaşadıkları stres davranışlarını ve hatta sağlık durumlarını da etkiler.

Birçok kedinin genel durumu olabileceği kadar iyi değildir. Bunun nedeni belki onların sorunlarının köpeklerinki kadar dikkat çekici olmaması, belki de her şeyi kendi içlerinde sessizce yaşamayı seçmeleridir. İngiliz bir hayvan yardım kuruluşunun 2011 yılında yaptığı araştırmaya göre, ortalama bir kedinin sosyal ve fiziksel durumu %64'te kalmıştır. Bu oran, birden fazla kedinin yaşadığı evlerde daha da düşüktür. Kedi sahiplerinin kedilerin davranışlarını anlama oranı ise %66 ile bi-

raz daha yüksektir.[6] Kuşkusuz, kedi sahipleri kedilerinin davranışlarının sebeplerini daha iyi anlasalar, birçok kedi çok daha mutlu bir hayat yaşardı.

Böyle sorunlarla karşı karşıya olan kedilerin ihtiyacı olan şey, ne kadar tatlı olurlarsa olsunlar, bizim duygusal tepkilerimiz değil, bizden ne istediklerini daha iyi anlamamızdır. Köpekler duygularını açıkça ifade eder. Sallanan kuyrukları ve heyecanla aşağı yukarı zıplamaları bize ne kadar mutlu olduklarını açıkça gösterir. Sinirleri bozuk olduğunda da bunu bize göstermekten kaçınmazlar. Öte yandan, kediler duygularını fazla açığa vurmazlar. Hislerini saklayıp, acıktıklarında yiyecek istemek dışında, bize neye ihtiyaç duyduklarını söylemekten kaçınmayı tercih ederler. Uzun zamandır kuşkusuz bir sevgi belirtisi olarak görülen mırıldamalarının arkasında bile daha karmaşık anlamlar yattığı açığa çıkmıştır. Elbette köpekler bilimin kendileriyle ilgili keşfedebileceklerinde yarar sağlar. Ancak, sorunları katlanılmaz hale gelene dek bizimle iletişim kurmaktan kaçınan kediler için bu bilgiler hayati önem taşımaktadır. Her şeyden önce kediler, sıklıkla olduğu gibi sosyal hayatlarında sorun yaşadıklarında bizim yardımımıza ihtiyaç duyar.

Kedilerin, köpeklerin yarar sağladığı tarzda bilimsel araştırmaları ciddi bir ihtiyacı vardır.

Ne yazık ki, kedi biliminde, son zamanlarda köpek biliminde yaşanan patlamaya benzer bir ilgi artışı görülmemektedir. Basitçe ifade etmek gerekirse, kediler bilim insanlarının ilgisini köpekler kadar çekmemektedir. Ancak, son yirmi yılda bu konuda ciddi ilerlemeler görülmüş, bilim insanlarının kedilerin dünyayı nasıl gördüğü ve akıllarının nasıl işlediğine dair

6) The People's Dispensary for Sick Animals, 'The State of Our Pet Nation. The PDSA Animal Wellbeing (PAW) Report 2011', Shropshire, 2011; bkz. tinyurl.com/b4jgzjk. Kopekler sosyal ve fiziksel çevre söz konusu olduğundan biraz daha iyi (%71) ancak davranışlar söz konusu olduğunda biraz daha kotu (%55) bir performans göstermiştir.

varsayım ve yorumları bu yeni bilgiler ışığında derin değişimler geçirmiştir. Bu kitabın merkezinde bu heyecan verici keşifler bulunmakta, kitap, kedilerin yeni beklentilerimize uyum sağlamalarına nasıl yardımcı olabileceğimize dair yönlendirmeler içermektedir.

Kediler, vahşi davranışlarının birçoğunu koruyarak, insanlarla beraber yaşamayı öğrenmiştir. Cins kedilerin oluşturduğu bir azınlık dışında kalan kediler, köpeklerin aksine insanlar tarafından "yaratılmış" değildir. Daha çok, bizimle beraber evrilerek, onlara farkında olmadan sunduğumuz iki rolden birine uyum sağlamayı öğrenmiştir. Kedilerin insan toplumlarındaki ilk rolü haşere kontrolü yapmaktı. Yaklaşık 10.000 yıl önce kediler, ilk ambarlarımızın sunduğu yüksek kemirgen nüfusundan faydalanmak için yanımıza geldi ve bu ortamı çevredeki kırsala tercih ederek yeni av koşullarına uyum sağladı. Tahıl ve diğer bitki ürünlerine karşı herhangi bir istek duymayan kedilerin varlığının ne kadar yararlı olduğunu fark eden insanlar da, süt ve iç organlar gibi artık hayvan ürünlerini etraftaki kedilere vererek onları yanlarında tutmaya çalışmış olmalılar. Kedilerin, ilkiyle aynı zamanlarda ortaya çıkmış olduğu tahmin edilen ancak kökleri antik çağların karanlığında kaybolmuş olan ikinci rolü ise insanlara yoldaşlık etmektir. Kedilerin bu rolünün ilk kanıtı Mısır'dan gelmektedir; ancak kedilerin, özellikle kadınlar ve çocuklar için, bundan çok daha önce evcil hayvan rolünü almaya başlamış olması olasıdır.

Geçtiğimiz yıllar içinde kediler bu iki rolü aynı anda almamaya başladılar. Kısa zaman öncesine kadar kedilerin avcılık yeteneği bizim için çok değerliyken, bugünlerde kedi sahipleri kedileri mutfaklarının ortasına ölü bir fare getirdiğinde buna çok da memnun olmamaktadırlar.

Kediler ilkel geçmişlerinin izlerini taşımaktadır ve davranışlarının önemli bir bölümü vahşi içgüdülerine dayanır. Kedilerin davranışlarını anlamak için öncelikle nereden geldiklerini

ve bugünkü özelliklerini nasıl geliştirdiklerini anlamamız gerekir. Bu nedenle, bu kitabın ilk üç bölümünde kedilerin vahşi, yalnız avcılardan yüksek apartmanlarda yaşayan ev hayvanlarına dönüşme yolculuğuna göz atacağız.

Köpeklerin aksine, kedilerin çok küçük bir azınlığı insanlar tarafından ıslah edilerek üretilmiştir. Dahası, bunun olduğu durumlarda bile çabalar yalnızca fiziksel görünüme yoğunlaşmıştır. Hiç kimse ev koruması, çobanlık yapması ya da avcıları koruyup onlara yardımcı olması için gereken özellikleri taşıyan kediler üretmeye çalışmamıştır. Kediler daha çok, vahşi tahılların toplanıp depolanmasından günümüzdeki endüstriyel tarım faaliyetlerine dek uzanan tarım yolculuğunun gereklilikleri ile hayatımıza girmiş ve bunlara uyum sağlayacak şekilde evirilmiştir.

Elbette, kediler binlerce yıl önce insanların yaşadığı yerlere ilk geldiğinde, diğer özellikleri de göz ardı edilmemiştir. Etkileyici yapısı, çocuksu yüzü ve gözleri, kürkünün yumuşaklığı ve en önemlisi bize nasıl sevgi göstereceğini öğrenme becerisi kedileri evcil hayvan olarak görmemizde etkili olmuştur. Dahası, insanoğlunun sembollere ve mistik olgulara merakı, kedilerin kısa zamanda ikonlaştırılmasına olanak sağlamıştır. Kedilere dair yaygın görüşler bu algılardan etkilenmiştir. Kedilere karşı aşırı dinci algılar kedilerin nasıl muamele gördüğünü belirlemekle kalmamış, biyolojik olarak hem nasıl davrandıklarını hem de dış görünüşlerini etkilemiştir.

Kediler insanlarla beraber yaşamak için değişmiş olsalar da, bu iki türün görünüşte paylaştıkları fiziksel dünyayı algılama ve yorumlama biçimleri birbirinden son derece farklıdır. 4, 5 ve 6. bölümler bu farklılıkları incelemektedir. Kediler ve insanlar memeli olsalar da, duyuları ve beyinleri son derece farklı şekillerde çalışmaktadır. Kedi sahipleri çoğunlukla bu değişikliklere gerekli önemi vermezler. İnsanların genel eğilimi, çevremizdeki dünyayı tek, nesnel bir gerçeklik olarak yo-

rumlamaktır. Günümüzde, mantık ve bilimi dayanan algımızla bile dünyayı hâlâ duygun bir yer olarak görür, havaya, denize ve gökyüzündeki yıldızlara çeşitli anlamları ve amaçları varmış gibi yaklaşırız. Bu nedenle, bizimle iletişim kurup çeşitli hislerini paylaşan kedilere küçük tüylü insanlar gibi davranma yanılgısına düşmek bizim için oldukça kolaydır.

Ancak, bilimsel bulgular bunun gerçeklikten son derece uzak olduğunu göstermiştir. Kitabın bu bölümü, her kedi yavrusunun nasıl etrafındaki dünyaya dair kendi kişisel algısını oluşturduğundan başlayarak, kedilerin, özellikle son derece gelişkin koku duyularını kullanarak nasıl çevreleri hakkında bilgi topladığından ve beyinlerinin bu bilgileri nasıl yorumlayıp kullandığından ve duygularının nasıl çeşitli fırsat ve engellere olan tepkilerini yönettiğinden bahsetmektedir. Hayvanların duygularından bahsetmek bilimsel çevrelerde yeni kabul görmeye başlamış bir durumdur.

Bazıları halen duyguların bilinç ile gelen bir olgu olduğunu ve bu nedenle insanlar ve belki birkaç primat hariç hiçbir hayvan için duygulardan bahsedilemeyeceğini savunmaktadır. Ancak, bizim de gözlemleyebileceğimiz gibi, eğer temelde bizimle aynı beyin yapısını ve hormon sistemlerini paylaşan bir hayvan korkmuş görünüyorsa, korkuya benzeyen bir his yaşıyor olması olasıdır. Bunu belki tam olarak bizim hissettiğimiz şekilde hissetmiyor olması, onun bu duygusunun korku olmadığı anlamına gelmez.

Biyoloji biliminin kediler hakkındaki birçok bulgusu (ancak hepsi değil) kedilerin her şeyden önce avcı olarak evirildiği fikrini desteklemektedir. Ancak kediler aynı zamanda da sosyal hayvanlardır. Başka türlü, hem avcı hem de ev hayvanı olmaları mümkün olamazdı. Evcilleştirilmenin gereklilikleri, insanlarla beraber yaşama zorunluluğu ve daha sonra insanlarla duygusal bağlar kurmanın getirileri, kedilerin atalarına oranla çok daha büyük bir sosyal alana sahip olmalarını sağlamıştır.

7, 8 ve 9. bölümler bu sosyal bağları ayrıntılı olarak incelemekte, kedilerin birbirlerini ve insanları nasıl gördüğünü ve bunlarla nasıl iletişim kurduğunu ve neden iki farklı kedinin aynı durum karşısında çok farklı tepkiler verebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Diğer bir değişle, bu bölümlerde kedilerin "kişiliklerinin" arkasındaki bilimsel açıklamaları inceleyeceğiz.

Kitabın sonuç bölümünde ise günümüzde kedilerin dünyadaki yerinde ve önümüzdeki yıllarda bunun nasıl değişebileceğinden bahsedeceğiz. Kedilerin üzerinde, kimi iyi niyetli, kimi düşmanca olan birçok baskı vardır. Safkan kediler halen azınlık durumundadır ve üreticileri de son yıllarda safkan köpekleri son derece kötü etkileyen uygulamalardan uzak durabilmektedirler.[7] Ancak, son zamanlarda yaygınlaşan, Bengal kedisi gibi, evcil kediler ile diğer, vahşi kedi türlerinin kırmaları yeni "türler" üretme modasının beklenmedik sonuçları olabilir. Aynı zamanda kendimize, kedilerin, en çok iyiliklerini isteyen insanlar tarafından bilmeden ve belli belirsiz şekillerde değiştirilip değiştirilmediğini de sormamız gerekir. İlginç bir şekilde, istenmeyen kedi yavrularının sayısını azaltmak için iyi niyetle yapılan kısırlaştırma çalışmaları, yavaş yavaş, kedileri insanlarla yaşamaya uygun kılan özellikleri yok ediyor olabilir. Zira genellikle kısırlaştırılmaktan kaçınılan kediler, insanlara en çok şüpheyle yaklaşan ve avlanmakta en başarılı olanlardır. Günümüzde en dost canlısı, en uysal kediler üreyemeden kısırlaştırılırken, en vahşi ve hırçın kediler istedikleri gibi üreyerek, kedilerin insanlarla daha uyumlu şe-

7) Birleşik Krallık'taki cins kopeklerin durumu, Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (www.rspca.org.uk/allaboutanimals/pets/dogs/ health/pedigree-dogs/report), the Associate Parliamentary Group for Animal Welfare (www. apgaw. org/images/ stories/PDFs/Dog-Breeding-Report-2012.pdf) ve the UK Kennel Club ile DogsTrust(breedinginquiry.files.wordpress.com/2010/01/final-dog-inquiry-120110. pdf) yuva bulma derneği tarafından yaptırılanlar da dâhil birkaç uzman raporunda özetlenmiştir.

kilde yasayacak özelliklerinin evrimini tersine çeviriyor.

Su an kedilerden, yapamayacakları bir şey isteme riski ile karşı karşıyayız. Binlerce yıldır haşere kontrolü için kullandığımız bir hayvanın, artık bu davranışlarını rahatsız edici ve kabul edilemez bulduğumuz için bir anda değişmesini bekliyoruz. Aynı zamanda, kedilerin yalnız, bölgelerine düşkün hayvanlar olduğunu göz ardı ederek onların arkadaşlarını ve komşularını seçme hakkına sahip olmayı bekliyoruz. Nedense, köpekler çevrelerindeki köpekler konusunda esnek olabiliyor diye, kedilerin de sırf biz istiyoruz diye onlardan beklediğimiz ilişkileri geliştireceğini düşünüyoruz.

Yirmi ya da otuz yıl öncesine dek kediler insanların beklentilerine uyum sağlayabiliyordu; ancak artık, özellikle de artık avlanmamaları ve evden uzaklaşmamaları gerektiği konusundaki beklentilerimize uymakta oldukça zorlanıyor. Neredeyse diğer bütün evcil hayvanların aksine, safkan kediler hariç diğer tüm türlerin vahşi hayvandan evcil hayvana dönüşme yolculuğu, kontrollü üreme ile değil, doğal seçilim ile gerçekleşmiştir. Basitçe söylemek gerekirse kediler onlara sunduğumuz fırsatlara uyum sağlayacak şekilde evrilmiştir. Kendi istedikleri şekilde üremelerine izin verilen kedilerin yavruları içinde, o sırada insanlarla birlikte yaşamaları için ne gerekiyorsa bunu uyum sağlamayı başaran kedi yavrularının hayatta kalıp genlerini bir sonraki kuşağa aktarma ihtimali daha yüksek olmuştur.

Kedilerin, en azından onlara karşı olanların istediği kadar kısa bir sürede, avcılık içgüdülerinin tamamen yok olacağı ya da bir köpek kadar uyumlu davranacakları şekilde evrilmeleri mümkün değildir. On binlerce yıllık doğal seçilim, kedilerin insanlarla olan ilişkisi başarılı olmadığında kendi kendine yaşayabilmek için gereken esnekliği geliştirmesine olanak sağlamış olsa da, bu esneklik şu sıralar kedilerden beklediğimiz uyum kapasitesini karşılayabilecek kadar büyük değildir. Kediler kadar sık üreyen bir tür söz konusu olduğunda bile, bu

yolda küçük bir adim atmak için bile kuşaklarca süren bir doğal seçilim süreci gerekmektedir. Ancak özellikle, büyük bir dikkatle gerçekleştirilecek üreme çalışmaları gelecekteki kedi sahiplerinin isteklerini karşılayacak ve kedi sevmeyenleri mutlu edecek kediler ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Kedilerin genetik yapısını değiştirirken bir yandan da şu an mevcut kedilerin hayatlarını iyileştirmek için de birçok şey yapabiliriz.

Kedi yavrularının sosyal ortamlara daha iyi uyum sağlaması için çalışmak, kedilerin nasıl ortamlara ihtiyaç duyduğunu anlamak için çaba göstermek ve kedilerin stresli buldukları durumlarla baş etmeleri için onlara bilinçli bir şekilde yardımcı olmak, kedilerin onlardan talep ettiğimiz şekilde davranmalarını sağlayabilir ve aynı zamanda kedi ile sahibi arasındaki bağları güçlendirebilir.

Kediler birçok yönden yirmi birinci yüzyılın ideal ev hayvanlarıdır. Ancak aynı şekilde yirmi ikinci yüzyıla uyum sağlamaları mümkün olacak mıdır? Kediler insanların gözündeki pozisyonunu koruyacaksa (geçmişte yaşadıkları durumlar ve aldıkları tepkiler bunun her an değişebileceğini göstermektedir), kedilerin iyiliği için çalışan dernekler, çevreciler ve kedi severler arasında, herkesin isteklerini karşılayacak bir kedi türünün nasıl geliştirilebileceği konusunda anlaşmaya varılmalıdır. Gereken değişimler bilimin ışığında gerçekleştirilmelidir. Bunun için ilk adim, hem kedi sahiplerinin hem de diğer insanların, kedilerin geçmişi ve davranışlarının altında yatan anlamlar hakkında bilinçlenmesi olmalıdır. Aynı zamanda, kedi sahipleri de, sadece onların avcılık içgüdüsünü azaltmak için değil, aynı zamanda daha mutlu yaşamalarını sağlamak için de kedilerinin davranışlarını nasıl başka alanlara yönlendirebileceklerini öğrenerek, evcil hayvanlarının giderek kötüleşen imajını düzeltmek için çalışmaları mümkündür. Daha uzun dönemde, yeni gelişen, davranış ile genetik "kişilik" özellikle-

ri arasındaki bağları inceleyen davranışsal genetik bilimi, giderek kalabalıklaşan bir dünyaya uyum sağlayabilecek kediler üretmemize olanak sağlayacaktır.

Tarih boyunca gözlemlediğimiz gibi, kediler çeşitli şekillerde kendi kendilerine yetmenin yollarını bulmaktadır. Ancak, insanların yardımı olmadan toplumun şu anki beklentilerine uyum sağlamaları mümkün değildir. Kedileri anlamak için, öncelikle onların temel doğal özelliklerine saygı duymayı öğrenmeliyiz.

1

Kediler Zamanın Eşiğinde

Evcil kediler artık dünyanın her tarafında bulunmaktadır; ancak vahşi hayvanlardan evcil hayvanlara dönüşümlerinin nasıl gerçekleştiği bir muammadır. Çevremizdeki hayvanların büyük çoğunluğu basit, pratik nedenlerle evcilleştirilmiştir. İnek, koyun ve keçi, et, süt ve deri kaynağı olarak kullanılır. Domuzdan et, tavuklardan da et ve yumurta elde edilir. En sevdiğimiz evcil hayvan olan köpek de insanlara can yoldaşlığı etmenin yanı sıra, avcılık, çobanlık, iz sürme gibi birçok başka alanda da yardım sağlar. Kediler bunların hiçbirinde o kadar başarılı değildir. İnsanlar için en önemli özellikleri olan haşere kontrolündeki başarılarının bile biraz abartılmış olduğu söylenebilir. Bu nedenle, köpeklerin aksine, kedilerin insan yaşamının içine nasıl bu kadar etkili bir şekilde girmiş olduğunu kestirmek oldukça zordur. On bin yıl önce kediler kapımıza ilk geldiğinde bu soruya bir cevap aramaya başlamış olmalıyız.

Kedilerin evcilleştirilmesine dair yaygın anlatılara göre, kediler ilk defa yaklaşık 3.500 yıl önce Mısır'da insanların evle-

rinde yaşamaya başlamıştır. Ancak bu teorinin gerçekliği, moleküler biyoloji biliminden gelen yeni kanıtlar ışığında sorgulanmaya başlanmıştır. Günümüzde yaşayan evcil kediler ile vahşi kedilerin DNA'ları karşılaştırıldığında, evcil kedilerin köklerinin çok daha erken bir döneme, yaklaşık 10.000 ile 15.000 yıl öncesine (MÖ 8000 ila 13000 yıllarına) dayanmaktadır. Bu hesaplamalardaki en erken tarihler göz ardı edilebilir. Yaklaşık 15.000 yıl öncesinden daha eski dönemlerde evcil kedilerin varlığı, kendi türümüzün evrimi açısından çok mantıklı olmayacaktır. Taş devrinde yaşayan avcı toplayıcı insanların kedi beslemeye ihtiyacı ya da bunu yapabilecek kaynakları olması pek olası değildir. En geç tarih olan 10.000 yıl öncesi ise, evcil kedilerin Orta Doğu'daki çeşitli bölgelerde bulunan birkaç vahşi atadan evrimleştiğini varsaymaktadır.

Başka bir değişle, kedilerin evcilleştirilmesi ya yaklaşık aynı dönemlerde, ya da uzun bir zaman içerisinde birden farklı bölgede gerçekleşmiştir. Kedilerin yaklaşık MÖ 8000 civarında evcilleştirilmeye başladığını varsaysak bile, bu tarih yine de evcil kedilere dair ilk kayıtların Mısır'da ortaya çıkmasından 6.500 yıl öncesine tekabül etmektedir. Şimdiye dek çok az bilim insanı, insan ve kedi arasındaki ilişkinin bu ilk ve en uzun dönemi üzerine çalışmıştır.

Bu döneme dair arkeolojik bulgular bize fazla ipucu sunmamaktadır. Kedilere ait MÖ 7000 ila 8000 yıllarına dayanan diş ve kemik parçaları Filistin'in Eriha şehrinde ve Irak'tan Ürdün ve Suriye'ye ve Akdeniz'in doğu kıyıları ile Mısır'a uzanan "medeniyet beşiği" Bereketli Hilal'in başka bölgelerinde bulunmuştur. Ancak bu tarz bulgulara oldukça ender rastlanmaktadır. Dahası, belki de derileri için öldürülmüş vahşi kedilere ait olma olasılıkları da yüksektir. Günümüzde İsrail ve Ürdün olan bölgelerde bulunan duvar resimleri ve heykeller evcil kedilere benzeyen hayvanları gösterse de, bunlar insanlarla birlikte ya da ev içinde tasvir edilmemiş olduğundan vah-

şi kedilere ve hatta büyük kedigillere ait olma olasılıkları da yüksektir. Tüm bu bulguların evcil kedilerin en erken hallerine ait olduğunu varsaysak bile, bunlara neden bu kadar ender rastlandığı üzerine düşünmek gerekir. MÖ 8000, yılına gelindiğinde insanlarla köpeklerin ilişkisi, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın bazı yerlerinde köpeklerin sıklıkla sahipleriyle beraber gömüleceği kadar gelişmişti. Kedi cenazeleri ise ancak MÖ yaklaşık 1000 yılında Mısır'da yaygınlaşmaya başlamıştır.[1] Eğer kediler gerçekten bu dönemde evcilleştirildiyse, insanlarla ilişkilerine dair çok daha fazla somut kanıt bulunmuş olması gerekirdi.

İnsanlarla kedilerin ilişkisinin nasıl başladığına dair en büyük ipuçları Bereketli Hilal'den değil, Kıbrıs'tan gelmektedir. Kıbrıs, deniz en düşük seviyesindeyken bile hiç bir zaman anakaraya bağlanmamış olan az sayıdaki Akdeniz adalarından biridir. Bunun sonucu olarak, insanlar yaklaşık 12.000 yıl önce adaya gelmeden önce burada bulunan hayvanlar adaya ya yüzerek ya da uçarak gelmişti. Bu dönemlerde, muhtemelen ilk evcil köpekler dışında doğu Akdeniz bölgesinde hiçbir evcil hayvan bulunmamaktaydı.

Bu nedenle ilk yerleşimcilerle birlikte adaya gelen hayvanlar ya bireysel olarak evcilleştirilmiş ya da bilmeden konvoya katılmış vahşi hayvanlar olmalıydı. Bu nedenle, o dönemki kedilerin de yüzmekten günümüzdeki kediler kadar hoşlanmadığını varsayarsak, anakaradaki kedilerin vahşi mi evcil mi olduklarını bilemesek de, Kıbrıs'ta bulunan kedilerin buraya insanlar tarafından bilinçli olarak getirildiği söylememiz mümkündür. Orada bulunan kalıntılar, ya yarı evcil ya da en azından yakalanmış hayvanlara ya da onların atalarına ait olmalıdır.

Kıbrıs'ta bulunan ilk kedi kalıntıları, MÖ 7500 civarı kuru-

1) Darcy F. Morey, *Dogs: Domestication and the Development of a Social Bond* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

lan insan yerleşimleriyle aynı döneme denk gelmektedir. Bu durumda bunların adaya insanlar tarafından getirilmiş olması büyük bir olasılıktır. Kediler o dönemde kullanılan küçük teknelerde fark edilmeden adaya getirilemeyecek kadar büyük ve hareketli hayvanlardır. O dönemdeki deniz taşıtları hakkında çok fazla bilgi sahibi olmasak da, muhtemelen bir kedinin içinde uzun süre saklanamayacağı kadar küçük olduklarını biliyoruz. Dahası, yaklaşık 3.000 yıl boyunca Kıbrıs'ta insan yerleşimlerinden uzakta yaşayan kedilerle ilgili hiçbir kanıt bulunmamıştır. Bu durumda en olası senaryo, Kıbrıs'a giden ilk yerleşimcilerin yanlarında anakarada yakalayıp evcilleştirdikleri vahşi kedileri götürmüş olmasıdır. Bu durumda bu insanların vahşi kedileri evcilleştirmeyi öğrenmiş tek grup olabileceğini düşünmek pek gerçekçi olmadığından, bunun Doğu Akdeniz'den o dönemde yapılan bir şey olduğu sonucuna varılabilir. Bunun kanıtı olarak, tarih öncesi çağlarda Girit, Sardunya ve Mayorka gibi diğer büyük Akdeniz adalarına da evcil kedi getirilmiş olduğuna dair kanıtlar mevcuttur.

Vahşi kedilerin evcilleştirilmesinin en olası nedeni de Kıbrıs'taki ilk yerleşimlerde gözlenebilmektedir. İlk andan itibaren bu yerleşimler de, anakarada olduğu gibi farelerin istilası ile karşı karşıya kaldı. Kedilerin aksine bu istenmeyen farelerin gemilerde saklanabildiği ve Akdeniz üzerinde yiyecek tohum veya tahıl torbalarında bilmeden adaya taşındığı söylenebilir. Bu durumda en olası senaryo, fareler adaya yerleştikten sonra buradaki kolonicilerin ana karadan evcil ya da yarı evcil kediler getirtmiş olduğudur. Bu ilk yerleşimin kurulmasından on yıl ya da yüz yıl sonra gerçekleşmiş olabilir. Arkeolojik incelemeler bu kadar küçük farklılıkları ayırt edemez. Eğer bu bulgular doğruysa, kedi evcilleştirmenin anakarada 10.000 yıl kadar uzun zaman önce başladığı söylenebilir.

Bu konuda herhangi bir somut kanıt bulunması pek mümkün değildir. Bunun nedeni, bir yerleşim yerinde de bulunsa,

kedi kalıntılarının hayatının çoğunu burada geçirmiş evcil bir hayvana mı yoksa avlanarak oraya getirilmiş vahşi bir kediye mi ait olduğunu ayırt etmenin imkânı olmamasıdır.

Kökleri ne olursa olsun, haşerelerle mücadele etmek için kedi evcilleştirme uygulaması, modern çağlarda da, Afrika'nın, evcil kedi bulmanın güç ve vahşi kedilerin bol olduğu bölümlerinde devam etti. Alman botanikçi Georg Schweinfurth, 1869 yılında Beyaz Nil üzerinde seyahat ederken, aldığı bitki örneklerinin geceleri kemirgenlerin saldırısına uğradığını fark etti. Scheweinfurth olayı şöyle anlatmaktadır;

> Buralardaki en yaygın hayvanlardan biri vahşi step kedisidir. Yerliler onları evcil olarak üretmese de, genç-ken yakaladıklarında, kulübelerinin ve duvarlarının içinde yaşamaya kolaylıkla uyum sağladıklarını görmektedirler. Burada büyüyen kediler sıçanlarla olan doğal savaşlarını sürdürür. Ben de bu kedilerden birkaç tane edindim. Birkaç gün bağlı tutulduktan sonra vahşi doğalarının önemli bir bölümünü kaybettiler ve birçok yönden normal evcil kedilere benzeyecek şekilde binaların içinde yaşamaya alıştılar. Gece yatmadan önce onları normalde tehlike altında olan torbalarıma bağlamaya başladım. Böylece, sıçanlardan gelebilecek zararlardan korkamadan uyuyabiliyordum.[2]

Scheweinfurth gibi, ondan çok daha önce yaşamış olan kâşifler de büyük ihtimalle kısa sürede kedilerini bağlı tutmaları gerektiğini öğrenmişlerdir. Bağlanmamaları durumunda kediler kolayca kaçarak daha önce onlar kadar büyük avcılarla karşılaşmamış olan çevre doğasına ciddi zararlar verebilirdi. Eninde sonunda başlarına bunun geldiğini biliyoruz. İnsanların adaya yerleşmesinden birkaç yüzyıl sonra vahşi kedilerden

2) Alıntı: C. A. W. Guggisberg, *Wild Cats of the World* (New York: Taplinger, 1975), 33-4.

ayırt edilemeyen bir kedi türü adaya yayıldı ve birkaç bin yıl boyunca burada yaşadi.[3] Muhtemelen ilk yerleşimcilerle gelen kedilerden yalnızca tahıl ambarlarına bağlı tutulanlar orada kalıp insanlara haşerelerle mücadelelerinde yardımcı olurken, diğerleri yerel doğal yaşamı keşfe çıkmıştı. Bu kaçan kedilerden üreyen kuşakların daha sonra avlanarak yenilmiş olması da olasıdır;

Zira Kıbrıs'taki diğer Neolitik yerleşim yerlerinde kedilere ve tilki gibi diğer avcı hayvanların yani sıra evcil köpeklere ait kırık kemik kalıntıları bulunmuştur.

Haşereleri kontrol etmek için vahşi kedilerin evcilleştirilmesi uygulaması muhtemelen ilk tahıl ambarlarında yeni bir tür olan ev faresinin (Mus musculus) ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Gerçekten de bu iki türün tarihleri kaçınılmaz bir şekilde birbirlerine bağlıdır. Ev faresi, dünyada bulunan otuzdan fazla fare türünden yalnızca biri olsa da, insanlarla bir arada yaşamaya ve onların yiyecekleriyle beslenmeye alışmış tek türdür.

Ev farelerinin kökleri, insanoğlunun evirilmesinden çok daha uzun bir süre, yaklaşık bir milyon yıl önce Hindistan'ın kuzeyinde yaşamış vahşi bir türe dayanmaktadır. Buradan yola çıkan ev fareleri yolda vahşi tahıllarla beslenerek hem doğuya hem de batıya doğru yayılmaya başlamış ve en sonunda da ilk tarım ürünü tahıllarla karşılaştıkları Bereketli Hilale ulaşmıştır. İsrail'de 11.000 yıllık tahıl deposu kalıntılarında fare dişleri ve Suriye'de 9.500 yıllık, fare kafası şeklinde oyulmuş taş bir madalyon bulunmuştur. Böylece, insanlar ile günümüze dek gelmiş olan ilişkileri başlamıştır. İnsanlar yalnızca farelerin yararlanabileceği yiyecek depoları sağlamakla kalmamış, yuva yapabilecekleri sıcak, kuru yerler bulmalarına ve vahşi

3) Su anda Kıbrıs'ta bu kedilerin soyu tükenmiş ve yerlerini başka bir ana kara memelisi olan kızıl tilki almış durumdadır. Bu hayvan su an adadaki tek etobur kara memelisi konumundadır.

kediler gibi avcı hayvanlardan korunmalarına olanak sağlamıştır. Bu yaşam koşullarına uyum sağlayan fareler gelişip ürerken sağlayamayanlar ölüp gitmiştir. Bugünlerde ev farelerinin, özellikle orman fareleri gibi rakip türlerin bulunduğu durumlarda, insan yerleşimlerinden uzakta yerleşip çoğalmaları sık rastlanan bir durum değildir.

İnsanlar aynı zamanda ev farelerine yeni yerleşim yerleri bulma olasılığı da sunmuştur. Bereketli Hilalin güneydoğu kısmında, bugün Suriye ve kuzey Irak'ı içine alan bölgede yaşayan fareler, muhtemelen yerleşimler arasında taşınan tahıllar aracılığıyla yanlışlıkla Yakın Doğu'nun her yerine, Akdeniz'in doğu kıyılarına ve buradan da Kıbrıs gibi yakın adalara taşınmıştır.

Ev farelerinin istilasına ilk uğrayan ve buna bağlı olarak muhtemelen kedilerin evimize olan yolculuğunun başlamasına aracılık eden ilk topluluk Natufianlardı. Natufianlar MÖ 11000 ila 8000 yılları arasında günümüzde İsrail-Filistin, Ürdün, güneybatı Suriye ve güney Lübnan'ı içine alan bölgede yerleşik bir uygarlıktı. Tarımı ilk icat eden topluluk olarak görülen Natufianlar ilk başta bölgedeki diğer yerleşimciler gibi avcılık ve toplayıcılık yapıyorlardı. Ancak zamanla, bugün olduğundan çok daha verimli olan bölgelerinde, çevrelerine bol miktarda yetişen vahşi tahılların hasadında uzmanlaşmaya başladılar. Bunu yapabilmek için orağı icat ettiler. Natufian yerleşimlerinde bulunan orakların, yalnızca buğday, arpa ve çavdar gibi vahşi tahılların aşındırıcı saplarını biçmekten kaynaklanabilecek parlak bir yüzeyleri olduğu görülmüştür.

İlk Natufianlar küçük köylerde yaşıyordu. Taş duvarlı ve çatıları çalılıklardan yapılan evleri kısmen toprağın altındaydı. MÖ yaklaşık 10800 yılına dek çok ender olarak özellikle tahıl ekimi yapıyorlardı. Ancak sonraki 1.300 yıl içinde yaşanan, Genç Dryas çağı olarak bilinen iklim değişikliği, tarla açma,

ekim yapma ve hasat konusunda hızlı gelişmeleri de beraberinde getirdi. Ekilen tahıl miktarı arttıkça, depolama gerekliliği de artmaya başladı. Natufianlar ve onlardan sonra gelenler muhtemelen kerpiçten yapılmış ve evlerinin küçük halleri olarak tasarlanmış depo çukurları kullanıyorlardı. Ev faresinin kendi kendine evcilleşmesini tetikleyen de muhtemelen yapılar oldu. Bu yeni ve zengin çevreye kolayca adapte olan fareler, insanoğlunun ilk memeli haşeresi haline geldi.

Farelerin sayısı arttıkça, onları avlayan tilki, çakal, yırtıcı kuşlar, Natufianların evcil köpekleri ve elbette vahşi kediler de dikkatlerini buralara yöneltmiş olmalılar. Vahşi kedilerin, fareleri avlayan diğer türlere karşı iki avantajı vardır: hem çok kolay hareket edebilir, hem de gece, farelerin hareketlendiği neredeyse zifiri karanlık içinde avlanır. Ancak, eğer vahşi kediler de insanlardan günümüzdekiler kadar korkuyorlardıysa, bu yeni zengin yiyecek kaynağından nasıl faydalanabildiklerini düşünmek güçtür. Bu nedenle, bu bölgedeki vahşi kedilerin günümüzdekilerden daha az korkak olduğu sonucuna varılabilir.

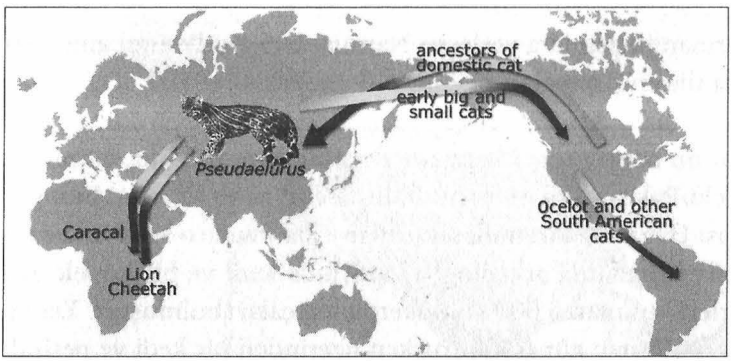
Natufianların bilerek kedi evcilleştirdiklerine dair hiçbir kanıta sahip değiliz. Fareler gibi kediler de, tahıl tarımının başlamasının ortaya çıkardığı yeni bir kaynaktan faydalanmak için insanların yanına gelmiştir. Natufianların tarımı giderek karmaşıklaşıp daha fazla ürün içermeye başlayıp koyun ve keçi gibi hayvanlar evcilleştirildiğinde ve tarım diğer bölge ve kültürlere yayılmaya başladığında, kedilerin önündeki fırsatlar da artmaya başladı.

Bunlar günümüzde anladığımız anlamda evcil kediler değildi. Daha çok bugünkü şehir tilkilerini andırıyor olmalıydı bu kediler. İnsanların etrafında yaşamaya uyum sağlasa da, temel yabaniliklerini koruyordu. Kedilerin evcilleştirilmesi çok daha uzun süre sonra gerçekleşecekti.

Bereketli Hilal ve çevresindeki bölgelerdeki kedilerin evrimleşmesi hakkında şaşırtıcı derecede az şey biliyoruz (bkz. Syf.

KEDİLERİN EVRİMİ

Ormanların kralı aslandan minik kara ayaklı kediye kadar tüm kedi ailesinin kökleri, yaklaşık 11 milyon yıl önce Orta Asya steplerinde yaşamış orta boylu kedi benzeri bir hayvan olan Pseudaelurusa dayanmaktadır. Pseudaelurus, soyu tükenmeden önce, anormal derecede düşük olan deniz seviyesinden yararlanarak Kızıldeniz üzerinden Afrika'ya göç ederek burada, günümüzde karakulak ve serval olarak bildiğimiz türler de dâhil çeşitli orta boylu kedi türlerine evirildi. Diğer Pseudaeluruslar, Bering Boğazı üzerinden Kuzey Amerika'ya geçerek burada doru vaşak, vaşak ve puma olarak evrimleşti. Yaklaşık 2-3 milyon yıl önce, Panama kıstağının oluşmasının ardından ilk kedi türleri Güney Amerika'ya geçti. Burada dünyadan kopuk olarak evrimleşerek, oselo ve Geoffroy kedisi gibi başka hiçbir yerde bulunmayan türler haline geldi. Aslan, kaplan, jaguar ve leopar gibi büyük kediler Asya'da evrimleştikten sonra hem Avrupa'ya hem de Kuzey Amerika'ya yayıldı. Günümüzdeki yaşam olanları geçmişte olduğunun minicik bir parçası ancak. İlginç bir şekilde, günümüzdeki evcil kedilerin atalarının yaklaşık 8 milyon yıl önce Kuzey Amerika'da evirilip yaklaşık 2 milyon yıl sonra yeniden Asya'ya göç ettiği düşünülmektedir. Yaklaşık 3 milyon yıl önce bu türler evrimleşerek günümüzde bildiğimiz yaban kedisi, kum kedisi ve sazlık kedisi gibi türleri oluşturdu. Aynı dönemde, Pallas kedisi ve balıkçı kediyi de içeren ayrı bir Asya ırkı da ortaya çıkmaya başladı.[4]

Felidaelerin göç yolu

4) Bu göçler hakkında daha detaylı bilgi için, bkz. Stephen O'Brien ve Warren Johnson'in kitabi "The Evolution of Cats", *Scientific American* 297 (2007): 68-75

45, "Kedilerin Evrimleşmesi"). Arkeolojik bulgular, 10.000 yıl önce bölgede birkaç kedi türünün yaşadığını göstermektedir. Artan fare nüfus yoğunluğu bu türlerin ilgisini çekmiş olmalı. Daha sonraları eski Mısırlıların çok sayıda evcilleştirilmiş, Felis chaus, ya da yaygın adıyla sazlık kedisi bulundurduklarını biliyoruz. Ancak sazlık kedileri yabani kedilerden çok daha ağır (yaklaşık 5-10 kilo civarında) ve benekli geyik ve gazel yavrularını öldürebilecek kadar da büyüktür. Yiyecekleri içinde kemirgenler de olsa da, tahıl ambarlarına sıklıkla erişemeyecek kadar büyük ve rahatsız edici görülmüş olabilir. Ya da belki de yalnızca karakterleri insanlar arasında yaşamaya uygun değildi. Mısırlıların sazlık kedilerini evcilleştirip haşere kontrolü için eğitmeye çalıştığına dair kanıtlar mevcuttur; ancak bu konuda kalıcı bir başarı sağlayamamış gibi görünmektedirler.

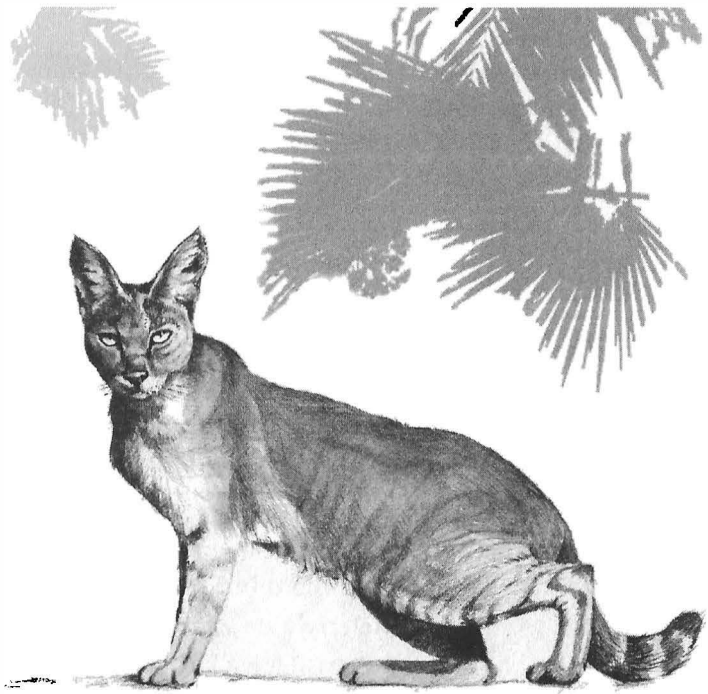
Aynı dönemde ortaya çıkan başka bir tür ise, Felis margarita, ya da kum kedisi adı verilen, keskin duyma duyularını kullanarak geceleri avlanan büyük kulaklı bir kedidir. Dahası sazlık kedilerine oranla insanlardan daha az korktuğu için evcilleştirmeye daha uygun olabilir. Ancak bu kedi daha çok çöllerde yaşar. Patilerinin altı bile çıkak kumlardan korunmak için kalın bir tüy tabakası ile kaplıdır. Bu nedenle, genellikle ormanlık alanlara yerleşen Natufianlara ait ilk tahıl ambarlarına ulaşmış olmaları pek olası değildir.

Uygarlık Asya kıtası boyunca doğuya doğru yayıldıkça insanlar bu bölgelerdeki kedilerle iletişime geçmişlerdir. Günümüzdeki Pakistan'da bulunan Indus Nehri yakınlarında, Indus Vadisi Uygarlığı tarafından kurulan Chanhudaro kasabasında yapılan kazılarda arkeologlar, üzerinde kedi ve bir köpek patisi izleri bulunan 5.000 yıllık kerpiç parçaları bulmuştur. Yeni yapılan kerpiç güneşte kururken üzerinden bir kedi ve peşinden koşan bir köpek geçmiş gibi görünmektedir. İzler evcil bir kedininkinden daha büyüktür ve perdeli ayakları ile uzun pençeleri bunun bir Felis viverrina, ya da balıkçı kedi olduğunu gös-

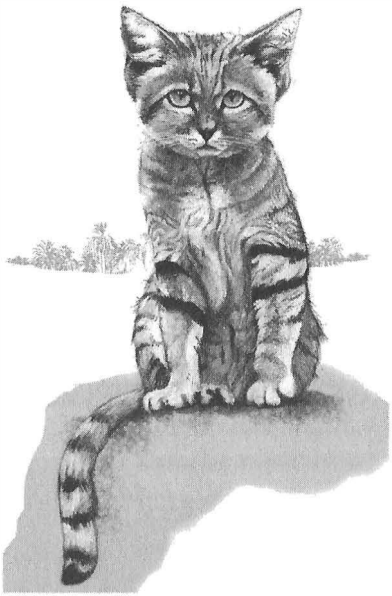
termektedir. Bu kedi türü bugünlerde İndus Vadisi'nden itibaren doğu ve güneyde Endonezya'da Sumatra'ya uzanan bölgede yaşamakta, Bereketli Hilal bölgesinde bulunmamaktadır.

Adından da anlaşılacağı gibi balıkçı kedi iyi bir yüzücüdür. Balık ve su kuşları avlayarak beslenir. Zaman zaman küçük kemirgenler de yese de, bir anda çoğunlukla fareyle beslenmeye başlaması çok olası görünmemektedir. Bu nedenle insanların evcilleştirmesi için en uygun kedi türlerinden biri değildir.

Biraz daha uzakta da vahşi doğadan çıkarak insanların yiyecek kaynaklarından faydalanmaya gelmiş en az iki kedi türü daha vardır. Orta Asya ve Eski Çin'de de yabani kediler ve ma-

Sazlık kedisi

Kum kedisi

nul (ya da türü ilk keşfeden Alman doğa bilimcinin anısına Pallas kedisi) de zaman zaman evcilleştirilerek haşere kontrolü için kullanılmıştır. Manul, kedigiller içinde en tüylüsüdür. Tüyleri o kadar uzundur ki kulaklarını tamamen örter. Kolomb öncesi Orta Amerika'da ise, susamuru benzeri bir kedi olan yaguarundi büyük ihtimalle haşere kontrolü için kullanılmıştır. Bu türlerden hiçbiri hiçbir zaman tam olarak evcilleştirilmediği gibi, hiçbiri de günümüzdeki evcil kedilerin ataları içinde yer almamaktadır.

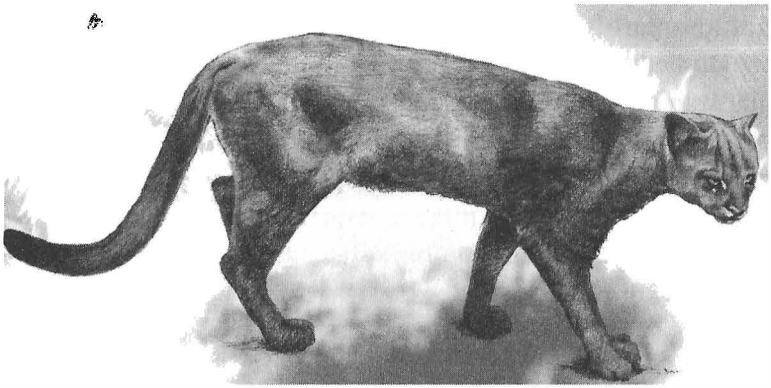
Tüm bu vahşi kedilerden yalnızca biri tam olarak evcilleştirilmiştir. Bu DNA incelemeleriyle de anlaşıldığı üzere, Arap yaban kedisi ya da Felis silvestris lybica[5]'dir. Geçmişte hem bi-

5) Lybica sözcüğünün daha doğru yazılışı, "Libya'dan" anlamına gelecek libyca olsa da, günümüzde birçok yerde orijinal (ve hatalı) yazımı kullanılmaktadır.

lim insanları hem de kedi severler bazı evcil kedi türlerinin yabani kedi türlerinin kırması olduğunu düşünmüştür. Örneğin, İran kedisinin kıllı patileri görünüşte kum kedisininkiyle benzerlik göstermektedir. Kürkü ise manulunkiyle benzerlik göstermektedir. Ancak, ister karışık, ister Siyam ya da İran kedisi olsun, ev kedilerinin DNA analizi yapıldığında başka kedi türlerine ya da herhangi bir karışıma dair bir iz bulunamamaktadır. Bir şekilde Arap yaban kedisi, insanların arasına ka-

Manul

Yaguarundi

rışıp tüm rakiplerini eleyerek dünyaya yayılan tek vahşi kedi olmuştur. Ona bu avantajı sağlayan özelliklerin tam olarak neler olduğunu tanımlamak zor olsa da, hepsinin bir arada yalnızca Orta Doğu'daki vahşi kedilerde bulunduğu söylenebilir.

Yaban kedisi Felis silvestris günümüzde hem ilk kaynağını aldığı batı Asya'da hem de Avrupa, Afrika ve Orta Asya'nın her yerinde bulunmaktadır. Kurt gibi birçok yırtıcıya benzer bir şekilde, insanlardan kaçınabileceği izole alanlarda yaşar. Ancak bu durum her zaman böyle değildi.

Beş bin yıl önce yabani kediler insanlar tarafından oldukça lezzetli bulunuyor olmalıydı. Almanya ve İsviçre'de yaşamış "göl insanları"ndan kalan çöp çukurlarında yabani kedi kemiklerine rastlanmıştır.[6] Bu kedilerden o dönemlerde bölgede çok sayıda bulunuyor olmalıydı; yoksa insanların bu türden bu kadar çok sayıda yakalamaları mümkün olmazdı. Yüzyıllar içinde, yaşadıkları ormanlar tarım için kesildikçe gelişme ve yaşama alanı kaybı nedeniyle ormanlık alanların derinlerine itilerek daha ender görülür hale gelmiştir. Birçok bölgede

6) Bu "göl halkları", artık göllerin kıyılarının altında kalmış olan ancak zamanında muhtemelen gol kıyısında verimli topraklar olan bölgelerde yaşıyordu.

ateşli silahların icadı bu türün soyu tükenene dek avlanmasına neden olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda kediler içinde Birleşik Krallık, Almanya ve İsviçre'nin de bulunduğu çeşitli Avrupa ülkelerinde[7], hem doğal hayata hem de besi hayvanlarına zarar verdikleri gerekçesiyle zararlı hayvan olarak görülmüştür. Ancak yakın dönemlerde kurulan doğal yaşam alanları ve yırtıcı avcıların ekosistemlerin dengelenmesinde oynadığı rol konusunda bilinçlenilmesi sayesinde yabani kediler Bavyera gibi yüzyıllardır görülmedikleri bazı bölgelerde yeniden ortaya çıkmaktadır.

Yaban kedileri günümüzde dört farklı alttüre ya da ırka ayrılmaktadır. Bunlar Avrupa orman kedisi Felis silvestris silvestris, Arap yaban kedisi Felis silvestris lybica, Güney Afrika yaban kedisi Felis silvestris cafra, ve Hint sazlık kedisi Felis silvestris ornatadir.[8] Bu kedilerin görünüşleri birbirine benzer ve bölgelerinin kesiştiği yerlerde birbirleriyle üreyebilir. Olası bir besinci alt tür, DNA incelemelerine göre ana yabani kedi soyundan çeyrek milyon yıl önce ayrılmış, son derece ender bir tür olan Çin sazlık kedisi Felis bietidir. Diğer türlerden hiçbiriyle çiftleştiklerine dair bir bulgu olmadığından bu kedilerin tamamen ayrı başka bir tür olma olasılığı vardır. Ancak bu durumun sebebi fiziksel imkânsızlıktan çok bu kedinin, Çin'in Siçuan bölgesinin ulaşımı zor bir alanında izole bir şekilde yaşaması da olabilir.

Dünyanın birçok farklı yerine dağılmış olan kedilerin evcilleştirilme kolaylığı da birbirlerinden son derece farklıdır. Türün kalıcı olarak evcilleştirilebilmesi için ise, bireysel olarak

---

7) Francess Pitt (bkz aşağıdaki 9. not), Birinci Dünya Savaşı esnasında birçok genç orman bekçisi askere alınmamış olsa, İskoç yaban kedisinin soyunun da İngiliz ve Galli kuzenleri gibi tükenmiş olacağını iddia etmiştir.

8) Carlos A. Driscoll, Juliet Clutton-Brock, Andrew C. Kitchener ve Stephen J. O'Brien, 'The Taming of the Cat', *Scientific American* 300 (2009): 68-75; bkz. tinyurl.com/akxyn9c.

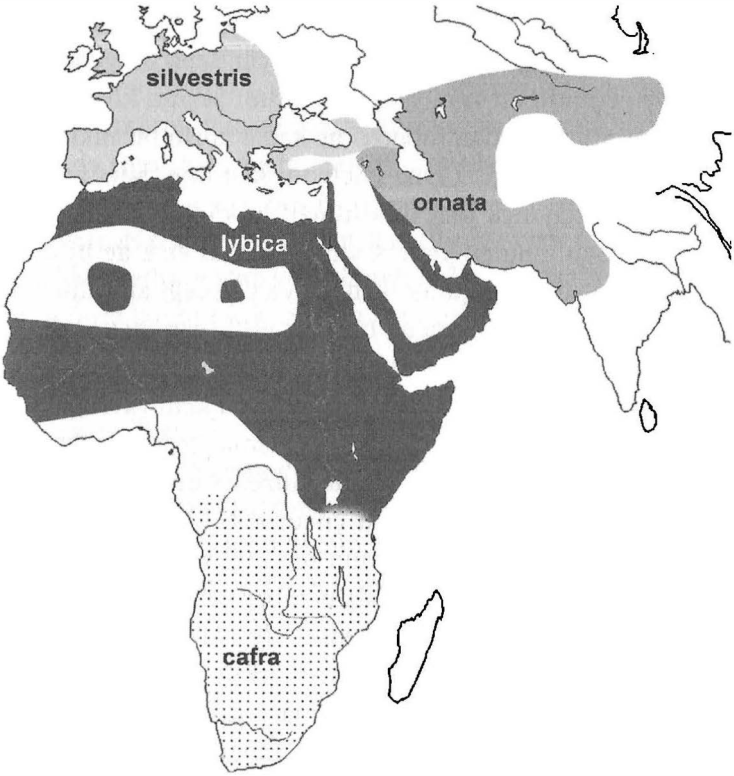
evcilleştirilmiş vahşi hayvanların yavrularını insanların yakınında yetiştirmeye başlamasıyla mümkün olabilir. Pek şaşırtıcı olmayan bir şekilde, insanlarla ve onların çevresinde yaşamaya en uygun olan yavruların buralarda kalıp üremeyi sürdürme olasılığı daha fazlayken, bu özellikleri göstermeyenler muhtemelen vahşi doğaya geri dönecektir. Birkaç kuşak boyunca sürekli tekrarlanacak bu "doğal" seçilim, sadece tek başına bile zamanla bu hayvanların genetik yapısını değiştirerek insanlarla bir arada yaşamaya daha uyumlu hale getirecektir. Aynı zamanda insanların da, daha uslu hayvanları besleyip, ısırıp tırmalayan hayvanları kovalama eğilimi de bu süreci hızlandıracaktır.

Bu sürecin evcilleştirmeye uygun bir zemin sunan genetik bir yapı olmadan başlaması mümkün değildir. Bu genetik özellikler ise tüm yabani kedi türlerinde aynı yoğunlukta görülmemektedir. Bugün dünyanın bazı yerlerinde evcilleştirmeye uygun çok az vahşi hayvan varken, diğer bölgelerde daha umut verici sonuçlar alınmaktadır.

Örneğin, dört yabani kedi alttürünün evcilleşebilme oranlarının birbirinden farklı olduğunu biliyoruz. Avrupa orman kedisi normal bir evcil kediden daha iri, kendine has, küt siyah bir ucu olan kısa bir kuyruğa sahip bir hayvandır. Bunun dışında uzaktan bakıldığında oldukça klasik tekir bir kediye benzer.

Ancak son derece vahşi bir hayvan olduğundan birçok insan bu uzaktan anlık görüntü ile yetinmek zorundadır. Bunun nedeni kedinin yetiştirilme tarzı değil genetiğidir. Orman kedilerini evcilleştirmeye çalışan birçok insan kesin bir ret dışında fazla bir şey elde edememiştir. 1936 yılında doğa ve vahşi hayat fotoğrafçısı Frances Pitt şöyle yazmıştır:

> Uzun zamandır Avrupa yabani kedisinin evcilleştirilemeyeceği söylenegelir. Bir zamanlar ben buna inanmazdım. Ancak Şeytanların Prensesi Beelzebina

Yaban kedisi alt türlerinin tarihsel dağılımı

ile tanıştığımda bu iyimserliğim kayboldu. Beelzebina, İskoçya'nın dağlarından gelen büyük bir kedi yavrusuydu. Büyük bir öfkeyle tükürükler saçarak sağı solu tırmalıyordu. Soluk yeşil gözleri insanlara nefret saçıyordu adeta. Onunla herhangi bir ilişki kurma yolundaki tüm çabalar başarısız oldu. Zaman içinde daha az korkmaya başladı. Ancak çekingenliği azaldıkça vahşiliği artmaya başladı.[9]

9) Frances Pitt, ed., *The Romance of Nature: Wild Life of the British isles in Picture and Story*,cilt. 2 (London: Country Life Press, 1936)'den alınma. Pitt (1888-1964) Shropshire'da Birdgnorth yakınlarında yaşamış, alanında öncü bir vahşi yaşam fotoğrafçısıydı.

Pitt daha sonra, Beelzebina'nın bulunduğu zaman evcilleştirilmek için fazla yaşlı olduğu umuduyla daha da genç erkek bir yavru edindi. Bu yeni yavrunun adını Şeytan koyması belki de kedinin ilk andan itibaren ne kadar zorlu bir rakip olduğunun göstergesiydi. Yavru güçlenip kendine daha fazla güvenmeye başlayınca ona dokunmak imkânsız hale gelmeye başladı. İnsan elinden yemek almayı kabul etse de bunu yaparken tükürükler saçarak hırlıyor ve yiyeceği alır almaz hemen geri çekiliyordu. Ancak özel bir saldırganlığı yoktu. Yalnızca insanlardan nefret ediyordu o kadar. Şeytan henüz küçükken Pitt onu Güzellik adlı dişi bir evcil kedi yavrusuyla tanıştırdı. Söylediğine göre Şeytan ona karşı "son derece şefkatli ve sadık" bir tutum takınıyordu. Güzellik onun içinde tutulmak zorunda olduğu kafesten çıkarıldığında Şeytan "büyük bir stres yaşıyordu. Her yer onun sert çığlıklarıyla doluyordu. Sesi son derece yüksek olmakla beraber tınısı kulağa pek hoş gelen cinsten değildi." Bu iki kedinin birkaç defa yavruları oldu. Doğan tüm yavrular orman kedilerinin karakteristik özelliklerini taşıyordu. Bunlardan bazıları, doğumlarından itibaren insanların yanında olmalarına rağmen babaları kadar vahşi olurken, bazıları ise Pitt'e ve anne babasına yakın davransalar da, tanımadıkları insanlara son derece temkinli davranmayı sürdürdü. Pitt İskoç yabani kedileriyle deneyimlerinde yalnız değildi. "Vahşi Doğa Adamı" Mike Tomkies de, bir İskoç gölünün kenarındaki gözden uzak kulübesinde beslediği Kleo ve Patra adlı iki kız kardeşi evcilleştirmeyi başaramadı.[10]

Hint sazlık kedisi hakkında çok az şey veriye sahip olsak da, evcilleştirilmesinin çok zor olduğuna dair duyumlar mevcut. Bu alttür, Hazar Denizi'nin güneyinde ve doğusunda, Pakistan boyunca güneye doğru ve Hindistan'ın kuzeybatısındaki Gucerat, Racastan ve Pencap eyaletlerinde ve doğuda Kazakistan

10) Mike Tomkies, *My Wilderness Wildcats* (London: Macdonald and Jane's, 1977

boyunca ve Moğolistan'da yaşar. Kürkü genellikle diğer yabani kedilerden daha açık renklidir ve üzerinde çizgili değil lekeli bir desen bulunur. Diğer yabani kediler gibi o da bazen kemirgen yoğunluğunun cazibesine kapılarak çiftliklerin yakınlarında yaşar ama hiçbir zaman insanların varlığını kabullenerek bu şekilde evcilleştirilme yolunda bir sonraki adımı atmamıştır. Harappa'dan kalan kayıtlarda, ayak izlerini bırakan balıkçı kedinin yanı sıra kümeli kulaklarıyla tanınan uzun bacaklı, orta boylu bir kedi olan karakulağa ve sazlık kedilerine dair bulgulara da rastlansa da, Hint çöl kedisine dair bir iz görülmemiştir. Biyologlar ve kedi severler uzun süre Siyam kedilerinin, ilk evcil kedilerle İndus Vadisi çevresinde yaşayan yabani kedilerin çiftleşmesi sonucunda ortaya çıkan bir evcil kedi-Hint çöl kedisi kırması olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak bilim insanları hiçbir Siyam kedisinde veya akraba türlerde Hint çöl kedisine ait DNA izlerine rastlamamışlardır. Bu türler Orta Doğu veya Mısır'daki yabani kedilerden türemiştir. Güneydoğu Asya'da hiçbir silvestris yaban kedisi olmadığı düşünülürse, Siyam'daki ilk kedilerinin evcil hayvanlar olarak batıdan getirtilmiş olduğu sonucuna varılabilir.

Güney Afrika ve Namibya yaban kedisi ("kafre kedisi") de benzer şekilde farklı bir genetik yapıya sahiptir. Yaklaşık 175.000 yıl önce, Hint çöl kedisinin ataları doğuya göç ederken onlar da kuzeydeki ilk yaban kedisi popülasyonlarından ayrılarak güneye göç etmiştir. Güney Afrika yaban kedisi ile Arap yaban kedisi arasındaki genetik sınırın nerede olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Namibya ve Güney Afrika Cumhuriyeti hariç Afrika kıtasında hiçbir yerde yaban kedilerinin DNA'sı henüz tanımlanıp sınıflanmamıştır. Nijerya yaban kedisi çekingen, saldırgan ve evcilleştirilmesi zor bir hayvandır. Uganda'dakiler insanlara karşı daha dost canlısı olsa da bölgedeki kızıl kahve kulaklı yaban kedilerine benzemez ve muhtemelen kırmadır. Genetik yapılarındaki evcil DNA

muhtemelen bu dost canlısı hallerini açıklamaya yeter. Bölgedeki sokak kedilerinin çoğunda yaban kedisi DNA'sı taşıdıklarını gösteren belirtiler vardır.

Güney Afrika alttürüne ait olduğu var sayılan Zimbabwe yaban kedisi bunun bir örneğidir.

1960'lı yıllarda, doğa bilimci ve müze müdürü Reay Smithers, o zaman Güney Rodezya adı verilen bölgedeki evinde Goro ve Komani adını verdiği iki dişi yaban kedisi besliyordu.[11] İki kedi de zaman zaman kafeslerinden serbest bırakılabilecek kadar evcildi; ancak her karşılaştıklarında kavga ettiklerinden ancak tek tek çıkarılabiliyordu. Bir keresinde Komani kayıplara karışıp dört ay sonra ortaya çıktı. Smithers onu fenerinin ışığı ile buldu. "Karımı çok sevdiği için hemen onu çağırdım. O yumuşak bir sesle kedinin adını söylerken yere oturduk. Komani birden bire sese cevap verip ona doğru gelmeden önce en az on beş dakika orada oturmuş olmalıyız. Birbirlerine kavuştukları an çok duyguluydu doğrusu. Komani karımın bacaklarına sürtünürken neredeyse mırıldama komasına girecekti diyebiliriz."

Bu davranış sahibine kavuşan evcil bir kedininkiyle birebir aynıdır. Dahası evcil kedilere olan tek benzerlik bu da değildi. Hem Goro hem de Komani, Smithers'ın köpeklerine sevgiyle yaklaşıyor, onların bacaklarına sürtünüp ateşin karşısında beraber uyuyordu. Smithers'a olan sevgilerini de her gün, coşkulu, tipik kedi davranışları ile gösteriyordu ikisi de.

> Bu kediler bir şey yaptı mı tam yapıyor. Örneğin dışarıda geçirdikleri bir günün ardından eve döndüklerinde büyük bir şefkat gösterisi içine giriyor. Böyle davranmaya başladıklarında insanın elindeki işi bırakması daha mantıklı; çünkü kediler gelip yazdığınız kâ-

11) Bu ve sonraki iki alıntı Reay H.N. Smithers'in "Cats of the Pharaohs: The African Wild Cat from Past to Present', *Animal Kingdom* 61 (1968): 16-23 kitabından alınmıştır.

> ğıdın üzerinde yürüyor, yüzünüze ve ellerinize sürtünüyor. Veya omzunuza atlayıp yüzünüzle okuduğunuz kitap arasına giriyor, geriniyor, bazen öyle hevesle hareket ediyor ki düşüyor... Sonuç olarak istedikleri katıksız ilginizi onlara yöneltmeniz.

Bunlar insanlar tarafından büyütülmüş bir "kafre kedisi"nin tipik davranışları olabilir; ancak daha olası bir açıklama, görünüşleri ve avcılık içgüdüleri ile yaban kedisi olduklarından şüphe olmayan Goro ve Komani'nin yine de soylarında bir yerde evcil kedilerle çiftleşmekten gelen kırma DNA taşıdıkları ihtimalidir. Güney Afrika ve Namibya'daki yaban kedileri ile ev kedilerinin ne kadar çok birbirine karışmış olduğu, yakın zamanda yaban kedisi olduğu düşünülen 24 kedi üzerinde yapılan DNA analizleri ile ortaya konmuştur. Buna göre bu kedilerden sekiz tanesinin soylarında kısmi olarak evcil kedi DNA'sı taşıdıkları gözlenmiştir.

ABD, Birleşik Krallık ve Güney Afrika'daki hayvanat bahçelerinde yaptığım bir anket sonucu, on iki Güney Afrika yaban kedisinde on tanesinin bakıcılarına şefkat gösterdiğini ve bunlardan iki tanesinin onlara sürtünüp ellerini yaladığını öğrendim.[12] Bu davranışlar bu iki kedinin evcil kedi kırması olduğunu düşündürmektedir. Kimsenin yanlarına yaklaşmasını istemeyenler ise muhtemelen gerçekten saf yaban kedileriydi. Biraz şefkatli olan diğer sekiz tanesi için ise her iki ihtimal de geçerli olabilir.

Yaban kedileri ile evcil kedilerin aralarında üreyip kırma bireyler yaratması Afrika'ya özgü bir durum değildir. Yapılan bir

12) Charlotte Cameron-Beaumont, Sarah E. Lowe ve John W. S. Bradshaw, 'Evidence Suggesting Preadaptation to Domestication throughout the Small Felidae', *Biological Journal of the Linnean Society* 75 (2002): 361-6; bkz. www.neiu.edu/~jkasmer/Biol498R/Readings/essay1-06.pdf. Carlos Driscoll'un cafranin ayrı bir alt tür olarak sınıflandırılmasını sağlayan DNA araştırmasından önce yazılmış olan bu makalede Güney Afrika kedilerinden Felis silvestris libyca olarak bahsedilmektedir.

araştırmaya göre Moğolistan'da yakalanan yedi yaban kedisinden beş tanesi evcil kedi DNA'sından izler taşırken, yalnızca iki tanesi "safkan" Hint çöl kedisiydi. Hayvanat bahçelerinde yaptığım ankette, bu alttüre ait on iki kediden yalnızca üç tanesinin bakıcılarına kendiliğinden yaklaştığını ve sadece bir tanesinin bakıcısının bacağına sürtündüğünü öğrendim. DNA analizi sonucunda bulunan oranlara bakıldığından, tipik Hint çöl kedilerine benzeseler de bunların hepsinin kırma olma olasılığı yüksektir. Yaban kedisi DNA'sı hakkında yapılan aynı araştırmaya göre, Fransa'da incelenen yaban kedilerinin üçte birinin DNA'ları incelendiğinde evcil kedi geni taşıdıkları görülmüştür.[13] Afrika'nın güneyi, orta Asya ve batı Avrupa gibi yaban kedilerinin evcil kedilerden farklı belirgin bir genetik yapıya sahip olduğu yerlerde, DNA teknolojisinin de gelişmesiyle kırma bireyleri tespit etmek kolaylaşmıştır. Kırma genetik yapıları tespit etmek, evcil kedilerle vahşi kedilerin genetik yapılarının neredeyse tamamen aynı olduğu, Arap yaban kedisinin anavatanı Bereketli Hilal gibi yerlerde çok daha zorlu bir süreçtir.

Arap yaban kedisi lybica evcil kediye en yakın tür olmakla kalmaz, genetik olarak tüm diğer alt türlerin atası olan Felis silvestrise de en yakın olan türdür. Bu durum türün doğum yeri olan Orta Doğu'dan az sayıda hayvanın doğuya, güneye ya da batıya göç etmiş olmasının sonucudur. Afrika'da Sahra Çölü'nün kuzeyinde bulunan vahşi kediler de muhtemelen lybica, türündendir; ancak henüz bunu onaylayacak bir DNA testi yapılmamıştır. Diğer tüm yaban kedileri gibi Arap/Kuzey Afrika yaban kedisinin de griden kahverengiye bir renk yelpazesinde, çizgili bir kürkü vardır. Kürk rengi ormanda yaşayan

13) Carlos Driscoll et al., 'The Near Eastern Origin of Cat Domestication', Science (Washington) 317 (2007): 519-23; bkz. www.mobot.org/piantscience/resbot/Repr/Add/DomesticCat_Driscoil2007.pdf. Burada söz konusu olan veriler, İnternetteki Ek Bilgiler bölümünde şekil Si'da görülebilir.

bireylerde koyudan, çöl kenarında yaşayan bireylerde daha açık renge kadar değişmektedir. Genellikle tipik bir evcil kediden daha büyük ve kaslıdır. Hem kuyruğu hem de bacakları oldukça uzundur.

Hatta ön bacakları o kadar uzundur ki oturduğu zaman neredeyse dik durur. Bu oturuş akla eski Mısırlıların kedi tanrı Bastet tasvirlerini getirmektedir. Genellikle gece yaşayan hayvanlar olduklarından ender görülseler de, aslında sayıları özel olarak az değildir. Arap yaban kedisi yavrularının insanlar tarafından büyütüldüğünde onlara şefkat gösterdiği söylense de, buna tanıklık eden birçok insan orta veya güney Afrika'da bulunmuştur. Bu da aslında lybicadan değil kafradan bahsedildiğini getirmektedir. Kâşif Georg Schweinfurth kendi evcil yaban kedilerini bugün Güney Sudan olan, lybica ve kafra türlerinin birbirine karıştığı noktada edinmiştir. Burası, Afrika'da güvenilir kedi evcilleştirme hikâyelerinin bulunduğu en kuzey noktadır.

Orta doğuda veya kuzeydoğu Afrika'da bulunan gerçek lybica yaban kedilerinin davranışları hakkında çok az şey bilinmektedir. 1990'lı yıllarda, çevre bilimci David Macdonald Suudi Arabistan'ın merkezindeki Thumamah doğa koruma alanında altı yaban kedisine telsiz verici tasmalar takmıştır. Bu yedi kedinin altısı insanlardan uzak durmuş olsa da "yedincisi sık sık [Thumamah kasabasındaki] güvercin evinin yakınlarına gelmiş ve birçok kez evlerden birinin önünde evcil kedilerle beraber uyuduğu fark edilmiştir. Bir seferinde [evcil] bir kedi ile çiftleştiği gözlemlenmiştir."[14] Bu gözlemler, yaban kedileri ile evcil kediler arasında çiftleşmenin ve gen karışımının ne kadar kolay gerçekleşebileceğini göstermek dışında, bu

14) David Macdonald, Orin Courtenay, Scott Forbes ve Paul Honess, 'African Wildcats in Saudi Arabia', alıntı: David Macdonald ve Françoise Tattersall, eds., *The Wild-CRU Review: the Tenth Anniversary Report of the wildlife Conservation Research Unit at Oxford University* (Oxford: University of Oxford Department of Zoology, 1996), 42.

bölgedeki vahşi kedilerin binlerce yıl önce kolayca evcilleşip evcilleşmediklerine dair herhangi bir ipucu sunmamaktadır.

Bu durumda, hem arkeolojik bulgular hem de yakın zamanlarda edinilen DNA verileri çok açık olmadığından, evcil kedinin tam coğrafi kaynağını belirlemek hiç de kolay değildir. Evcil kedinin genetik özellikleri dünyanın her yerine yayıldı. Diğer kedi türleriyle kolayca çiftleştiği için bugün birçok yerde dışarıdan yaban kedisi gibi görünen bireyler içlerinde evcil kedi DNA'sı taşımaktadır. Bu durum, kuzeyde İskoçya'dan doğuda Moğolistan'a ve Afrika'nın güney ucuna dek yaban kedilerinin incelendiği her yerde görülmektedir. Bu "yaban" kedilerinin çoğu evcil kedilere ait olan genetik özellikler taşımaktadır. Bu da, soylarının tamamen ya da büyük oranda, vahşi yaşama dönmüş evcil kedilerden geldiğini göstermektedir. Bazıları ise kırma özellikler gösterir; başka bir değişle yarı evcil yarı yabani kedilerdir. Fransa'da incelenen otuz altı yaban kedisi içinde yirmi üçünün "safkan" yaban kedisi DNA'sı taşıdığı, sekizinin evcil kedilerden herhangi bir fark göstermediği ve beş tanesinin iki türün karışımı gibi durduğu gözlemlenmiştir.

Bu araştırmalarda kullanılan teknikler bir kedinin yalnızca "temel" atalarını gösterecek kadar ince ayarlıdır. Örneğin soyunda bir evcil ve on beş yabani kedi olan bir birey muhtemelen "safkan" bir yaban kedisi olarak kaydedilmiştir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında bütün dünyada çok az sayıda Felis silvestris yaban kedisi kaldığı söylenebilir. Yaban kedileri ile evcil kediler arasında en azından bin yıldır, Orta Doğu'da ise dört ila on kat daha uzun süredir devam eden ilişki, dünyada yaşayan neredeyse her kedinin ataları arasında en azından bir tane kırma olmasını neredeyse kesin hale getirmektedir.

Bir uçta, evlerinden kaçıp vahşi yaşama dönmüş ve tesadüfen çizgili, vahşi kedi görünümlü kürkleri olan evcil kediler bulunur. Bunlar bir araba tarafından ezildiklerinde veya yaka-

Arap yaban kedisi Felis lybica

landıklarında, bir DNA analizi gerçeği ortaya çıkarmadığı sürece yaban kedisi olarak görülecektir. Diğer uçta ise, "safkan" soyları takip edildiğinde evcil bir kedi tarafından bozulmadan kuşaklarca geriye gidilebilen kimi yaban kedileri bulunur.

Yaban kedilerini oldukları gibi korumak isteyen çevreciler için bu oldukça rahatsız edici bir gerçektir. Avrupa'nın birçok yerinde yaban kedileri korunan hayvan statüsündedir ve bilerek bir yaban kedisi öldürmek suçtur. Vahşi doğaya dönmüş

evcil kediler ise böyle bir korumadan faydalanamaz. Bu kedileri yaban kedilerinden ayırmanın normalde en kolay yolu ise kürklerindeki renklere bakmaktır. Bu iki grubu kesin olarak birbirinden ayıran genetik özellikler olmazsa yasalar nasıl işleyebilir? En kolay cevap pragmatik bir bakış açısı takınmaktır kuşkusuz. Eğer bir kedi yaban kedisine benziyor ve yaban kedisi gibi davranıyor, leşçi değil avcı bir hayat sürüyorsa muhtemelen bir yaban kedisi ya da yaban kedilerine yeterince yakın bir birey olduğu söylenebilir. Evcil kediler, doğada büyümüş ve kendi kendilerine bakmaya alışkın bile olsalar genellikle yaban kedileri kadar yetenekli avcılar değildir. Dahası, artık en saf yaban kedilerini birkaç kıldan alınan DNA örneklerinin analiziyle tespit edebiliyoruz. Bu da bireylere, yaban kedisi görünümlü evcil kedi oldukları endişesi duymadan özel koruma sağlayabileceğimiz anlamına geliyor.

Neredeyse tüm bireylerin bu şekilde kırma olması evcil kedilerin kökenlerini belirlemeyi çok zor kılsa da, tamamen imkânsız hale de getirmemektedir. Kökenleri nerede olursa olsun, bu bölgede bulunan tüm yaban kedileri evcil kedi DNA'sı taşıyor olmalıdır. Bu iki tür, 4.000 yıl boyunca bir arada yaşadıktan ve muhtemelen o kadar süre çiftleştikten sonra, her ikisinin de bireylerinde farklı oranlarda yaban kedisi ve evcil kedi geni bulunması normaldir; ancak bu genleri birbirinden ayırmak mümkün değildir (bunun istisnası kedilerin başkalarıyla ne kadar iyi anlaşıp anlaşmayacağını belirleyen, henüz tanımlanamamış 15-20 gendir. Bu genlerin yaban kedileri ve evcil kediler arasındaki farkı belirleyici rol oynadığı düşünülmektedir.[15] Ne yazık ki, Orta doğu ve Kuzey Afrika'daki çal-

15) On beş-yirmi sayılarının hesaplanması, bugünlerde genlerin kedilerin kromozomlarının neresinde bulunduğunu ve nasıl işlediğini araştıran Frederick Maryland'daki Ulusal Kanser Enstitüsü Genom Çeşitliliği Laboratuvarı'ndan Carlos Criscoll'e aittir.

kantılı durum nedeniyle, bu hipotezi test etmek için Bereketli Hilal ve Kuzeydoğu Afrika'da yeterli miktarda yaban kedisi DNA örneği toplamak oldukça zordur.

Şimdiye kadar yapılan en kapsamlı araştırmada yalnızca İsrail'in güneyindeki bir kedi ailesinden, Suudi Arabistan'da bulunan üç ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden tek bir bireyden alınan DNA örnekleri kullanılmıştır. Lübnan, Ürdün, Suriye veya Mısır'dan herhangi bir örnek bulunamamıştır;[16] Kuzey Amerika'dan da herhangi bir örnek alınamadığından, lybica kedilerine adını veren Libya'daki kediler bile henüz tam olarak sınıflandırılamamıştır. Bu bölgelerdeki kedilerle ilgili daha fazla genetik veri toplanmadan, kedilerin evcilleştirilmesinin tam olarak nerede başladığını belirlemek mümkün olmayacaktır.

Ancak günümüzdeki evcil kedilerin DNA çeşitliliği, birden çok vahşi kedi soyunun ayrı ayrı evcilleştirildiğini göstermektedir. Bu farklı evcilleştirme süreçlerinin yaklaşık aynı zamanlarda gerçekleşmiş olması ihtimali olsa da, daha olan, aralarında yüzlerce, hatta binlerce yıl olmasıdır. Bu süreçlerin Avrupa, Hindistan veya Afrika'nın güneyinde gerçekleşmediğinden neredeyse emin olabiliriz. Öyle olsa evcil kedilerin DNA'sında bu bölgelerde yaşayan yaban kedilerinden izlere rastlanırdı. Ancak bu değişimlerin batı Asya ve Kuzeydoğu Afrika'nın neresinde gerçekleştiğini tam olarak tespit edebilmek için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Elimizdeki verileri kullanarak, kedilerin ilk olarak tek bir noktada, muhtemelen Orta Doğu'da, haşere kontrolü sağlamak amacıyla evcilleştirildiği gibi inandırıcı bir sonuca ulaşabiliriz. Bu durumda en olası bölge Natufianların yaşam alanı olsa da, onlar dünyanın bu kısmında o dönemde yaşamış tek tahıl depolayan topluluk değildi.

16) Bkz. yukarıdaki 13. not.

Onlardan daha da erken zamanlarda, günümüzde Sudan'ı ve Mısır'ın güneyini içine alan bölgede bulunan Kadan kültürü yerleşik bir düzen içinde yaşıyor ve büyük miktarlarda yabani tahıl hasadı yapıyordu. Ancak, yaklaşık 4.000 yıl sonra, Nil vadisinde yaşanan bir dizi yıkıcı sel baskının ardından bölgeye gelen avcı toplayıcı gruplar bu kültürün sonunu getirdi. Bu durumda, Kadanlar tahıllarını korumak için çevrelerindeki yaban kedilerini evcilleştirmiş olsalar da, kültürleriyle beraber bu uygulamanın da sonu gelmiş olmalı. Yaklaşık aynı dönemde, daha kuzeyde, Nil Vadisi'nde yaşamış olan Mushabianların da diğer uygarlıklardan bağımsız olarak, yiyecek depolama ve incir yetiştirme gibi, tarımın yolunu açan çeşitli uygulamalar geliştirdikleri biliniyor. Onların da yiyecek depolarını korumak için yaban kedilerini evcilleştirmiş olmaları olanak dâhilindedir.

Bundan yaklaşık 14.000 yıl önce Mushabianlar, Mısır'dan ayrılıp kuzeydoğudaki Sina Çölü'ne yerleşmiş, buradaki yerel halk olan Kebaranlarla karışarak Natufianlar haline gelmişlerdir.[17] Göç eden Mushabianların göçebe avcı-toplayıcılar olarak yaşadıkları düşünülmektedir. Yine de, beraberlerinde evcil kedi taşıma imkânları ve ihtiyaçları olmasa da, kedilerin ne kadar yararlı olabileceğine dair sözlü kültürel miraslarının Natufian kültürüne katılmış olması olasıdır.

Bugün Natufianlar kedileri ilk evcilleştiren tek bir halk olarak bilinseler de, evcil kedilerin genetik çeşitliliği birden fazla bölgede evcilleştirilmiş olmalarından kaynaklanmış olmalıdır. Yaban kedileri bölgelerine bağlı ve ender olarak göç eden hayvanlar olduklarından, belli bir bölgedeki yaban kedileri genetik olarak birbirlerine benzer. Bölgeler arası gen akışı çok yakın zaman önce başlayan insan müdahalesi olmadan, son derece yavaş işleyen bir süreçtir. Evcil kedilerin Felis silvestrisin alt türleriyle, hatta İskoçya yaban kedileri gibi evcil kedilerin ya-

17) O. Bar-Yosef, 'Pleistocene Connexions between Africa and Southwest Asia: An Archaeological Perspective', *The African Archaeological Review* 5 (1987), 29-38.

bani atalarından binlerce yıl ayrı kalarak genetik olarak son derece farklılaşmış türlerle bile çiftleşmelerinin son derece mümkün ve kedilerin de buna istekli olduğunu biliyoruz. Nedense, bu tür ilişkilerden olan yavrular, kendileri de yavrulayabiliyor olsalar da, günümüzde evcil hayvanlar içine pek katılmamaktadır. Bu nedenle içlerinde hayatta kalanlar genellikle yaban kedileri gibi yaşamaya başlar. Muhtemelen genetik bir uyuşmazlık, bu kırma bireylerin, insanlarla sosyalleşmelerine olanak sağlayacak evcil kedi genlerini bütünüyle kullanmalarına engel olmaktadır. Elbette ilk evcil kediler ile çevrelerindeki yaban kedileri arasında böyle bir uyuşmazlık bulunmamaktaydı.

İnsanlar kedileriyle seyahat etmeye başladıkça bu kediler lybica türünün diğer alt türleriyle karşılaşarak onların genetik özelliklerini de almış olmalı. Çiftleşmelerinin önünde biyolojik bir engel olmadığından, erkek yaban kedileri evcil dişi kedilere kur yapmış olmalı. Bazı durumlarda, yakın zamanda İskoçya'da görüldüğü gibi, bu tür çiftleşmelerin sonucunda doğan yavrular babalarına benzeyerek evcilleştirilememiş olmalı. Ancak kimi zaman yavrular kolayca evcilleştirilip annelerinin yanında kalarak evcil kedilerin arasına karışmıştır. Bu durum tek başına bugün evcil kedilerde görülen genetik çeşitliliği açıklayamaz; ancak, yeni genetik materyalin evcil kedi popülasyonlarına erkek yaban kedileri tarafından nasıl taşındığını göstermektedir. Evcil kedilerin, soylarının birçok erkek yaban kedisinden geldiğine dair belirtiler bulunmakla beraber aynı zamanda her birinin neredeyse kesin olarak Orta Doğu veya Kuzey Afrika'nın bir bölgesinde bulunduğu söylenebilecek beş farklı dişi yaban kedisi bireyden geldikleri de düşünülmektedir.[18] Bu bireylerin her birinin farklı bir topluluk tarafın-

18) Carlos Driscoll ve çalışma arkadaşları, modern evcil kedilerde beş farklı türde mitokondriyal DNA bulunduğunu ortaya koymuştur. Mitokondriyal DNA yalnızca anne tarafından gelecek kuşaklara aktarılır. Bu beş kedinin anne tarafından ortak atala-

dan farklı bölgelerde evcilleştirilmiş ve daha sonra, belki yüzlerce hatta binlerce yıl sonra, torunlarının kültürler arasında çiftleşerek en sonunda genomlarının tamamen birbirine karışmış olması olasıdır. Ancak, bu açıklama bu süreçte insanların oynadığı rolü abartıp, kedilerin oynadığı role gereken önemi vermiyor olabilir.

İlk evcil kedilerin yabani komşularıyla çiftleşebilme özelliği onlara fazladan bir genetik çeşitlilik olanağı sunmuştur. Zaman zaman, dişi bir yaban kedisinin kokusunu ve çiftleşme çağrılarını duyan evcil bir erkek birey kaçarak bu dişi ile çiftleşmiş olmalı. Doğacak yavruların birkaçında kolayca evcilleştirilmelerini sağlayacak genler bulunacaktır. Belki bu yavrular çevredeki kadın ve çocuklar tarafından yakalanıp evcil hayvan olarak yetiştirilmekte, daha sonra da ortamdaki erkek evcil kedilerle çiftleşerek soylarını devam ettirmekteydi. Bunun çok sık gerçekleşmesi de gerekmezdi. İlk dişi yaban kedisine ek olarak bunlardan yalnızca dört ya da beş tanesi, bugünkü evcil kedilerin genetiğinde yaşamaktadır.

Bu nedenle kedilerin tarihinin başlangıcı aslında insanların bilinçli davranışları, tatlı hayvanlara duydukları şefkat ve kedilerin biyolojik özelliklerinin çeşitli noktalarda şans eseri karşılaşıp birbirlerini desteklemesinin sonucudur. Kedilerin evcilleştirilme sürece, aynı dönemlerde gerçekleşen koyun, keçi, sığır ve domuz gibi diğer hayvanların evcilleştirilmesinden çok daha şansa dayalı bir süreçti. Bu dönemde farklı işlevleri olan evcil köpek türleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu da bu dönemde yaşayan insanların atalarının aksine evcil hayvanlarını farklı işlevler için, daha kolay idare edilebilir şekil-

---

rı yaklaşık 130.000 yıl önce yaşamıştır. Aradan gecen 120.000 yıl boyunca ataları Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da çeşitli yerlere dağılmış, bu sırada mitokondriyal DNA'ları hafifçe mutasyona uğramıştır. Daha sonra da bu kedilerden birkaçı tesadüf eseri günümüz evcil kedilerinin ataları haline gelmiştir.

lerde kullanmayı öğrenmeye başlamış olduklarını göstermektedir. Ne var ki, kedi binlerce yıl boyunca özünde vahşi bir hayvan olarak kalmaya devam etti. Öyle ki, bazı yerlerde, yaban kedileri ve evcil kediler, bugünkü taban tabana zıt halleri şöyle dursun, neredeyse birbirinden ayrılmayacak bir bütünün parçalarını oluşturmuş olmalı. Dahası, yaban kedileri ve evcil kediler arasında fiziksel olarak görünüşte hiçbir fark bulunmuyor olması ve insanların onları ancak davranışlarıyla birbirinden ayırt edebiliyor olmaları da muhtemeldir. İnsanların toleransını kazanabilmek için kedilerin iyi avcılar olmaları gerekiyordu. Sahibinin ambarında farelerin cirit atmasına ya da zehirli bir yılanın eve girerek aileden birini ısırıp öldürmesine izin veren bir kedinin günlerinin sayılı olacağına kuşku yok. Diğer evcil hayvanlarda aranan özellikler olan usluluk, tepkisizlik ve insanlara muhtaç olmak, kediler söz konusu olduğunda pek revaçta değildi.

Yine de, kedilerin insanlarla yaşamı üzerine yapılmış ilk sanat eserleri ve tutulan yazılı kayıtlar, kediyi ailenin bir parçası olarak göstermektedir. Bu da, en azından evcilleştirme öncesi dönemin sonlarında, kedilerin insanlarda şefkat ve sevgi duyguları uyandırmaya başladığını göstermektedir. Bu durumun neden ve nasıl ortaya çıktığını ancak günümüzde kedi bilimi ortaya koymaya başlamıştır.

2

Kediler Aramıza Karışıyor

Kedilerin vahşi yaşamlarına ne zaman temelli veda ettiklerini tam olarak asla bilemeyeceğiz. İlk değirmencilerden birinin aklına kemirgen sorununu nasıl çözebileceğiyle ilgili çok iyi bir fikir geldiği tek bir an söz konusu değil. Kedi, evcilden vahşiye çeşitli şekillerde ve değişen hızlarda, birkaç bin yıl içinde yavaş yavaş evlerimize ve kalplerimize girmiştir.

Muhtemelen bu süreçte, insanlar özellikle uysal bireyleri evcilleştirebilirken, ilerlemeler kadar gerilemeler de olmuştur. Bu kişiler muhtemelen birkaç kuşak kediyi evcilleştirdikten sonra ya bu alışkanlıklarını kaybetmişlerdir; ya da ellerinden kaçırdıkları kediler vahşi yaşamlarına dönmüştür. Bu kayıplar ve yeniden başlangıçlar muhtemelen, insanların ilk defa fare ve başka zararlıların dikkatini çekecek kadar uzun süreler yiyecek depolamaya başlamasından itibaren 5.000 yıllık bir süre boyunca devam etmiştir.

Bazı soylar yalnızca birkaç kuşak boyunca evcilleştirilirken bazıları onlarca yıl, hatta bir iki yüzyıl boyunca devam etmiş olabilir. Ancak, buna benzer küçük ilişkiler, özellikle yaban

kedilerinin yakınlarda yaşadığı ve iki türün birbirlerinden yalnızca davranışlarıyla ayrılabildiği yerlerde, arkalarında çok az arkeolojik kanıt bırakmıştır.

Elimizde insanlar ve kediler arasında bu dönemde yaşanan yakın ilişkilere dair yalnızca bir adet açık örnek bulunmaktadır. 2001 yılında, yaklaşık on yıldan fazladır Kıbrıs'ın Shillourokambos yöresinde Neolitik bir köyde kazı çalışmaları yürüten Paris Doğa Tarihi Müzesine bağlı arkeologlar, M.Ö. 7 500 yılı civarında kalma bir mezarda bütün bir kedi iskeleti ortaya çıkardılar.[1] İskeletin bütün olarak korunmuş olması ve mezarın özellikle kazılmış hali, bu kedinin buraya yanlışlıkla gömülmemiş olduğunu gösteriyordu. Dahası, kedi bir insan iskeletinin birkaç santimetre yakınında bulunmuştu. Mezarda bulunan cilalı taş aletler, çakmaktaşı balta ve toprak boyası, buraya gömülen kişinin yüksek statülü biri olduğunu anlamı taşıyordu. Kedi henüz bir yaşına bile basmamıştı. Bunun dışında gömülmek için öldürüldüğünü gösteren hiçbir bulgu olmasa da, yaşı gerçekten de buna işaret etmektedir.

Bu kedi ile yanına gömüldüğü insan arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair ancak tahmin yürütebiliriz. Döneme ait mezarlarda bulunan köpeklerin aksine burada kedi ve insan birbirlerine dokunacak şekilde yerleştirilmemişti. Bu da kedinin çok sevilen bir ev hayvanı olmasından çok, ikisi arasında mesafeli bir ilişkiye işaret etmektedir. Yine de, kedinin özellikle orada gömülmüş olması bile, ya mezarda yatan kişinin ya da hayatta kalmış başka birinin, bu kediye büyük önem verdiğini göstermektedir.

Bu tek kedi iskeleti bize insanlar ve kediler arasındaki ilişkinin başlangıcı hakkında ipucu verse de aslında kafamızda yeni soru işaretleri oluşmasına neden olmaktadır. Bundan yakla-

1) J.-D. Vigne, J. Guilane, K. Debue, L. Haye ve P. Gerard, 'Early Taming of the Cat in Cyprus', *Science* 304 (2004): 259.

Kıbrıs'ta kedi

şık 1.000 yıl sonrasına dek Orta Doğu'da anakarada kedisiyle gömülen insanlara dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Kediler bu dönemde tam olarak evcilleştirilmiş olsa, onlar da köpeklerle aynı şekilde ve törensel olarak sahipleriyle gömülür ve bulunan mezarlarda karşımıza çıkardı. Kedilerin ilk evcilleştirilmesi Kıbrıs'ta gerçekleşmiş ve evcilleştirilen bireylerden bazıları daha sonra anakaraya taşınarak bugün tanıdığımız ev hayvanlarının ataları haline gelmiş olabilir; ancak bu iddiayı destekleyecek herhangi bir kanıtımız bulunmamaktadır. Daha büyük ihtimalle Kıbrıs'ta bulunan mezar bir insan

ile evcilleştirdiği bir yaban kedisi arasındaki istisnai ilişkinin sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kedinin bir tür olarak evcilleştirilebilmesi için yalnızca yararlı bir hayvan olmaktan çıkıp bir şefkat nesnesi haline gelmiş olması kaçınılmazdır. Günümüz kedilerinin atalarından bazıları haşere kontrolüne yaradıkları kadar ev hayvanı olarak da seviliyor olmalıydı. Doğu Akdeniz'deki Neolitik kültürlerde köpek haricinde evcil hayvan beslendiğine dair çok az kanıt bulunmaktadır. Ancak günümüzde bazı avcı-toplayıcı toplumların benzer davranışları, bize kedilerin ilk olarak nasıl uysallaştırılıp evcilleştirildiğine dair ipuçları sunabilir. Hem Borneo hem de Amazonlar'da, bu tür topluluklarda yaşayan kadın ve çocuklar yeni sütten kesilmiş vahşi hayvanları evcil hayvan olarak beslerler.[2] Yavru vahşi hayvanları yanlarına alıp evcil hayvan olarak yetiştirme alışkanlığı birbiriyle hiç iletişim kurmamış birçok toplumda kendiliğinden gelişmiş olduğundan, bunun evrensel bir insan alışkanlığı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda Akdeniz kıyılarında yaşayan insanların da yaban kedisi yavruları beslemeye başladığı varsayılabilir. Belki de bunlardan bazıları daha sonra sahipleriyle Kıbrıs'a gitmiş olabilir. Yanında kedisiyle gömülen insan iskeleti bir erkeğe aittir. Bu durumda belki de ve biraz da ender rastlanan bir şekilde, o bölgede hem kadınların hem de erkeklerin kedi beslediği düşünülebilir.

Eğer ilk insan yerleşimlerinde yaşayan kediler evcilleştirilmiş yaban kedisi bireyleriyse, bugünkü evcil kedilerle doğrudan bir akrabalıklarının bulunması pek olası değildir. Günümüzde yaşayan avcı-toplayıcı toplumlarda, türleri ne olursa

2) James Serpell, *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*, Canto edn (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1996); Stefan Seitz, 'Game, Pets and Animal Husbandry among Penan and Punan Groups', alıntı Peter G. Sercombe ve Bernard Sellato, eds., *Beyond the Green Myth: Borneo's Hunter-Gatherers in the Twenty-First Century* (Copenhagen: NIAS Press, 2007).

olsun vahşi hayattan alınan yavru hayvanlar genellikle uzun süre tutulmaz ve insanlar tarafından üretilmez. Genellikle büyüyüp daha az sevimli hale geldiklerinde terk edilir ya da kovulur. Lezzetli oldukları biliniyorsa ve söz konusu toplumda bu konuda tabu yoksa yenmeleri bile söz konusu olabilir. Örneğin günümüzde dingo ile Avustralya'daki bazı Aborijin kabileleri arasında böyle bir ilişki vardır. Ataları, Kıbrıs'taki yaban kedilerine benzer bir şekilde, binlerce yıl önce kuzey Avustralya'ya kaçmış evcil köpekler olan dingolar bu nedenle tam olarak vahşi köpek sayılmaz.

Bazı Aborjiniler dingo yavrularını çok tatlı bulur ve yanlarına alarak beslerler. Ancak bu yavrular ergenlik dönemlerine geldiklerinde yiyecek çalan, çocukları rahatsız eden, genel olarak rahatsızlık veren hayvanlara dönüşür ve bu nedenle vahşi doğaya geri sürülür. İnsanlar ile yaban kedileri arasındaki ilişkinin de benzer bir şekilde başladığını hayal etmek zor değildir.

Kedilerin evcil hayvana dönüşmeye başladığının ilk göstergesi 4.000 yıldan biraz fazla zaman önce Mısır'da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kediler resimlerde ve oymalarda yer almaya başlamıştır. Bu kedilerin hangi türe ait olduğu her zaman çok açık değildir. Bazıları, özellikle tekir görünümlü olmayanlar, sazlık kedileri de olabilir. Gerçekten de Mısırlıların yüzlerce yıl evcil sazlık kedileri beslediklerine dair çeşitli bulgular mevcuttur. 5.700 yıllık bir mezarda bulunan genç bir sazlık kedisi iskeletinin bacağında iyileşmiş bir kırığa rastlanmıştır. Bu da, ölmeden önce kediye haftalarca bakıldığını göstermektedir.[3] Bu sazlık kedilerinin vahşi sazlik kedilerinden herhangi bir farkı olduğuna ya da insanlarla ilişkilerinin genetik

3) Veerle Linseele, Wim Van Neer ve Stan Hendrickx, 'Evidence for Early Cat Taming in Egypt', *Journal of Archaeological Science* 34 (2007): 2081-90 ve 35 (2008): 2672-3; bkz. tinyurl.com/aotk2e8.

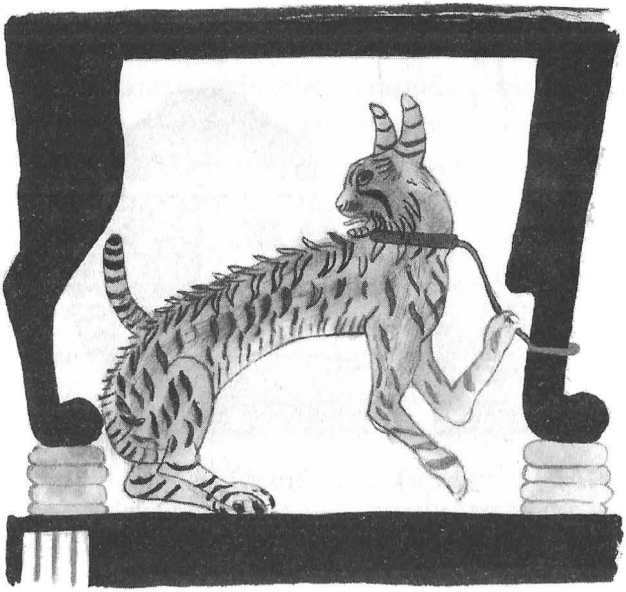
özelliklerini değiştirmesi anlamında evcilleşmiş olduklarına dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bariz olarak çizgili ve bu nedenler Felis silvestris, türüne ait olduğu varsayılabilecek başka kediler ise doğa tasvirlerinde, misk kedisi ve firavun faresi gibi diğer yerel vahşi avcı hayvanlarla beraber yer almaktadır. Bu da bu kedilerin evcil kedidense yaban kedisi olduklarını gösterir Bu kediler iç mekânlarda tasvir edildiklerinde ise genelde tasmalıdır. Bu da evcil kedilerden çok evcilleştirilmiş yaban kedisi bireyleri olduklarına işaret eder. Ancak, yaklaşık 4.000 yıl önce, Orta Krallık döneminde, evcil kedi için "miv" olarak çevrilebilecek özel bir hiyeroglif dizisi oluşturulmuştur. Bundan kısa bir süre sonra Miv kız çocuklarına isim olarak verilmeye başlanmıştır Bu da evcil kedinin Mısır toplumunun önemli bir parçası haline geldiğinin bir başka göstergesidir.[4]

Ev hayvanı olarak beslenen kedilerin tarihinin Mısır'da hanedanlar döneminden 2.000 yıl öncesine dek uzandığına dair işaretler görmekteyiz. Orta Mısır'daki bir kasabada bulunan bir zanaatkâra ait 6.500 yıllık mezarda, bir gazele ve bir kediye ait kemikler bulunmuştur. Gazel muhtemelen mezarın sahibine öbür dünyada yiyecek kaynağı olması için gömülmüştü; ancak kedinin varlığı, belki de yaklaşık 3.000 yıl önce Kıbrıs'ta olduğu gibi, bu kişinin evcil hayvanı ile gömülmüş olduğunu göstermektedir.

Akdeniz'in 800 km güneyinde, Yukarı Mısır'daki Abidos'ta bir mezarlıkta, içinde en az on yedi kedinin iskeletlerinin bulunduğu 4.000 yıllık bir mezar bulunmuştur. Yanlarında da içlerinde muhtemelen süt olan birkaç küçük kap vardı. Bu kadar çok kedinin neden aynı yere gömülmüş olabileceği bilinmese de, yemek kaplarıyla gömülmüş olmaları bu kedilerin ev hayvanı olduğunu göstermektedir.

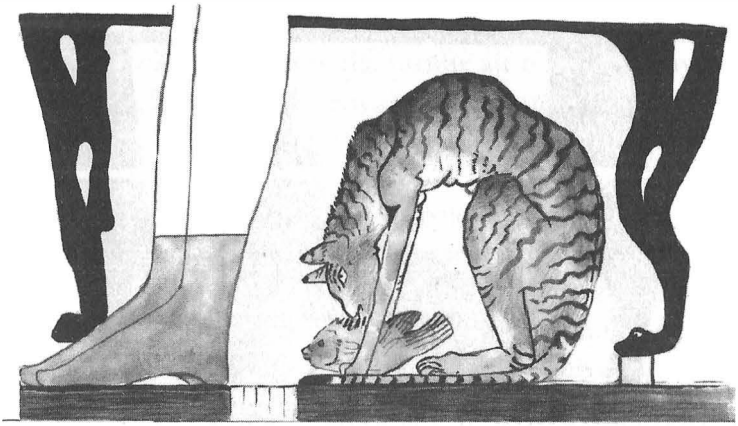
---

4) Jaromír Malek, *The Cat in Ancient Egypt* (London: British Museum Press, 2006).

Bağlanmış kedi - Mısır MÖ 1450

Bu ilk evcil kediler ya bölgede evcilleştirilmiş bir soydan geliyordu ya da başka bir bölgeden getirtilmişti. Eğer kediler gerçekten de Mısır'ın uygarlık merkezi haline gelmesinden çok önce Bereketli Hilal'de, hatta belki de Kıbrıs'ta evcilleştirildiyse, bölgeden bölgeye ticaretlerinin yapılmış, muhtemelen de ilginç egzotik hayvanlar olarak pazarlanmış olmaları mümkündür. Bu teori hanedanlar öncesi Mısır'da evcil kedilerin varlığına dair neden bu kadar az kanıt olduğunu da açıklamaktadır. Başka yerlerden getirilen az sayıdaki kedi sahiplerine oldukça pahalıya mal olduklarından değerli sayılırlardı; ancak sayıları evcil bir tür olarak soylarını sürdüremeyecek kadar azdı muhtemelen. Çoğu, karşı cinsten evcil bir birey bulamayacağından muhtemelen yerel bir yaban kedisi ile ya da evcilleştirilmiş bir yaban kedisi ile çiftleşirdi. Bu şekilde, ya-

Ev kedisi - Mısır MÖ 1250

ban kedileri ile evcil kediler arasındaki genetik farklılıklar hızla yaban kedilerinin lehine azalır ve bireyler bir iki kuşak içinde evcilleşmeye elverişsiz hale gelirdi.

Sonraki 500 yıl içinde evcil kedilerin Mısır'daki rolü, muhtemelen yerel, kendine yeten, evcil bir topluluğun ortaya çıkmasıyla daha da açık hale geliyordu. Evcilliğin sembolü olan sepetlerinin içinde oturan kendi tasvirleri, Mısır'da tapınak sanatında yaklaşık 3.500 yıl önce ortaya çıkmaya başlar. 3.300 yıl öncesinden kalma resimlerde serbest kediler genellikle ailenin önemli bir üyesinin, genellikle bir kadının sandalyesinin yanında otururken tasvir edilir. (Ailedeki erkeğin yanında oturan hayvan genellikle ve belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde bir köpektir.) 3.250 yıl öncesinden kalma bir resimde, yetişkin bir kedi kadının sandalyesinin altında, küçük bir kedi yavrusu ise kocasının kucağında resmedilmiştir. Mısırlı soylular da kedilerine son derece bağlıydılar.

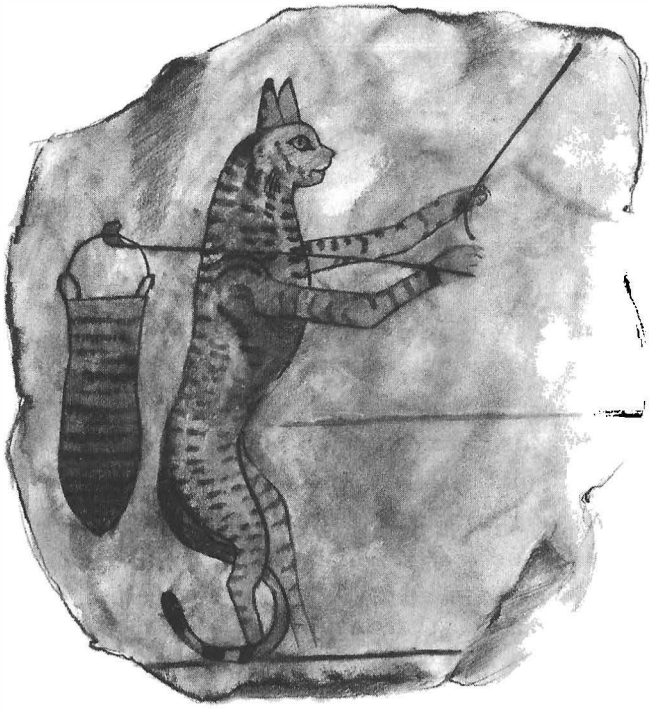
Bunların arasında, aynı dönemde otuz sekiz yaşında ölen firavun III. Amenhotep'in büyük oğlu da vardı. Adı Osiris, Ta-Miaut (Eski Mısır dilinde Dişi Kedi Osiris) olan kedisini o ka-

dar çok seviyordu ki öldüğünde onu mumyalatmakla kalmadı, ona özel bir lahit bile yaptırdı.[5]

Bu kediler her zaman soylu aileler arasında tasvir edilmiştir. Bu da kedilerin o dönemde halen yalnızca ayrıcalıklı birkaç insanın sahip olabileceği egzotik hayvanlar olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bu dönemde çalışan insanların evlerinde kedi beslediklerine dair çok az direkt kanıt vardır. Ancak bunun sebebi büyük oranda çölün kenarına inşa edilen mezar ve tapınakların Nil kıyısına çok daha yakın olan sıradan insanların evlerinden daha iyi korunmuş olmasıdır. Neyse ki, 3.500 ila 3.000 yıl önce mezar ve tapınakları süslemek için çalışan sanatçılar, muhtemelen zevk olsun diye de birçok çizim yapmışlardır. Bunlar, tapınakları süslemek için kullanılan resmi, kurallı resimlerin aksine, komik ve karikatürümsü bir hava taşımaktadır. Bu çizimlerin çoğu kedileri tasvir eder. Bunların bazılarında kediler sıradan günlük ev hallerinde çizilirken, bazıları da, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan İngiliz halk masalı Dick Whittington'un kedisine ilginç bir şekilde benzeyen, sırtında bir çubuğa bağlı bir çıkın taşıyan bir kedi tasviri gibi daha hayal ürünü durumlardır. Bu çizimler de, o dönemde Mısır'da evde kedi beslemenin yaygın ve sık rastlanan bir durum olduğunu onaylar niteliktedir.

Mısırlıların, kedilerinin varlığından hoşlandıkları gibi onları işe yarar da bulduklarına dair sağlam kanıtlarımız vardır. 3.300 yıl öncesinden kalma bazı kedi tasvirleri kedileri Mısırlılarla birlikte ava giderken gösterir; ancak bunların hayal ürü-

5) Bu taş lahit günümüzde Kahire'deki Antik Mısır Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu lahidin kenarlarında. Ta-Miaut'un kendisi ile tanrıçalar Neftis ve İsis'in yanı sıra bazı yazılar yer almaktadır. Osiris tarafından söylenmiş sözler: "Ta-Miaut yorgun değildir. Ulus Tanrı'nın önüne gelen Ta-Miaut'un vücudu da bitkin düşmemiştir. İsis'in sözleri: "Seni kollarıma alıyorum, Osiris." Neftis'in sözleri: "Kardeşim Osiris ile Muzaffer Ta-Miaut'un sarıyorum." Bkz. www.mafdet. org/tA-miaut.html.

Kireçtaşı tablet üzerine kedi karikatürü - Mısır MÖ 1100

nü olduğuna neredeyse şüphe yoktur. Dünyanın herhangi bir yerinde başka bir kültürün kedileri bu amaçla kullandığına dair bir gösterge bulunmamaktadır. Hele ki günümüzdeki evcil kedilerle ava çıkmaya çalışmak gülünç bir düşünce olurdu herhalde! Çok daha büyük bir olasılık, Mısırlıların kedilerini, Mısır ekonomisinin direği olan tahıl ambarlarına ve diğer yiyecek depolarına dadanan ithal ev farelerinden ve yerel vahşi kemirgenlerden korumak için evcilleştirmeye başlamış olmalarıdır. Bu zararlılardan biri, bildiğimiz sıçandan daha küçük ve şişman olmakla beraber en az onun kadar yıkıcı bir güce sahip olan Nil sıçanıydı. Nil Vadisi'nde tarım, her yıl nehrin taşarak iki yakasındaki tarıma elverişli bölgeyi kuzeyden getir-

diği besleyici topraklarla sulayıp yenilemesine bağlıydı.

Bu taşkınlar Nil sıçanlarını da ortak yuvalarından çıkarıp ambarları da bulunduğu yüksek noktalara sürerdi.[6] Kediler bu tür istilaları önlemekte kuşkusuz etkili olur.

Mısırlılar kedilere yalnızca kemirgenleri uzak tutma konusundaki başarıları nedeniyle değil, yılan öldürmek konusundaki ustalıkları nedeniyle de değer veriyorlardı. Zehirli yılanlar Mısır'da ciddi bir endişe kaynağıydı. 3.700 yıllık Brooklyn Papirüsü, yılan sokmalarına ve akrep ile tarantula zehirlerine karşı tedavi yöntemleri içermektedir. Mısırlılar hem misk kedisini hem de firavun faresini yılanları öldürmek için kullanıyorlardı; ancak bu türlerin bireysel olarak yakalanıp evcilleştirilmesi gerekiyordu.[7] Kediler yılan öldürebilen tamamen evcilleşmiş tek türdü. Yaklaşık bin yıl sonra Mısır'daki hayatı anlatan tarihçi Diodorus Siculus şöyle yazmıştı: "Kediler yılan sokmalarına ve engereğin ölümcül ısırığına karşı çok etkilidir."[8]

Mısırlıların kedileri yılan sokmalarına karşı etkili bir koruma yöntemi olarak gördüğü açıktır. Ancak kedilerin bu ününün ne derecede yılan sokmalarını gerçekten engelleyebilmelerine dayalı olduğunu bilmiyoruz. Günümüzdeki kedi sahipleri için Mısırlı kedilerin bir yılan gördüklerinde kaçmak yerine ona saldırdıkları bilmek şaşırtıcı olabilir. Avrupa'da ev ke-

---

6) Aynı zamanda, kediler ilk hıyarcıklı veba salgınlarının sorumluluğunun bir bölümünü üzerlerinde taşıyor olabilir. Bu hastalık daha sonra Avrupa'ya kara sıçanlar tarafından yayılmış olsa da, görünüşe göre esas taşıyıcı Nil sıçanıdır. Hastalık genellikle Nil sıçanından insanlara sıçrayan pireler aracılığıyla bulaşır. Ancak kimi zaman kedi pireleri de bu rolü üstlenmektedir. Bkz. Eva Panagiotakopulu, 'Pharaonic Egypt and the Origins of Plague', *Journal of Biogeography* 31 (2004): 269-75; tinyurl.com/ba52zuv.

7) Hem misk kedileri hem de firavun fareleri zaman zaman evcil hayvan olarak beslenir: ancak bu türler genetik olarak atalarından herhangi bir şekilde ayrılmamıştır ve evcilleştirilmiş durumda değildir. Bu nedenle bu hayvanları beslemek oldukça zordur.

8) Kaynak: *The Historical Library of Diodorus the Sicilian*, Vol. 1, Chap. VI, çeviri. G. Booth (London: Military Chronicle Office, 1814), 87.

dileri çok ender olarak yılan öldürür. Yedikleri belirtilen tek sürüngen kertenkeledir. ABD'de ise kedilerin kertenkele ve zehirsiz yılanları öldürüp yedikleri bilinmektedir. Yalnızca Avustralya'da kediler zehirli yılanları öldürür. Avustralya'daki birçok kedi, memeliden çok yılan öldürüp yemektedir. Afrika'daki, özellikle de Mısır'daki kedilerin beslenme alışkanlıkları hakkında çok az araştırma mevcuttur; ancak 1930'lu yıllarda Mısır'dan çalışan İngiliz bilim insanları, kedilerin boynuzlu engerekleri öldürdüğüne ve saldırmasalar da kobraları tehdit ettiğine tanıklık etmştir.[9] Firavun farelerinin bu konuda çok daha becerikli olduğu da düşünüldüğünde,[10] kedilerin özel olarak yılan öldürmek için yetiştirilmiş olma olasılığı çok düşük olsa da, kedilerin bu tarz davranışları onlara tanıklık eden eski Mısırlılar üzerinde önemli bir etki bırakmış olabilir. Mısırlılar kedilerini hem evlerinde hem de ambarlarında fare ve diğer kemirgenleri öldürmek için kullanmış olsalar da muhtemelen kedilerin bu işlevleri Mısır sanatında veya mitolojisinde kullanılmayacak kadar sıradan bulunmuştur.

Kediler evcilleştirilişlerinin bir sonraki aşamasında Rattus rattus, ya da kara sıçan adı verilen yeni bir düşman ile karşı karşıya kalmıştır. Kökeni Hindistan ve Güneydoğu Asya olan bu zararlı, yaklaşık 2.300 yıl önce ticaret yolları boyunca batıya doğru Pakistan, Orta Doğu ve Mısır'a doğru yayılmıştır. Buradan da Romalıların ticaret gemileri aracılığı ile birinci yüzyılda Batı Avrupa'ya ulaşmıştır. Kara sıçanlar, ev farelerinin aksine pek ayrım yapmadan depolanan her türlü yiyeceğe ve beslenen hayvanlar için ayrılan yemlere saldırır. Buna ek olarak birçok hastalık da taşır. Bu özellikleri Yunanlar ve Romalılar tarafından da bilinmekteydi. Kediler bu yeni tehdidi kontrol

9) Frank J. Yurko, 'The Cat and Ancient Egypt', *Field Museum of Natural History Bulletin* 61 (Mart-Nisan 1990): 15-23.

10) Firavun faresi, yılanları kontrol etmesi amacıyla, özellikle de yılan avlayan başka hayvanların bulunmadığı Fiji ve Havai gibi adalara getirilmiştir.

altına almayı başaramasaydı muhtemelen insanlık onlara sırtını dönerdi. Âncak, 2.000 yıl önce günümüzdekinden daha iri olan kediler bu işten alnının akıyla çıkmış gibi görünüyor.

Kızıldeniz kıyısında 1.800 yıl önce gömülmüş olan bir kedi, bu dönemdeki kedilerden en azından bazılarının sıçan avlamakta başarılı olduğunu gösteriyor. Söz konusu kedi, o zamanın kedileri için normal boyutlarda ama bugünün standartlarına göre tam bir dev olan geç bir erkek bireydi. Kedi gömülmeden önce Mısır mumyalarınınkine benzer keten bir kefene sarıldıktan sonra yeşil ve mor desenlerle süslü yünlü bir kumaş ile örtülmüştü. Ancak bağırsakları çıkarılmamış, normal yöntemlerle mumyalanmamıştı. Araştırmacılar midesinde en az beş kara sıçanın kemiklerini ve bağırsaklarında da en az bir kara sıçanın daha kalıntılarını buldular.[11] Kedinin neden öldüğü veya neden bu kadar görkemli bir şekilde gömüldüğü bilinmese de, çok başarılı bir sıçan avcısı olduğundan bu kadar değerli bulunmuş olma olasılığı yüksektir.

Mısırlılar kedilerine ev hayvanı olarak ve haşere kontrolü sağladıkları için değer vermenin yanı sıra onlara ruhani anlamlar da yüklüyorlardı. Yaklaşık 3.500 yıl öncesinden başlayarak kediler Mısır dini içinde önemli kutsal bir yer edinmeye başladı. Mezar duvarlarına kedi resimleri yapılmaya ve güneş tanrısı zaman zaman insan kafası yerine "Miuty" adi verilen kedi kafası ile tasvir edilmeye başlandı. Aslan tanrıçalar Pakhet ve karakulak olarak da tasvir edilen Sekhmet ve leopar tanrıca Mafdet, Mısırlıların bildiği büyük kedilerden esinlenmiş olsa da, birçok insan günlük yaşamda evcil kedileri daha çok görüp bileceğinden, giderek evcil kedilerle anılmaya başlamıştır.

Bastet eski Mısırlıların evcil kedilerle en çok özdeşleştirdiği tanrıça olmuştur. Bastet'e tapınma ilk defa Nil Deltası'ndaki

11) Angela von den Driesch ve Joachim Boessneck, 'A Roman Cat Skeleton from Quseir on the Red Sea Coast', *Journal of Archaeological Science* 10 (1983): 205-11.

Bubastis şehrinde 4.800 yıl önce ortaya çıkmıştır. İlk zamanlarda bu tanrıca alnında bir yılan taşıyan aslan kafalı bir kadın olarak tasvir ediliyordu. Yaklaşık 2.000 yıl sonra Mısırlılar, muhtemelen evcil kediler şehre geldikten ya da belki de orada evcilleştirildikten sonra bu tanrıçayı evcil kediler ile özdeşleştirmeye başladılar. Bu dönemde Bastet hâlâ aslan kafalı olsa da sık sık yanında daha küçük, muhtemelen evcil kediler olarak tasvir edilen hizmetkârlarıyla görülüyordu. Sonraki 300 yıl boyunca, yani yaklaşık 2.600 yıl önce, tanrıçanın dişi aslan sembolü giderek değişerek evcil bir kediye benzemeye başladı.

İlk başta insanlığı kötü şanstan koruyan basit bir tanrıça iken daha sonraları oyunbazlık, doğurganlık, annelik ve kadın cinselliği ile, yani evcil kedilere atfedilen özelliklerle anılmaya başlandı. Özellikle Geç Dönem ve Ptolemeler döneminde (2.600 ila 2.050 yıl önce), ünü Mısır'ın diğer bölgelerine de yayıldı. Yunan tarihçi Herodot'un da tanık olduğu yıllık bayramı bir süre Mısır'ın dini takvimindeki en önemli bayramdı:

> Bubastis şehrine giderken kadınlı erkekli gemilere doluşuyorlar. Her gemide her iki cinsten de birçok kişi oluyor. Yol boyunca kadınların bazıları tef erkeklerin bazıları da flüt çalıyor. Geri kalanlar ise alkış tutup şarkı söylüyorlar. Yolda ne zaman bir şehir görseler demir atıp karaya çıkıyorlar. Kadınların bazıları anlattığım gibi müzik yapmayı sürdürürken bazıları ise bağırıp çağırarak şehirdeki kadınları alaya alıyor, bazıları dans ediyor ve bazıları da eteklerini havaya kaldırıyor. Bunu yoldaki tüm şehirlerde tekrarlıyorlar. Bubastis'e geldiklerinde ise büyük bir kutlama düzenleniyor. Burada yılın geri kalanında toplamda olduğundan daha fazla şarap tüketiliyor.[12]

12) Herodot, *The Histories* (Euterpe) 2:60, çeviri. G. C. Macaulay (London and New York: Macmillan & Co, 1890).

Muhtemelen bu tanrıça ile bağından dolayı Mısırlılar, kedilere karşı bugünlerde bize saçma gelebilecek kadar korumacı davranıyorlardı. Herodot, bir kedi doğal sebeplerle öldüğünde ev halkının tamamının saygı belirtisi olarak kaşlarını kazıdıklarını anlatmaktadır. Hatta Mısırlıların, bir yangın esnasında alevleri söndürmek yerine kedilerin yanan binaya girmesini engellemeye çalıştıklarını gördüğünü anlatır.[13] Kedilere duyulan bu büyük hürmet uzun süre devam etmiştir. Yaklaşık 500 yıl sonra Mısır Roma İmparatorluğu'nun bir parçasıyken Diodorus Siculus şöyle yazmıştı:

> Eğer herhangi biri isteyerek ya da istemeden bir kedi öldürürse, kalabalık tarafından linç ediliyor. Bundan korkan insanlar olur da ölü bir kedi bulurlarsa hemen uzaklaşıp yüksek sesle herkese kediyi böyle bulduklarını haber vermeye başlıyor. Bir keresinde bir Romalı bir kedi öldürdüğünde insanlar büyük bir öfke içinde onun evinin önünde toplandı.
>
> Ne kral tarafından gönderilen prensler ne de Romalıların korkusu, [muhtemelen kediyi] yanlışlıkla öldürmüş olan bu adamı kalabalığın öfkesinden kurtaramadı.[14]

Ancak çelişkili bir şekilde yaygın olarak kedi yavruları öldürülüyordu. Herodot bu durumu "dişilerden yavrularını ya zorla ya da gizlice alıyorlar" diye anlatmıştır.[15] Bu nüfus kontrolü yöntemi, Herodot'un zamanında ve muhtemelen daha da önceleri evcil kedilerin yaban kedilerinden bağımsız olarak üremeye başlamış ve ev hayvanı olarak ya da haşere kontrolü için gerekenden çok daha fazla yavru doğuyor olduğunun bir göstergesi olarak algılanabilir. Bugünkü anlayışımızla kedi yavru-

13) Herodot, *Histories*, 2:66.

14) Kaynak: *The Historical Library of Diodorus the Sicilian*, çeviri. Booth, 84.

15) Herodot, *Histories*, 2:66.

larının bu şekilde öldürülmesi bize çok korkunç gelse de, veterinerlik biliminin gelişmesinden önceki dönemlerde kedi nüfusunu kontrol altında tutmanın etkili bir yoluydu. Muhtemelen insanlar için kedilerin gözleri açılmadan ve yüzleri o bildik ifadelerine bürünmeden onları öldürmek daha az acı vericiydi. Kedilerin öncelikle haşere kontrolü için kullanıldığı ve ev hayvanı işlevlerinin ikincil olduğu durumlarda bu uygulama modern zamanlara da devam etmiştir. Elizabeth Marshall Thomas, 1940'lı yıllarda New Hampshire kırsalında kedilere karşı olan tavırları şöyle anlatmıştı:

> Sonuçta çiftlik kedileri ne ev hayvanı ne de besi hayvanı olarak sınıflandırılabilir. Kedi popülasyonu çiftçinin baş edemeyeceği kadar büyüdüğünde kediler bir çuvala konup ya gazla ya da boğularak öldürülür. Zaten çiftçiliğin temeli bir grup hayvana bir süre baktıktan sonra birden bire hepsini toplayıp ölüme yollamak değil midir?[16]

Yirmi birinci yüzyılda bile kedilere karşı hangi tavrın kabul edilebilir olduğuna dair birçok farklı anlayış mevcuttur. Bazı insanlar kedilerin hakları olan bireyler olduğunu düşünürken, bazıları ise işe yararlıkları bittiği an gözden çıkarılabilecek araçlar olarak görmektedir.

Kedilere büyük hürmet gösteren Mısırlılar kültürlerine bugün bize son derece ters gelecek bir başka ritüel daha ekleyerek kedi kurban etmeye başladılar. Kediler Mısır dininin önemli bir parçasını oluşturmakla kalmıyor, sayıları milyonlara vardığı neredeyse kesin olan kedi törensel bir şekilde toprağa gömülerek kurban ediliyordu.

Ölümden sonraki yaşama büyük önem veren Mısırlılar aynı

16) Elizabeth Marshall Thomas, *The Tribe of Tiger: Cats and Their Culture* (New York: Simon & Schuster, 1994), 100-101.

zamanda yaklaşık 4.000 yıl önce hem insan hem hayvan bedenlerini korumak için kullanılan mumyalama yöntemini geliştirmişlerdi.

İlk başlarda kediler içinde yalnızca değerli ev kedilerinin mumyalandığı görülmektedir. Ta-Miaut'un lahidinin üzerindeki mumyalanmış kedi tasvirinden, bu kedinin mumyalandığı ve lahidin de özellikle onun mumyası için yapılmış olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu durum muhtemelen yüzlerce yıl boyunca sürmüş olsa da bu mumyaların sayısı daha sonra kedi tanrılara adak olarak sunulmak üzere mumyalanan kedilerin sayısının yanında çok küçük kalıyordu.

Yaklaşık 2.400 ila 2.000 yıl önce, "kutsal hayvan" üretimi Mısır'da büyük bir sektör haline geldi. Bunun için kullanılan hayvanlar küçük kedilerle kalmıyor, aslandan sazlık kedisine, sığır, timsah, koç, köpek, babun, firavun faresi, kuş ve yılana dek birçok başka hayvan da mumyalanıyordu. Bazen inanılmaz sayıda hayvan bu şekilde mumyalanıyordu. Örneğin Tuna el-Gebel'deki yeraltı tünellerinde 4 milyondan fazla, Sakkara'da ise 1,5 milyon adet, Mısırlıların esarette yetiştirdiği balıkçıl bir kuş olan ibis kuşu mumyası bulunmuştur.

Modern analizler, kedi mumyalama işlemlerinde yüksek standartların ve insan mumyaları için geliştirilen yöntemlerin kullanıldığını göstermiştir. Bedeni korumak için iç organları boşaltılıyor ve yerine sıkıştırılmış kuru kum dolduruluyordu.[17] Vücudu bu şekilde hazırlanan kedi daha sonra kat kat keten kumaş ile sarılıyordu. Bu kumaşlar genellikle kurumuş tropik göllerin tabanlarında oluşan doğal bir kurutucu olan natron gibi koruyucu bir maddeye batırılmış oluyordu. Bazen mumyacılar bunun yerine hayvan yağları, pelesenk, balmumu, sedir ve sakız ağacı gibi ağaçların reçineleri ve zaman za-

17) Paul Armitage ve Juliet Clutton-Brock, 'A Radiological and Histological Investigation into the Mummification of Cats from Ancient Egypt', *Journal of Archaeological Science* 8 (1981): 185-96.

man da kedilerin bulunduğu yerden 160 km uzaklıkta olan Kızıldeniz kıyısından getirilen katrandan yapılan bir karışım kullanıyorlardı.[18]

Kedi "mumyalarının" dış görünüşleri muhtemelen müşterinin zevklerine ve alım gücüne bağlı olarak büyük farklılıklar gösteriyordu. Bazıları yalnızca belki de bir dizi cilalı seramik boncukla süslenmiş basit bir paketken, bazılarının üzerindeki keten sargıların en dış katmanı üzerinde çeşitli desenler oluyordu. Kafatasının etrafında ve tepesinde yeni bir "kafa" oluşturulduğu veya mumyanın üzerine bronz bir kafa yerleştirildiği oluyordu. Bunların bazıları kabaca yontulmuşken bazıları her bir bıyık teline dek hiçbir ayrıntıyı atlamıyordu. Çoğu basit, dikdörtgen tabutlara yerleştirilirken bazılarının özel yapım, alçıyla süslenip boyanan, kimi zaman da altın varaklarla kaplanan kedi şeklinde tabutları oluyordu. Kakma boncuklar kedinin gözleri oluyordu. Genel olarak bakıldığında bu tabutlar ilk yapıldıklarında gerçek kedilere büyük bir benzerlik gösteriyor olmalılardı.

Dahası, kurbanlık kediler özellikle bu amaç için yetiştiriliyordu. Kedilerle ve kedigillerle ilişkilendirilen tüm tanrıların tapınaklarına bitişik olarak kedi üretim yerlerine ait kalıntılar bulunmuştur. Mumyaların röntgeni çekildiğinde bu kedilerden bazılarının boyunları kırılmış, bazılarının da boğularak öldürülmüş olduğu görüldüğünden, bunların mumyalanmak için özel olarak öldürülmüş olduklarından şüphe edilmemektedir.[19] Kedilerin bazıları daha yavruyken, iki ila dört aylıkken, bazıları ise tam erişkin, dokuz ila on iki aylıkken öldürülmüştür. Kutsal kedi ticareti yapan insanlar muhtemelen damızlık olarak ayrılmayan bir kediyi bundan daha uzun süre

18) Stephen Buckley, Katherine Clark ve Richard Evershed, 'Complex Organic Chemical Balms of Pharaonic Animal Mummies', *Nature* 431 (2004): 294-9.

19) Armitage and Clutton-Brock, 'A Radiological and Histological Investigation'.

beslemenin bir anlamı olmadığını düşünüyorlardı. Mumyalanan kendiler tapınağa gelen ziyaretçilere uygun tanrılara adak olarak sunmaları için satılırdı. Yeterli sayıda mumya biriktiğinde rahipler bunları alıp yeraltı tünellerinde depoluyordu. Burada bırakılan mumyalar, mezarlar on dokuzuncu ve yirminci yüz yıllarda yağmalanana dek son derece iyi korundu.

Bu şekilde kaç tane kedinin kurban edildiğini asla bilemeyeceğiz. Bu alanlarda kazı yapan arkeologlar, çürümüş alçı ve keten parçalarından kurtularak çöl rüzgârında dağılıp uçuşan kedi kemikleri ve toz bulutlarından bahsetmişlerdir. Bu mezarlardan bazıları toplu olarak kazılıp içinden çıkanlar öğütülerek kimi zaman ülke içinde kimi zaman ise dışında gübre olarak kullanılmıştır. Londra'ya gönderilen tek bir parti kedi mumyası on dokuz ton ağırlığındaydı. Bu mumyalardan yalnızca bir tanesi ayrılıp British Museum'a konulurken, gerisi öğütülüp toz haline getirilmiştir. Mumyalanan milyonlarca kediden yalnızca birkaç yüz tanesi bugün müzelerde varlığını sürdürmektedir ve bunların hepsi birkaç yüz yıl içinde inşa edilmiş mezarlardan çıkarılmıştır. Bu nedenle elimizdeki mumyalar eski Mısır'daki kedi nüfusunun tamamını temsil etmiyor olabilir.

Elimizdeki bu az sayıdaki mumyanın bazılarının patolojik incelemesi, sargıların içinde korunan hayvan hakkında birçok çıkarımda bulunmamızı sağlayarak Mısırlıların kedileriyle olan ilişkilerini anlamamıza yardımcı olmuştur. Tüm kediler vahşi lybicalar gibi çizgili kedilerdi. Hiçbiri siyah, benekli ya da beyaz değildi. Hiçbirinin kürkünde bugün çizgili kedilerde daha sık görülen tekirimsi desen yoktu.

Evcil kedilerin farklı desen ve renklerine dair kuşku duyulmayacak kanıtlar ancak daha sonra, başka yerlerde ortaya çıkmıştır. Bu görünüş farklılıklarının her biri, vahşi kedigillerde de görülen tek bir mutasyon sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir zamanlar başka bir tür olduğu düşünülen kral çita,

yalnızca kürkünün üzerinde normal benekli desen yerine hareli, lekeli bir desen olan normal bir çitadır aslında. Aslandan kaplana, jaguara, karakulağa, pumaya, vaşak, oselo, margay ve servale kadar, siyah (melanistik) kürklü kedigiller de oldukça yaygındır. Vahşi doğada bu hayvanların siyah kürkü, normal renklerinin kamuflaj olanağını ortadan kaldırdığından dezavantajlıdır. Bu nedenle bu bireyler genetik özelliklerini sonraki kuşaklara daha az aktardığından, siyah olmalarına neden olan gen giderek popülasyonları içinde ortadan kaybolur.[20]

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Mısır'daki 2.000 yıllık evcilleştirilme hikâyesi boyunca kedilerde herhangi bir renk

Tabutu içinde mumyalanmış bir kedi

20) Leoparın melanistik bir hali olan "kara panter", Güney Asya'nın yağmur ormanlarında yaygın olarak görülür. Muhtemelen, yağmur ormanlarının içlerine çok az güneş ışığı erişebildiğinden, kamuflaj konusu buradaki leoparlar için Afrika çayırlarında avlanan leoparlar için olduğu kadar önemli değildir.

değişimine rastlanmaması garip bir durum gibi görünmektedir. Bu farklı fiziksel özelliklerin hepsi daha sonraki 2.000 yıl içinde ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Belki de Mısırlılar, dini sebeplerle, ender görülen bu farklı renkli bireyleri ortadan kaldırıyorlardı.

Eski Mısır'daki kedilerin bazıları ise kızıl veya tekir-kızıl olabilirdi (bkz. bilgi kutusu "Neden Kızıl Tüylü Kediler Genelde Erkektir?") Bazı duvar resimlerindeki kediler lybicaların tipik grimsi kahverengi görünümünden çok turuncumsu bir kahverengi olarak gösterilmişse de, bunun nedeni sanatçının isteği veya boya pigmentlerinin yüzyıllar içinde renk değiştirmesi de olabilir. Kızıl tüylü kedilerin Kuzeydoğu Afrika ve Orta Doğu'da en yaygın olduğu yerlerin Mısır'ın liman şehri İskenderiye ve Mısırlıların kurduğu Hartum şehri olması, kızıl tüy mutasyonunun ilk defa eski Mısır'daki kedi popülasyonları arasında ortaya çıkarak buradan dünyaya yayılmış olabileceğini akla getirmektedir.[21] Turuncu kediler tekir kedilerden daha çok göze battığından kamufle olup saklanmaları daha zor görünse de, günümüzde özellikle kırsal kesimlerde kızıl tüylü kediler çok etkili avcılar olabilmektedir. Mutasyon bir kez gerçekleştikten sonra popülasyonun geri kalanına yayılmasının önünde herhangi bir engel olamayacaktır.[22]

Aynı zamanda mumyalanmış kedilerin günümüzdeki evcil kedilerden %15 oranında daha büyük olduğunu biliyoruz.[23]

21) Bu verileri toplayan Neil B. Todd, bunun yerinde, bu kızıl renk mutasyonunun, ilk defa günümüzde az çok Türkiye'ye denk gelen Anadolu topraklarında ortaya çıktığı düşüncesini ortaya koymuştur, Ancak bu mutasyon şimdilerde bu bölgede İskenderiye'de olduğundan daha az görülmektedir. 'Cats and Commerce', *Scientific American* 237 (1977): 100-107.

22) Dominique Pontier, Nathalie Rioux ve Annie Heizmann, 'Evidence of Selection on the Orange Allele in the Domestic Cat Felis catus: The Role of Social Structure', *Oikos* 73 (1995): 299-308.

23) Terence Morrison-Scott, 'The Mummified Cats of Ancient Egypt', *Proceedings of the Zoological Society of London* 121 (1952): 861-7.

NEDEN KIZIL TÜYLÜ KEDİLER GENELLİKLE ERKEKTİR?

Bir kedinin tüylerinin normal kahverengi ya da siyah tonlarındansa kızıl olmasına neden olan gen mutasyonu diğer tüy renklerinden farklı bir şekilde sonraki kuşaklara aktarılır. Memelilerin genetik yapısında "baskın" gen kuralı etkilidir. "Çekinik" bir genin bir hayvanın dış görünüşünü etkilemesi için hem anneden hem de babadan gelen kromozomda bulunması gerekir. Yoksa etkili olan "baskın" gen olacaktır. Genellikle bir baskın bir çekinik gen taşıyan bir bireyi dış görünüş olarak iki baskın gen taşıyan bireyden ayırmak mümkün değildir. Ancak bu durumun önemli bir istisnası vardır. Eğer bir kedi hem kızıl hem kahverengi tüy geni taşıyorsa her ikisini de kürkünün farklı yerlerinde görmek mümkündür. Derisinin bazı yerlerinde kahverengi bazı yerlerinde kızıl tüy kromozomları aktif haldedir. Kürklerindeki renklerin tam tonları ise diğer tüy rengi genlerine bağlıdır. Eğer kedi aynı zamanda iki adet siyah mutasyon geni taşıyorsa kahverengi kısımlar siyah görüneceğinden kürkün üzerindeki desen görünmez olur. Ancak öte yandan siyah renk geninin kızıl bölgelerde etkisi olmadığından buralarda tüylerin deseni olduğu gibi kalır.

İkinci olarak bu gen X kromozomunda taşınmaktadır. Dişi kedilerde iki, erkek kedilerde ise yalnızca bir X kromozomu bulunur. Erkek kedilerin erkek olmasını sağlayan daha küçük bir kromozom olan Y kromozomunda tüy rengine dair herhangi bir genetik kod bulunmaz. Bu nedenle dişi bir kedinin kızıl tüylü olabilmesi için her iki X kromozomunda da mutasyon bulunması gerekmektedir. Eğer yalnızca bir tanesinde bu mutasyon mevcut ise kırçıllı tüyleri olacaktır. Bu çok daha yaygın bir durum olsa da kızıl tüylü dişiler de bulunmaktadır. Neredeyse istisnasız bir şekilde tüm erkek kediler ya tamamen kızıl tüylü ya da başka bir renk olsa da, iki renkli erkek kediler de zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, hücre bölünmesinde doğan bir anomaliden ortaya çıkan iki X ve bir Y kromozomu taşımalarıdır. Bu nedenle aslında kızıl tüylü kedilerin hepsinin erkek olduğu varsayımı tamamen doğru değildir.

Sığır, domuz at ve hatta köpek gibi diğer evcilleştirilmiş türlerin neredeyse tamamında ilk evcil bireyler, kontrol etmesi daha kolay olduğundan genellikle vahşi türdaşlarından daha kü-

çük oluyordu. Ancak bu durum, zaten her zaman insanlardan daha küçük olan kediler için geçerli değildi. Daha da şaşırtıcı olan mumyalanmış kedilerin günümüzdeki Afrika yaban kedilerinden de %10 oranında daha büyük olmalarıydı. Mısırlıların haşere kontrolünde daha etkili oldukları için özellikler büyük yaban kedilerini seçmiş olmaları ve kediler bu işlevlerinden ev hayvanlığına geçiş yaptıkça boylarının küçülmüş olması bu durumun bir açıklaması olabilir.

Eski Mısırlıların kedilere olan tutumları günümüz insanları için çelişkili, neredeyse anlaşılmaz olabilir. Mısırlılar için bazı kediler değerli ev hayvanları, kedilerin büyük çoğunluğu hem zenginler hem de yoksullar tarafından kullanılan haşere kontrol araçları ve kendilerine özgü bir şekilde de önemli bir bölümü yalnızca bu amaçla üretilen dini kurbanlıklardı. Bu son işlev hariç kedilerin diğer kullanım alanları, yirminci yüzyılın ilk yarısında Avrupa ve ABD'deki kullanım alanlarından çok da farklı değildi. Gerçekten de eski Mısırlıların sevdikleri ev kedilerini onurlandırmak için yaptıkları özenli tabutlar akla günümüzdeki kedi cenazelerini getirmektedir.

Elbette Mısırlıların kediler ve din arasında kurduğu bağ bizim kolayca kendimizle özdeşleştirebileceğimiz bir durum değildir. Kedi üretim ve mumyalama merkezlerinin tapınaklara olan yakınlığından ve durum yalnızca yaydığı kokuyla bile kendini belli edeceğinden, tapınaklara adak olarak sunmak için önceden mumyalanmış kedileri satın alan ziyaretçiler bu mumyaların içinde ne olduğunu bilmiyor olamazlardı. Kurbanlık kedilerin, genetik olarak hiçbir farklılıkları bulunmasa da bir şekilde ev kedilerinden "farklı" algılanmış olduğu düşünülebilir. Belki de özellikle bu iş için üretilip yetiştirilmiş olmaları da bu algıya katkıda bulunmuştur. Kediler o zaman da bugünlerde olduğu kadar çok ürüyor olmalılardı.

Ayrıca vahşi kedileri yakalamak mumya üreticileri için çok zor olmazdı. Ancak hem gelenekler hem de yasalar buna izin

vermediğinden, özel olarak kurbanlık kedi üretmek en kolay çözüm olmuş olmalı. Muhtemelen kedilerin üretildiği alanlara yalnızca tapınak rahipleri girebildiğinden, tapınağa gelen ziyaretçiler mumyalanana dek bu "kutsal" kedileri görmüyordu. Bu da ev kedileri ile kurbanlık kediler arasındaki ayrımın tanımlanmasına katkıda bulunmuş olabilir.

Mumyaların kendilerinden de bu kedilere hayattayken çok iyi bakıldığını ancak hayatın kendisine pek önem verilmediğini göstermektedir. Mumyacılar açıkça kedilerine çok iyi bakıyor ama daha sonra binlercesini tek seferde öldürüyorlardı. Kedilerin boyutlarından iyi beslendikleri anlaşılabilir. Bu kadar çok kedi için yeterli miktarda iyi kalite et ve balık bulmak kolay olmamış olsa gerek. Kedilerin nasıl öldürüldüğü kesin olarak bilinmemekle beraber, belirli, törensel bir biçimde boğulmuş olmaları olasıdır. Dahası, mumyalama işi oldukça kârlı olsa da, mumyacılar müşterilerini kandırmaya pek de teşebbüs etmemişlerdir. Birkaç saz parçasını keten kumaşa sarıp insanlara kedi mumyası diye satmak son derece kolay olacakken, bulunan kedi mumyalarının neredeyse tamamının içinde gerçekten de bir kedi iskeleti vardır. Bu sürecin tamamı oldukça katı kurallara uygun olarak işlemiş gibi durmaktadır. Bu kurallar müşterileri sahte mumyalardan koruduğu gibi, kedilerin de öldürüldükleri ana kadar o günün standartlarına göre iyi bir hayat sürmelerini sağlamıştır.

Birkaç özelliklerinden de anlaşılabileceği gibi eski Mısır'daki kediler muhtemelen günümüzdeki evcil kedilerin temel atasıydı. İsa'nın doğumundan önce bu kadar çok sayıda kedinin aynı anda evcilleştirildiği başka bir bölge olduğuna dair elimizde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bu evcil kediler ile yaban kedileri arasında fiziksel bir farklılık bulunmadığından iki tür birbirlerinden ancak insanlara olan davranışları ile ayrılabilmekteydi. Bazıları özellikle zengin evlerde ancak muhtemelen daha da yaygın olarak ev hayvanı olarak besleniyordu. Birçoğu

yiyecek depo ve ambarlarını zararlı hayvanlardan temizlemek konusunda oldukça başarılı olmalıydı. Kedi öldürmeye karşı alınan yasal önlemlerden ve bir kedi ölünce gerçekleştirilen törenlerden, kedilere Mısır uygarlığının en azından son birkaç yüzyılında büyük hürmet gösterildiği anlaşılmaktadır.

Bundan yaklaşık 2.500 yıl öncesinden itibaren, Mısır önce Yunan, ardından Roma etkisine girdikçe kediler Akdeniz'in doğu ve kuzey kıyılarında yaygınlaşmaya başladı. Tarihçiler kedilerin kuzeye doğru yayılmasındaki yavaşlığı genellikle bu hayvanların Mısır'ın dışına çıkarmayı yasaklayan yasalara bağlamaktadırlar. Hatta Mısırlıların yurtdışına çıkarılan kedileri bulup ülkeye geri getirmek için dışarı asker yolladıklarına dair hikâyeler bulunmaktadır.[24] Ancak bu yasalar muhtemelen büyük oranda kedilerin kutsallığından kaynaklanan sembolik düzenlemelerdi. Kedilerin bağımsız karakteri, avlanma yetenekleri ve hızlı üreme alışkanlıkları Mısırlı yetkilerin onların ticaret yolları boyunca yayılmasını engellemelerini imkânsız hale getirirdi.

Kediler Mısır'dan dışarı yayıldıkça, doğu Akdeniz'in başka bölgelerindeki yabani ve yarı-evcil kedilerle karşılaşmış ve onlarla çiftleşmeye başlamış olmalılar. Kıbrıs'taki kedilerden de anlaşılabileceğine göre, Mısırlılar kedileri tür olarak evcilleştirmeye başlamadan binlerce yıl önce Orta Doğu'nun başka kesimlerinde evcilleştirmiş birçok birey olmuş olmalıdır. 3. 500 yıl öncesinden kalma Mısır resimleri, gemilerle seyahat eden kedileri tasvir etmektedir. Bu kedilerin ya ülkeye girdiği ya da ülkeden çıktığı sonucuna vanlabilir. Bundan yaklaşık 3.200 ila 2.800 yıl önce Doğu Akdeniz ticaret yolları, bugün Lübnan ve Suriye'yi içine alan şehirlerde yaşayan, kendileri de haşere kontrolü amacıyla yaban kedileri evcilleştirmiş olabilecek Finikeli-

24) Bkz. Frederick Everard Zeuner'in kitabı *A History of Domesticated Animals* (New York: Harper & Row, 1963)'un 16. bolumu.

lerin kontrolü altındaydı. Finikeliler muhtemelen evcil ya da yarı evcil lybica kedilerinin Akdeniz adalarına ve anakarada İtalya ve İspanya'ya yayılmasından sorumludurlar. Kedilerin yayılması muhtemelen Mısır yasalarıyla değil, Yunanistan ve Roma'da evcilleştirilmiş gelincikler ve daha sonra evcil bir tür olan fereta dönüşen diğer sansargiller gibi rakip zararlı kontrol hayvanlarından gelen rekabet nedeniyle gecikmiştir.

Kedilerin Mısır'dan kuzeye doğru Yunanistan boyunca yaptıkları göç hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Evcil kedilerle yabancı kedileri tanımlamak için farklı sözcükler, Bereketli Hilal'in doğu bölümünde konuşulan Akadça dilinde yaklaşık 2.900 yıl önce ortaya çıkmıştır. Bu da evcil kedilerin bu döneme gelindiğinde günümüzde Irak olan bölgeye yayılmış olduğunu göstermektedir.

Yunanistan'da ise en azından soylular arasında evcil kedi beslemek bundan daha da erken zamanlarda yaygınlaşmıştır. Bunu, iki Yunan kolonisinde kullanılmak için basılmış madeni paralardan anlayabiliriz. Yaklaşık 2.400 yıl önce biri Sicilya'nın karşı kıyısında, İtalya'nın "ayak parmaklarında" bulunan Reggio di Calabria, diğeri ise "topuk" kısmındaki Taranto için basılan bu paraların ikisinin de üzerinde, o dönemden yaklaşık 300 yıl önce yaşamış olan kurucularının resimleri bulunmaktadır. Bu tasvirler farklı insanlara ait olsa da birbirlerine şaşırtıcı derecede benzemekte ve muhtemelen aynı efsaneye gönderme yapmaktadır. Her ikisi de şehir kurucusunu bir sandalyede oturmuş, ön patilerini kaldıran bir kediye bir oyuncak sallarken resmedilmiştir. Bu kişinin daha yaygın olan köpek ya da at gibi bir hayvan ile değil bir kedi ile tasvir edilmesi bu hayvanın o dönemde Yunanistan'da pek yaygın görünmediğinden bir statü belirtisi olduğuna işaret etmektedir. Aynı dönemde Atina'da yapılmış olan bir alçak kabartma da kavgaya hazırlanan bir kedi ile köpeği göstermektedir. Ancak bu tasvirde kedinin bağlı olması, evcil bir türden çok evcilleş-

tirilmiş bir birey olduğuna işaret etmektedir.

Evcil kediler Yunanistan ve İtalya'da muhtemelen yaklaşık 2.400 yıl önce yaygınlaşmaya başladı. Bunun ilk açık kanıtlan, kedilerin serbest ve insanların yanında rahat tasvir edildiği Yunan resimlerinden gelmektedir. Orada gömülü kişilerin ev hayvanları olduğu tahmin edilen kedilerin resimleri mezar taşlarında da görülmeye başlandı. Dahası bu döneme gelindiğinde Yunan dilinde kelime anlamı "sallanan kuyruk" olan, evcil kedileri tanımlamak için kullanılan özel bir sözcük, "aie-louros" ortaya çıkmıştı. Roma'da, kedileri bir ziyafet esnasında masanın altında, bir erkek çocuğunun omzunda ya da bir kadının salladığı ipe bağlı topla oynarken gibi çeşitli günlük durumlarda gösteren resimler görülmeye başlandı. Mısır'da olduğu gibi Roma'da da kedileri genellikle kadınlar tercih ederken erkekler genellikle köpekleri tercih ediyordu. "Miv" sözcüğünün Mısır'da kız çocukları için ad olarak kullanılmaya başlamasına benzer bir şekilde, "Felicula", küçük kedi yavrusu, adı da yaklaşık 2.000 yıl önce Roma'da kız ismi olarak kullanılmaya başlandı. Roma İmparatorluğu'nun başka bölgelerinde, muhtemelen Roma işgali altındaki Kuzey Afrika'dan kaynak alan "catta" ve "cattacula" sözcükleri kullanılmaya başlanmıştı.

Mısır'da olduğu gibi, kediler evcilleştirildikten sonra tanrıçalar ile, özellikle Yunanistan'da Artemis ve Roma'da Diana ile ilişkilendirilmeye başlamıştır. Romalı şair Ovid, Diana'nın tanrılar ve devler arasındaki bir savaştan kaçarak Mısır'a gidip fark edilmemek için bir kediye dönüştüğü bir hikâyeden bahsetmektedir. Bu şekilde kediler yaygın olarak paganlık ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu algı daha sonra Orta Çağ'da başlarının belaya girmesine neden olacaktır.

Orta Doğu, Hint alt kıtası, Malay Yarımadası ve Endonezya arasında deniz yolları açıldığında kediler de tarihlerinde ilk defa vahşi atalarının topraklarından çıkarak başka bölgelere yayılmıştır.

Kedileri deniz yolu ile Hindistan'a ve daha sonra İpek Yolu boyunca Moğolistan üzerinden Çin'e taşıyanlar muhtemelen Romalı tüccarlardı. Kedilerin varlığı Çin'de MS 5. yüzyıldan, Japonya'da ise bundan yaklaşık yüz yıl sonrasından itibaren kesin olarak bilinmektedir.[25] Her iki ülkede de kediler değerli ipek böceği kozalarını kemirgenlerden koruyabildikleri için değer kazanmıştır.

Kaslı, hareketli ve yüksek sesli Güneydoğu Asya evcil kedileri, daha önceleri düşünüldüğü gibi Hint çöl kedisi Felis ornatanın ayrıca evcilleştirilmesinden kaynaklanmamaktadır. Arkeolojik bulgular çok az olsa da, bugün Singapur'da, Vietnam'da, Çin'de veya Kore'de, her nerede olursa olsun Uzak Doğu'da yaşayan sokak kedilerinin DNA analizi, atalarının Avrupa kedisinin de atası olan Kuzeydoğu Afrika veya Orta Doğulu Felis lybica olduğunu göstermektedir. Bu, Burma, Siyam ve Korat gibi tüm "yabancı" (Uzak Doğulu) safkan kedi türleri için de geçerlidir.[26] Buradan, evcil kedilerin Hint çöl kedileri ile çiftleşmesinin önünde biyolojik bir engel olmasa da, doğan yavrulan ev hayvani olmaya uygun olmadığı sonucuna varılabilir. Orta Asya'daki yabani kedilerde evcil kedi DNA'sına rastlanırken, bu durum bölgedeki evcil kediler için geçerli değildir.

Güneydoğu Asya'daki evcil kedilerin tam olarak ne zaman ortaya çıktığını belirlemek mümkün değildir. Buradaki her kedi popülasyonu diğerlerinden bağımsız olarak gelişmiş gibi görünmektedir. Kore'deki sokak kedilerinin DNA'sı Çin'deki ve daha az oranda Singapur'daki akrabalarıyla benzerlik gös-

25) Kedilerin bu kadar hızlı kabul edilmiş olması, Japonların köpekler Çinliler tarafından yaygın olarak beslenmeye başlamasından sonra binlerce yıl boyunca bu hayvanları kabul etmemekte direnmesiyle önemli bir karşıtlık oluşturmaktadır.

26) Monika Lipinski et al., 'The Ascent of Cat Breeds: Genetic Evaluations of Breeds and Worldwide Random-Bred Populations', *Genomics* 91 (2008): 12-21; bkz. tinyurl.com/cdop2op.

Yunan sikkesi - İtalya MÖ 400

terse de, Vietnam'daki kedilerin DNA'sı diğerlerinden oldukça farklıdır. Bu da bu kedi toplulukları arasında bölgeye ilk geldiklerinden bu yana çok fazla etkileşim olmadığına işaret eder. Sri Lanka'daki kediler ise bölgedeki diğer tüm kedilerden farklı olup, Asya'daki herhangi bir kediden çok Kenya'daki kedileri andırmaktadır. Bunun sebebi kedilerin buraya Hint Okyanusu üzerinden gemilerle gelmiş olması olabilir.

Tarih bilimi bize kedilerin İsa'nın doğumuna kadarki süreçte ortaya çıkışları ve yayılmaları hakkında bilindik bir tablo sunsa da, bu bilgiler biyoloji biliminin çıkarımlarıyla çelişmektedir. Geleneksel anlatılarda kedilerin insanlarla iletişimi ön plana çıkarılmakta ve kedilerin evcilleştirilmesinin bilinçli bir süreç olduğu varsayımı kullanılmaktadır. Kediler açısından bakıldığında ise farklı bir tablo ortaya çıkar. Buna göre kediler vahşi avcılardan faydacı yırtıcılara ve ardından da evcilleştirme süreci ile paralel olarak zararlı kontrolü, can yoldaşı ve sembolik hayvan rollerin doğru yavaş ve uzun süreli bir ge-

çiş yaşamıştır.

Bir biyolog bu bulgulara bakarak kedilerin her aşamada yalnızca insan aktivitelerinin onlara sağladığı yeni fırsatlardan yararlanmak için evrimleşmiş olduğu yorumunu yapacaktır. Çok daha erken evcilleştirilen köpeklerin aksine bir kedinin avcı-toplayıcı bir toplum içinde oynayabileceği bir rol yoktur. Tahıl ambarları ve buna bağlı olarak bir noktaya toplanan kemirgen nüfusu ortaya çıkmadan önce bir kedinin insan yerleşimlerine yaklaşmak için herhangi bir nedeni yoktu. Daha sonraları bile yakına gelen kediler postları için öldürülme riski ile karşı karşıya kalırdı. Muhtemelen kediler ancak insanların yiyecek depolarından yararlanmak isteyen ev farelerinin ortaya çıkmasının ardından insan yerleşimlerinde sıklıkla görülür olmuş ve insanlar da açıkça zararlı kemirgenleri öldüren bu hayvanlara tahammül etmeye başlamıştır.

Tarım yaygınlaştıkça kediler de yaygınlaşmış ve Mısır'da Nil sıçanı ya da daha sonraları Avrupa ve Asya'da siyah sıçanlar gibi yeni zararlılarla karşılaşıp bunlarla baş etmeye çalışmaya başlamıştır. Kedilerin, haşereyle mücadele konusunda, sansar ailesinin üyeleri, genet ve firavun faresi gibi benzer büyüklükte evcilleştirilmiş etçil rakipleri da vardı.

Bu hayvanlar içinde sansargillerden feret daha sonra evcil bir tür haline geldi. Yılanlarla mücadelede en etkili hayvan olan firavun faresi ise MS 750 yılı civarlarında işgalci Halifeler tarafından bu amaçla kullanılmak üzere İberya Yarımadası'na getirildi.[27] Bu hayvanlar yüzyıllar boyunca farklı yerlerde farklı gruplarla rekabetlerini sürdürdü. Daha sonraları neden ev-

27) Cleia Detry, Nuno Bicho, Hermenegildo Fernandes ve Carlos Fernandes, 'The Emirate of Cordoba (756-929 ad) and the Introduction of the Egyptian Mongoose (Herpestes ichneumon) in Iberia: The Remains from Muge, Portugal', *Journal of Archaeological Science* 38 (2011): 3518-23. Akraba bir tür olan Hint firavun faresi, yılanları kontrol etmesi amacıyla, özellikle de yılan avlayan başka hayvanların bulunmadığı Fiji ve Havai gibi adalara getirilmiştir.

cil kedilerin bu yarıştan galip çıktığı ve ancak feretlerin onların geriden takip eden bir ikinci olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen kediler haşere kontrolü söz konusu olduğunda en avantajlı hayvan değildi. Bu durumda cevap biyolojik yapılarında yatıyor olmalı. Mısırlılar zaman zaman firavun faresine ve genete de kutsal anlamlar yüklediklerinden, kedilerin dini rolünün belirleyici olmuş olma olasılığı düşüktür.

Daha olası olan kedilerin diğer rakiplerinden daha çok evcilleştirilmiş olmasıdır. Peki, bunun nedeni neydi ve durumu nasıl etkiledi? Kediler insanlarla iletişim kurmanın yollarını buldukları için mi feretlerden daha "güvenilir" bulunmuştur yoksa durum bunun tam tersi midir? Evcil kedilerin atalarının nasıl davrandığını tam olarak bilmediğimizden bu soruya bir yanıt bulmamız imkânsız hale gelmektedir. Yine de, kedilerin yalnızca zararlı hayvan kontrolü konusunda değil ev hayvanı olacak şekilde de evrimleşmesi (ki günümüzde de bu iki rolün gereklerini yerine getirmektedir), evcilleştirilmesinin ilk 2.000 yılında gösterdiği başarıda önemli bir unsur olmuş olmalıdır. O zaman kedileri evlerimize olan binlerce yıllık yolculuklarında ne öne çıkarmıştır?

Bu noktada kedilerin Mısır dinindeki yerleri önemli yer oynamış olabilir. Kedilerin Mısır toplumundaki yeri, başka türlü olsa yalnızca toplumların etrafında dönüp duracak ve insanlara hiçbir zaman tamamen katılmayacak olan kedilerin tam olarak evcilleşmesi için gereken zamanı onlara sağlamış olabilir. Kedi mumyası fabrikalarının bile, kedilerin kapalı mekânlarda diğer kedilerle yaşama özelliklerinin evirilmesinde rolü olmuş olabilir. Bu özellikler günümüzde bölgelerine bağlı yaban kedilerinde görülmese de şehirlerde yaşayan ev kedileri için vazgeçilmezdir. Elbette ilgili genleri taşıyan kedileri çoğu erken ölmüş olsa da bazıları diğer kedilerin arasında kaçmış ve şehirlerde, başka bireylere yakın yaşayabilme özelliği sağlayan geni soylarına aktarmış olmalı.

Rusya'daki tilki deneyinin de gösterdiği gibi, bu tarz değişikliklerin kafeste yetiştirilen vahşi hayvanlarda yerleşmesi yalnızca birkaç kuşak sürmektedir.[28] Günümüzde apartmanlarda yaşayan kedilerin bunu yapabilmelerini Mısır'daki o korkunç mumya fabrikalarına borçlu olması mümkün müdür?

28) Lyudmila N. Trut, 'Early Canid Domestication: The Farm-Fox Experiment', *American Scientist* 87 (1999): 160-69; bkz. www. terrierman.com/russianfoxfarmstudy.pdf.

3

Bir Adım Geri İki Adım İleri

Mısır'da 2000 yıl önce yaşayan kediler davranış bakımından muhtemelen günümüzdeki kedilerden çok farklı değildi. Bu kedilerin fiziksel görünüşleri günümüzdeki kadar çeşitli olmasa da daha o zamandan tek, safkanları ya da farklı alt sınıfları olmayan oldukça homojen bir tür oluşturuyordu. Daha o zamandan kedilerin evrensel bir can yoldaşı olmalarının yolunda pek bir engel yok gibiydi. Ancak muhtemelen kedilerin yalnızca bir tek pratik işlevi olduğundan bu daha 2.000 yıl daha gerçekleşmeyecekti. İnsanların sevgi ve ilgisi söz konusu olduğunda kedilerin en büyük rakibi olan köpek, kediden daha uyumlu olduğundan bekçilik, avcılık, çobanlık ve bunun gibi daha birçok role bürünerek kendisini işlevsel hale getirmiştir. Özellikle Avrupa'da kedilerin bugünkü yerlerine ulaşmalarını engelleyen önemli diğer iki faktör de söz konusuydu. Öncelikle kedilerin soyu avcı yırtıcılardan geldiğinden, etrafta av olmadığında leşçi beslenmeye ya da yiyecek bulmaya uygun değildir. İkinci olarak, kediler ilk başta kutsal, daha son-

ra da lanetli hayvanlar olarak Mısır'da uzun süre dini anlamlar taşımayı sürdürmüştür.

Şaşırtıcı bir şekilde, Mısırlıların kediler hakkındaki görüşleri, 400 yıl öncesi kadar yakın bir zamana dek eski Mısırlıların kedilere yüklediği kutsal anlamlardan etkilenmeyi sürdürdü. Bastet (Bubastis) ve Diana ya da İsis gibi kedilerle özdeşleşmiş kutsal figürlere tapınma, özellikle Avrupa'nın güneyinde ikinci ve altıncı yüzyıllar arasında oldukça yaygındı. Bazı yerlerde bu durum daha da uzun sürmüştür. Örneğin bugün de Belçika'nın halen kedilerle olan bağını sürdüren Ypres şehrinde kedilere tapınmak ancak 962 yılında yasaklanmıştır. İtalya'nın bazı bölgelerinde Tanrıça İsis'e dayanan bir kült varlığını on altıncı yüzyıla dek sürdürmüştür. Annelik, aile ve evlilik odaklı bu akımların çoğunun başında kadınlar vardı. Hristiyanlık Avrupa'da egemen din haline geldiğinde, kediler de pagan dinlerle olan bağlarının cezasını çekmeye başladı.

Kedilerin Doğu Akdeniz'den Batı Avrupa'ya ve toplumun her kesimine yayılmaları, her türlü gemide kedi bulundurma geleneği sayesinde de hızlanmıştır. Muhtemelen ilk başta fareleri geminin yükünden uzak tutmak için başlayan bu gelenek kısa sürede bir batıl inanca dönüştü. Birçok denizci kedisini kaybeden gemilerde yolculuk etmeyi reddetmeye başladı. Birçok geminin pruvasına, şans getirmesi için kedi tasvirleri oyulmaya başlandı.

Apaçık yararlı olmaları bir yana, kediler insanlarla aralarında giderek gelişen sıcak ilişkiden de yarar sağlamış olmalı. Birçok yönden, geçtiğimiz iki bin yıl içinde kedilere bakış açısında ve kedilerin popülerliğinde yaşanan değişimler iki önemli faktör arasında değişen dengelerle açıklanabilir. Bunlar batıl inanç ve şefkat duygusudur.

Britanya'ya ilk kedileri Romalıların getirdiği sıklıkla söylenir. Ancak bazı bulgulara göre kediler adaya bundan birkaç

yüzyıl önce gelmiştir. İngiltere'nin güneyinde, 2.300 yıl öncesinden kalma, birbirlerine 12 km mesafede bulunan iki Demir Çağı kalesinde kedi ve ev faresi kemikleri bulunmuştur. Bulunan kedilerin çoğu oldukça genç bireylerdi. Aralarından en küçük beş tanesi yeni doğmuş kedilerdi. Başlarında yerel bir lord olan yaklaşık 300 kişinin yaşadığı bu kaleler çevredeki çiftlikler için de bir merkez görevi görüyordu. Çevre çiftlikler, ürettikleri tahılları, herhangi birinden yirmi kat daha büyük kapasiteli olan kale ambarına götürüyordu. Bu ambarların farelerin ilgisini çekmesi kaçınılmaz olduğundan bu bölgeye kedilerin getirilmesi mantıklı bir adım olurdu.

Bölgedeki yaban kedileri aynı türden (Felis silvestris silvestris) olsa da, bu kedilerin evcilleştirilmiş ya da yavru üretecek kadar uzun süre insanların yanında kalmaya tahammül edebilmiş olması bile pek olasılık dâhilinde olmadığından, bu kediler muhtemelen adaya Akdeniz'den getirilmişti. Günümüzde Avrupa'daki yaban kedileri tamamen uzak durmaktadır. Onları evcilleştirme çabalarına dair erken dönem Yunan kayıtlarına bakıldığından bu durumun geçmişte de pek farklı olmadığı görülmektedir. Evcil kediler büyük olasılıkla Britanya'ya Finike gemileri ile gelmiştir. Finikeliler Britanya'yı kolonileştirmemiştirler. Ancak, özellikle de bronz yapımında kullanmak üzere kalay satın almak üzere adaya geliyorlardı.

Gemilerinde de genellikle kedi taşıdıklarından, Britanya Adası'nın güney kıyısında evcil kedi varlığına rastlanması şaşırtıcı bir durum değildir. Hatta kedilerin mücadele etmesi beklenen ev fareleri de adaya Finikelilerin tahıllarıyla gelmiş, daha sonra da Finikeliler kendi yarattıkları sorunun çözümü için adaya kedi getirmiş olabilirler!

Kediler muhtemelen Roman işgali döneminde Britanya'da yaygın hale gelmiştir. Günümüzde Hampshire olan bölgedeki Roman şehri Silchester'da kazı yapan arkeologlar, MS birinci yüzyıldan kalma seramik bir yer karosunda bir kedi patisi izi

bulmuşlardır. Muhtemelen bir kedi seramiklerin kuruduğu alana girip üzerlerinde yürümüştü. Aynı yerde bulunan başka yer karolarının üzerinde rastlanan köpek, geyik, kuzu, küçük bir çocuk ve çivi tabanlı bir sandalet giymiş bir adama ait ayak izleri, Romalıların kalite kontrol konusundaki ünlerini her zaman da hak etmediklerini göstermektedir.

Kuzey Avrupa'da Roma etkisinin azalmasının kedilerin popülerliğine büyük bir etkisi olmamış gibi görünmektedir. Avrupa'da Karanlık Çağların 500 yılı boyunca kediler, sıçan ve fare yakalama becerileri sebebiyle el üstünde tutuluyordu.[1] Dönemden kalma bazı yasa ve mevzuatlar kedilerden özel olarak bahsederek onların ne kadar değerli bulunduğunu gözler önüne seriyordu. 10. yüzyılda Galler'de yapılmış böyle bir düzenleme şöyle diyordu: "Bir kedinin fiyatı dört penidir. Bu fiyatı hak eden bir kedi görebilmeli, duyabilmeli, kedi öldürebilmelidir. Pençeleri tam ve sağlıklı olmalı, yavrularına iyi bakmalı ve onları öldürmemelidir. Bu özelliklerden herhangi birinin eksik olması durumunda fiyatının üçte biri iade edilmelidir. Bunun özellikle dişi bir kediden bahsediyor olması önemli bir ayrıntıdır. Belki de erkek kediler bu kadar değerli görülmüyordu. Dört peni aynı zamanda erişkin bir koyunun, keçinin veya eğitimsiz bir ev köpeğinin fiyatıydı. Yeni doğmuş bir kedinin fiyatı da bir domuz yavrusu ya da kuzu ile aynıydı: Bir peni. Genç bir kedi ise iki peniye satılıyordu. Boşanma durumunda

1) Kara sıçandan çok daha büyük ve korkutucu olan boz sıçan ya da Rattus norvegicus'un Orta Çağ'ın sonlarına dek Avrupa'da yayılmamış olması muhtemelen popülerlikleri açısından evcil kedilerin şansına olmuştur. Bu tür bu coğrafyada yayıldıkça kara sıçanları kasaba ve şehirlerden uzaklaştırmıştır. Günümüzde kara sıçanlar genellikle yalnızca daha ılıman iklimlerde bulunur. Birçok kedi tek başına yetişkin bir boz sıçanı alt edecek kadar güçlü ve yetenekli olmasa da, boz sıçanların kolonileşmesine veya yeniden kolonileşmesine karşı etkili bir silah halini alabilir. Bkz. Charles Elton, 'The Use of Cats in Farm Rat Control', *British Journal of Animal Behaviour* i (1953), 151-5.

erkeğin evdeki kedilerden birini alma hakkı vardı. Hanedeki diğer kediler ise kadında kalıyordu. Almanya'nın Saksonya bölgesinde bu dönemde bir kedi öldürmenin cezası 60 buşel (neredeyse 500 galon ya da 1.500 kg'dan biraz fazla) tahıldı. Bu şekilde kedilerin tahıl ambarlarının korunması söz konusu olduğunda ne kadar değerli olduğunun altı çiziliyordu.

Kediler, Romalıların yaptığı içme suyu ve kanalizasyon sistemlerinin anlamsızca yok edilmesinin ardından altıncı yüzyılda sıçanlar tarafından yayılan hıyarcıklı veba salgınının büyümesini de yavaşlatmış olmalı. Kediler de hıyarcıklı vebaya yakalanabilir; bu nedenle tahminen o dönemde birçok kedi ölmüş olsa da, bazılarının bu dönemde de hayatta kalmayı başardığı açıktır.

Kediler bu kadar açıkça yararlı ve maddi açıdan da oldukça değerli olmalarına rağmen, sağlıklarına ve iyiliklerine bugünkü kadar önem verilmemekteydi. Yunanistan'da da kedilerin öldürülüp mumyalanması Mısır'da olduğu hızla sürdü. Ancak öldürme metodu artık elle değil suda boğmaydı. Şans getirmek için kedi gömme veya öldürmeye dair eski bir Kelt geleneği de Avrupa'ya yayıldı. Dişi kediler oldukça değerli olduğundan muhtemelen burada kurbanlar erkek kediler içinden seçiliyordu. Hasadın iyi geçmesini sağlamak için de bir kedi öldürülüp yeni ekilmiş tarlaya gömülürdü. Yeni bir evi koruması için, dış duvarda özel hazırlanmış bir bölmeye ya da parkelerin altına bir kedi ve bir sıçan yerleştirilirdi (bu esnada ölü mü hayatta mı oldukları meçhuldür).[2] Birçok Avrupa şehrinde ziyaret günlerinde birkaç kediyi bir sepete koyup (ki bu bile onlar için yeterince stresli olurdu) ateşin üzerinde sallandırma geleneği vardı. Bu kedilerin çığlıklarının kötü ruhları uzaklaştırıldığına inanılırdı. Başka bir alternatif de kedileri yüksek bir kulenin tepesinden atmaktı. Bu gelenek, Ypres şehri sakinleri tarafından her Mayıs ayında Kattenstoet (Kedi Fes-

2) Araştırmacılar Britanya, Fransa ve İspanya'da bu durumun çok örneğine rastlamıştır.

tivali) esnasında, kuleden gerçek değil oyuncak kediler atılarak anılmaktadır.

İlginç bir şekilde, bu geleneklerde bazıları ilk halleriyle modern zamanlarda da uygulanmaya devam edildi. 1648 yılında Kral XIV. Louis, Paris'teki son kedi yakma ayinlerinden birine katıldı. Ateşi bizzat tutuşturduktan sonra, özel bir ziyafete katılmak için oradan ayrılmadan önce bir süre önünde dans etti. Ypres'te canlı kedilerin kuleden atıldığı en geç tarih 1817'dir. Ancak, bu ayinler bize ne kadar korkunç gelirse gelsin, kedi nüfusunun yalnızca çok küçük bir bölümünü etkilemiş olabilir. Kediler Karanlık Çağlarda da hayatlarını çoğalarak sürdürmüştür. Bol fare bulunan yerlerdeki kediler muhtemelen hızla üremiş ve zaman zaman aşırı nüfus yoğunluğunu engellemek için bazı yavruların boğularak kedi sayısının azaltılması gerekmiştir. Kediler genelde, tüm çiftlik hayvanları gibi gözden çıkarılabilir görülüyordu. Kedi derisi kıyafet yapımında kullanılıyordu. Orta Çağ'a ait yerleşim yerlerinde bulunan kedi iskeletlerindeki izler birçok kedinin erişkinliğe ulaştıkları anda kürkleri için öldürüldüklerini göstermektedir. Tüm bunlar muhtemelen kedilerin gözden çıkarılabilir olduğu algısına katkıda bulunarak, kedi kurban etmenin bugün bize geleceği gibi korkunç ve kabul edilemez gelmemesini sağlıyordu.

Karanlık Çağlardan Orta Çağ'a gelindiğinde, kedilere ilk başlarda ılımlı yaklaşan Kilise giderek daha düşmanca bir tavır takınmaya başladı. Katolik Kilisesi, kedilerin tamamen reddedilmesiyle sonuçlanan yolda ilk adımı, 391 yılında İmparator I. Theodosius tüm Bastet ve Diana kültleri de dâhil pagan dinleri ve "kuraldışı" Hristiyan ayinlerin hepsini yasaklayınca atmış oldu. İlk başta hedef kediler değil, ibadetçilerin kendileriydi. Hatta İrlanda Kilisesi'nin ilk dönemlerinde kediler el üstünde tutuluyordu. Sekizinci yüzyıl İrlanda'sından kalma bir din kitabı olan *Kells* kitabındaki illüstrasyonlarda kediler, şeytani biçimlerde olduğu kadar ev içinde normal hayatlarında da tasvir

edilmişti. İrlandalı din adamlarının ev hayvanı olarak kedi beslenmesini desteklemiş oldukları düşünülüyor. Dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir keşiş tarafından yazılmış "Pangur Ban", yazarın hayatını bir kedininkiyle karşılaştırmaktadır:

Ben ve Pangur; kedi ve bilge
Kendi işimize bakarız
Ben sevgili kitabıma saldırırım
O faresine.
Ve tırnaklarını avına geçirdiği an
Ben Işığın içinde ipuçları bulduğumda
Hissettiğim mutlulukla
Aynıdır.[3]

Orta Çağ'da, kış sonu ile ilkbahar başına denk gelen ve et yemenin yasak olduğu Paskalya perhizi için balık üreticiliği yapılan göletleriyle manastırlar kedilerin ilgisini çekmiş olmalı. Balık oldukça boldu ve iyi bir protein kaynağıydı. Besi hayvanları ise kışın onları besleyecek yeterli yem olmadığından daha önceki aylarda kesilmiş oluyordu. Bu aylarda genellikle hamile olan kediler, manastırda yaşayınca, farelerin yokluğunu bulabildikleri balık parçalarıyla doldurup, çiftlikteki kâfir türdaşlarının aksine karınlarındaki yavruya gereken besini sağlayabiliyordu.

Kediler ile Kilise arasındaki ilişki on üçüncü ile on yedinci yüzyıllar arasında iyice düşmanca bir hal aldığında, Avrupa'nın bazı bölgelerinde kedilerin varlığı ciddi tehlike altına girmiştir. 1233 yılında Katolik Kilisesi planlı bir şekilde kedileri kıtadan silmek için uğraşmaya başladı.

Bu yılın 13 Haziran tarihinde papa IX. Gregory ünlü *Vox in*

3) Çevirmen: Eavan Boland; bkz. homepages.wmich.edu/~cooneys/poems/ pangur.ban.html. Ban sözcüğü Eski İrlanda dilinde "beyaz" anlamına gelmektedir. Bu muhtemelen yazarın kedisinin rengidir.

Rama'sını yayınladı. Bu Papalık fetvasında kediler, özellikle siyah kediler doğrudan Şeytan ile ilişkilendiriliyordu. Sonraki 300 yıl boyunca milyonlarca kedi ve onların cadı olmakla suçlanan yüz binlerce (genelde kadın) sahibi işkence edilip öldürüldü. Şehirlerdeki kedi nüfusunda çok büyük bir azalma yaşandı. Bu barbarca davranışlar, dördüncü yüzyılda olduğu gibi o zaman da hâlâ kedilere tapan kültlerin yok edilmesi ve İslam gibi rakip dinlerle mücadele etme gerekliliği ile gerekçelendiriliyordu; ancak bu sefer Kilise'nin baş düşmanı kedinin kendisi haline gelmişti.

Bu dönemde Batı Avrupa dışındaki yerlerde kedilere daha çok tahammül ediliyordu. Doğu (Rum) Ortodoks Kilisesi'nin kedi beslemekle bir sorunu varmış gibi görünmüyor. İslam'daki kedilere iyi davranma geleneği dolayısıyla kediler Orta Doğu'da iyi bir yaşam sürmeye devam etmiştir. 1280 yılında Mısır ve Suriye'nin hâkimi Sultan Baybars, Kahire'de dünyadaki ilk kimsesiz kedi barınağını açmıştır.

Katolik Kilisesi'nin etkisi altında olan bölgelerin hepsinde bile kedilerden nefret edilmiyordu. Britanya'da kediler Canterbury Hikâyeleri de dâhil olmak üzere on dördüncü yüzyıl şiirlerinde ortaya çıkmaktadır. Eğer "Kâhyanın Hikâyesi" gerçeklere dayanıyorsa, kediler o dönemde fare yakalama yetenekleri sebebiyle el üstünde tutuluyor ve onlara iyi bakılıyordu.

Bir kedi alıp onu süt ve yumuşak etlerle güzelce büyütelim,
Altına ipekler serelim,
Sonra duvarın kenarında bir kedi gördüğü anda sütü eti
Evdeki her lüksü bir kenara bırakıp onun peşinden gidecektir.
Kedinin fareye iştahı boyledir.[4]

4) Ronald L. Ecker ve Eugene J. Crook, *Geoffrey Chaucer: The Canterbury Tales - A Complete Translation into Modern English* (internet baskısı; Palatka, Fl.: Hodge & Braddock, 1993); english.fsu.edu/canterbury.

Dahası, kedilerin dini çevrelerde bile gizliden gizliye popülerliğini koruduğu görülmektedir. Britanya, Fransa, İsviçre, Belçika, Almanya ve İspanya dâhil Avrupa'nın birçok yerinde Orta Çağ kiliselerinde kilise korosuna ayrılan bölümde kedi oymalarına rastlanmaktadır. Bu kediler iblis gibi gösterilmemiştir; daha çok doğal ya da ev içinde, temizlenirken, yavrularına bakarken, ateşin yanında otururken resmedilmiştir. Muhtemelen vaazlarda kedilerden pek de iyi bahsedilmediğinden bu oymaların özellikle cemaatin görmeyeceği yerlere yapılmış olduğu düşünülebilir.

Aslında kediler ve onları seven kadınlar zaman zaman cezalandırılmış olsalar da, özellikle Kilise'nin en zayıf ve kedilerin en yararlı olduğu kırsal kesimlerde kediler işe yararlılıkları yönünden genel olarak takdir edilmiştir.

Kedilere olan bakış açısındaki bu değişiklikler kedilerin ev yaşamında kalıcı bir etki yaratmış mıdır? Batı Avrupa'da kara kedilere duyulan düşmanlığın hiçbir fiziksel göstergesi kalmamıştır. Günümüzde siyah renk mutasyonu, Orta Çağ'da Katolik Kilisesi'nin etkisi altında olmayan Yunanistan, İsrail ya da Kuzey Afrika'da ne kadar yaygınsa Almanya ve Fransa'da da o kadar yaygındır. Orta Çağ sırasında bir dönemde, Roma zamanlarına dek oldukça büyük ve yaban kedilerini andıran kediler, bazı bölgelerde günümüzde olduklarından bile daha küçük hale gelmiştir. Kedilere karşı yürütülen kampanya bu durumu etkilemiş olabilir; ancak kedilerin boyutlarındaki değişikliklerin tam olarak ne zaman ve nerede olduğunu belirlemek zordur. Bunun bir nedeni, bir yerde yaşayan "sıradan bir kedi"nin neye benzediğini anlayabilmemiz için o bölgeden yeterli sayıdan kedi iskeleti bulamıyor olmamızdır. Örneğin, araştırmacılar Avrupa'nın herhangi bir yerinde bulunan tek bir büyük kedi iskeletinin bir yaban kedisi, normalden küçük bir iskeletin ise aç kalmış bir kedi olduğu sonucuna varacaklardır.

Batı Avrupa'da kedilerin boyutlarında yüzyıllar içinde değ-

şimler yaşanmış olsa da bu istikrarlı bir şekilde gerçekleşmemiştir. Örneğin York'ta onuncu ve on birinci yüzyıllarda evcil kediler bugün olduklan ölçülerdeyken, yalnızca 130 km uzaklıktaki Lincoln'deki kediler bugünkülere göre oldukça küçüktü. Ancak, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllara gelindiğinde York'taki kediler 200 yıl önceki atalarından daha küçük hale gelmişti. Almanya'daki Hedeby'de dokuz ile on birinci yüzyıllar arasında kediler günümüzdeki kedilerle aynı boylardayken, yine Almanya Schleswig'de, on birinci ile on dördüncü yüzyıllar arasındaki döneme dair bulgulardan buradaki çok küçük olduğu görünmektedir. On birinci ve on dördüncü yüzyıllar arasında kedilerin kemik boyutunda %70'lik, inanılmaz ve anlaşılmaz bir küçülme yaşanmış gibi görünmektedir. Schleswig'de bulunan ve soylannı sürdürmedikleri düşünülen kedilerin birçoğu günümüzdeki kedilerin yanında minicik kalırdı.[5] Bu küçülmeyi kedilere karşı on dördüncü yüzyılda başlayan düşmanca tutuma bağlamaya çalışabiliriz; ancak durumun bu olduğuna dair doğrudan bir kanıtımız bulunmamaktadır.

İngiltere'de bu küçülme durumunun başlangıcı Papalık fetvasından öncesine denk gelmektedir. Bu nedenle kedilerdeki bu küçülme eğiliminin nedeni gizemini korumaktadır. Daha sonra neden tekrar büyüdükleri de bilinmemektedir.

Aynı şekilde içimizden kedilere duyulan düşmanlığı, 1340 ile 1350 yılları arasında Çin'den Avrupa'ya doğru yayılan bir hıyarcıklı veba salgını olan Kara Ölüm'e bağlamak gelebilir. Salgın esnasında Avrupa nüfusunun üçte biri ve birçok kedi hayatını kaybetmiştir. Ancak bu salgın Hindistan'da, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da da Batı Avrupa'da olduğu kadar büyük bir yıkıma neden olmuş olsa da, buradaki kedilere karşı

5) Tom P. O'Connor, 'Wild or Domestic? Biometric Variation in the Cat Felis silvestris Schreber', *International Journal of Osteoarchaeology* 17 (2007): 581-95; bkz. eprints.whiterose.ac.uk/3700/1/OConnor_ Cats-IJOA-submitted.pdf.

herhangi bir düşmanlık oluşmamıştır. Veba virüsü kontrol altına alınamayacak kadar güçlüydü. Avrupa'da sonraki 500 yıl boyunca zaman zaman veba salgınları ortaya çıkmayı sürdürdü. Britanya'daki son büyük salgın olan 1665-6 Büyük Londra Veba Salgını esnasında bu sefer sıçanlar değil kediler suçlanmış ve Londra belediye başkanının talimatı doğrultusunda 200.000 kedi öldürülmüştü.[6]

On yedinci yüzyıl Britanyası kediler için pek hoş bir yer değildi. Aynı durum Kuzey Amerika'daki yeni koloniler için de geçerliydi. Kırsal kesimlerde devam eden pagan ayinleriyle ilişkileri nedeniyle kediler, özellikle de yine siyah kediler, cadılık ile özdeşleştirilmeye başlanmıştı. Günümüzde bu algının kalıntılarını korku filmlerinde ve Cadılar Bayramı süslemelerinde görebiliriz. Çeşitli topluluklarda cadılar işledikleri "suçlar" yüzünden yargılanırken genellikle kediye dönüşebildikleri söyleniyordu. Bu bağlamda köpekler, köstebekler ve kurbağalar da adı geçen hayvanlar arasında olsa da, kedi en yaygın kullanılan hayvandı. Bu nedenle Katolik Kilisesi resmi olarak kedilere zarar verme izni çıkardı. Karanlık çöktükten sonra bir kedi gören birinin, kılık değiştirmiş bir cadı olabileceği gerekçesiyle onu öldürme ya da yaralama izni vardı. İskoçya'nın Mull Adası'nda, Taigherm adı verilen şeytan çıkarma ayini sırasında dört gün boyunca ardı ardına birçok siyah kedi diri diri yakılmıştır.[7] Koloniciler aynı önyargılarını Massachusetts'e de taşıyarak en sonunda 1692-3 yıllarında gerçekleşen Salem cadı mahkemelerine giden yolu açmışlardır.

---

6) Bu dönemde genel olarak kedilerin sağlığa zararlı olduğu düşünülürdü. Fransız doktor Ambroise Pare, kedileri "tüyleri, nefesi ve beyinleriyle hastalık bulaştıran zehirli bir hayvan" olarak tanımlamıştır. İngiliz din adamı Edward Topsell ise 1607 yılında "kedilerin nefesinin ve dokunuşunun akciğerleri mahvettiğine şüphe yoktur." diye yazmıştı.

7) Carl Van Vechten, *The Tiger in the House*, 3rd edn (London: Cape, 1938), 100.

Cadılar ve aileleri; Bir kedi, bir sıçan ve bir baykuş

Avrupa'da kedilere olan bakış açısı on sekizinci yüzyılın ortalarında iyileşmeye başladı. Paris'te bir sepet dolusu kedinin altında ateş yakan XIV. Louis'nin torununun çocuğu olan XV. Louis kedilere en azından tahammül ederek karısı Maria ve nedimelerinin evcil kedilerinin her istediğini yapmalarına izin veriyordu. Soylu Fransız kadınların yaptırdıkları resimlerine kedilerini de dâhil etmeleri moda oldu. Bu hayvanlar için özel mezarlar yaptırılmaya da başlandı. Ancak bu durum her yerde aynı değildi.

Yaklaşık bu dönemde doğa bilimci Georges Buffon *Histoire Naturelle, Generale et Particuliere* adlı eserinde şöyle yazıyordu: "Kedi sadakatsiz bir ev hayvanıdır. Ona yalnızca, bizi daha da rahatsız eden ve kurtulamadığımız başka bir ev hayvanı ile mücadele etmesi için tahammül ediyoruz."[8]

Bu esnada İngiltere'de kedilerin popülerliği giderek artıyor-

8) J. S. Barr, *Buffon's Natural History*, Vol. VI, Fransızcadan çeviri. (i797), i.

du. On sekizinci yüzyılda yaşayan yazarlar Christopher Smart ve Samuel Johnson kedileri sevdikleri gibi eserlerinde de onlardan bahsetmişlerdir. Smart'ın "Kedim Jeoffry'den Bahsedeceğim" şöyle başlamaktadır:

Kedim Jeoffry'den bahsedeceğim.
Çünkü o her gün gerektiği gibi Tanrı'ya hizmet eder.
Çünkü Doğu'daki Tanrıyı ilk gördüğü andan itibaren
kendi çapında ona tapınır.
Bunu yedi kez hızlı hızlı kendi etrafında dönerek yapar.

Bu da Smart'ın kediler ile şeytana tapma arasında hiçbir bağ görmediğini, hatta bunun tam aksi bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Smart aynı zamanda kedilerin davranışları konusunda çok iyi bir gözlemciydi. Şiiri şöyle devam etmektedir.

İlk önce temiz olduklarından emin olmak için patilerini inceler
İkinci olarak arkasını temizlemek için döner
Üçüncü adımda ön patilerini uzatıp gerinir
Dördüncü olarak tırnaklarını tahtaya sürterek biler
Beş, kendini temizler
Altı, çamaşırların üzerinde yuvarlanır
Yedinci olarak pirelerini ayıklar ve bu sırada onu rahatsız etmemek gerekir
Sekizinci olarak bir direğe sürtünür
Dokuz, talimat bekleyerek kafasını kaldırır
Onuncu olarak ise yiyecek aramaya çıkar.

Benzer bir şekilde Samuel Johnson da kedileri Hodge ve Lily'yi çok seviyordu. Johnson'ın biyografisinde James Boswell şöyle yazmıştı: "Kedisi Hodge'u ne kadar şımarttığını hiç unutmayacağım." Bunu Johnson'ın kedisine istiridye yedirme alışkanlığından dolayı söylediğini düşünebiliriz. Yine de o za-

manlar istiridyenin şimdi olduğu gibi lüks bir yiyecek olmadığını unutmamak lazım.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru kediler ev hayvanına olan dönüşümlerini tamamladı. Britanya'da Kraliçe Victoria'nın birçok evcil kedisi olduğu biliniyor. Angora kedisi "Beyaz Heather" yaşlılığında kraliçeye can yoldaşı olmuş, onun ölümünden sonra da oğlu VII. Edward'ın ev hayvanı haline gelmiştir. ABD'de ise Mark Twain hem bir kedi sever hem de Smart gibi o da büyük bir kedi gözlemcisiydi:

> Neden köpekleri "soylu" hayvanlar olarak görmeye başlamışız? Bir köpeğe ne kadar zalimce ve haksız davranırsanız sizi o kadar sever ve daha da köleniz olur. Oysa bir kediye bir kez yanlış bir harekette bulunursanız bundan sonra her zaman size olan mesafesini koruyacaktır. Bir daha asla onun güvenini tam olarak kazanamazsınız.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde kediler fiziksel olarak Mısır'daki atalarından çok daha çeşitli hale gelmişlerdi. Avrupa'da ve Orta Doğu'da çeşitli yerlerde ve farklı zamanlarda gerçekleşen ani genetik mutasyonlar, farklı tüy renk ve desenlerinin ortaya çıkmasını sağladı. Bazen bu değişimler, özellikle de kedi sahiplerini rahatsız ediyorsa, birkaç kuşak içinde ortadan kaybolmuş olmalı. Ancak bazen farklı görünen kediler, onların bu eşsiz görünümlerine değer veren sahipler bulmuştur. Eğer bu zevkler çevredeki diğer kedi sahipleri arasında da tutulup daha sonra farklı yerlere yayıldıysa, bunun altında yatan genetik mutasyon da yavaş yavaş genel kedi popülasyonuna yayılıp bugün kedilerde gördüğümüz farklı renk, desen ve tüy uzunluklarından biri haline gelmiştir. Bu değişikliklerden bazılarının ortaya çıkış ve yayılış hikâyelerini günümüzde bin bir çeşit kediler içinde bile takip edebiliyoruz.

Genetikçiler Avrupa ve Orta Doğu'daki ev kedilerinin yakla-

şık olarak benzer görünüş ve çeşitliliğe sahip olmasını bu bölgedeki gemilerde kedi taşıma alışkanlığına bağlamaktadırlar. Örneğin, Lübnan'da hamile kalan bir kedinin iki ay sonra bir gemiden kaçarak Marsilya'da doğum yapmış olması son derece olası bir durumdur. Denize açılan Finikeliler, Yunanlar ve Romalılar kedilerin Akdeniz boyunca yayılmalarını sağladı. Fransa'daki kedilerin genetik yapısında halen Akdeniz'den Rhone Nehri'ne ve buradan Sen boyunca Manş Denizi'ne uzanan ticaret yolunun izleri bulunmaktadır. Kuzey Avrupa'daki kırçıllı kızıl mutasyonu dağılımı, neredeyse bin yıl sonra hâlâ Vikinglerin bu renkteki kedilere olan düşkünlüğünün izlerini taşımaktadır.[9]

Tüyleri çizgili olmayan evcil kedilerin varlığının ilk kanıtları Hristiyanlığın başlangıcından kısa süre sonrasına dayanmaktadır. Yunanlar siyah ve beyaz kedilerden ilk defa MS altıncı yüzyılda bahsetmiş olsalar da, oldukça yaygın görülen siyah renk mutasyonu bundan birkaç yıl önce evcil kedi nüfusu arasında yayılmaya başlamıştı. Bu genetik mutasyonu taşıyan kedilerin birçoğu siyah renkli değildir. Siyah renk, yaban kedilerine kahverengimsi renklerini veren, teknik adı "agouti" olan açık renkli kıl uçlarını üretememeye yol açan genetik bir mutasyonun sonucudur. Bu durumda kıllar temel renkleri olan siyah renkte çıkmaya başlar. Ancak bunun olabilmesi için bireyin mutasyona uğramış bu genden biri anneden biri babadan gelen iki kopya taşıyor olması gerekmektedir. Eğer genin bir kopyası normal bir kopyası mutasyonlu ise normal olan baskındır ve kedinin tüyleri de normal deseninde olacaktır. Bu nedenle, dış görünüşleri açısından tekir olan bir anne babadan olacak tekir yavruların yanında bir de siyah yavru doğması olasılık dâhilindedir. Siyah renk mutasyonu bugün dünyanın her yerindeki kediler arasında yaygındır.

9) Neil Todd, 'Cats and Commerce', *Scientific American* 237 (Mayıs 1977): 100-107.

Bu da akla bu mutasyonun, Finikeliler ve Yunanlar Avrupa'nın her yerine evcil kedileri taşımaya başlamadan önce ortaya çıkmış olabileceğini akla getirmektedir.

Siyah ve beyaz kediler yalnızca renk açısından değil, insanoğlu ile olan ilişkileri açısından da birbirlerinin tam zıddıdır. Kediler ya albino olduklarından (bu durumda gözleri de pembe olacaktır) ya da "baskın beyaz" gen mutasyonu taşıdıklarından beyaz olur. Ancak her iki şekilde de diğer kedilerden daha sağlıksız olma olasılıkları yüksektir. Cilt kanserine yakalanma olasılıkları yüksek olduğu gibi, mavi gözlü "dominant beyaz" kediler genellikle sağırdır da. Belki de daha önemlisi, desenli türdaşlarının aksine beyaz kediler hemen her yerde kolayca göze çarpacaklarından, hayatta kalabilmek için beslenmeleri daha da zorlaşmaktadır. Beyaz renk mutasyonunun insan eliyle özellikle arttırıldığı bazı safkan soylar dışında bembeyaz kedilere oldukça az rastlanır. Bu kediler hiçbir zaman genel kedi popülasyonunun %3'ünü geçmez.

Öte yandan, siyah renk mutasyonuna o kadar sık rastlanır ki, bu durum herhangi bir kediye önemli bir biyolojik dezavantaj sağlamamaktadır. Bazı yerlerde kedi nüfusunun %80'inden fazlasında bu genetik mutasyon bulunur. Elbette, kedinin görünüş olarak siyah olması için bu genden iki kopya taşıması gerektiğinden bu durum her bireyin siyah olacağı anlamına gelmeyecektir. Günümüzde siyah renk mutasyonu en yaygın olarak Britanya ve İrlanda da, Hollanda'nın Utrecht şehrinde, Tayland'ın kuzeyinde Chiang Mai'da ve ABD'de %90'la rekoru elinde tutan Denton, Texas gibi birkaç şehirde, Vancouver'da ve Fas'ta görülmektedir.

Siyah kediler insanlar arasında her zaman en tercih edilenler olmadığından, bu kadar yaygın olmalarının nedenini anlamak zordur. Kültürel bir açıklaması olmadığından, bilim insanları bu durumun biyolojik bir açıklaması olabileceğini düşünmektedir. Buna göre, bu mutasyondan tek bir tanesine

(heterozigot) sahip olmak bile bir kedinin bir şekilde insanlara ve diğer kedilere karşı daha dost canlısı olmasını sağlamakta ve bu şekilde diğer bireylerin yoğun yaşadığı yerlerde ya da gemi gibi insanlarla sürekli, kaçınılmaz bir iletişim kurması gereken yerlerde avantaj sahibi olmasını saglamaktadir.[10]

Bu hipotez, yakın zamanda Latin Amerika'daki kediler üzerinde yapılan bir araştırmanın bulgularına ters düşmektedir.[11] Buna göre kıtadaki kedi nüfusunun yaklaşık %72'si siyah renk mutasyonunu taşımaktadır. Bu oran, buradaki kedilerin atalarının geldiği yer olması gereken İspanya'daki oranla yaklaşık aynıdır. Ticaret yolları üzerindeki yolculuklarını izleyerek kedilerin İspanya'dan Latin Amerika'daki her bir noktaya ulaşmak için yaptıkları uzun yolculukları hesaplayabiliriz. Ant Dağları'nda, deniz seviyesinin 4.000 metre üzerinde bulunan La Paz'da yaşayan kedilerin ataları da böyle birçok uzun yolculuk yaşadıkları halde, aralarında siyah kediler İspanya'da olduğundan daha yaygın değildir. Hâlbuki bu kadar uzun bir yol gelmeyi başarmış kedilerin insanlara olan tahammül eşiğinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu nedenle, siyah kedilerin genel yaygınlığını ve dünyadaki dağılımını kesin olarak açıklayacak bir hipotez bulamadığımız söylenebilir.

"Klasik" ya da kırçıllı tekir tüyler kedilerde en yaygın rastlanan fiziksel özellik gibi görünmektedir. Ancak neden bazı bölgelerde çok yaygın, bazı bölgelerde daha az rastlanan bir durum olduğuna dair net bir açıklama bulunmamaktadır. Kedilerin vahşi atalarının çizgili tüyleri vardı ve muhtemelen en azından 2.000 yıl öncesine, hatta belki de daha yakın zamanlara

10) Ibid.

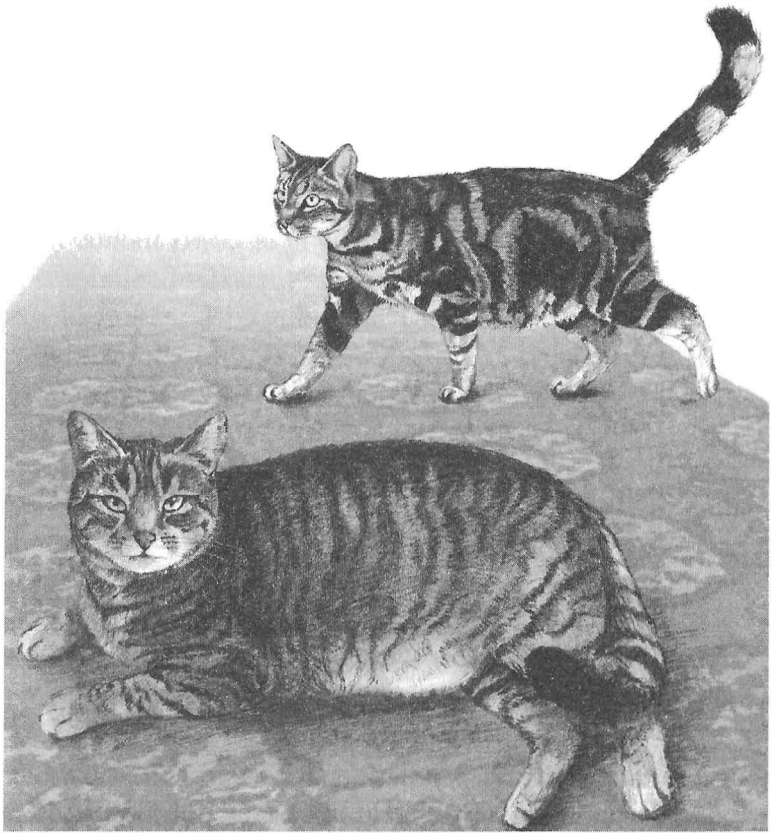
11) Manuel Ruiz-Garoa ve Diana Alvarez, 'A Biogeographical Population Genetics Perspective of the Colonization of Cats in Latin America and Temporal Genetic Changes in Brazilian Cat Populations', *Genetics and Molecular Biology* 31 (2008): 772-82.

kadar tüm evcil kediler de bu geni taşıyordu.[12] Lekeli tekir desen mutasyonu muhtemelen Orta Çağ'ın sonlarına doğru yayılmaya başladı. En azından şu an bunun kediler arasındaki en yaygın fiziksel özellik olduğu Britanya'da durum böyledir.

Siyah renk mutasyonunda olduğu gibi bu mutasyonu taşıyan gen de çekiniktir. Bir kedinin lekeli desenli tüylere sahip olması için hem annesinden hem de babasından bu özelliği taşıyan genleri almış olması gerekir. Bir çizgili, bir lekeli desen geni taşıyan bir kedinin tüyleri çizgili olaraktır. Görünüşte dezavantaj olan bu duruma rağmen günümüzde Britanya'da ve ABD'nin bazı yerlerinde iki lekeli kediye bir çizgili kedi düşmekte ve tüm kedilerin %80'inden fazlası lekeli desen genini taşımaktadır. Asya'nın birçok yerinde ise lekeli desenli tekir kedilere çok az rastlanmakta, hatta bazen hiç rastlanmamaktadır. Bu durumun önemli istisnaları, muhtemelen aynı anda ya gemilerle ya da yerleşimcilerle beraber gelen İngiliz kedilerin de istila ettiği Hong Kong gibi birkaç eski İngiliz kolonisidir.

Bir genin, özellikle de çekinik bir genin yeni versiyonunun bir popülasyon içinde yayılabilmesi için, bireye bir avantaj sağlıyor olması gerekir. Çizgili kediler Britanya'da Roman döneminde, hatta belki de daha önceki zamanlardan beri bulunduğu için, lekeli tekirlerin ilk başlarda ender görüldüğü söylenebilir. Daha sonra muhtemelen 1500 civarında toplam nüfusun %10'una ulaşmış, daha sonra da, her yıl çoğalarak bugünkü baskın durumlarına gelmiştir. Öyle ki bugün bu kedilere sanki

12) Siyah kediler bile kedilerde görülen benek desenlerinden en az birinin genlerini taşır; ancak kahverengi olması gereken tüy uçları siyah olduğundan bu desenler görünür değildir. Kedi yaşlanıp da kahverengi olması gerekirken siyah olan kısımlar koyu bir pas rengine döndüğü zaman bu desenler görünür hale gelir. Böyle bir desen siyah kedi yavrularında da ilk birkaç hafta görünür halde olabilir. Bu genin başka bir türü olan "Habeş" ise siyah tüyleri baş, kuyruk ve bacaklarla sınırlar. Bu durumda vücudun geri kalanı kahverengi tüylerle kaplıdır. Bu durum aynı adı taşıyan cins kediler haricindeki kedilerde oldukça ender görülür.

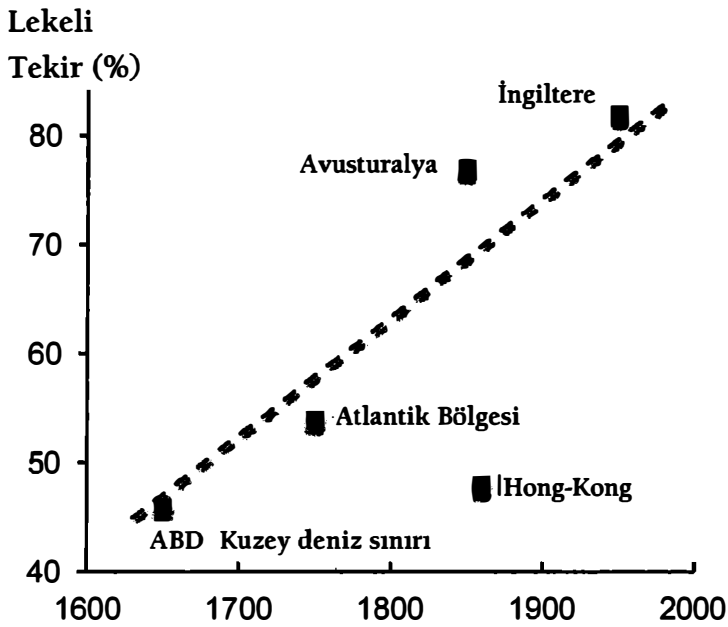

Lekeli ve çizgili tekir kediler

çizgili olanlar anormalmiş gibi "klasik" tekir denmektedir.

Lekeli desenin bu kadar yaygınlaşmış olmasının nedeni halen bilinmemektedir.

İngiliz kedi sahipleri lekeli kedilere karşı oranları bu derece etkileyecek bir yönelim göstermemektedir. Hatta sorulduğunda bazıları, yalnızca artık çok daha ender görüldüğü için çizgili kedileri biraz daha tercih ettiklerini belirtmektedir. İki desen arasında, en azından kırsal kesimlerde kamuflaj açısından herhangi bir fark söz konusu değildir. Sanayi Devrimi esna-

Lekeli tekir alelinin 1650-1900 yıllara arasında İngiltere tarafından kolonileştirilen yerlerdeki oranı ve bunların 1950 yılı İngiltere'si ile karşılaştırılması

sında İngiliz şehirlerinin isle kaplanmasına neden olan hava kirliliğinden dolayı çizgili ya da lekeli koyu renkli kedilerin daha az dikkat çektiklerinden daha avantajlı hale geldiğine dair bir iddia ortaya atılmış olsa da bu yönde herhangi bir kanıt bulunmamıştır.[13] Yine de, birçok gen neden olduğu en bariz değişimle anılsa da aslında genlerin birden fazla etkisi olduğunu biliyoruz. Bu nedenle, lekeli desen geninin, kedilere, Britanya'daki yaşamlarında, tüylerinin rengiyle ilgisi olmayan başka bir avantaj sunduğunu düşünebiliriz.

Britanya'da artan lekeli tekir kedi oranının dünyanın dört

13) Bkz. Todd, 'Cats and Commerce', 9. dipnot.

bir yanındaki İngiliz kolonilerindeki oranı da etkilediği görülebilir. 1650'li yıllarda Avrupalıların yerleştiği ABD'nin kuzeydoğusundaki New York, Philadelphia ve Boston'daki kedilerin yalnızca %45'i bu geni taşısa da, bu oran yine de ilk olan İspanyolların yerleştiği Texas gibi yerlerdeki, İspanya'daki oranları yansıtan yaklaşık %30'dan önemli ölçüde yüksektir. Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi, yaklaşık 100 yıl sonra Avrupalı yerleşimine başlanan Kanada'nın Atlantik kıyılarında lekeli tekir kedi oranı daha yüksektir. On dokuzuncu yüzyılda kurulan Avrupa kolonilerinde ise oranlar daha değişkendir. Muhtemelen önceden Çin kökenli yerel bir çizgili kedi nüfusuna sahip olan ve bu şekilde İngiliz göçünün etkilerini azaltmış olan Hong Kong'da olması gerektiği düşünülenden daha az lekeli kedi bulunmaktadır. Öte yandan Avustralya'da, muhtemelen daha sonraları 20. yüzyılda buraya göç eden İngilizlerin beraberlerinde getirdiği kediler nedeniyle bu oran olması gerektiğinden daha çoktur. Britanya'da 1970'lerde %80'in üzerinde olan lekeli tekir kedi oranının o zamandan beri artmış olma ihtimali de vardır.

Bu eğilimi iki varsayımda bulunarak açıklayabiliriz.

Bunların ilki, Britanya'daki lekeli tekir kedi nüfusunun, yalnızca buraya özgü bir nedenle 1500'lü yıllardan beri istikrarlı olarak artmakta olduğudur. Yoksa aynı değişikliğin New York, Nova Scotia, Brisbane ve Hong Kong gibi başka yerlerde de görülmesi ve lekeli tekir geni oranını bugün buralarda da %80 civarlarında olması gerekirdi. İkincisi ise, bir yerde kedi nüfusu dengelendikten sonra lekeli kedilerin çizgili kedilere oranının değişmediğidir.

İkinci varsayım başka yerler ve tüy rengindeki diğer farklılıklar için de geçerli olduğundan genelgeçer bir yapıda olabilir. (Bkz. Kaliforniya'nın Humboldt İlçesinde Bulunan Kedilerin Kökenleri.)

İspanya ve Portekiz'in Güney Amerika'da kolonileştirdiği

KALİFORNİYA'NIN HUMBOLDT İLÇESİNDE BULUNAN KEDİLERİN KÖKENLERİ

Evcil kediler ABD'nin Batı kıyısına güney ve kuzeyden deniz, doğudan kara yoluyla olmak üzere farklı şekillerde ulaşmıştır. On altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla dek Kuzey Kaliforniya'nın Kızılağaç kıyısında bulunan Humboldt ilçesine, Pasifik kıyısını keşfe çıkmış Rus, İngiliz ve İspanyol gemilerinden doğuda Missouri ve kuzeyde Oregon'dan gelen çiftçilere kadar birçok ziyaretçi ve yerleşimci gelmiştir. Muhtemelen ticaret gemilerinden kaçan vahşileşmiş kedilerden Humboldt bölgesinde ilk defa 1820'li yıllardan, çiftçilerin bölgeye gelmesinden önce bahsedilmeye başlanmıştır. Bu da buradaki kedilerin soyunun bu iki kaynaktan birinden ya da her ikisinden de geldiğini göstermektedir.

1970'li yıllarda biyolog Bennet Blumenberg 250 kedinin renk ve desenlerini kaydederek bu kayıtlardan her genin farklı versiyonlarının görülme sıklıklarını belirledi. Örneğin, kedilerin %56'sı siyah ya da siyah-beyaz olduğundan, genin siyah (agouti olmayan) halinin kedi nüfusunun %75'inde bulunduğunu hesapladı. Aradaki fark, bir siyah renk bir kırçıllı renk geni aldığından dış görünüşü tekir olan kedilerden oluşuyordu. Aynı zamanda kızıl ve krem kırçıllı kedilerin sayısını, lekeli ve çizgili kedi oranını, açık renk, uzun ve kısa tüylüleri, bembeyaz kedileri ve yalnızca patilerinin etrafı ve ön kısımları beyaz olan kedileri de kayıt altına aldı. Bu değişkenlerin tümü farklı ve iyi bilinen bir gen tarafından kontrol edilmektedir. Daha sonra bu kedileri Kuzey Amerika'nın başka yörelerindeki kedilerle karşılaştırdı.[14]

Birbirlerine en çok benzeyen kedi nüfusuna sahip şehirler San Francisco, Calgary ve Boston'dı. Bu da günümüzde Humboldt'ta bulunan kediler atalarının daha çok çiftçiler ve altın avcıları ile birlikte kara yoluyla veya Boston'dan kalkan kürk gemileriyle geldiğini göstermektedir. Ancak, Yeni İspanya'nın ve Kaliforniya'daki işgalinin başarısızlığının ardından geride bırakılan kedilerden gelen İspanyol soyuna dair izler de buldu. Rus-Amerikan Ticaret Şirketi'nin merkez limanı olan Vladivostok'taki kedilerle de başka türlü açıklanamayan benzerlikler ortaya çıkarıldı. Bu şirketin gemileri Çin'deki bazı limanlardan da

14) Bennett Blumenberg, 'Historical Population Genetics of Felis catus in Humboldt County, California', *Genetica* 68 (1986): 81-6.

kalktığından durum buysa bölgede Çin kedilerine ait genetik bulgulara rastlanması da şaşırtıcı olmazdı. Ne var ki Blumenberg, Kaliforniya kedilerinde Çin kedilerine ait genetik özelliklere rastlamamıştır.

Polidaktil ayak izleri

Polidaktili olarak bilinin başka bir mutasyon da kedilerin her bir patilerinde fazladan bir parmağa sahip olmalarına neden olmaktadır. Boston'ın kurulduğu dönemlerde buraya gelen bir kedinin fazladan parmakları olan bir kedi yavrusu doğurmuş olması olasıdır. Bu kedi daha sonra başka pek çok kedinin atası olmuştur; öyle ki 1848 yılına gelindiğinde bölgede bu mutasyona oldukça sık rastlanıyordu. Bugün ise bölgedeki kedi nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır. Fazladan parmakları olan kediler, Boston'dan göçen yerleşimcilerin kurduğu Yarmouth, Nova Scotia'da da oldukça yaygınken, yakınlarda bulunan, Amerikan İç Savaşı'nın ardından bölgeye gelen Kraliyetçilerin yerleştiği Digby'de bu mutasyon dünyanın her yerinde olduğu kadar enderdir.[15]

bölgelerde bulunan evcil kediler içinde lekeli tekir kedi miktarı oransal olarak daha az olduğundan bilim insanları bu kedilerin kökenini bulabilmek için başka fiziksel özelliklerine yoğunlaşmak durumunda kalmıştır. Burada da, kedi nüfusu

15) Andrew T. Lloyd, 'Pussy Cat, Pussy Cat, Where Have You Been?, *Natural History* 95 (1986): 46-53.

istikrarlı hale geldikten sonra birkaç yüzyıl içinde bile genetik özellikleri çok fazla değişmemektedir.

Kedi nüfusunun bir bölgede, ilk yerleşimci insanlar kendi kedilerini getirdiklerinde yerleşik hale gelmesi ve sonra gelenlerin yalnızca bölgedeki kedileri beslemiş olması olasılık dâhilindedir. Örneğin, on dokuzuncu yüzyılda Barselonalı Katalanlar Amazon Nehri kıyısında birkaç kasaba kurmuşlardır. Bugün bu yerleşimlerin en az iki tanesinde, Leticia-Tabatinga ve Manaus'taki kediler, bir yüzyıldan fazla bir süre sonra hâlâ Barselona'daki kedilerle büyük benzerlik göstermektedir.[16]

ABD'nin Latin nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerinde ve İspanya'da olduğu gibi Güney Amerika'da da kızıl ve krem kırçıllı kedi nüfusu başka yerlerde olduğundan daha fazladır. Bunun istisnaları, bu renklerin daha da yaygın olduğu Mısır (Mısır'ın bu mutasyonun kökeni olması mümkündür. Bkz. Kızıl Kediler Neden Erkektir?), İskoçya'nın kuzey ve batısında bulunan adalar ile İzlanda'dır. Araştırmacılar bu durumu, söz konusu bölgeleri dokuzuncu yüzyıl civarında kolonileştiren Vikinglerin kızıl tüylü kedileri tercih ediyor olabileceği varsayımı ile açıklamaktadırlar. Ancak Vikinglerin bu kedileri Doğu Akdeniz'den mi getirdiği yoksa kızıl renk mutasyonunun aynı anda Norveç'te bir yerlerde ortaya çıkarak Viking gemilerinde Norveç Denizi boyunca mı yayıldığı tam olarak bilinmemektedir.

Günümüzde, insanların özellikle ürettiği safkan kedileri bir yana bıraksak bile, kedilerin çeşitli tüy renk ve desenleri kuşkusuz büyük oranda insanların tercihlerinden etkilenmiştir. Oranlarında küçük farklılıklar olsa da, kedilerin temel renkleri olan siyah, çizgili ya da lekeli tekir ve kızıl, dünyanın her yerinde istikrarlı bir şekilde görülmektedir. Bu renkler vahşi doğaya dönen kedilerde de görülmeye devam ettiğine göre, bireye herhangi büyük bir avantaj veya dezavantaj getirmemek-

16) Ruiz-Garoa ve Alvarez, 'A Biogeographical Population Genetics Perspective'.

tedir. Ancak, görünüşteki diğer farklılıklar yalnızca insanların hoşuna gittiği için varlıklarını sürdürüyor gibi görünmektedir. Beyaz bacaklı ve vücutlarının başka yerlerinde beyaz tüyler olan kediler (beyaz tüyleri kontrol eden genin etkileri bireyler arasında değişim göstermektedir) daha az çarpıcı tüy renklerine sahip olan bireylere göre saklanmayı zorlaştırarak bu kedileri dezavantajlı bir duruma sokmaktadır. Ancak birçok insan kedilerinin beyaz lekeli olmasını ister; siyah-beyaz "smokinli" kediler özellikle revaçtadır. Bazı insanlar ise kedilerin tüy renklerini açan bir gen taşıyan kedileri tercih etmektedir. Bu şekilde siyah kediler genellikle "mavi" olarak tanımlanan hoş bir gri renk almakta, diğer renkler de normalden birkaç ton daha açık hale gelmektedir.

Bazı insanlar uzun tüylü kedileri severler. Kediler tüylerinden ter atamadıkları için uzun tüylü kedilerin sıcak iklimlerde doğal olarak dezavantajlı olmaları beklense de, Latin Amerika'daki kedi nüfusu üzerinde yakın zamanda yapılan bir araştırma, kedilerin fiziksel özellikleri söz konusu olduğunda insan tercihlerinin hava durumundan çok daha belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir.[17] Ancak Maine Coon ve Norveç Orman Kedisi gibi türlerin uzun ve kalın tüylerinin, soğuk iklimlerde dışarıda yaşayan türlere avantaj sağlayacağı açıktır. Ilımlı iklimlerde ise uzun tüylü kedilerin en büyük dezavantajı fazla ısınmaları değil, tüylerinin kolayca keçeleşmesidir. Bu da eğer müdahale edilmezse iltihaplara ve zararlı istilalarına neden olmaktadır. Doğaya dönmüş evcil kedi nüfuslarında uzun tüylü kedilere oldukça ender rastlanmaktadır. Bu da onların insanların ilgisi olmadan hayatta kalmalarının zorluğunu göstermektedir.

Muhtemelen avlanmak için en uygun kamuflajı sağladığından çizgili tekir desen vahşi kedilere en uygun olan gibi dur-

17) Manuel Ruiz-Garda, 'Is There Really Natural Selection Affecting the L Frequencies (Long Hair) in the Brazilian Cat Populations?', *Journal of Heredity* 91 (2000): 49-57.

maktadır. Muhtemelen bu popülasyonlar içinde de dış görünüşü etkileyen mutasyonlar yaşansa da, bu özellikleri taşıyan bireyler "normal" bireylere göre dezavantajlı durumda olduklarından bu mutasyonların soyu kısa sürede tükenmiştir. Evcil kediler için kamuflaj muhtemelen daha az önem taşıdığından farklı tüy renkleri kedi nüfusu içinde yayılabilmiştir.

Renk ve desen çeşitliliği elbette köpek, at ve sığır gibi diğer evcil hayvanlarda da yaygın bir özellik haline gelmiştir. Kedi söz konusu olduğunda, dış görünüş her ikisi de kedinin kaç yavrusu olabileceğini ve renk, desen özelliklerini sonraki kuşaklara aktarabileceğini etkileyen iki önemli faktörü yansıtmaktadır. Bunların ilki bu fiziksel özelliğin kedinin avlanma becerisini etkileyip etkileyemeyeceğidir. Bu günümüzde o kadar önemli olmasa da kuşkusuz geçmişte hayati önem taşıyordu. İkincisi ise kedinin fiziksel görüşünün sahibinin ne kadar hoşuna gittiğidir. İnsanların zevkleri kişiden kişiye ve kültürden kültüre değiştiği için bu ikinci faktör önemli bir fiziksel çeşitliliğe yol açmıştır.

Burada kedilerin kendi tercihlerinin bir etkisi var gibi görünmemektedir. Bu konuda direkt bir araştırma yapılmış olmasa da, kediler arasında bir "renk tercihi" olduğuna dair bir bulgumuz yoktur. Tekir dişi kediler tekir erkek kedileri siyah kedilere tercih etmemektedir. Beyaz patiler veya lekeler ise, kedilerin avlanma becerisini etkileyerek daha iyi saklanan kedilere göre daha sağlıksız görünmesine neden olmak gibi dolaylı bir etkisi olmadığı sürece, çiftleşme konusunda bir avantaj ya da dezavantaj sağlıyor gibi görünmemektedir.

Kedilerin eş seçme kriterleri içinde tüy rengi önemli bir unsur değil gibi görünmektedir.

Bugün bile kediler, diğer evcil hayvanlara, özellikle de köpeklere oranla, kendi hayatları üzerinde büyük bir kontrole sahiptir. Halen azınlıkta olan safkan üretme türleri bir kenara

bırakırsak kediler, kısırlaştırılmamış oldukları sürece (ki bu yakın zamanlarda yaygınlaşmıştır) istedikleri yere gitme ve kendi eşlerini seçme hakkına sahiptir. Sadece bu nedenle bile kedilerin tamamen evcilleştirilmiş olduğu söylenemez.[18] Bir türün tam evcilleştirilmiş olması, insanoğlunun bu hayvanların ne yediği, nereye gittikleri ve en önemlisi türün hangi bireylerinin çiftleşebileceği üzerinde tamamen kontrol sahibi olması anlamına gelmektedir.

Evcil kedilerin beslenmelerini neredeyse tamamen insanlardan sağladığı doğru olsa da, bu açıdan da diğer evcil hayvanlardan ayrılmaktadır. Bilim, kedileri zorunlu etçiller olarak sınıflamaktadır. Bu türlerinin sağlıklı devam etmesi için ete dayalı beslenmeleri gerektiği anlamına gelir. (bkz. "Kediler tam etçildir.") Dişi bir kedinin hamile kalabilmesi için, özellikle kızma öncesi kış sonunda ve daha sonra da hamileyken beslenmesinin önemli bir bölümü etten oluşmalıdır. Böyle bir hayvanın evcilleştirilebilmesini açıklamak için, yakın zamana dek etin ve hatta balığın da insanların hayatındaki yerine bakmak gerekir; bu yiyecekler oldukça sınırlı ve sezonlara bağlıydı. Birçok evcil hayvan insanların yiyemediği şeyleri tüketip, insanların sindirip yararlanamadığı besinleri vücutlarında işleyebilmektedir. İnekler bizim sindiremediğimiz çimleri yiyip, bunları bizim sindirebildiğimiz et ve süte dönüştürür. (Etçil olarak sınıflanan köpekler bile aslında hem etçil hem otçuldur. Et yemeği tercih etse de bir köpek gerektiğinde yalnızca bitkisel ürünlerle beslenerek vücudunun ihtiyaç duyduğu tüm besinleri alabilir.)

İnsanlarla beraber sürdükleri yaşamın büyük bir kısmında

---

18) İngiliz Doğal Yaşam Tarihi Müzesi'nden Juliet Clutton-Brock, 1987 yılında basılan *A Natural History of Domesticated Mammals* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1987) adlı kitabında buna dikkat çekmektedir. Hint fili, deve ve rengeyiği, evcil kedi gibi, yabani hayvanlar ile tam olarak evcilleştirmiş hayvanların arasında ortalarda bir yerde yer alan evcil hayvanlar arasındadır.

KEDİLER TAM ETÇİLDİR

Kediler tercihleri bu yönde olduğundan değil, zorunluluktan etçildir. Hayvanlar içindeki evcil köpek, tilki ve ayı gibi birçok akrabası "carnivora" olarak sınıflansa da aslında hem etçil hem otçuldur. Aslandan Afrika'nın güneyindeki minik karabacaklı kediye kadar tüm kedigillerin besin ihtiyaçları birbiriyle aynıdır. Bundan milyonlarca yıl önce kedilerin ataları o et ağırlıklı beslenmeye o kadar yoğunlaşmıştır ki, bitkilerle beslenme yetisini yitirip "hiperkarnivor" haline gelmiştir. Bu tür beceriler kaybedildiğinde evrimle geri kazanılmaları zordur. Evcil kediler köpekler gibi daha esnek beslenme özelliklerine sahip olsalar hayatları daha kolay olabilirdi; ancak onlar atalarından kalma bu gereksinime bütün güçleriyle tutundu.

Kediler, enerjilerinin çoğunu proteinden sağladıklarından bu yapıtaşına köpeklerden ve insanlardan çok daha fazla ihtiyaç duyar. Başka hayvanlar vücutlarında yeterli protein olmadığında gelen tüm proteini vücutlarını korumak ve onarmak için harcayabilirken, kediler bunu yapamaz. Kediler aynı zamanda belli protein türlerine de ihtiyaç duyar. Örneğin, insanlarda doğal olarak bulunan taurin adlı aminoasit kedilerde bulunmadıklarından, tükettikleri proteinlerden bazılarının bu amino asidi içermesi gerekmektedir. Kediler yağ sindirebilir. Bu yağların bazılarının hayvani kaynaklardan alınması gerekir; çünkü kedilerin üreme için hayati önem taşıyan prostaglandin adlı hormonu üretebilmek için hayvansal yağlara ihtiyacı vardır. Başka birçok memeli bitki yağlarından prostaglandin üretebilirken bu kediler için geçerli değildir. Dişi kedilerin, kış sonunda çiftleşip ilkbaharda doğum yapmalarını öngören doğal döngülerini sürdürebilmeleri için kışın yeterinde hayvansal yağ almış olmaları gerekmektedir.

Kedilerin vitamin gereksinimleri de bizimkinden daha sıkıdır. A vitaminlerini besinlerinden almaları gerekir (insan vücudu gerektiğinde bitkisel kaynaklardan A vitamini üretebilmektedir), güneş ışığı ciltlerini uyarıp D vitamini üretilmesini sağlamaz ve B vitaminlerinden niasin ve tiamine çok ihtiyaçları vardır.[19]

19) Kedilerin beslenmesi ve bu durumun yaşam tarzlarıyla bağlantıları hakkında daha fazla bilgi için: Debra L. Zoran ve C. A. T. Buffington, 'Effects of Nutrition Choices and Lifestyle Changes on the Well-Being of Cats, a Carnivore That Has Moved Indoors', *Journal of the American Veterinary Medical Association* 239 (2011): 596-606.

Bir kedi bol miktarda et yerse bunların hiçbiri konusunda bir sorun yaşamayacaktır. Yalnızca çiğ balıkta tiamini yok eden bir enzim bulunduğundan bunun aşırı tüketimi vitamin eksikliğine neden olabilir. Bir kedi için vejetaryen bir beslenme planı yapmak mümkün olsa da son derece zordur ve kedilerin sıra dışı besin gereksinimlerinin her biri için sıkı bir planlama yapmayı gerektirir. Yalnızca et içeren bir beslenme biçimine uygun olarak evrimleşen tat tomurcukları da bizimkilerden oldukça farklı şekilde çalışmaktadır. Kediler şekerin tadını alamaz; buna karşılık, bazı etlerin ne kadar "tatlı", bazılarının ne kadar "acı" olduğuna bizden çok daha duyarlıdır.

Kedilerin insanlara oranla beslenme açısından iki tane önemli avantajı vardır. Öncelikle, çöl kenarlarında evrimleşen bir hayvandan beklenen şekilde böbrekleri çok iyi çalışır. Birçok kedi çok az su içer ve kendilerine gereken suyu yedikleri etten alır. İkinci olarak, kedilerin C vitaminine ihtiyacı yoktur. Bu iki özellik bir araya geldiğinde, kedilerin neden gemiler için ideal hayvanlar olduğu anlaşılabilir. Öncelikle bütün su ihtiyaçlarını farelerden karşıladıklarından denizcilerin değerli su stoklarını paylaşmaları gerekmez. İkinci olarak da, on sekizinci yüzyılın ortalarında narenciye tüketilerek engellenebileceği fark edilmeden önce denizciler arasında yaygın bir hastalık olan iskorpitten etkilenmez.

kediler özellikle avcılık yetenekleri dolayısıyla değerli görülmüştür. Fareler bir kediye ihtiyaç duyduğu tüm besini sağladığından, başarılı bir avcı bu sayede dengeli beslenmiş de oluyordu. Başarısız veya şanssız avcıların açlıktan ölme olasılığı olmasına rağmen, besin yetmezliğinden kaynaklanan hastalıklarla karşılaşma olasılığı oldukça düşüktü. Ancak geçmişte bile çok az kedi yalnızca avladıkları farelerle beslenmek zorunda kalmış, birçoğu sahiplerinden yiyecek aldıkları gibi, buldukları artıkları da yiyerek beslenmelerine katkı sağlamıştır.

Besinlerinin bir kısmını taze et, genellikle de kendi avladıkları hayvanlar oluşturduğu sürece, artıklarla beslenmek besin düzenlerinin bozulmasına neden olmazdı. Yine de avcılığı tamamen bırakmak kediler için riskli olurdu.

Kediler her bulduklarını yemez. Bu konuda akıllı seçimler yapma becerisine sahiptir. Bu nedenle onları ağır ve anında hasta eden yiyeceklerden uzak durur. Kendi avlamadıkları yiyecekleri yerken mümkün olduğunca çeşitli beslenmeye devam ederek, onlan anında hasta etmese de zamanla birikip sorunlara yol açabilecek maddeleri fazla tüketmemiş olmaya özen gösterir.

Bu davranışı gözlemlemek için, yere çizdiğim bir tablonun içine, iki farklı markadan çeşitli kuru kedi mamaları koyup, sokak kedilerinin birer birer buraya yaklaşmasına izin verdim. Bu şekilde kedilerin bu iki çeşit yiyeceği hangi sıra ile alıp yediğini gözlemleme şansım oldu. Her iki çeşitten de eşit miktarda olduğunda kediler aralarında dolanıp her ikisinden de yeseler de, sevdikleri türden daha çok tüketti. Ancak, mama çeşitlerinden birinin toplam mamanın %90'ını oluşturduğu durumlarda, her kedi, tercihi ne olursa olsun bir iki dakika içinde her şeyden yemekten vazgeçip, daha az olan çeşide yönelmeye başladı. Bu şekilde, her iki mamanın da besin değeri aynı ve tam olmasına karşın, kediler bulması en kolay yiyecektense çeşitli yiyecekler bulup bunlarla beslenmenin daha iyi olduğunu düşünüyormuşçasına içgüdüsel bir "dengeli beslenme anlayışı"nı gözler önüne sermiş oldu.[20] Her zaman dengeli beslenen ev kedilerine benzer bir seçim sunduğumda çok azı böyle tepki verirken, çoğu hoşlarına giden veya bulması daha kolay olan yiyeceklere yönelmeyi sürdürdü. Bu durumda, kedilerin muhtemelen doğal olarak dengeli beslenme içgüdüleri bulunsa da, bunun, deneyimizdeki sokak kedilerinin kurtarılmadan önce yaptığı gibi kendi yiyeceklerini bulmaları gerektiğinde yaşadık-

20) "Beslenmede bilgelik" fikri, Chicagolu pediatrist Clara Marie Davis'in 1933'te yaptığı klasik bir deneyle ortaya çıkmıştır. Bu deneyde yer alan bebeklere, otuz üç adet "doğal" yiyecek sunulduğunda, her biri farklı kombinasyonlarla da olsa, dengeli bir beslenme sağlayacak yiyecekleri seçmişlerdir.

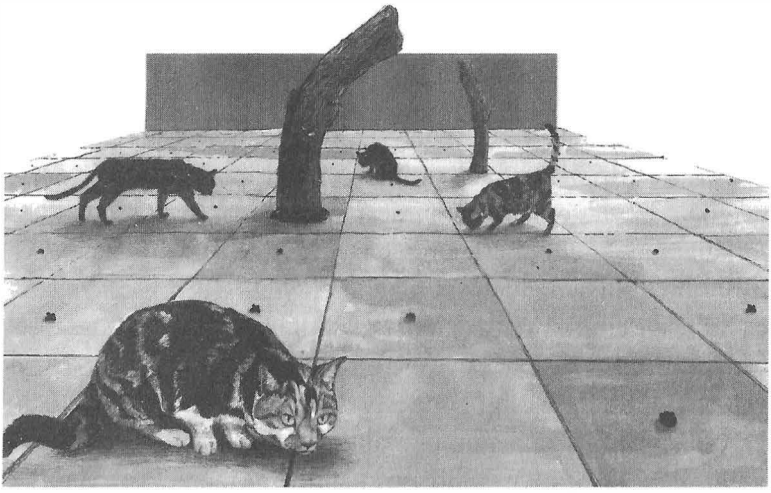
21) Stuart C. Church, John A. Allen ve John W. S. Bradshaw, 'Frequency-Dependent Food Selection by Domestic Cats: A Comparative Study', *Ethology* 102 (1996): 495-509.

ları deneyimler ile "aktif hale geldiği" söylenebilir.[21]

Birçok başka hayvan, kedilerden çok daha çeşitli beslenmektedir. Örneğin, üzerinde en çok araştırma yapılmış olan sıçanlar, hayatlarını çok kolay hale getiren son derece geniş zevklere sahip hem etçil hem de otçul hayvanlardır. Karşılarına çıkan büyük ama öngörülmesi zor yiyecek seçkisinden yararlanabilmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bir sıçan, zehirli olmadıklarından emin olana dek yeni yiyecekleri yalnızca hafifçe kemirir. Yiyecekler sindirilmeye başlandığı anda, sıçanın sindirim sistemi beynine bu yiyeceğin enerji, protein ve yağ içeriği ile ilgili bilgi göndererek, sıçanın gerektiğinde başka bir yiyecek seçmesine olanak sağlar. Evrim süreçleri boyunca büyük oranda kendi yakaladıkları taze etleri yiyerek dengeli beslenmeyi garantilemiş olan kediler bu anlamda çok daha az gelişmiştir.

Yalnızca bulduklarını yiyerek hayatta kalma konusunda pek yetenekli olmayan kediler, 1980'li yıllarda bile avcı hayatları içinde kısılıp kalmıştı. Bilim kedilerin tüm besin gereksinimlerini tanımlayana dek, avlanma şansı verilmeyen bir kedinin, sahibi ona her gün taze et ve balık vermeye niyetli olmadığı sürece dengeli beslenebilmesi tamamen şans işiydi. Kedi mamaları bir yüzyıldan fazla süredir üretimde olsa da, ilk başlarda kedilerin besin ihtiyaçlarının köpeklerinkinden ne kadar farklı olduğuna dair pek farkındalık olmadığından, bu mamaların büyük çoğunluğunun kedilere dengeli bir beslenme şansı sunmadığı söylenebilir. Kedilerin tüm besin ihtiyaçlarını karşılamayı garanti edebilen kedi mamaları ancak son 35 yılın ürünüdür. Bu da kedilerin evcilleştirilmesinden bu yana geçen zamanın %1'ine tekabül eder.

Evrimsel açıdan o kadar kısa bir süredir ki, henüz kedilerin beslenmelerindeki bu iyileşmenin genel nüfusa olan etkilerini gözlemleyememekteyiz. Yalnızca birkaç kuşak önce, en yetenekli ve başarılı avcılar, üreyerek genlerini sonraki kuşaklara

Kediler yiyecek toplama faaliyetinde

aktarması en olası olanlardı. Tüm besin ihtiyaçlarını insanların verdikleriyle karşılayan kediler ise günlük kalori ihtiyaçlarını karşılayıp hayatlarına devam etmeyi başarsalar da, kedilerin değişik besin ihtiyaçları üremeleri için büyük önem taşıdığından, bu kediler başarılı bir şekilde üreyemezdi. Bugün ise kedi sahipleri bir süpermarkete giderek, kedilerini her an üremeye hazır halde tutacak kedi mamaları alabilmektedir. Elbette bu, kedinin kısırlaştırılmamış olduğunu düşünürsek geçerlidir. Kısırlaştırmanın yaygınlaşması da, kediler üzerinde uzun dönem etkilerini henüz kestiremediğimiz başka bir unsurdur.

Tüm bunlardan, günümüzdeki kedilerin tarihsel sorunlar ve yanlış anlaşılmaların eseri olduğu çıkarılabilir. Eğer yüzyıllar boyunca düşman görülmeselerdi, kediler günümüzde nasıl olurdu? Yine de etkilerin çok da uzun süreli olmamış olması mümkündür. Sonuçta, cadılıkla kurulan ilişkileri dolayısıyla Avrupa'da siyah kedilerin yok edilmesi için ne kadar uğraşıldığı düşünüldüğünde, bugün burada hâlâ ender görünüyor olmaları gerektiği sonucuna varılabilir. Ancak durum hiç de öy-

le değildir. Birçok birey çok acı çekmiş olsa da, bu durumun kediler üzerinde tür olarak büyük bir etkisi olmamış gibi görünmektedir. Bunun nedeni muhtemelen, dini endişeler zaman zaman her şeyin önüne geçse de, çoğu zaman çoğu yerde, özellikle de kırsal kesimlerde, kedi beslemenin hem hoş hem de yararlı bir şey olarak görülmesidir. Kedilerin bugün Mısır'dan çıktıklarında olduğundan çok daha küçük olması gibi çeşitli değişiklikler meydana gelmiş olsa da bunların çoğu genelgeçer değil, yerel değişimler olarak kendisini göstermiştir.

Bu sayede, Mısır'daki ilk ilişkilerinden itibaren, insanlar ve kediler, kediler tam olarak evcilleştirilmemiş olsa da ilişkilerini aynen sürdürmektedir. Daha sonra, 1970'lerde yapılan beslenme konusundaki keşifler sayesinde, yalnızca zenginlerin hayvanları değil, tüm kediler, hayatta kalmak için avlanma zorunluluğundan kurtulmuştur. Ancak, yakın zamana dek bu kadar önemli olan avcılık geçmişleri bir anda yok edilip unutulamaz. Bugün kedi severlerin önündeki en büyük zorluk, kedilerinin, çevredeki doğaya zarar vererek kedi karşıtlarının eleştiri oklarına hedef olmadan avcılık içgüdülerini tatmin etmelerini sağlamanın bir yolunu bulmaktır.

4

Her Kedi Evcil Olmayı Öğrenir

Kediler insanlara bağlı olarak değil, insanlara bağlanmaya hazır olarak doğar. İnsanlarla zaman geçiremeyen kedi yavruları atalarının vahşi içgüdülerine dönüp vahşi hale gelecektir. Evrim süreçleri içinde evcil kediler bir şekilde, küçük yavru hallerinde insanlara güvenme eğilimi kazanmıştır. Ancak bu bir eğilimden öteye gitmemektedir. Bu minik avantaj, birkaç yaban kedisinin doğal ortamlarından ayrılıp gezegenin baskın türünün oluşturduğu ortamlarda kendisine yer bulmasına olanak sağlamıştır. Evcil kediler dışında bunu başaran diğer tek tür elbette evcil köpeklerdir.[1] Köpek yavruları gibi kedi yavruları da dünyaya geldiklerinde kendi başlarına hayatta kalabilecek durumda değildir ve bunu başarabilmek için çevrelerindeki hayvanlar hakkında bilgi edinmek için yalnızca birkaç haftaları vardır (Kediler için bu süre köpekler için olduğundan

1) Hem kedilerin hem de köpeklerin etçil olmasının tesadüf olmadığını düşünüyorum; ancak bu yalnızca bir tahminden ibaret.

daha da kısadır). Birkaç yıl boyunca bize muhtaç olan çocuklarımızla karşılaştırıldığında bu son derece kısa bir zaman aralığıdır. Vahşi ataları olan kurt ve yaban kedisinde bile, bu türlerin yavrularının bize güvenmeyi öğrenerek evcilleştirilmelerinin yolunu açacak bu kısa güven süresi bir zamanlar mevcut olmuş olmalı.

Kedi ve köpek yavruları insan toplumlarının içine başka hiçbir hayvanın yapamadığı kadar girmeyi başarsa da, bu iki türün bunu yapma biçimi birbirinden farklıdır. Köpekler üzerinde 1950'li yıllarda yapılan ilk bilimsel araştırmalar, köpeklerin hayatlarının ilk döneminde, insanlarla iletişime özellikle açık oldukları bir kaç haftalık bir "erken sosyalleşme" dönemi olduğunu gözler önüne sermiştir. Yedi ila on dört haftalık olduğu dönemde her gün insanlarla iletişim kuran bir köpek de insanlara güvenmeyi öğrenecek ve sosyalleşmesi bundan dört hafta önce başlayan bir köpekten herhangi bir farkı olmayacaktır. Bu bulgulardan sonra geçen 25 yıl boyunca bilim insanları bu durumun kedileri için de geçerli olduğunu ve kedi yavrularını yedi haftalık olmadan önce sosyalleştirmeye çalışmaya başlamanın gerekli olmadığını varsaymışlardır. 1980'li yıllarda, kediler üzerinde de aynı testler nihayet uygulandığında, bu görüş değişmeye başlamıştır.

Bu deneyler sosyalleşme dönemi kavramının kediler için de geçerli olduğunu onaylasa da, bu dönemin kediler için daha kısa olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bilim insanları araştırmadaki kedilerin bazıları ile üç haftalıktan, bazılarıyla yedi haftalıktan, geri kalanlarıyla da testlerin başladığı on dördüncü haftadan önce iletişim kurmamışlardır. Kedi yavrular köpeklerden çok önce insanlar hakkında bilgilenmeye başlamıştır. Beklenildiği üzere, üç haftalıktan itibaren sosyalleşen kediler on dördüncü haftada insanların kucağına oturmaktan memnun olurken, sosyalleşmeleri yedinci haftadan başlayanlar yarım dakika içinde kucaktan atlayıp gitmiştir. On dör-

düncü haftaya dek insanlarla sosyalleşmeyen kedilerde ise bu süre on beş saniyeden azdır.

Bu durum, yedinci hafta kedilerinin üçüncü hafta kedilerinden daha aktif olmasıyla, yani bu kedilerin insan kucağından rahatsız oldukları için değil, gidip çevrelerini keşfetmek istedikleri için hemen uzaklaştıkları düşüncesiyle açıklanabilir mi? Nedenin bu olamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır. Her kedi yavrusuna odanın karşısında duran bakıcılarından birine doğru gitme şansı verildiğinde yalnızca üçüncü hafta kedileri istikrarlı olarak ve hemen bunu yapmıştır. Bu da o zamana dek iyi tanımaya başladıkları bakıcılarına duygusal bir bağ duydukları izlenimini vermektedir. Diğer iki gruptaki kediler ise bakıcıya karşı gereksiz bir korku duyuyor gibi değildi ve zaman zaman yanına yaklaşıyordu. Bazen kucağa alınmak bile istiyordu; ancak bu iki grubun davranışları birbirinin neredeyse aynısıydı.

Yedinci hafta kedilerinin insanlarla olan sosyalleşmesi, insanlarla aralarında üçüncü hafta kedilerinin davranışlarından açıkça görülen bağı oluşturmamıştı. Araştırmacılar için bu bulgular, yavru kedilerin davranışlarından açıkça belli olan bir gerçeği resmiyete döküyordu. Ekip başı bulgularını şöyle özetlemişti: "Testler esnasında ve yaşama alanlarında kedileri gözlemleyip onlarla iletişim kurarken, geç (yedinci haftada) sosyalleşmeye başlayan kedilerin davranışlarının hiç sosyalleşmemiş olanlara daha yakın olduğu laboratuvardaki herkes tarafından açıkça fark edilmiştir.[2]

Araştırmanın ardından, kedilerin köpeklerden çok daha önce

2) Dennis C. Turner ve Patrick Bateson, eds., The Domestic Cat: The Biology of its Behaviour (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1988), 164. Profesör Eileen Karsh ve ekibi araştırmalarını Philadelphia'daki Temple Üniversitesinde gerçekleştirdiler. İlginç bir şekilde, devrim niteliği taşıyan bu araştırmaları akran değerlendirmesi gerektiren hiçbir bilimsel yayında yer almamıştır. Ancak şimdiye kadar hiç kimse bu araştırmada varılan sonuçlara karşı çıkmamıştır.

Vahşi bir kedi ile fiziksel temas

insanlarla iletişim kurmaya başlamaları gerektiği sonucu çıkmıştır. Köpek yavrular sekiz haftalık olmadan önce insanlarla iletişime geçmeye başlamalıdır; ancak geç kalındığı durumlarda bile gerekli atıldığında bu köpeklerin de son derece uyumlu ev hayvanları haline gelmeleri mümkündür. İnsanlarla ilk defa dokuz haftalıkken karşılaşan bir kedi yavrusunun hayatının geri kalanı boyunca insanların yanında gergin olması yüksek olasılıktır. Uysal bir ev hayvanı ve vahşi bir leşçi olma seçenekleri bir kedinin hayatının ilk dönemlerinde ortaya çıkar. Hatta bu seçimi şimdi olduğundan biraz daha erken yapmaları gerekse, çok az kedinin bizimle ilişki kurma şansı olurdu.

En önemli değişimler üçüncü haftada ortaya çıkmaya başlasa da, kedilerin hayatının ilk iki haftasında da önemli gelişmeler yaşanır. Bir kedinin hayatının ilk on dört günündeki en önemli figür annesidir. Kediler doğduklarında kör ve sağırdır. Yardım almadan birkaç santimden fazla hareket edemez. Kendi vücut sıcaklıklarını da dengeleyemez.

Özellikle de normalden daha fazla yavru doğmuşsa ve buna bağlı olarak yavrular küçükse, çok fazla enerji de depolayamazlar. Bu dönemde gramsal bir kilo kaybı bile zayıflığa ve dışarıdan herhangi bir yardım gelmemesi durumunda ölüme neden olabilir. Bu nedenle kedi yavrularının hayatta kalması annelerinin yetkinliğine bağlıdır. Erkek kediler yavruların bakımında herhangi bir rol oynamaz. Ev kedisi olmayan birçok anne yavrularının bakımında dışarıdan herhangi bir yardım almaz. Özellikle içerde doğum yapma olasılığı olmayan durumlarda annenin doğum yapmak için seçtiği yer özellikle önemlidir. Yavrular hava koşullarından ve olası avcılardan iyi korunmalıdır. Annenin yavrularını emzirerek ve onların bakımını yaparak geçirdiği ilk yirmi dört saatten sonra yiyecek bulmak için onların yanından ayrılması gerekir. Eğer doğada olduğu gibi avlanması gerekiyorsa bu biraz zaman alabilir.

Kediler birkaç günlük olduktan sonra, şayet anneleri ilk yuva hakkında içgüdüsel bir çekince duyuyorsa başka bir yere taşınabilir. Kedi yavrularının, annenin bunu kolayca ve sessizce, yavruların zayıflığına dikkat çekmeden yapmasına olanak sağlayan bir taşınma refleksi vardır. Anneleri onları enselerindeki yumuşak deriden kavrayıp kaldırdığı anda hemen vücutlarını gevşetir ve çevrede olup bitenden habersiz görünür. Anne yavruları yeni yuvalarında yere bıraktığında ise biraz kafaları karışmış görünse de başka bir şekilde etkilenmez.

Birçok anne kedi yavrularını sütten kesmeden önce en az bir kez taşır. Bu duruma henüz bilimsel bir açıklama getirilememiştir. Vahşi doğada bir anne kedinin üzerinde birkaç pire taşıması doğaldır. Yuvada çok fazla zaman geçireceğinden pire yumurtaları da burada birikmeye başlar. Bu yumurtalardan çıkacak pireler üç ila dört hafta sonra olgunluğa ulaştıklarında tek zıplayışla bir kedi yavrusunun tüylerine ulaşabilir. Kedileri bu kadar bariz bir pire riskinden uzağa taşımak iyi bir strateji gibi görünmektedir ve annelerin yavrularını taşımasının

"CLIPNOSIS"

Birçok gençlik alışkanlığının aksine bazı kedilerde taşınma refleksi yetişkinliklerinde de devam eder. Bu bireylerde, enseden taşıma, korkmuş bir kediyi nazik bir şekilde sakinleştirmek için kullanılabilir. Kedi ensesinden sıkı bir şekilde kavrandığında eğer bu refleks mevcutsa trans benzeri bir hale geçecektir. Kaldırıldığında ise kedinin ağırlığı diğer elle de desteklenerek taşınmalıdır. Veteriner hemşireleri bazen kendinin ensesine birkaç mandal tutturarak ellerini kullanmadan bu yöntemi uygularlar. Bu şekilde, kediyi fazla strese sokmadan muayenesini tamamlamaları mümkün olmaktadır.[3]

nedeni olarak görülebilir. Ancak bunun kedi yavrularının taşıdığı pire miktarını azalttığına dair herhangi bir kanıt bulunmamıştır. Yuva taşıma anneyi rahatsız eden durumlarda ortaya çıkabilir veya bazen yalnızca kediler sütten kesildiklerinde başka yiyecek kaynaklarına daha yakın olmaları için atılmış stratejik bir adımdır. Anneleri onları erken taşır veya yanlış yuvayı seçerse bu yavrular için zararlı olabilir. Kedi yavruları kolayca üşüyebilir.

Bu durum solunum yolu hastalıklarına da davetiye çıkarır. Özellikle de sonbaharda doğan birçok vahşi kedi kedi gribinden ölmektedir.

Kendi deneyimlerim de, tüm kedilerin ebeveynlikle içgüdüsel olarak yetenekli olmadıklarını göstermektedir. Doğal olarak gergin bir hayvan olan kedim Libby çok da iyi bir anne değildi. Doğum yapma zamanı yaklaştığında, sakinleşmesine yardımcı olacağı düşüncesiyle onu kendi doğduğu odada tutmaya çalıştık. Ancak o bir türlü rahat durmuyor, evde dolaşıp her açık dolaba ve çekmeceye bakarak en güvenli yerin neresi olacağına karar vermeye çalışıyordu. En azından dışarıda

3) M. E. Pozza, J. L. Stella, A.-C. Chappuis-Gagnon, S. O. Wagner ve C. A. T. Buffington, 'Pinch-Induced Behavioural Inhibition ("Clipnosis") alıntı: Domestic Cats', *Journal of Feline Medicine and Surgery* 10 (2008): 82-7.

doğum yapmaya çalışmıyordu. En sonunda kendi doğduğu yerden birkaç metre ötede doğum yapmaya karar verdi.

Bu bizi rahatlamamalıymış; birkaç gün sonra yavrularının evin dört bir yanına yayılmış olduğunu gördük. Doğum yaptıktan birkaç saat sonra Libby üç yavrusunun yanına yatmış onları emziriyordu. Ancak daha sonra ilgisini kaybetmeye ve onlardan ayrı çok fazla zaman geçirmeye başladı. Yavrular kendi annesi Lucy'nin ilgisini çekiyor gibiydi; ancak o bakımlarında herhangi bir rol üstlenmiyordu. Kedileri tarttığımız zaman büyümekte olduklarını gördüğümüzden çok da endişelenmedik. Ancak daha sonra Libby yavrularını tek tek enselerinden kavrayarak onun için yaptığımız yuvadan uzağa taşımaya başladı. Burada annelikte ne kadar deneyimsiz olduğu daha da ortaya çıktı. Yavrularını genellikle sertçe başlarından kavrıyor, yalnızca zaman zaman ve muhtemelen yanlışlıkla enselerinden düzgün bir şekilde tutmayı başarıyordu. Yavrularını nasıl kaldıracağını öğrendikten sonra da onları saklayacak yerler aramaya başladı.

Bizim müdahalelerimiz olmasa Libby'nin yavrularının ölmüş olacağından şüphem yok. İlk yavruya saklayacak korunaklı bir yer bulduktan sonra diğer ikisinin yanına dönüyor, yine birini alıp başka bir yere saklıyor, bu esnada ilk kedinin ağlamalarını tamamen duymazdan geliyordu. Üçüncü kediyi de üçüncü bir yere sakladıktan sonra ise sanki bundan sonra ne yapacağını bilemiyormuşçasına etrafta dolanmaya başlıyordu. Bu her başımıza geldiğinde evin her yerinde yavruları arayıp yuvasına geri koyuyorduk. Bir iki kez aynı odanın içinde ama tamamen farklı çarşaflarla yeni bir yuva oluşturarak Libby'yi tüm yavrularını kendi başına yeni bir yere taşıdığına inandırmaya çalıştık. Yine de taşınmalar hız kesmedi. En sonunda kendi annelik içgüdüleri harekete geçen anneanne Lucy, yavruları kendi arayıp bulmaya başladı. Libby de belki annesinin izinden gitmesi gerektiğini hissederek, yavruları ta-

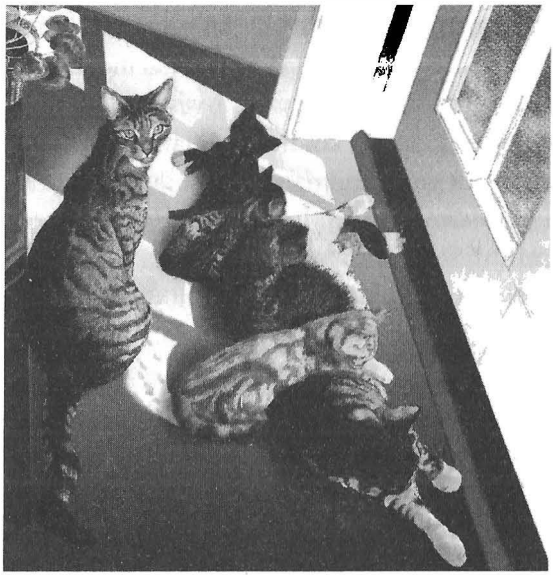
şımaya çalışmaya son verdi. Onları beslemeyi sürdürdü ve bu şekilde yavrular güçlendi. Ancak onları bakımlarını yapan ve sütten kesilecek hale gelene dek bir arada tutan Lucy oldu.

Lucy kedileri görünüşlerinden ve kokularından tanıyor gibiydi. Ne var ki ilk defa anne olan kediler ilk anda bir kedi yavrusunun ne olduğunu bile anlamayabilir. Daha çok, yavrularına bakacaklarını garantileyen tek bir unsuru takip etmektedirler. Bu, kedi yavrularının üşüdükleri, aç kaldıkları veya kardeşlerinden ayrıldıkları zaman attıkları tiz yardım çığlığıdır. Anne kedi yuvanın dışından gelen bu sesi duyduğunda bir yavrunun diğerlerinden ayrıldığını anlayarak onu aramaya çıkar ve bulduğunda ensesinden tutarak geri getirir. Eğer tüm yavrular yuvanın içinde beraber bağırıyorsa da içgüdüsel olarak onları ön bacaklarıyla sarıp kendisine çekerek memelerini emmelerine izin verir. İlk bir iki hafta içinde yavaş yavaş yavruları ayrı ayrı hayvanlar olarak algılamaya başlar; ancak onları zamanla bireysel olarak tanımaya başlayıp başlamadığı kesin olarak bilinmemektedir.

Kedi yavruları hayatlarının ilk birkaç haftasında o kadar korunmasızdır ki, hayatta kalmaları tamamen annelerinin becerisine bağlıdır. Libby annelik içgüdüsünün birkaç önemli yönünden yoksun gibiydi ama aslında tek bir alanda bile açık verilmesi yavruların hayatta kalma şansını azaltır. Hâlbuki eğer kediler birçok araştırmacının düşündüğü gibi vahşi hayattan pek de uzak değilse, her şeyi ilk seferde, pratik yapmaları gerekmeden doğru yapabilmelidir; çoğu için durum zaten böyledir.

Serbest kediler üzerinde yapılan araştırmalar ilk defa anne olan kedilerin ikinci defa anne olanlardan daha başarısız olduğuna dair çok kanıt bulamamış olsa da[4] Libby'nin yavrularını

4) John M. Deag, Aubrey Manning ve Candace E. Lawrence, 'Factors Influencing the Mother-Kitten Relationship', alıntı: Dennis C. Turner and Patrick Bateson, eds., *The Domestic Cat: The Biology of its Behaviour*, 2. baskı (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2000), 23-39.

Libby'nin yavruları Lucy'nin yanında yatmayı tercih ediyordu

enselerinden düzgün bir şekilde kavrayamamasının birçok deneyimsiz annenin başına gelen bir durum olduğu anlaşılmıştır. Elbette evcilleştirilmek kedilere sahiplerinin müdahalesini garantilemek suretiyle önemli bir avantaj sağlamıştır.

Hayatlarının yaklaşık ilk iki haftası boyunca kediler dünyayı koku alma ve dokunma duyuları ile tanımlar. Doğduklarında güzleri ve kulakları hâlâ kapalı olduğundan bu organları onlara fazla bilgi sağlayamaz. Annelerini, önce yalnızca sıcaklığı ve dokunuşuyla, daha sonra kendine has kokusuyla olmak üzere hemen tanımaya başlar.

Muhtemelen annelerinin nasıl kokması "gerektiği" ile ilgili bir yargıları yoktur. Yapay bir "anne" tarafından beslenen öksüz kediler kısa sürede bu makinenin kedininkiyle alakası olmayan kokusunu tanımayı öğrenmiştir. Klasikleşen deneyler-

den birinde araştırmacılar kürklü kumaştan sahte bir anne oluşturup içinde bazıları süt de veren lateks memeler yerleştirdiler. Her memenin, örneğin kolonya veya çeşitli kokulu yağlarla parfümlenerek, farklı kokması sağlanmıştı. Kedi yavruları kısa süreden süt gelen memelerin nasıl koktuğunu öğrendi.[5]

Her kedi kısa sürede kendi favori meme başını seçer. Bu seçim memenin nerede olduğuna değil nasıl koktuğuna bağlıdır; çünkü anne nasıl yatarsa yatsın her yavru yine aynı memeyi bularak buradan süt emer. Kendi memelerini, tükürüklerinin ve muhtemelen çene altındaki koku bezlerinin anneleri üzerinde bıraktığı kokuyu takip ederek bulur.[6]

Yavrular anneleri ile bağ kurmak konusunda şaşırtıcı derecede esnektir. Bu da annelerinin sosyal bir grubun bir parçası olduğu durumlarda işlerine yarar. Bu gruplar genelde bir anne ve erişkin kızlan gibi bir arada büyümüş ve birbirlerini, kediler arasındaki doğal güvensizliğin üstesinden gelebilecek kadar iyi tanıyan yakın akrabalar oluşur. Bu gruplarda kediler kendiliklerinde yuvalarını paylaşıp kedilerini beraber büyütür.

Yaşadığım yerin belediyesi bir keresinde bana geçici bir binaya yerleşmiş böyle bir kedi kolonisine dair ne yapmak gerektiğini sormuştu. Onları, kedileri zehirlemektense daha insani bir alternatife yönlendirmek için, kedileri yakalayıp başka bir bölgeye taşıyacak bir hayvan hakları derneği buldum.[7] Bahar aylarındaydık ve kedilerin üç tanesi hamileliklerinin son dönemlerindeydi. Daha sonra birkaç gün arayla doğum yaptı. Onlara üç farklı kutu verilmiş olmasına karşın anneler

5) Jay S. Rosenblatt, 'Suckling and Home Orientation in the Kitten: A Comparative Developmental Study', Ethel Tobach, Lester R. Aronson ve Evelyn Shaw, eds., *The Biopsychology of Development* (New York and London: Academic Press, 1971), 345-410.
6) R. Hudson, G. Raihani, D. Gonzalez, A. Bautista ve H. Distel, 'Nipple Preference and Contests in Suckling Kittens of the Domestic Cat are Unrelated to Presumed Nipple Quality', *Developmental Psychobiology* 51 (2009): 322-32.
7) Fair Oak, Hampshire' daki St Francis Hayvan Barınağı.

kısa sürede bütün yavruları bir araya koyup ayrım yapmadan hepsini beslemeye başladı. Yan yana durup üç anneden beslenen on kedi, hayatımda duyduğum en yüksek sesli mırıldama korosuydu.

Buradan anlaşılacağı gibi anneler de aynı şekilde kendi yavrularını, en azından kokularının benzer olabileceği yakın akrabalarının yavrularından ayırmamaktadır. Kediler açısından eğer bir yavru yuvanın içindeyse kendi yavrusu olmalıdır. Bazı kedi kurtarma dernekleri öksüz kedileri büyütmek için bu özellikten faydalanmaktadır.

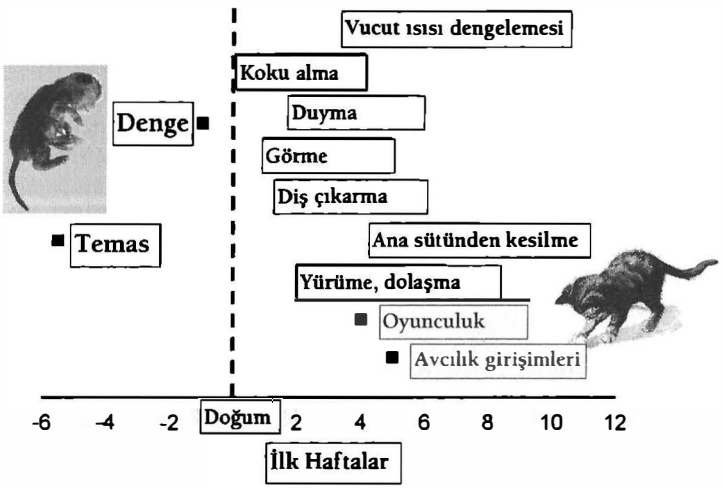
Bazı anneler, yaşları tutmasa bile yavrularının arasına karıştırılan fazladan bir yavruyu kabul eder. Bazıları, kendi yavruları sütten kesildikten sonra yeni bir grubu beslemeyi bile kabul edecektir. Tüm bu süreç boyunca iyi beslendiği sürece bu anneye herhangi bir zaman vermemektedir.

Hem anne hem de yavruları, doğumdan sonraki ilk birkaç haftada şaşırtıcı derecede güven dolu olabilir. Annede bunun nedeni, yavrularını birincil önceliği yapmasına neden olan oksitosin hormonundaki artıştır. Yavrular için etkin faktörün ise oksitosin gibi bir hormon değil, ilk başlarda adrenalin gibi stres hormonlarını üretemiyor olmaları olabilir. Birkaç saniye fazla meme emdiği için anne yuvadan ayrılırken yanlışlıkla onunla beraber sürüklenen bir kedi yavrusunun ödü kopmalıdır. Sonuçta bu muhtemelen kısacık hayatında yaşadığı en travmatik deneyimdir. Bu durumun neden tehlikeli olduğu da görülmektedir. Böyle bir deneyim yaşayan bir yavru kesinlikle annesinin kokusu ile yuva dışına bu şekilde çıkmak arasında bir bağlantı kurmamalıdır. Eğer böyle bir bağlantı oluşursa, annesi yuvaya geri döndüğünde hemen yanına gidip beslenmeye başlayacağına ondan uzak durmaya çalışabilir. Ancak, yavru kediler stres hormonları üretemediğinden neyse ki böyle deneyimler kalıcı bir etki bırakmaz.

Yavrular iki haftalık olduğunda gözleri ve kulakları açılır, yuvanın içinde küçük adımlar atmaya başlar (bkz. şekil, syf. 147) Bundan sonra stres mekanizması da çalışmaya başlayarak yavrunun dünyada neyin iyi neyi kötü olduğunu öğrenmeye başlamasına olanak sağlar. Bu andan itibaren kedilerin ne öğrendiği annelerinin etraflarında olup olmadığına bağlıdır. Eğer annesi yanındaysa yavru onun davranışlarını takip edecek; ancak strese kapılmayacaktır. Bu durumda başlarına gelen nahoş durumlar hakkında fazla bir şey hatırlamaması olasıdır. Ancak eğer anne orada değilse ve yavru nasıl davranması gerektiğine kendi karar veriyorsa stres seviyesi aniden yükselerek, yaşadığı travmayı ve bununla etkili bir şekilde mücadele edip edemediğini kafasına kazıyabilir.

Bu "sosyal tamponlanma" muhtemelen vahşi doğada kediler için bir uyum mekanizmasıdır. Yavrularından uzun süreler uzak kalan bir anne muhtemelen yiyecek bulmakta veya sütünü arttırmakta güçlük çekiyordur. Bu durumda yavruların hayatta kalabilmek için mümkün olduğunca kısa sürede dünya hakkında bilgi sahibi olmaya başlamaları gerekir. Anneleri çoğunlukla yuvada yanlarında olan kediler ise, annelerinin onları koruyacağına güvenebileceklerinden, dünyada onları bekleyen tehlikeler hakkında bilgilenmeyi erteleyebilir.

Kedilerin kişilikleri, büyük oranda yavruyken öğrendikleri şeyler tarafından şekillendirilir. Ev ortamlarında doğan birçok yavruya hem anneleri hem de annelerinin sahipleri tarafından bakılacaktır; ancak hayatlarının ilk birkaç haftasında uzun süreli stres durumları yaşayacak kadar şanssız olanların hayat boyu sürecek ruhsal ve zihinsel sorunlar geliştirmeleri olasıdır. Örneğin, anneleri tarafından terk edilip insanlar tarafından büyütülen kediler ilk sahiplerine karşı oldukça ilgi açı olabilirler. Ancak büyüdükçe bazıları bu davranışlarından kurtulmaktadır. Benzer durumlarda kalan diğer memelilerle ilgili bilgilerimize dayanarak, annelerinin gidişinin ardından,

Duyuların gelişimi ve bir kedi yavrusunun hayatındaki diğer önemli olaylar

yavruların beyinlerine yüksek seviyelerde stres hormonu salgılandığını söyleyebiliriz. İstikrarlı olarak yüksek kalan bu hormon seviyeleri gelişmekte olan beyinlerinde ve sinir sistemlerinde kalıcı değişikliklere neden olarak hayatlarında daha sonra karşılaşacakları stresli durumlarda aşırı tepki vermelerine neden olur.

Bu kediler pek iyi ev hayvanları olmayabilir ama bu zihinsel bir sorunları olduğu anlamına gelmemektedir. Dışarıdan anormal görünen davranış biçimler daha çok gelişkin bir uyum sürecinin sonucudur. Yavrularını yetiştirmekte zorlanan bir anne muhtemelen yiyecek bulmayı zorlaştıran bir durumdan etkilenmiştir.

Annesi kendisini büyütmekte güçlük çekmiş bir kedi de bu nedenle, kendisini, hayatta kalmak için kardeşlerini ve çevredeki diğer kendileri yenmesi gerekecek belirsiz bir dünyanın beklediği bilincindedir. Daha rahat, iyi beslenen bir annenin yavruları ise, sosyal becerilerini geliştirebilecekleri ve birkaç

yıl içinde birkaç defa üreyebilecekleri daha istikrarlı bir dünya beklentisinde olaraktır. Elbette bu kediler, hayatlarının ilk döneminde yoğun stres yaşamış kedilere göre daha iyi ev hayvanları olacaktır.

Kediler üçüncü haftalarına ulaştıklarında, gelişimleri yönünden hayatlarının en önemli altı haftalık dönemi başlar (bkz. Gelişim Evreleri). Bu dönemden sonra gözleri, kulakları ve ayakları normal çalışmaya başlayan yavru, hormonlarının yardımıyla kiminle ve ne ile iletişime geçip kimden ve neyden uzak durması gerektiğine dair kararlar vermeye başlar. Aynı zamanda beyni de hızla büyüyerek, her gün binlerce yeni sinir hücresi üretip aralarındaki bağları kurarak kedinin öğrendiği yeni şeyleri depolamasına olanak sağlayacak sistemi oluşturmaktadır. Bu dönemde anne hâlâ hayati bir öneme sahiptir; ancak bundan sonra yavru kardeşlerini birbirinden ayırmaya ve çevrelerinde bulunan, insanlar dâhil diğer hayvanlar hakkında bilgi edinmeye başlayacaktır. Vahşi doğada doğan yavrular bu dönemde avlanmayı da öğrenmeye başlar; çünkü birkaç hafta kadar kısa bir süre sonra kendi yiyeceklerini kendilerinin bulması gerekecektir.

Birçok yavru diğer yavrularla oynamayı sever. Sosyalleşme döneminin ilk yansında oyuncu davranışlarını çoğunlukla diğer yavrulara karşı gösterir. Ancak ilk başlarda yavruların oynadıkları şeyin başka bir yavru olduğunun bilinci olup olmadığı bilinmemektedir. Bu dönemdeki hareketlerinin büyük çoğunluğu daha sonraları eşyalarla yaptıkları hareketlerle aynıdır. Oyun anları kısa ve düzensizdir. Bir yavrudaki oynama isteğini diğer yavruların hareketlerinin tetikliyor olması olasıdır. Altı haftalık olduklarında ise yavrular kendi kendilerine, etraflarındaki eşyaları dürterek, oradan oraya atarak, kovalayarak, bunlara patileriyle vurarak ve onları havaya atarak oynamaya başlar. Bu davranışlar, yetişkin bireylerin avlarına olan davra-

GELİŞİM EVRELERİ

Bir kedinin çevresindeki dünyaya tepki verme biçimi en azından hayatının ilk yılı boyunca şekillenmeyi sürdürse de, en hayati aşamaları ilk üç ya da dört aydır. Biyologlar bu dönemi, her biri büyümekte olan kedi için farklı bir anlamı olan dört periyoda ayırırlar.

Prenatal periyod, denilen, anne kedinin hamileliğinin ikinci ayında kedi büyük oranda dış dünyadan izole durumdadır. Plasentadaki amniyotik sıvı ve kanın yapısı annenin çevre koşullarından etkilenir. Örneğin, anne bu dönemde güçlü bir tadı olan bir yiyecekle besleniyorsa, yavru daha sonra sütten kesilirken aynı tatta bir besine geçmeyi tercih edebilir. Bu da yavruların daha dünyaya gelmeden önce öğrenmeye başladığını göstermektedir. Anne karnında erkek kedilerle yan yana olan dişi kediler ortamdaki testosterondan etkilenir ve ilk doğduklarında kısa bir süre için kardeşlerinin tamamı dişi olan kedilere göre daha saldırgandır. Bu tarz eğilimler muhtemelen kısa süreli olacaktır; ancak daha uzun süreli değişimler de mümkündür. Diğer memelilerle ilgili bildiklerimizden yola çıkarak, anne hamileyken yoğun stres altında ise stres hormonlarının plasentaya geçeceğini ve kedilerinin beyinlerinin ve endokrin sistemlerinin gelişimini etkileyeceğini söyleyebiliriz.

Doğumdan iki buçuk haftalığa kadar olan neonatal periyod sırasında kedi sağır ve kördür. Annesi ile bağ kurmak için koku ve dokunma duyularını kullanır.

Sosyalleşme periyodu yavrunun hayatının üçüncü haftasında, gözleri ve kulakları açılıp kedi kendisine bakan insanlar ve annesi de dâhil çevresindeki dünya hakkında bilinçlenmeye başladığında başlar. Aynı esnada da önce yürümeyi, sonra da koşmayı öğrenir. Kediler bu dönem boyunca uyumadıkları zamanların çocuğu önce birbirleriyle, daha sonraları ise giderek çeşitli nesnelerle oynayarak geçirir.

Sekizinci haftada başlayan gençlik periyodu, genelde kedilerin başka insanlara verildiği döneme denk gelir. Genellikle on üçüncü haftada verilen safkan kediler bunun istisnasıdır. Bu esnada, sosyalleşmeye uygun dönem neredeyse sona ermiştir. Gençlik döneminin sonunda, kediler yedi aylık ila bir yaşında iken cinsel olgunluğa ulaşmış olur. Elbette birçok ev kedisi dünyadaki ilk yılları içinde kısırlaştırılacaktır.

nışlarıyla aynıdır. Bu nedenle biyologlar, kedi yavrularının oyun oynama miktarı ile daha sonraki avcılık yetenekleri arasında, tanımlanması güç bir bağın varlığını araştırmaktadır.

Çeşitli nesnelerle oynamak kedinin genel koordinasyonunu güçlendirse de, muhtemelen yetişkinliğinde beslenmesine yetecek kadar avlanıp avlanamayacağını belirlemez.

Doğada yaşayan yavruların anneleri onlara kendi başlarının çaresine bakmayı öğretir. Anne, yavruları yeterince büyüdüğü anda yuvaya yeni öldürdüğü avları getirmeye başlar. Yavruların koordinasyonu geliştikçe avını canlı getirmeye başlar. Bu da kedilere hem yakaladıkları hayvanlarla nasıl baş edeceklerini öğretir, hem de tadının nasıl olduğunu görmelerini sağlar. Anne yavrulara bu durumda nasıl davranmaları gerektiğini bizzat göstermez. Yalnızca getirdiği hayvanları yavrularının önene koyarak, onların doğal avcılık içgüdülerine göre davranmalarına olanak sağlar. Eğer ilgilerini çekemezse, önce kendi beslenmeye başlayarak yavrularının dikkatini ava çektikten sonra onlar da katılmaya başlayınca aradan çekilir. Elbette bu durum ev kedilerinde pek gözlenmez. Yine de anne başarılı ve sık avlanan bir avcıysa yuvada zaman zaman küçük, canlı "hediyeler" belirebilir.

Büyüyünce kaderi avcı olmak olsa da olmasa da (ki günümüzde daha çok olmamaktadır), bir yavrunun hayatındaki en önemli olaylardan biri annesinin onu sütten kesmeye karar vermesidir. Bu genellikle bir kedinin hayatının dördüncü ya da beşinci haftasında gerçekleşir; ancak yavru sayısı altı veya daha fazlaysa veya anne hasta ya da stresliyse daha erken de görülebilir. Durum ne olursa olsun bu süreci anne yönetir. Yavrular kendi kendilerini sütten kesmeye karar vermez. Uygun an geldiğinde, anne ya yavrularından uzakta daha fazla zaman geçirmeye başlar, ya da karnını yere yaslayıp olduğu yere yatarak yavrularının süte erişimini keser. Elbette kedi yavruları acıkmaya başlar; hatta birkaç gün, doğumlarından

beri istikrarlı olan kilo alma hızları düşebilir veya tamamen durabilir. Açlık onları çevredeki yiyecek kaynaklarıyla daha fazla ilgilenmeye iter.

İnsanların besin kaynağı olduğu bir ev ortamında bu özel kedi mamaları olacaktır. Doğada ise anne avladığı hayvanları yuva getirip parçalayarak, yavrularının küçük ağızlarını uygun hale getirir. Yavrular süt içmek için annelerine yalvarmayı sürdürür. Anne sonraki iki hafta boyunca onlara verdiği süt miktarını giderek azaltarak, onları et yeme ve sindirme becerisi geliştirmeleri için zorlar. Yavruların beslenme alışkanlıkları değiştikçe içyapıları da değişir. Etin sindirimi sütten daha zor olduğundan, kedilerin bağırsakları, villus adı verilen, emilecek besin miktarını arttıran parmağımsı çıkıntılar ile kaplanır. Süt şekerinin sindirimini sağlayan laktaz adlı enzimin yerini, kas dokusundaki şekeri sindirmeye yarayan sükraz enzimi alır. Öyle ki birçok yetişkin kedi sütü sindiremez. Anne kendi burada yavrularının iyiliği için zalime davranmaktadır. Kediler yaklaşık sekiz haftalıkken tamamen sütten kesildiklerinde, arada bir aniden, belki de aile bağlarını güçlendirmek için yeniden süt emmelerine izin verebilir. Elbette ev kedileri söz konusu olduğunda yavruları artık onunla yaşamıyor da olabilir.

Bilim insanları çoğunlukla sütten kesme sürecini anne ve yavruları arasında bir mücadele olarak görmektedir Bir teoriye göre, hayatları boyunca birkaç kez doğum yapıp çok sayıda yavruya sahip olan kedi gibi hayvanlar, her doğumdan sonra yavruların hayatta kalmasını dengeleyecek bir şekilde davranmalıdır. Örneğin, bir seferinde haddinden fazla yavru dünyaya gelirse bu yavrulara bakmak için gereken çaba anneye çok fazla gelip, onun sağlığını ve dolayısıyla daha fazla yavru doğurma ihtimalini tehlikeye atabilir. Fare ve çayır köpeği gibi bazı memelilerde, bir seferde çok fazla yavru doğuran bir anne, muhtemelen geri kalanların hayatta kalmasını sağlamak için en zayıf bir ya da iki yavruyu öldürebilir. Ancak kedilerde bu-

nun yaşandığı bir örneğe hiç rastlanmamıştır. Yine de zayıf bir kedi, muhtemelen annesinin ona bakması için gereken sinyalleri yollamadığından, annesi tarafından görmezden gelinebilir.

Her kedi, annesinin kendisine olan hisleri ne olursa olsun hayatta kalmak için elinden geleni yapmalıdır. Eğer yetişkinliğe kadar hayatta kalamazsa, kendisi üreyerek soyunu sürdüremez. Dişi kediler genelde çok partnerli olduğundan,[8] hiçbir kedinin, değil sonraki doğumlarla, kendi kardeşleriyle bile yakın akraba olduğunun bir garantisi yoktur. Bu yüzden her zaman kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutmalıdır. Bu durumda, annesinin sağlığını tehlikeye atmak pahasına da olsa meme emmeyi bırakması için hiçbir neden yoktur.

Bir anne ise yavrularına karşı aşırı sert olamaz. Sonuçta yeniden üreme şansı olacağının bir garantisi yoktur. Bu nedenle hepsinin ihtiyaçlarını özenle takip eder. Yavrularını et yemek isteyecek kadar aç bırakır ama bunun onların sağlığını etkilemesine de izin vermez. Örneğin, henüz sütten kesme sürecini tam olarak bitirmemişken kendi sütü geçici olarak kesilirse, sütü geri gelir gelmez yavrularını yeniden emzirmeye başlayarak, onların temel besinlerinden mahrum kalmadığından emin olur. Aynı şekilde yavrular da annelerinden süt isterken fazla saldırgan davranamazlar; çünkü (doğanın içinde) kendilerine hayati önem taşıyan avlanma becerileri öğretmesi için onun birkaç hafta daha yanlarında kalmasına ihtiyaçları vardır. Dahası, eğer annenin sütü erken bitmeye başlarsa yavrular daha fazla oynamaya başlar. Bunun avlanmayı öğrenmeye hazırlık olduğu düşünülebilir. Birçok hayvan, örneğin fareler, aç kaldıklarında daha az oynarken, kediler için oyun avlanmanın hazırlığı işlevini görmektedir.

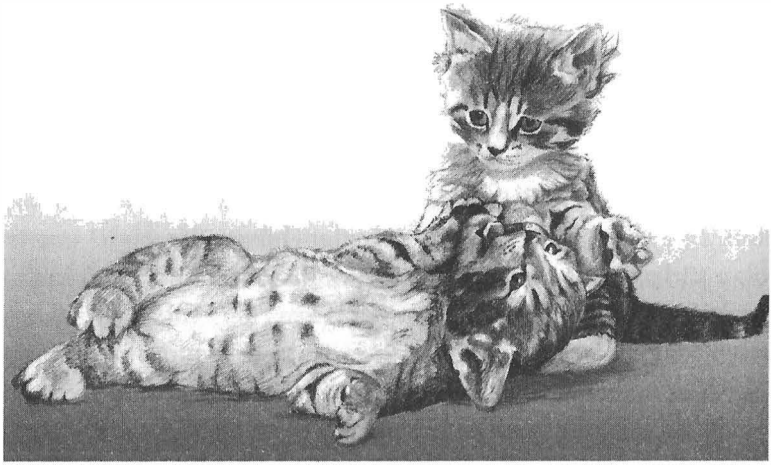
8) Dişi kediler zaman zaman arka arkaya birden fazla erkek kedi ile çiftleşir. Bu nedenle aynı batındaki yavruların farklı babalardan olması olasıdır. Bkz. Turner and Bateson, eds., *The Domestic Cat*, 2. baskı, Olof Liberg, Mikael Sandell, Dominique Pontier ve Eugenia Natoli'nin yazdığı bolum, 119-47.

Annelerinin yaşadığı duruma uyum sağlayan yavrular bu şekilde kendilerini erken kazanacakları bağımsızlıklarına hazırlar.

Oyun kedileri yalnızca avlanmaya değil, diğer kedilerle iyi anlaşmaya da hazırlar. Eğer evcil kediler ataları kadar yalnız yaşayan hayvanlar olsalardı, hiçbir sosyal beceriye ihtiyaç duymazlardı. Bireyler arası etkileşimin çiftleşmeyle ve daha sonra yavruların anneleri tarafından büyütülmesiyle sınırlı olan türlerde sosyal oyunlar basit ve kısa sürelidir. Evcil kedilerde ise kardeşlerle oynanan oyunlar yaş ilerledikçe daha karmaşık bir hal alır ve yalnızca ava ilişkin davranışların tekrarı olmaktan çıkar.

Altı ila sekiz haftalık olduklarında yavrular diğerlerini kendileriyle oynamaya ikna etmek için sırt üstü yatmak (Bkz. "Sırt Üstü" çizimi, syf. 154), ağızlarını diğerlerinin boynuna dayamak (Ayağa Kalk) ya da arka ayaklarının üzerinde durmak ("Dikey Duruş) gibi hareketlerde bulunur. Onuncu haftaya gelindiğinde (kedilerin genellikle sekiz haftalıkken yeni sahiplerine verildiği düşünüldüğünde, eğer aile hâlâ beraberse, her kedi bu davranışlara "doğru" cevabı vermeyi öğrenmiş olur: Sırtı Üstü için Ayağa Kalk ve Sırt Üstü için Dikey Duruş. Yavrular büyüdükçe oyunları da daha şiddetli bir hal alır. Zaman zaman yavrulardan birinin zarar gördüğü olur. Oyunlar ile gerçek bir kavga arasında ayrım yapabilmek için, yavrular, özellikle de korunmasız Sırt Üstü pozisyonundayken, dostane tavırlarını ortaya koyan bir "Oyun İfadesi" takınır. Aynı zamanda oyunbazlıklarını ifade etmek için kuyruklarıyla özel hareketler de yapıyor olabilirler; ancak şimdiye kadar bunları çözmeyi başarabilmiş değiliz. Biraz daha büyümüş yavrular, oynamayı bırakmak istediklerini göstermek için sırtlarını kabartır, kuyruklarını yukarı doğru kaldırarak yere atlar.

Eğer yavrular daha da uzun süre beraber tutulursa, sosyal oyunlar giderek daha fazla zamanlarını almaya başlayarak, dokuz ila on dört hafta içinde en yoğun dönemine ulaşır. Tüm

Kedi yavruları çok oyuncudur

bu karmaşık düzen, kedilerin yalnızca birkaç haftalıkken başlayan ve birkaç ay süren bir süreç sonucunda sosyal yetişkin bireyler olmalarının tasarlandığını gösterir.

Şaşırtıcı bir şekilde, kedilerin başka kedilerle sosyalleşmesi için en uygun zamanın ne olduğu hakkında çok az şey biliyoruz. Kedilerin insanlarla olan erken dönem sosyalleşmesiyle ilgili yapılan deneylere benzer deneyler diğer kedilerle sosyalleşmeleri hakkında yapılmamıştır. Ancak, her bireyin kendisini içinde bulduğu duruma uygun, birden fazla uygun dönem olduğu söylenebilir. İlk dönem, kedinin annesiyle koku duygusuna dayalı bir bağ kurduğu ilk iki haftadır.

Hayatının ilk dört haftalık süresinde kardeşleri ile iletişim kurmayı öğrenir. Bu aşamada onları tek tek birey olarak tanımaya başlamaya gerek duymasa da bu da bir sonraki aşamadır. Kediler muhtemelen başka kedilerin fiziksel görünüşünün nasıl olduğuyla ilgili içgüdüsel bir bilgiyle doğmaktadır. Ancak eğer başka hiçbir kediyle karşılaşmazlarsa bu kolayca akılların-

dan silinebilir. Bu nedenle, bir grup köpek yavrusuyla beraber büyütülen bir kedi yavrusu bu köpekleri kardeşleri olarak kabul eder ve kendisinin bir kedi yavrusu olduğunun "farkında" değildir. Ancak, bir köpek yavrusu bir grup kedi yavrusunun yanına verildiğinde, kediler ona son derece dostane davransa da, birbirleriyle zaman geçirmeyi tercih eder. Kedilerin beyinlerinde, diğer kedilerle başka dört ayaklı hayvanlardan daha güçlü bağlar kurmalarını sağlayan bir algı olmalıdır.

Beşinci haftanın ardından kediler, özellikle de en etkili oyun oynama yöntemleri konusunda kardeşlerinden birçok şey öğrenir.

Eğer tek başına büyümüş bir kedi başka kedilerle büyümüş bir kedi ile karşılaşırsa, normalde olduğundan çok daha sert oynayacaktır. İnsanlar tarafından büyütülmüş kediler bu konuda daha da başarısızdır. Bazıları o kadar saldırgan davranır ki diğer yavrular onlardan özellikle kaçınmaya başlar. Diğerleri ise insan sahipleriyle aşırı bir bağ kurar ve kedi olduklarının farkında değil gibi davranır.[9] Davranışlarındaki bu zıtlıkların nedeni bilinmese de, hem kedilerle hem de insanlarla olan etkileşimlerin, yeni durumlarda aşırı tepkiler vermeyen, dengeli bir birey oluşumunda önemli rolü olduğu düşünülmektedir.

Yalnızca insanlar tarafından büyütülen kediler ise, başka kedilerle sosyalleşmediklerinden dolayı bu etkileşimlerden mahrum kalıp, aşırı uçlarda kişilikler geliştirebilir.

Beraber yaşamaya başlayan kardeşler, beraber yaşamaya başlayan alakasız iki kediden daha güçlü bağlar kuracaktır. 1998 yılının Ağustos ve Eylül aylardı bir öğrencimle ben, kedi otellerinde kalan kedi çiftlerinin davranışlarını gözlemleyerek bu durumu inceledik (evlerinde beraber yaşayan ve iyi anlaşan iki kedisi olan insanlar genelde bu kedilerin beraber kalmala-

9) İnsan eliyle yetiştirilen kedi yavruları genellikle bütün hayatlarını bebekliklerinde onlara bakan kişiyle geçirir. Bunun nedeninin bu kedilerin yeni bir eve alışmasının zorluğu mu, yoksa kediye büyüten insanların ondan ayrılmak istememesi mi olduğu tam olarak bilinmemektedir.

rını ister). Doğumlarından beri beraber olan on dört çift ile kedilerden biri bir yaşına gelene dek tanışmamış, akrabalık bağı bulunmayan çiftleri inceleyerek sonuçları karşılaştırdık. Havanın sıcaklığına rağmen tüm kardeş çiftler birbirlerine temas ederek uyurken, akraba olmayan çiftlerden yalnızca beş tanesinin, o da zaman zaman temas halinde uyuduğunu gözlemledik. Kardeş çiftlerden çoğu birbirlerinin tüylerinin bakımını yaparken, akrabalık bağı olmayan çiftlerin bunu hiçbir zaman yapmadığı görülmüştür. Kardeş çiftlerin neredeyse tümü yan yana aynı kaptan yemek yiyebiliyorken, diğer çiftlerin farklı kaplardan veya sırayla beslenmeleri gerekti.[10]

Bu araştırma aynı anneden aynı anda doğmanın kedilerin birbirlerine karşı daha sıcak davranması için tek başına yeterli olup olmadığını açıklığa kavuşturmasa da, en olası açıklama bu gibi görünmektedir. Akraba olmayan çiftler arasındaki görece soğukluğa sadece yaş farkının neden olduğu söylenemez; çünkü yavru kediler başka sahiplere verilmek yerine annelerinin yanında tutulduğunda anneleriyle arkadaşlığı da öbür boyu sürmektedir. Ancak, kardeş kedilerin, örneğin köpekler gibi birkaç ay ayrı kaldıktan sonra birbirlerini akraba olarak tanıyıp tanımayacakları ya da yalnızca basit bir kural takip ederek hayatlarının ikinci ayından, yani sosyalleşme döneminden itibaren yanlarında olan kedilere arkadaşça davranıp davranmadıkları üzerine henüz bir araştırma yapılmamıştır.

Evlerde doğmuş kedilerin aksine doğadaki kediler, kardeşleriyle veya çevredeki diğer yavru kedilerle ilişkilerine en az altı aylık olana dek devam eder. Dışarıda doğan kedilerin çoğu ilkbahar aylarında doğar. Sonbahar geldiğinde anne erkek yavrularıyla olan ilişkilerini keser ve onları özellikle çevresin-

10) John Bradshaw ve Suzanne L. Hall, 'Affiliative Behaviour of Related and Unrelated Pairs of Cats in Catteries: A Preliminary Report', *Applied Animal Behaviour Science* 63 (1999): 251-5.

Dikey Duruş ile oyuna davet eden kedi yavrusu

den uzaklaştırmaya da çalışabilir. Bu, soy içi üreme riskine karşı mantıklı bir önlemdir. Bu zamana dek bu kedilerin kedi olmanın ne demek olduğunu öğrenmek için, ev kedilerinin sahip olmadığı birçok fırsatı olacaktır. Öte yandan dişi kediler genellikle doğdukları grubu birkaç yıl boyunca terk etmez.

Bu nedenle kedilerin sosyal kurallarını öğrenmek için daha da fazla zamanları vardır.

Buna bağlı olarak zaman geçtikçe kardeşler arasında cinsiyete bağlı tercihlerin arttığını görürüz. Vahşi erkek kediler büyüdükçe, kardeşleri içindeki erkeklerle daha fazla zaman geçirmeye başlar. Çevrelerindeki çoğu kuzenleri olan kediler içindeki dişilerle neredeyse hiç iletişim kurmaz. Kısırlaştırıl-

madıkları sürece erkek kediler yalnız başlarına yaşamaya mahkûmdur ve yaşları büyüdüğünde dişilerin ilgisini çekmek için birbirleriyle rekabet etmeleri gerekir. Dişi vahşi kediler ise ilk başta zamanlarının büyük çoğunluğunu kız kardeşleriyle geçirecek, daha sonra birkaç aylık olduklarında muhtemelen sık sık teyzeleriyle, onların yavrularıyla ve başka akrabalarının yavrularıyla iletişim kurmaya başlayacaktır.

Dişi ya da erkek, bir kedi yavrusunun hayatının üçüncü ve dördüncü ayları oyun oynayarak geçer. Hayatlarının bu döneminde başka kedi yavrularıyla oynayamamasının bir birey için önemli sonuçları olup olmadığını bilmiyoruz. Belki de kediler, sosyal hayatları bir ihtiyaç değil lüks olarak görülen yalnız hayvanlar olarak görüldüğünden hiç kimse bu konuyu bilimsel olarak araştırmamıştır. Ancak, ergenlik dönemlerinde kendi yaş gruplarıyla iletişim halinde olmanın, kedilerin sosyal

Bir köpek ve kedi yavruları

hayvanlar olarak gelişmesine büyük katkıları olması olasıdır.

Kedilerle iletişim kurmayı öğrenmek ne kadar önemli olursa olsun kuşkusuz bir kedinin ev hayvanı olmak için öğrenmesi gereken en önemli beceri insanlarla iletişim kurmaktır. Bu anlamda kediler köpeklerin ardından ikinci sıradadır. Köpekler gibi kediler de hem kendi türlerine hem insanlara nasıl davranmaları gerektiğini, aynı anda ve birbirine karıştırmadan öğrenebilir. Diğer evcil hayvanların neredeyse hiçbiri bu kadar kolay uyum sağlayamaz. Örneğin, bir insan tarafından büyütülen bir kuzu, bu kişiye annesine bağlanır gibi, çok güçlü bir şekilde bağlanır. Mümkün olan en kısa sürede koyunlar tarafından büyütülen kuzuların arasına karışmazsa, davranışları hayatının geri kalanı boyunca garip olabilir. Dahası, koyunlar evcilleştirilmiş de olsalar, sosyal davranışları genellikle diğer koyunlara yöneliktir.

Kediler de köpekler gibi, insanlar ve diğer kediler dışında birkaç farklı türle sosyalleşebilir.

Kedi dostu bir köpekle yan yana büyütülen bir kedi bu köpekle ve muhtemelen benzer başka köpeklerle olan dostça ilişkilerini sürdürecektir. Kedilerin (ve köpeklerin) bunu nasıl başardıklarını bilmiyoruz; ancak kedilerin beyinlerinin farklı yerlerinde, insanların farklı dilleri depoladıkları gibi, farklı türlerle iletişim için gereken kodları tuttuklarını düşünebiliriz.

Dört ve sekiz hafta arasında kediler insanlar hakkındaki, ya da en azından tanıştıkları insanlar hakkındaki fikirlerini oluşturur. Bazı üreme çiftliklerinde olabileceği gibi bu dönemde yalnızca kadınlarla karşılaşan kediler hayatlarının geri kalanında erkeklerden veya çocuklardan çekinebilir. Yalnızca tek bir insan tarafından yetiştirilen bir kedi bu kişiye aşırı bağlanıp her kucaklandığında mırıldanmaya ve sürekli olarak onun ilgisini çekmeye çalışmaya başlayabilir.[11] Bu durum o kişinin

11) Roberta R. Collard, 'Fear of Strangers and Play Behaviour in Kittens with Varied Social Experience', Child Development 38 (1967): 877-91.

yavrunun aklında annesinin yerine geçtiğini gösterebilir.

Sekiz haftalık olmadan önce çeşitli insanlarla tanıştırılan bir kedi yanına yaklaşılabilir bir birey haline gelmektedir. Bu şekilde kedinin tek bir kişiye aşırı derecede bağlanması engellenerek, bunun yerine kafasında insanlar hakkında genel bir izlenim oluşturması sağlanabilir. Kedilerin kafasında insanlarla ilgili diyelim kadın, erkek ve çocuk gibi üç kategori mi oluşturduğu, yoksa insanların hepsini tek bir grup olarak mı ele aldığı bilinmese de, sonuçta ortaya çıkan, insanlardan korkmayan bir birey olacaktır.

Kedi yavrularının insanlarla en yüksek seviyede sosyalleşmesi için onlarla günlük olarak bolca zaman geçirmeleri gerekir. Yapılan bir araştırmaya göre günde on beş dakika insanlarla zaman geçiren bir kedi insanlara yaklaşsa da, günde kırk dakika insanlarla zaman geçiren bir kedinin olduğu kadar hevesli olmayacaktır. Aynı zamanda, on beş dakikalık kedi kırk dakikalık kadar uzun süre birinin kucağında oturmayacaktır.[12] Neyse ki, evlerde doğan birçok kedi, çok tatlı olmaları sayesinde, özel bir çaba harcamadan bu ilgiyi görür.

Hayvan barınaklarında doğan kediler aynı lükse sahip olmayabilir. Kedi grupları arasında hastalık yayılması korkusu ideal sosyalleşme koşullarına ulaşılmasının önünde bir engel olabilir. Yavrulamış bir annenin normal bakım süreci içinde yavrular da beslenme ve temizlenme esnasında insanlarla iletişim kuracağından sonuçta az çok dost canlısı hale gelse de, sonuçta bir evde doğan kediler kadar insanlarla iletişimleri olmayacaktır. Ancak, hayvansal davranış uzmanı Rachel Casey ile birlikte ulaştığımız bulgulara göre, bir kişiden değil birden fazla insandan gelen günde birkaç dakikalık fazladan sevgi ve oyun, bu yavruların ne kadar dost canlısı olduklarına dramatik bir etki yapmıştır. Bu fazladan ilgi, onların sonraki, kedile-

12) Bkz. yukarıdaki 2. not.

rinin fazladan ilgi görüp görmediğinden habersiz olan sahipleriyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Bir yaşını doldurduklarında, fazladan ilgi görmüş kediler normal şekilde yetiştirilenlerden çok daha rahattı. Sahipleri de kendilerini onlara daha yakın hissettiklerini belirtiyorlardı. Bu fazladan ilginin, kedi ile sahibi arasındaki bağın gücü üzerinde uzun süreli bir etkisi olmuştu.[13]

İngiltere'de kediler genel olarak sütten kesilme sürecinin sonunda, sekiz haftalıkken yeni sahiplerine verilir. Ancak ne bizim araştırmalarımız ne de yayınlanmış herhangi başka bir araştırma, özellikle de yeni sahipleriyle kuracakları bağlar açısından bunu kedilerin yeni evlerine gitmeleri için en uygun zaman olup olmadığını incelememiştir.

Kedi sahipleri açısından bu durum anlaşılabilir; çünkü yavru kedilerin en tatlı zamanları sekiz haftalık oldukları dönemdir. Ancak safkan kediler genellikle on üç haftalık olmadan yeni evlerine gitmez. İngiltere'de kedi üretiminin kontrolünü sağlayan yetkililer hiçbir yavrunun bu dönemden önce yeni bir eve taşınmaması gerektiğini söylemektedir. Bundan önce kediler henüz aşılanmamış olduklarından her türlü hastalığa açık olacaktır. Ne yazık ki, geleneksel uygulamalardaki bu farklılıklar eve yerleştirme yaşının kedinin yeni sahibiyle olan ilişkisini etkileyip etkilemediğini anlamamız için yardım edemez. Temel safkan türleri olan İran/uzun tüylüler ve Uzak Doğu/Siyam kedilerinin kişilikleri birbirlerinden ve birçok ev kedisinden o kadar farklıdır ki, bu farklılıklar dört haftalık bir yaş farkının doğuracağı tüm etkilerin önüne geçecektir.

---

13) Kedi sahiplerine iste geçirdikleri zor bir gün ya da kendilerini yalnız hissettikleri bir an gibi dokuz farklı durumlarda duygusal destek için kedilerine yaklaşıp yaklaşmadıklarını sorarak ilişkilerinin yakinliğini ölçmeyi amaçladık. Bkz. Rachel A. Casey ve John Bradshaw, 'The Effects of Additional Socialisation for Kittens in a Rescue Centre on Their Behaviour and Suitability as a Pet', *Applied Animal Behaviour Science* 114 (2008): 196-205.

Yaşları ne olursa olsun yeni bir eve taşınmanın bir yavru üzerinde çeşitli etkileri olacağı kesindir. O zamana dek tanıdıkları bildikleri her şey bir anda yok olur. Yeni evlerindeki her şey onlara yabancıdır. Muhtemelen çok kısa bir süre önce onları sütten kesme sürecini tamamlamış ve katı yiyecekleri kabul etmeleri için takındığı sert tavrı yumuşatmış olan annelerinin yanındaki güvenli ortamlarından ayrılır. Önceki bir ay boyunca birey olarak tanımayı öğrendikleri ve onlarla hevesle oynayan kardeşleri artık yanlarında yoktur. Tanıdıkları bildikleri, anneleri, kardeşleri gibi kokan yerlerin sağladığı güvenlik hissi artık yoktur. Bu dönemde, ne kadar iyi niyetli olursa olsun tanımadıkları insanların ilgisi onları pek rahatlatmaz.[14]

Bu ayrılık sekizinci ya da on üçüncü haftada veya bunların arasında bir zamanda da gerçekleşse kedi için pek bir şey fark etmez. Sonuçta kendi haline bırakılsa kendiliğinden gruptan ayrılacağı zamandan çok daha öncedir. Bu sürecin işlemesi bile kedilerin ne kadar esnek hayvanlar olduğunu gösterir. Eğer bir kedi annesinin sahibiyle yeterince iletişim kurduysa, enin sonunda yeni ortamına uyum sağlayacak ve yeni sahiplerine alışacaktır. Aynı zamanda, kesin olmasa da büyük oranda, yeni sahiplerinin diğer kedileriyle yaşamaya da alışır.

Dört ila sekiz haftalıkken insanlarla temas kurması bir kedinin mutlu bir ev hayvanı olmasının temel bir koşulu gibi görünmektedir. Peki, bu iletişim daha geç, altıncı, yedinci, sekizinci haftada ve hatta daha da sonra gerçekleşirse ne olur? Birçok kedi, anneleri vahşi ya da sokak kedisi olduğu için insanlardan kaçınarak büyür ve ancak kendi başlarına dünyaya ilk adımlarını attıklarında bulunur. 1990'lı yıllarda Cats Protection adlı kedi derneği ile işbirliği yaparak bu konuyu incelemeye aldım. Böyle kedi yavruları bulunduğundan genelde böyle derneklerle ile-

14) Hem yavrular hem de yetişkin kediler için yeni bir eve taşınmanın stresi ile bas etmenin yolları için Kedi Koruma sitesini ziyaret ediniz: www.cats.org.uk/uploads/documents/cat_care_leaflets/EG02-Welcomehome. pdf.

tişime geçilir. Onlar da elbette ellerinden geleni yapmak ister. Peki, böyle bir durumda nasıl adımlar atılması gerekir?

Araştırmalarımız, en azından ilk başlarda, bir kedi insanlarla ilk karşılaştığında yaşı ne kadar büyükse davranışlarının da o kadar soğuk ve düşmanca olduğunu göstermiştir. Altı haftalık olana kadar insanlarla hiç iletişim kurmamış olan bir kedi, kedi barınaklarındaki yeni çevrelerine alıştıktan sonra bile normal yavrulardan farklı davranışlar sergileyecektir. Altı haftalıkken bulunan kedilerle fiziksel temas vurmak zordu ve çok azı okşandıklarında mırıldanıyordu.[15] Sekiz haftalık olana kadar bulunmamış olanlarla iletişim kurmak oldukça zordu ve on haftaya dek bulunmamış olanlar, en azından ilk başlarda neredeyse vahşiydi. İstisnalar ise, on bir haftalık olana dek kucağa alınmamış olsa da birkaç hafta öncesinde yuvalarındayken insanların kendilerini okşamasına izin veren yavrulardı. Bu kediler, yedi haftalıkken bulunanlara benzer bir şekilde davrandı. İlk başlarda onlarla temas kurmak zordu ve insanlardan çekiniyordu. Bu da sürecin etkili olabilmek için 6-7 haftalıkken başlaması gerektiğini; ancak süreç bir kez başladı mı, özellikle de ilk temas kısa süreliyse birkaç hafta daha devam ettiğini göstermiştir.

Yavruların bulunmalarının ardından insanlarla nasıl iletişim kurdukları da ne kadar kısa sürede dost canlısı hale geldiklerini etkiler. Eğer iki ya da daha fazla insanla iletişim kurmaları durumunda, tanımadıkları insanlarla karşılaştıklarında daha rahat ve oyunbaz olur. Bu, yalnızca tek bir kişi ile karşılaşan yavrular için geçerli değildir. Bu dönemde bir kişiye olana bağlılık ve genel olarak insanlarla sosyalleşme süreci birbirine paralel gider. Yalnızca tek bir kişi ile karşılaşan yavrular bu kişiye bağlanıp diğer insanlara güvenmemeyi sürdürebilirken,

15) Mırıldanmak her zaman bir yavrunun ne kadar dost canlısı olduğunun güvenilir bir belirtisi olmasa da, bu durumda öyle olduğu söylenebilir.

yaklaşık aynı zamanlarda birkaç kişi ile karşılaşan kediler daha sonra insanlara genel olarak daha açık olacaktır.

Bu kedilerin büyük çoğunluğu, aynı merkezlerde doğan ve bu şekilde doğumlarından beri insanlarla iletişim halinde olan kediler kadar iyi ev hayvanları olmuştur.

Hatta bu kediler, gereken yaşta yeterli ilgiyi görmediklerinden sonradan fazladan ilgi gördüklerinden, bir yaşına geldiklerinde merkezde büyüyen kedilerden daha dost canlısı bir hale gelmişti. Ancak, sosyalleşmeleri çok zor bulunan birkaç kendi aynı yaşta hâlâ aynı durumdaydı.[16]

Çok istisnai durumlar dışında on haftalık olana dek bir insanla karşılaşmamış kedilerin ev hayvanı olma olasılığı çok düşüktür. Onun yerine vahşi kediler olarak, insanların yakınlarında ama asla aralarına karışmadan yaşar. Bazıları bir şekilde avlansa da, çoğu, bilerek ya da bilmeyerek insanların sağladığı besin ve barınak olanaklarından faydalanır. Bu kediler insanları kabul etme ve onlarla bağ kurma fırsatlarının olduğu o küçük aralığı kaçırmıştır. Kedilerin sosyal zekâsı sekiz haftalık olduklarında aniden değişir ve bundan sonra temel sosyal eğilimlerini değiştirmek neredeyse imkânsızdır.

Genel olarak, bir kez vahşileşen bir kedi her zaman böyle kalacaktır. Bunun istisnası, bir araba kazası gibi ağır bir fiziksel ya da zihinsel travma geçirmesidir. Arada, şefkatli biri trafik kazası geçirmiş bir kediyi veterinere götürür. Bu kedilerin çoğunun hayatı kurtarılamaz; ancak istisnai olarak hayatta kalan ve yavaş yavaş iyileşen kediler bir anda büyük bir kişilik gelişimi geçirip, insanlar tarafından büyütülmüş bir kediye benzer olarak onlara en çok bakan kişiye bağlanabilir. Araştır-

16) Belki de şaşırtıcı bir şekilde, bu yarı yabani kedilerin "sahipler" durumlarında pek şikâyetçi gibi görünmemektedir. Bazı insanlar kedileri yabani özellikleri için sever ve kimi zaman özellikle bu özellikleri taşıyan bir kedi seçebilirler.

macılar, ağır ve uzun süreli ateşli hastalıklar geçiren kedilerde de benzer davranışlara rastlamıştır. Anlaşılan, ölüme yaklaşan bir kedinin beyninde salgılanan stres hormonları kedinin beyninde, yeniden sosyalleşme dönemine girmelerini sağlayacak kadar büyük değişimlere neden olmaktadır.

Kedinin gelecekteki mutluluğunda sosyalleşme döneminin önemi çok büyüktür. Kedinin doğumundan iki hafta sonra başlayan altı kısa hafta, kedinin sonraki sosyal hayatının temellerini oluşturmaktadır. Eğer bir şanssız bir yavrunun kardeşi veya çevrede oynayabileceği başka yavrular yoksa kedi olmanın ne demek olduğuna dair anlayışı yarım kalacaktır. Anneler tek başına doğan yavrularıyla kendileri oynasa da, bu diğer yavruların oynayacağından daha az olacaktır. Eğer kendisi de insanlarla sosyalleşmemiş bir anne
bu tek yavrusunu da insanlardan uzak tutarsa, bu kedinin ev hayvanı olma ihtimali çok düşüktür. Eğer yalnızca tek bir insanla iletişim kurarsa, bu insana bağlanacak ve insanlığın nasıl olduğuyla ilgili sınırlı bir bakış açısı geliştireceğinden başka insanlardan çekinmeye devam edecektir. Eğer bir kedi yavrusunun bir insan tarafından büyütülmesi gerekirse, nasıl kedi olunacağını tam olarak öğrenemez ve tüm sosyal ve zihinsel gelişmesi zarar görür.

Kediler sekizinci hafta sınırına geldiklerinde birden bire insanlar ve diğer hayvanlar hakkında bir şeyler öğrenmeyi bırakmaz. Bu aşamada bağlılıkları genel hatlarıyla belirlenmiş olsa da, hayat yolculuklarının detayları kesin olarak bilinmemektedir. Hayatlarının ilk yılında insanlarla nasıl iletişim kurmaları gerektiğiyle ilgili çok daha fazla şey öğrendiklerini biliyoruz. Bu konuda çok az araştırma yapılmış olsa da, aynı durumun diğer kedilerle ilişkilerinde de geçerli olduğunu düşünmemek için bir nedenimiz yok. Bir kedi yavrusunun kişiliğinin hayatının ilk yılında nasıl gelişeceğini belirleyen yal-

nızca yaşadığı deneyimler değil, aynı zamanda genetik özellikleridir. Diğer hayvanlar gibi kedilerde de farklı bireyler aynı olayla baş etmek için farklı stratejiler geliştirir. Bu farklılıklar genellikle genetik özelliklerinin bir sonucudur.

5

Kedilerin Gözünden Dünya

Kedilerin, kendi gözlerinden bakıldığında bizimkinden çok daha farklı bir dünyada yaşadığını unutmamız işten bile değildir. İki tür de kendi yaşam tarzlarına uyan farklı duyular geliştirmiş olduğu için, hayata bakış açılarımız yalnızca birbirimizle iletişim kurmamıza olanak sağlayan ortak noktalar dışında birbirinden tamamen farklıdır. Kedilerin becerilerini kendimizinkilerden daha aşağı veya daha üstün görmenin hiçbir anlamı olmayacaktır. Biyologlar uzun zaman önce bir türün diğerlerinden daha "üstün" olabileceği fikrinden vazgeçmiş olsalar da, kedi sahipleri kedilerinin bu fikre katılmadığından şüphelenebilirler. Artık, her türün kendi ihtiyaçları doğrultusunda evirildiğini düşünüyoruz. Kediler kedi olmak konusunda başarılıdır; çünkü atalarının duyu organlan ve beyinleri bu role uygun olmalarını sağlayacak şekilde evrimleşmiştir.

Kedinin evcilleştirilmesi hâlâ tamamlanmamış olduğundan bu rolün ne olduğu da sürekli değişir. Örneğin, kediler duyu organları pek değişmemiş bir halde halen şehir hayatına uyum

sağlama aşamasındadır. Kediler ve insanlar arasındaki en önemli fark, kediler yabaniden evcile doğru genetik olarak evrimleşirken, insanların aynı tür içinde avcı toplayıcıdan şehir sakinine doğru kültürel olarak evrimleşmiş olmasıdır. Genetik evrim kültürel evrimden çok daha ağır bir süreçtir. Kedilerin insanların yanında geçirdiği 4.000 yıl, duyularda veya zihinsel becerilerde bir fark oluşması için yeterli bir zaman değildir. Bu nedenle, bugünkü kedilerin duyuları, beyin yapısı ve duygusal algısı yabani atalarınınkiyle yaklaşık olarak aynıdır. Kedilerin avcılık geçmişlerinden kopabilmelerini sağlayacak kadar uzun süre geçmemiştir henüz. Bildiğimiz kadarıyla, duyuları sabit kalan kedilerin beyinlerinde değişen tek şey insanlara sosyal olarak bağlanabilmeye başlamış olmalarıdır.

Bize anlaşılmaz gelen kedi davranışları, kedilerin çevrelerinde bizim fark edemediğimiz şeyler algılayabilmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Bu durumun tersi de aynı şekilde geçerlidir. Kedileri tam olarak anlayabilmemiz için, onların dünyasını, bizim içgüdüsel algımıza çok ters olsa da kedilerin gördüğü şekilde hayalimizde canlandırmaya çalışmamız gerekir. Hayalimizde canlandırmamız gerekir diyorum; çünkü hayal gücümüz tam olarak da böyle çalışır. Kafamızda geçmiş olayların veya gelecekte ne olabileceğinin fiziksel görüntüsünü oluştururuz. Bilim insanları kedilerin beyninin böyle çalışıyor olmasının pek olası olmadığını düşünüyor. Onların bu şekilde "zamanda yolculuk etmesi" pek mümkün değildir; zira kedilerin dünyası, bizimkinin aksine, dış görünüşe dayalı değildir. Koku alma duyusu kediler için en az görme kadar önemlidir. Bu neden bir şeyi kafalarında canlandırabilse bile daha çok bu şeyin nasıl göründüğüne değil nasıl koktuğuna odaklanır. Çok az insan, örneğin profesyonel parfümcüler ve şarap tadıcıları bunu, o zaman da ancak uzun süre eğitim aldıktan sonra başarabilirler.

Farklı duyuların ön plana çıkması insanlarla kedilerin dün-

yaya bakış açısındaki tek farklılık değildir. Her bir duyumuz da birbirinden farklı çalışır. Öyle ki, aynı camdan dışarıdaki aynı manzaraya bakan bir kedi ve bir insan iki farklı şey görecektir.

Sonuçta memeli olduğumuzdan insanlarla kedilerin gözleri birbirilerine benzerlik gösterir; ancak kedilerin gözleri av sırasında çok etkili bir araç olacak şekilde evrimleşmiştir. Kedilerin vahşi atalarının gün içinde mümkün olduğunca uzun süre avlanmaya devam edebilmeleri gerekiyordu. Bu nedenle gözleri, en loş ışıkta bile etrafı görebilecek şekilde evrimleşti. Bu durum kedi gözlerinin yapısını birkaç farklı şekilde etkiledi. Öncelikle, kedilerin gözleri kafalarına oranla dev gibidir. Bir kedi gözü bir insan gözü ile aynı büyüklüktedir. Karanlıkta göz bebekleri bizim göz bebeklerimizden üç kat daha fazla büyür. Gözlerinin ışığı yakalama becerisi, retinalarının arkasında bulunan, tapetum adı verilen yansıtıcı tabaka sayesinde daha da artmaktadır. Retinadaki reseptör hücrelerden kaçan ışık huzmeleri tapetumdan yansıyıp yeniden retinadan geçer. Bu sırada bazı huzmeler reseptör hücrelere de arkadan çarparak emilecektir. Bu durum gözün hassasiyetini %40 oranında arttırır. İkinci defa da hücrelerden kurtulan ışınlar göz bebeğinden geçerek dışarı çıkar. Kedi gözlerinin ışık altında yeşil yeşil parlamasının nedeni budur.

Kedilerin göz retinasındaki reseptör hücreler de bizimkilerden farklıdır.

Siyah-beyaz görüş için çubuk ve aydınlıkta renkleri görmek için koni şeklinde olmak üzere iki çeşit reseptör hücre vardır. İnsan gözlerinde genellikle koni hücreler bulunurken, kedilerin gözlerinde çubuk hücreler ağırlıktadır. Aynı zamanda kedilerin gözlerinde her bir çubuk hücre tek bir sinir ucuna bağlı değildir. Kedilerde bu hücreler öncelikle demet demek birbirlerine bağlanır. Bunun sonucu olarak kedilerin gözleri ile beyinleri arasında bizimkinden on kat daha az sinir bulunur. Bu sayede kediler, bizim gözlerimizin işe yaramaz olduğu ko-

yu karanlıklarda bile görebilir. Ancak daha aydınlık ortamlarda kediler ayrıntıları iyi seçemez. Beyinleri sinyallerin hangi çubuktan gönderildiğini değil, yalnızca retinanın genel olarak hangi bölgesinin ışık aldığını algılayabilir.

Bunun sonucu olarak gün ışığında kediler bizim kadar iyi göremez. İnsanlarda olduğu gibi kedilerde de bu durumda çubuk hücrelere aşırı yükleme olacağından bu hücrelerin etkinliği durdurulacaktır. Kedilerin gözlerinde bulunan az sayıda konik hücre ise, insanlardaki gibi göz çukurunun ortasına toplanmak yerine retinanın her tarafına yayılmıştır. Bu nedenle gün içinde çevrelerini genel hatlarıyla görür, ayrıntıları seçemez. Gözleri açıkken göz bebekleri çok büyük olduğundan, bizim gözbebeklerimizin aksine gün ışığında bir toplu iğne başı kadar küçülemez. Bunun yerine kediler göz bebeklerini, genişliği bir milimetreden daha küçük dikey çizgiler haline getirerek retinalarının güneş ışığına aşırı derece maruz kalmasını önleme yetisi geliştirmiştir. Dahası, gözlerini kısıp bu dikey çizginin alt ve üst kısımlarının güneş almasını engelleyerek de gözlerine giren ışık miktarını azaltabilir.

Kediler aynı zamanda renklerle de pek ilgilenmez. Hatta memeliler içinde renk yalnızca primatlar, onlar içinde de özellikle insanlar için bir önem taşır gibi görünmektedir.[1] Köpekler gibi kedilerin de yalnızca iki çeşit konik hücresi vardır. Buna bağlı olarak yalnızca mavi ve sarı renklerini ayırt edebilir. Buna kırmızı-yeşil renk körlüğü adı verilmektedir. Kediler muhtemelen kırmızı ve yeşil yerine grimsi bir renk görmektedir.[2]

---

1) Görsel yönleri kedilerden çok daha kuvvetli olan kuşlar, hiçbir memelinin göremediği morötesi de dâhil dört farklı rengi ayırt edebilir.

2) En azından kırmızı-yeşil renk körlüğü yaşayan insanların renkleri böyle gördüğünü biliyoruz. Çok az sayıda insanın bir gözü normal görüşe sahipken bir gözünde kırmızı - yeşil renk körlüğü bulunmaktadır. Bu insanlar "sağlıklı" gözleriyle gördükleri renkler sayesinde bu konuda normal bir kelime haznesi geliştirerek, renk körlüğü yaşayan gözlerinin hangi renkleri ayırt edemediğini söyleyebilirler.

Dahası, görebildikleri renklerin bile onlar için büyük bir önemi yoktur. Beyinlerinde renk karşılaştırmalarından sorumlu çok az sayıda sinir vardır. Kedileri mavi ve sarı nesneleri birbirinden ayıracak şekilde eğitmek oldukça zordur. Nesneler arasındaki parlaklık, desen, biçim ya da boyut gibi özellikler kediler için renklerden daha önemli gibi görünmektedir.

Bu kadar büyük gözlere sahip olmanın başka bir dezavantajı da bu gözlerle odaklanmanın kolay olmamasıdır. İnsan gözünde, lensin şeklini değiştirerek odaklanmamıza olanak sağlayan kaslar vardır.

Kedilerin gözlerindeki lens ise, bir fotoğraf makinesinde olduğu gibi bütünüyle ileri geri hareket etmektedir. Bu çok daha ağır işleyen bir süreçtir. Belki de bu kadar çaba harcamak gerektiğinden, kediler, yakından uçan kuşlar gibi ilgilerini çeken bir şey olmadığı sürece odaklanmaya çalışmaz bile. Yaklaşık 30 cm'den daha yakında olan nesnelere ise bu kadar büyük gözlerle odaklanmak söz konusu bile olamaz. Dahası, lensin odaklanmasını sağlayan kaslar da kedilerin çevre koşullarına göre şekillenmektedir. Dışarıda yaşayan kediler uzağı, ev kedileri ise yakını daha iyi görür. Gözlerinin büyüklüğüne rağmen kediler, hızla kaçan bir avı gözleriyle takip edebilir. Görüntünün bulanıklaşmaması için, gözleri kesintisiz bir hareketle değil, her biri çeyrek saniye aralıklarla gerçekleşen sekmelerle hareket eder. Bu sayede kedi her bir sekmenin görüntüsünü net olarak algılayabilir.

İnsanlar gibi kediler de görmek için her iki gözünü de kullanır (binoküler görüş). Yüzlerinin ön kısmında bulunan gözlerinden gelen görüntüler birbirleriyle eşlenerek üç boyutlu hale getirilir. Birçok etçil memelinin gözleri, iki göz ile görmeyi ve bu şekilde önlerindeki avın ne kadar uzakta olduğunu ölçüp ona göre atlayabilmeleri için yüzlerinin ön kısmındadır. Muhtemelen odaklanmaları mümkün olmadığından kediler gözlerini kendisine 30 cm'den daha yakın olan bir nesneye çe-

virmez bile.[3] Bunun yerine bıyıklarını öne uzatarak bu nesnenin üç boyutlu bir "resmini" oluşturabilir.

Binoküler görüş bir nesnenin ne kadar uzakta olduğunu anlamanın en iyi yolu olsa da, bunu yapmanın tek yolu da değildir. Hastalık ya da yaralanma sonucu bir gözlerini kaybeden kediler, kafalarını ileri geri sallayarak, karşılarındaki nesnelerin birbirlerine oranla nasıl hareket ettiklerine bakarak uzaklıklarını ölçmektedir. Tavşan gibi av hayvanları da sıklıkla bu yönteme başvurur. Etrafı en etkili şekilde izleyebilmek için gözleri başlarının iki yanında bulunduğundan, iki gözlerini kullanmadan nesnelerin uzaklığını ölçebilmek için daha biraz daha ilkel yöntemlere başvurmaları gerekir.

Kedilerin en küçük hareketleri bile fark edebilme özelliği de avcılık geçmişinden kalmadır. Beynin, gözlerden gelen sinyalleri algılayan bölümü olan görsel korteks, görüntüleri oluştururken gözler iki sabit kameraymış gibi davranmaz. Bir imgeden diğerine nelerin değiştiğini de analiz eder. Kedinin görsel korteksi bu görüntüleri saniyede altmış kez karşılaştırır. Bu bizim görsel korteksimizden biraz daha hızlı bir performanstır.

Bu nedenle kediler floresan ışıkları ve eski televizyon ekranlarını titrek görür. Özel beyin hücreleri hareketleri aşağı yukarı, soldan sağa, çaprazlama olarak analiz eder, görüntünün farklı yerlerindeki parlaklık ve karanlıkları da göz önüne alır. Bu nedenle, görüntünün hızla değişen, en önemli kısımlarına hemen odaklanır.

Yavruluktan yetişkinliğe geçerken beyinlerinde özel av algılama devreleri kendiliğinden bulunan amfibilerin aksine, kediler tüm bu bilgileri beraber kullanmayı kedi yavrusuyken öğrenir. Kediler hareket algılayıcı özelliklerini avlanırken es-

3) Bunu denemek isterseniz, bir parmağınızı kitabin üzerine koyup, daha sonra yazılara odaklanmayı sürdürerek parmağınızı burnunuza doğru yaklaştırmayı deneyebilirsiniz. Bu durumda bakışlarımızı yazılara veya parmağınıza odaklamayı seçebiliriz; ancak eğer gözlerimiz kedilerinki gibi olsaydı bu mesafeden parmağımıza odaklanamazdık.

nek davranmak için kullanır. Bu şekilde hem kaçmaya çalışan bir fareyi hem de fareyi ele veren çimlerin hareketlerini aynı anda takip edebilir. Her ikisi de avlanan kedinin yiyecek bulmasına yardımcı olur.

Kedinin kökenlerinin küçük kemirgen avcılarından geldiğini, hem en küçük sesleri bile duyabildiği hem de sesin kaynağını hemen algıladığı için oldukça etkileyici olan duyma duyusundan açıkça görebiliriz. Kedinin duyma aralığı bizimkinden iki oktav daha yüksektir. Bizim duyamadığımız için sesötesi adını verdiğimiz bölgeye kadar uzanır. Bu büyük aralık kedilerin yarasaların karanlıkta uçarken yön bulmak için çıkardığı sesötesi dalgaları ve farelerin ya da başka küçük kemirgenlerin tiz seslerini duymasına olanak sağlar. Kediler aynı zamanda çıkardıkları seslerden kemirgenin türünü de ayırt edebilir.

Sesötesi dalgalara olan bu hassasiyetlerinin yanı sıra kediler en pes bas seslerden en tiz notalara dek insan kulağının duyabildiği her şeyi duyabilir. Kediler bu şekilde, on bir oktavlık duyma aralıklarıyla, neredeyse diğer tüm hayvanların önünde gelmektedir. Kedilerin kafası bizimkinden küçük olduğundan duyma aralıkları da daha tiz oktavlara doğru kaymış olmalıdır. Bu nedenle sesötesi dalgaları duyabilmesi belki de o kadar olağanüstü değildir. Burada şaşırtıcı olan daha çok kedilerin pes sesleri duyabilmesidir. Kedilerin, kafalarının büyüklüğüne oranları duyabilmeleri gerekenden daha pes sesleri duyabilmelerinin nedeni, kulak zarının arkasında bulunan rezonans odacıklarının normalde büyük olması olabilir. Buna rağmen sesötesi dalgaları duyabilmelerinin nedeni de bu rezonans odacıklarının başka memelilerde görülmeyen sıra dışı yapısıdır. Oda birbirine bağlı iki ayrı bölmeden oluşur. Bu nedenle kulak zarını titreten frekans aralığı da artmaktadır.

Hareketli, dik duran kulaklar kedilerin yön bulmasını sağlar. Bu, otların arasında bir fare takip ederken son derece işe

yarar bir özelliktir. Kedinin beyni sağ ve sol kulağa gelen sesler arasındaki farklılıkları algılayarak kaynağı bulmalarını sağlar. İnsanların da duyabildiği pes sesler, örneğin bizim kedilerimizle konuşmamız söz konusu olduğunda, ses bir kulağa diğerinden biraz daha geç gelir. Aynı zamanda daha tiz sesler de kaynaktan daha uzak olan kulağa eriştiklerinde daha boğuk hale gelmiş olacaktır. Bu da kaynağın yerine ilişkin başka bir ipucu daha sağlamaktadır. Bu aslında bizim de bir sesin nereden geldiğini anlamak için kullandığımız yöntemdir; ancak kedilerin fazladan bir numarası daha vardır. Kulaklarının dış kısımları bağımsız hareket ederek, sesin geldiği yere doğru ya da aksi yöne dönerek tam kaynağı belirleyebilir. İnsan kulağının duyamadığı, bir farenin sesi gibi sesötesi dalgalar söz konusu olduğunda ise kulağa erişme zamanları fark yaratmayacak kadar kısalır; ancak boğulma etkisi artarak daha da yararlı hale gelir. Bu nedenle kedi, sesin sağdan mı soldan mı geldiğini kolaylıkla tespit edebilir.

Buna ek olarak, kulak kepçesi ya da pinne adı verilen, kulağın görünen kısmı olan dış kulağın yapısı kedilerin aynı zamanda gelen sesin kaynağının yaklaşık ne kadar yüksekte olduğunu belirlemesine de yardımcı olur. Öncelikle ve en önemli olarak, pinnenin içindeki oluklar kulağı sertleştirip dik durmasını sağladığı gibi aynı zamanda kulak kanalına giren seslerde önemli değişikliklere neden olur. Bu değişiklikler sesin kedinin konumunun ne kadar aşağısından veya yukarısından geldiğine göre farklılık gösterir. Bir şekilde kedilerin beyni bu değişiklikleri algılayabilir. Pinnelerin hareket halinde olabileceği düşünüldüğünde bu oldukça zordur. Pinne aynı zamanda yön yükseltici işlevi de görseler de, fare seslerinden çok, diğer kedilerin seslerinin frekanslarına karşı oldukça hassastır. Bu da erkek ve dişi kedilerin kızışma dönemlerinde birbirlerini bulmalarına olanak sağlar. Bu, bir kedinin kulağında özellikle av bulmak için gelişmemiş belki de tek özelliktir.

Bu nedenle kedilerin duyma duyusu birçok yönden bizimkinden daha üstün olsa da, söz konusu aralık ve kuvvet yönünden sesler arasındaki küçük farklılıkları algılamak olduğunda durum böyle değildir. Eğer bir kediye şarkı söylemeyi öğretmek mümkün olsaydı doğru akorları kullanamazdı (Bu kuşkusuz Andrew Lloyd Webber için kötü bir haber). İnsan kulağı benzer sesleri birbirinden ayırmak konusunda çok başarılıdır.

Bunun nedeni muhtemelen iletişim kurmak için konuşmaya başlamış ve bu şekilde konuşmacı hislerini gizlemeye çalıştığı zaman bile insan seslerindeki küçük değişim ve ipuçlarından söylenenlerin duygusal içeriğini anlama becerisi geliştirmiş olmamızdır. Kediler bu tarz küçük farklılıkları anlayamaz. Ancak sahiplerinin onlarla daha tiz bir sesle konuşmalarını tercih ettikleri görülebilir. Belki de kalın erkek sesleri kedilere saldırgan bir erkek kediyi çağrıştırmaktadır.

Duyma duyusunda olduğu gibi bir kedinin dokunma duyusu da avlanmaya yardımcı olacak özellikler geliştirmiştir. Kedilerin patileri son derece hassastır. Bu da birçok kedinin neden ayaklarına dokunulmasından hoşlanmadığını açıklar. Kedilerin ayaklarının altı patilerinin altında ve arasında ne olduğunu anlamalarını sağlayan alıcılarla doludur. Aynı zamanda burada kedinin bacaklarını ne kadar ileri uzattığını ve ne kadar çok dirençle karşı karşıya kaldığını görmesine de olanak sağlayan sinir uçları bulunur. Yaban kedileri genellikle ısırmadan önce avlarını ön ayaklarıyla tuttuğundan, ayaklarındaki alıcılar ve pençeler avlarının kaçmak için neler yaptığı hakkında önemli ipuçları sağlıyor olmalı. Kedilerin uzun köpek dişleri de özellikle hassastır. Bu şekilde kedi avını tam olarak boynundaki omurların arasından ısırarak anında ve neredeyse acısız bir şekilde öldürebilir. Isırığın kendisi de, kedinin burnunda ve dudaklarında bulunan ve ona ne zaman ağzını açıp kapatması gerektiğini haber veren özel alıcılar tarafından tetiklenir.

Kedilerin bıyıkları temelde yapısı değişmiş kıllardır; ancak bıyıkların ağız etrafında deriyle buluştuğu kısımda, kediye her bir kılın ne kadar ve ne hızda eğildiğini haber veren alıcılar vardır. Kedi bıyıkları sıçanlarınki kadar hareketli olmasa da kediler bıyıklarını yakını görememelerinin etkisini azaltmak için öne veya bir kavgada zarar görmelerini engellemek için geriye doğru eğebilir. Aynı zamanda gözlerinin üzerinde tehlike durumunda kırpma refleksini tetikleyen sert kıl kümeleri bulunur. Benzer kıl kümeleri başlarının yan taraflarında ve ayak bileklerinin yanında da mevcuttur. Tüm bunlar bıyıklarla birleştiğinde kedilerin sıkışıp geçecekleri açıklıkların büyüklüğünü anlamalarına olanak sağlar.

Bu kılların topladığı veriler kedinin dik durmasına yardımcı olsa da kedilerin mükemmel dengesinin en büyük nedeni iç kulaklarındaki vestibüler sistemdir. Diğer duyularımızın aksine denge neredeyse tamamen bilinçaltımızda işler.

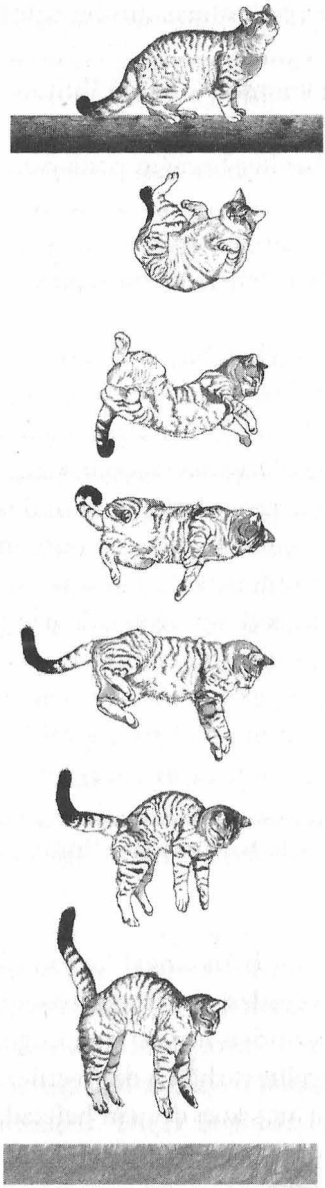
Taşıt tutması gibi bir durum denge hissimizi bozmadığı sürece varlığını fark etmeyiz bile. Sağladığı veriler daha iyi kullanılsa da aslında kedilerin vestibüler sistemi bizimkine oldukça benzer.

Bu sistem içi sıvı dolu beş tüpten oluşmaktadır. Her birinin içindeki minik kıllar sıvının her hareketini algılar. Bu hareketler yalnızca kedi kafasını aniden çevirirse ortaya çıkar. Eylemsizlik ilkesi nedeniyle sıvı, tüpün kenarları kadar hızlı hareket etmez ve kıllar bir tarafa doğru çekilir. (Eğer bunu okurken yanınızda bir fincan kahve varsa fincanı yavaş yavaş döndürün. Fincanın ortasındaki sıvının hareket etmediğini göreceksiniz.) Bu tüplerden üç tanesi yarım daire şeklinde kıvrılmış ve üç boyuttaki hareketleri algılayabilmek için birbirlerine dik açı ile konumlanmıştır. Diğer ikisinde ise kılların üzerinde onların yer çekimi ile aşağı sarkmasını sağlayan minik kristaller vardır. Bu da kedinin düz tarafın neresi olduğunu ve aynı zamanda ne kadar hızlı ilerlediğini anlamasını sağlar.

Kedilerin bu kadar çevik olmasının bir sebebi iki ayaklı değil dört ayaklı olmalarıdır. Kedinin dört bacağının beraber hareket edebilmek için koordine olmaya ihtiyaçları vardır. Kedilerde bu işlevi gören iki farklı sinir grubu bulunur. Bir grup, beyni işe karıştırmadan her bacağın pozisyonu ile ilgili verileri diğer üçüne ulaştırır. Diğer grup ise iç kulaktaki denge organının ilettikleriyle karşılaştırılması için beyne veri yollar. Boyundaki başka refleksler de kedinin engebeli arazide hızla ilerlerken bile kafasını düz tutmasını sağlar. Bu gözlerini avdan ayırmamak için gereken bir özelliktir.

Kediler bir yerden bir yere yürürken nereye gittiklerine özellikle dikkat ederler. Yakını iyi göremediklerinden eğilip ayaklarının altında ne olduğuna bakmalarının bir anlamı yoktur. Bunun yerine biraz uzağa bakıp önlerindeki arazinin özelliklerini kısa bir süre için ezberleyerek önlerindeki engellerin üzerinden geçebilir. Bilim insanları kısa bir süre önce, bir kedi yürürken dikkati lezzetli bir yiyecekle dağıtılırsa önündeki yolun özelliklerini unuttuğunu ve ilerlemeye devam etmeden önce yeniden bakması gerektiğini belirlemiştir. Deney esnasında araştırmacılar kedinin dikkati dağınıkken ışıkları kapattılar. Bundan sonra kedinin yavaş yavaş, el yordamıyla ilerlemeye devam etmesi gerekti. Buradan da önündeki yolun özelliklerinin kısa dönem hafızasından silinmiş olduğu çıkarımı yapılabilir. Ancak, kedinin dikkati ön bacaklarını bir engeli üzerinden geçirdikten ve engel belinin altındayken dağıtıldığında, on dakika sonra, hatta engel kedinin haberi olmadan kaldırıldığında bile yeniden yürümeye başladığında arka bacaklarını engelin üzerinden atması gerektiğini hatırlamıştır. Nasıl olduysa, bu engelin varlığına dair veriler, kedi ön bacaklarını üzerinden geçirince kısa dönem hafızadan uzun dönem hafızaya atılmıştır.[4]

4) David McVea ve Keir Pearson, 'Stepping of the Forelegs over Obstacles Establishes Long-Lasting Memories in Cats', Current Biology 17 (2007): R621-3.

Ani bir düşüşün ardından kedi kendisini havada nasıl düzeltir

Bir kedinin yer çekimi belirleme sisteminin en etkili çalıştığı zaman kedinin isteyerek zıpladığı veya kayıp düştüğü anlardır. Dört ayak da yerden ayrıldıktan sonra, saniyenin onda biri kadar bir sürede denge organları yukarının ne taraf olduğunu sezer. Kedi refleks olarak boynunu çevirerek aşağı, düşeceği yöne döner. Başka refleksler de önce ön bacakların, ardından da arka bacakların aşağı bakacak şekilde dönmesini sağlar. Bunların hepsi, havada, kedinin hiçbir şeye dayanıp güç alamadığı bir durumda gerçekleşir. Ön bacaklar dönerken, açısal momentlerini azaltmak için vücuda doğru toplanır. Arka ayaklar bu esnada açık durur. Daha sonra arka bacaklar kısa bir süre için toplanırken ön bacaklar öne doğru uzatılır (Bkz. s. 178'deki çizim) Buz patencileri de dönüşlerini yavaşlatmak veya hızlandırmak için aynı prensibi kullanarak kollarını ve havadaki bacaklarını toplar veya uzatırlar. Kedi düşerken aynı zamanda esnek sırtını da dönerken kısa bir süre için kıvırarak öndeki dönüşü etkisiz hale getirir.[5] En sonunda dört bacak da iniş hazırlanmak için uzatılır ve bu esnada sırt da düşüşün etkisini azaltmak için kamburlaşır.

Bu etkileyici hava balesi gerçekleşirken kedi üç metre düşmüş olabilir. Bu nedenle, alçak bir yerden düşüşün, gereken tüm hamlelerin yapılması için yeterli zaman olmayacağından bir kediye yüksekten düşmek kadar ya da hatta daha fazla zarar vermesi mümkündür. Eğer bir kedi yüksek bir binadan veya ağaçtan düşerse etkiyi azaltmak için bir numarası daha vardır: Bacaklarını dört yana açarak bir "paraşüt" etkisi yaratabilir. Daha sonra mümkün olan son anda iniş pozisyonuna geçecektir. Laboratuvar ortamında yaratılan simülasyonlara göre bu hareket kedilerin maksimum düşüş hızının saatte 85 kilometreyi geçmemesini sağlamaktadır. Bu yöntem sayesinde bazı kediler oldukça yüksek binalardan düşüp yalnızca küçük yaralarla kurtulabilmektedir.

5) en.wikipedia.org/wiki/Cat_righting_reflex adresindeki canlandırmaya bakiniz.

Köpekler gibi kediler de koku duyulanndan oldukça fazla yararlanır. Kedilerin dengesi, duyma duyuları ve gece görüşleri bizimkinden üstün olmakla beraber, insanlara göre gerçekten en üstün olduklan alan koku alma duyularıdır. Herkes köpeklerin koku alma duyusunun ne kadar keskin olduğunu bilir. İnsanoğlu yüzyıllardır onların bu özelliğinden yararlanmaktadır.

Köpekler keskin koku duyularını, beyinlerinde kokunun ilk analiz edildiği yer olan koku soğancıklarının büyüklüğüne borçludur. Boyutlarıyla oranlandığında kedilerin koku soğancıkları köpeklerinkinden daha küçük olsa da insanlarınkinden oldukça büyüktür. Kedilerin koku alma duyuları üzerine köpeklerinki kadar araştırma yapılmamış olsa da kedilerin koku alma duyusunun daha zayıf olduğunu gösteren herhangi bir şey yoktur. En azından insanlarınkinden çok daha iyi olduğuna şüphe yoktur.

Köpekler gibi kedilerin de burunlarının içindeki koku algılamaya yarayan yüzey bizimkinin yaklaşık beş katı büyüklüğündedir. Aslımda bu konuda oldukça eksik olan tür Homo sapienstir. Primat atalarımızın evrimi sırasında, koku duyumuzu üç renkli görme duyumuz için feda etmiş olmalıyız. Biyologlar görme duyumuzun bu özelliğinin, olgun kırmızı meyveleri ve pembe yumuşak yaprakları besin değeri daha düşük olan yeşil yapraklardan ayırt edebilmemiz için geliştiğini düşünmektedirler. Kedilerin koku alma duygusu diğer memelilerinkiyle yaklaşık aynı, köpeklerinki ise normalden daha gelişkindir. Birçok memelide olduğu gibi kedilerde de buruna giren hava, maksilotürbinal adı verilen hassas bir kemik düzeni tarafından desteklenerek derinin üzerinden geçerken önce temizlenir, nemlendirilir ve gerekirse ısıtılır. Bu hava daha sonra kokuyu çıkarıp algılayan yüzey olan koku zarına ulaşır. Bu zar da etmotürbinal adı verilen başka bir kemik labirenti tarafından desteklenmektedir. Kediler köpeklerin aksine avlarını uzun mesafeler boyunca takip etmediğinden maksilotürbinalleri

özellikle büyük değildir. Köpeklerin aynı anda hem koklayıp hem koşmaları gerektiğinden koku zarları sürekli toz veya kuru ya da soğuk hava yüzünden zarar görme riski altındadır. Kedilerin oturup avlarını bekleme alışkanlığı, burunlarındaki havalandırma sistemine çok daha az yük bindirir.

Koku zarındaki sinir uçları, koku moleküllerini yakalayıp tutar. Sinir uçları havayla temas edemeyecek kadar hassas olduğundan üzerleri koruyucu bir mukus tabakasıyla kaplıdır. Koku molekülleri bu tabakadan geçer. Tabakanın oldukça ince olması gerekir. Yoksa moleküllerin havadan sinir uçlarına ulaşması birkaç saniye sürerdi. Durum böyle olsaydı kokuyla ilgili veriler kediye ulaştığında çok geç olmuş olurdu. Hemen tepki verilmesini kolaylaştırmak için bu tabaka o kadar ince tutulur ki, sinir uçları, örneğin havayla temas edip kurumak suretiyle, zaman zaman zarar görebilir.

Bu nedenle yaklaşık olarak ayda bir kez yenilenir.

Koku sinirlerinin diğer uçları, beyne gereken sinyalleri üretmeden önce on ila yüzerlik gruplar haline bir araya gelip bağlanır. Kedilerin birkaç yüz farklı koku alıcısı vardır. Koku verileri, bunlardan herhangi birinin burundan geçen bir koku tarafından tetiklenmesi ile ortaya çıkar. Her bir grupta yalnızca tek bir çeşit alıcı taşıyan sinyaller bulunur. Bu şekilde taşınan veriyi bulandırmadan sinyalin gücünü arttırmak mümkün olmaktadır. Farklı alıcılardan gelen veriler beyinde toplanıp karşılaştırılarak söz konusu kokunun yapısı oluşturulur.

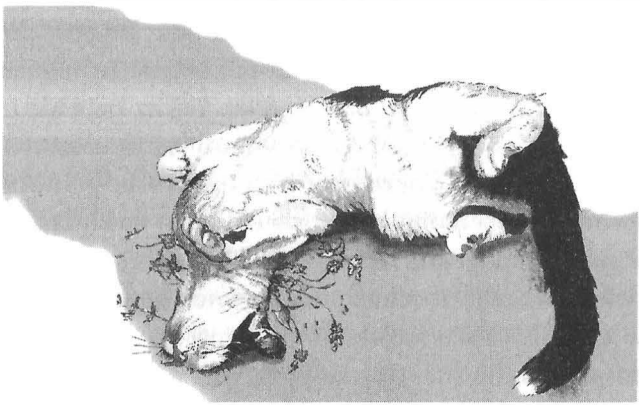
Bu sistem, retinanın her kısmında oluşturulan görüntülerin doğrudan beyne iletildiği gözün sisteminden farklıdır. Burun, her bir gözün yaptığı gibi "iki boyutlu" bir görüntü oluşturmaz. Kedi nefes alırken içeri çekilen hava burnun içinde o kadar çok dolaşır ki her bir koku molekülünün hangi alıcıya çarpacağı tamamen şansa kalmıştır. Görme ve duyma duyularının aksine, kedilerin her bir burun deliğinden giren koku miktarındaki küçük farklılıkları ayırt edip edemediği bilinmemektedir.

KEDİ NANESİ VE BAŞKA UYARICILAR

Bilim insanları henüz kedilerin, oyuncaklarının geleneksel bir parçası olan kedi nanesine böyle bir tepki verdiklerini keşfedebilmiş değildir. Tüm kediler bu bitkiye aynı tepkiyi vermez. Bir kedinin kedi nanesine duyarlı olup olmayacağına tek bir gen karar verir. Belki de her üç kediden birinde bu genin her iki kopyası da kusurludur; ancak bunun kedinin genel sağlığı ya da davranışları üzerinde görünen bir etkisi yoktur.

Kedi nanesinin kedilerde yol açtığı davranışlar, oyun oynama, beslenme ve her iki cinste de dişilerin cinsel davranışlarının garip bir birleşimidir. Bir kedi ilk başta kedi nanesi ile küçük bir avla oynuyor gibi oynasa da, kısa sürede kendinden geçmişçesine yüzünü ovmaya ve yerde yuvarlanmaya başlar. Bunlar, kızışma dönemindeki bir dişinin tipik hareketleridir. Birçok kedi aynı zamanda ağzından salyalar saçmaya ve kedi nanesini yalamaya çalışmaya başlar. Bu davranışlar, kedi kendine gelip oradan uzaklaşana kadar birkaç dakika boyunca devam eder. Ancak oyuncak olduğu yerde bırakılırsa, kedi yirmi ya da otuz dakika sonra aynı davranışları, biraz daha az şiddetle de olsa yeniden tekrarlar.

Kedilerde benzer bir etki yaratan az sayıda başka bitki de vardır. Adına rağmen aslında Çin'in güneyinde bulunan Japon kedi otu ya da gümüş asma ve kivi ağacı bunlardan en önemlileridir. 1970'li yıllarda ilk defa Fransa'da kivi yetiştirmeye baş-

Kedi nanesinin içinde

layan çiftçiler bunu, kedilerin toprağı kazıp değerli fidelerini çıkardıklarını görünce fark ettiler. Bu üç bitki de, kedilerin davranışlarının nedeni olduğu düşünülen aynı kokulu kimyasalları barındırır.

Garip bir evrim tesadüfü sayesinde bu kimyasallar muhtemelen kedinin burnunu uyardığında, beyinde normalde aynı anda tetiklenmeyecek devreleri harekete geçirir.

Bu şekilde kedilerin alakasız iki davranışı aynı anda göstermelerini engelleyen mekanizmalar nasılsa devre dışı kalır. Kedi nanesinin etkisi altındaki bir kedi saldırıya açık olacaktır. Kedinin bu deneyimden uzun süreli bir fayda sağlamadığı varsayılırsa, evrim sürecinin bu durumdan sorumlu geni yok etmiş olması gerekirdi. Aslandan evcil kedilere kadar kedi ailesinin birçok üyesi bu bitkilere benzer tepkiler vermektedir. Bu da söz konusu genin birkaç milyon yıl önce ortaya çıkmış olduğunu gösterir. Neden ortaya çıktığı ise bilinmemektedir.

Kediler muhtemelen binlerce farklı kokuyu birbirinden ayırt edebilir. Bu nedenle her birine bir alıcı ayırmış olamaz. Kediler daha çok karşılaştıkları her kokunun özelliklerini, hangi alıcıların uyarıldığına ve bunun kuvvetine bağlı olarak, diğer koku türleriyle karşılaştırmalı olarak algılar. Bilim insanları henüz hiçbir memelide, bu sürecin sonunda ortaya çıkan verilerin nasıl birleştirildiğini tam olarak keşfedememiş olsa da, böyle bir sistemin çok büyük çaplı olacağına şüphe yoktur. Beynimiz yalnızca üç farklı konik hücre tipinden bir milyon civarı farklı renk ayırt edebilir. Bu durumda birkaç yüz koku alıcısının, milyarlarca farklı kokuyu birbirinden ayırt etme kapasitesi olmalıdır. Kedilerin bunu yapıp yapamadığını bilmiyoruz. Henüz insanların bile kaç farklı kokuyu ayırt edebildiğine dair kesin bir fikrimiz yok; dahası kedilerde insan burnunda olduğunun bir buçuk ila iki katı daha fazla alıcı bulunur. Bu tahminlere göre, memelilerin koku alma sisteminin gerekenden çok daha geniş kapasiteli olduğu söylenebilir. Henüz bunun neden olabileceğine dair bir sonuca varılmamıştır. Bu durumda, bir

kedinin, hayatı boyunca karşılaşma ihtimali olandan çok daha fazla kokuyu ayırt edebileceği söylenebilir.

Bilim, kedilerin hassas burunlarını nasıl kullandıkları hakkında çok az şey bilmektedir. Kediler en büyük tepkiyi kedi nanesinin kokusuna verir ama bu sıra dışı bir durum gibi görünmektedir (bkz. Kedi Nanesi ve Başka Uyarıcılar). Köpeklerin burunlarını iz sürmek, kaçakları insan ve malları bulmak gibi birçok amaçla kullandığımızdan, onların koku alma becerileri hakkında oldukça fazla şey bilmekteyiz. Eğer kedileri eğitmek de köpekler kadar kolay olsaydı, onların koku alma becerisinin de köpeklerinkine yakın olduğunu görürdük. Bir kedi birkaç dakika gözlemlendiğinde, sürekli olarak çevresini kokladığı görülebilir. Bu da etraftakindeki şeylerin nasıl koktuğuyla ilgilendiğini göstermektedir. Ne var ki, kedilerin avlanırken koku duyularını kullandıklarına dair ilk araştırma sadece 2010 yılında yayınlanmıştır.[6]

Bu araştırma sonucunda kedilerin gerçekten de avlarını bulmak için koku izlerini takip ettiği görülmüştür. Kedilerin avladığı kemirgenlerin büyük çoğunluğu, özellikle de fareler, birbirleriyle iletişim kurmak için idrarla taşınan koku sinyallerini kullanır. Kediler ve fareler memeli olduklarından burunları aynı şekilde çalışır. Bu nedenle farelerin kedilerin algılayamayacağı koku izleri bırakması oldukça düşük bir ihtimaldir. Avustralyalı biyologlar bunu, fare kafeslerinden alınan kum örneklerini yol kenarlarına koyarak kanıtladı. Bu kum örneklerinin neredeyse tamamı avcıları, özellikle de tilkileri kendine çekti. Ancak etrafta vahşi kedilerin izleri de görünüyordu. Temiz kum örnekleri ise avcıları kendisine çekmedi. Toplanan veriler bu kedilerin ne kadar uzaktan geldiğini göstermese de, muhtemelen önemli bir mesafe kat etmişti. Yani yalnızca garip görünen bir kum yığının yanına gidip bakma-

6) Nelika K. Hughes, Catherine J. Price ve Peter B. Banks, 'Predators are Attracted to the Olfactory Signals of Prey', *PLoS One* 5 (2010): ei3ii4, doi: 10,1371.

mış, rüzgâra ters yönde kokuyu takip etmişti. Birçok köpeğin koklayarak avlanmayı tercih ettiğini ve koku kaynaklarını yüzlerce metre öteden fark edip daha sonra yerini bulabildiklerini biliyoruz. Kediler gün ışığında avlanırken görme duyularını kullanmayı tercih ederken, geceleyin, hassas gece görüş yetenekleri bile daha güvenilmez hale geldiğinde koku duygularını kullanmaya başlar.

Salgıladığı kokuları takip ederek bir av hayvanını bulmak oldukça zor olabilir. Koku izleri genelde söz konusu hayvanın o anda nerede olduğunu değil, bu izleri bıraktığında, belki de saatler önce nerede olduğunu gösterir. Kum deneyinde kullanılan idrar örnekleri birkaç gün boyunca kedileri kendine çekmeyi sürdürdü. Oturup beklemeyi tercih eden avcılar olan kedilerin, koku izlerini, aynı türden başka bireyleri aynı noktaya çekecekleri umuduyla takip ettiği düşünülebilir. Fareler idrar izlerini başka fareleri kendilerine çekmek için kullanır. Bu izlerin her biri izi bırakan fare hakkında oldukça yararlı bilgiler içerir. Bu nedenle, aslında kokuları salan birey kendisini değil, izi incelemek için gelen türünün diğer bireylerini tehlikeye atmaktadır.

Dahası, kokuların bu kaynaklardan nasıl yayılacağını kestirmek her zaman mümkün değildir. Sezgisel olarak, ışığın düz bir çizgi halinde ilerlediğini ve engellerin etrafından dolanamadığını, sesin ise engellerin etrafı dâhil her yöne doğru ilerlediğini biliyoruz. Ancak, yönümüzü bulmak için kokuyu o kadar ender kullanıyoruz ki, hayvanların bir kokunun kaynağını ararken karşılaştığı problemler bizim için o kadar açık olmuyor. Elbette koku havada, rüzgâr yönünde taşınır. Ancak kedilerin genelde olduğu gibi yere yakın yerlerdeki hava hareketleri oldukça karmaşıktır. Hava yerden birkaç metre yukarıda istikrarlı bir şekilde esse de, yere yaklaşıldığında sürtünme etkisi ve özellikle de bitkiler, rüzgârın çeşitli küçük anaforlara bölünmesine neden olur. Bunlar, küçük koku "parçalarını"

kaynaktan uzağa taşır. Bu şekilde rüzgâr yönünde ileride bulunan bir kedinin burnuna ara ara fare kokuları gelecektir.

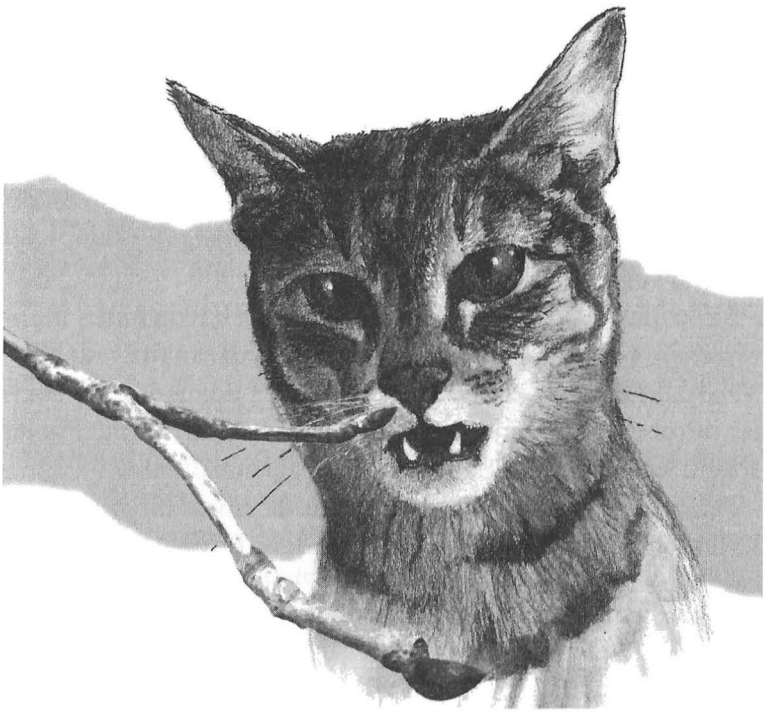
Bu kokunun izini sürmek, özellikle de bitki örtüsünün yoğun olduğu yerlerde, azimli bir arama ve muhtemelen iz sürme çalışması gerektirecektir. Bir kedi fare kokusunun kaynağını bulduktan sonra, kokunun rüzgârın tersi yönde yayılmadığı gerçeğini kullanarak, farenin onun kokusunu almaması için kaynağın rüzgâr yönünde ilerisinde durarak farelerin gelmesini bekleyebilir. Oturup bekleme kedilerin kullandığı bilinen bir avlanma yöntemi olsa da, kedilerin örneğin çitlerin rüzgâr yönündeki tarafta bekleme gibi bir tercihleri olup olmadığını bilmiyoruz.

Ancak, içgüdüsel olmasa bile kedi kadar zeki bir avcının kısa zamanda bu taktiği öğrenmesi olası görünmektedir.

Kedilerde, insanlarda bulunmayan, vomeronasal organ (WNO) veya Jacobson organı adı verilen ikinci bir koku alma organı vardır.[7] Kedinin damağı boyunca ilerleyen, üst kesici dişlerinin arkasından burun deliklerine kadar uzanan nasopalatin kanalları adı verilen iki tüp bulunur. Bu tüplerin arasında ise kimyasal alıcılarla dolu küçük bir torba olan VNO'nun kendisi konumlanmıştır. Burnun aksine VNO tamamen sıvıyla dolu olduğundan kokuların algılanabilmesi için tükürüğün içinde çözünmeleri gerekir. Dahası, VNO'yu tüpleri bağlayan kanallar yalnızca yaklaşık 0,2 mm genişliğinde olduğundan kokuların bu torbaya taşınması için özel minik kaslar bulunmaktadır.[8] Bu da kedinin VNO'yu ne zaman kullanacağı üzerinde kesin bir kontrol sahibi olduğunu gösterir. Elbette aynı durum, kedi her nefes aldığında ortamdaki kokuları içine çeken burun için geçerli değildir. Bu nedenle VNO'nun işlevi in-

7) İnsan fetüslerinde işlevini kaybetmiş bir Jacobson organına rastlansa da, bu organda hiçbir zaman canlı sinir uçları oluşmaz.

8) Ignacio Salazar, Pablo Sanchez Quinteiro, Jose Manuel Cifuentes ve Tomas Garcia Caballero, 'The Vomeronasal Organ of the Cat', *Journal of Anatomy* 188 (1996): 445-54.

"Flehmen" hareketi yapan bir kedi; burada, bir dala yanağını sürtmüş başka bir kedinin kokusunu algılamak için vomeronasal organını kullanıyor

sanlardaki tat ve koku duyularının ortasında bir yerdedir. Kedinin bu organdan nasıl faydalandığını anlamak için büyük bir hayal gücü gerekir.

Kediler, köpeklerin aksine VNO'yu kullanırken yüz ifadelerini açıkça değiştirir. Üst dudaklarını hafifçe yukarı kaldırıp üst dişlerini açığa çıkararak ağızlarını da hafifçe açar. Bu şekilde birkaç saniye kalır. Bu yüz ifadesine bazen "şaşkınlık" pozu dense de, genellikle Almanca adı olan "Flehmen" olarak geçmektedir. Araştırmacılar bu poz esnasına dilin kanallardan pompalama mekanizmasıyla VNO'ya ulaşacak olan tükürüğü

tüplere göndermekte olduğunu düşünmektedir.

Kediler Flehmen hareketini yalnızca sosyal durumlarda yapar. Bu da, VNO'larını diğer kedilerin kokularını almak için kullandıklarını düşündürmektedir.[9] Erkek kediler dişi kedilerin bıraktığı koku izlerini kokladıktan sonra, dişi kedi yanlarındaysa bile bu hareketi yaparken, dişiler de erkeklerin bıraktığı koku izlerine, ancak genellikle erkek orada değilken böyle tepki verir.

Bir kedinin VNO'su en az otuz farklı alıcı içerdiğinden muhtemelen çok sayıda "kokuyu" algılayıp analiz edebilir. VNO'daki alıcı sayısı köpeklerde yalnızca dokuzdur. Bu alıcılar burunda bulunanlardan farklıdır ve beyinde, ikincil koku soğanı adı verilen farklı bir bölgeye bağlanmaktadır.

Peki, neden kediler, hatta primatlar dışındaki birçok memeli, iki farklı koku alma sistemine ihtiyaç duyar? Bu sorunun cevabı türden türe farklılık gösterir. Farelerin, içinde yüz farklı alıcı türü ve ikincil koku soğanına iki farklı bağlantısı bulunan çok gelişkin bir VNO'su vardır. Fareler aldıkları kokularla üreme düzenlerini ayarlar. Bireysel koku izi sayesinde bir birey çevrelerindeki tüm fareler tarafından tanınabilir. Birçok türde, koku iletişiminin bir bölümü burun, bir bölümü ise VNO aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin tavşanlarda, yetişkinler arasındaki kimyasal iletişim VNO ile yapılırken, yavrularını meme emmeleri için yönlendiren bir annenin yaydığı koku burun ile algılanmaktadır.

Kimi zaman, birey olgunlaştıkça bu iki organ arasındaki denge değişir. Bir kobay, ilk çiftleşme dönemi boyunca burnu ile VNO'sunu beraber kullanır. Daha sonra ise yalnızca burnu-

9) Memeli hayvanlar VNOlarini yalnızca sosyal ve özellikle cinsel amaçlarla kullanırken, sürüngenlerde bu organın çok daha çeşitli kullanım alanları vardır. Yılanlar, tat tomurcuklarına sahip olmayan çatal dillerini, sağ ve sol VNOlarına çeşitli kokuları ulaştırmak için kullanır. Bu, av takibinde veya karşı cinsten bir yılanın yerini tespit etmekte oldukça yararlıdır.

nu kullanması yeterli olacaktır. Kedilerin koku duyusu bu kadar ayrıntılı incelenmemiş olsa da, onların da koku verilerini böyle esnek bir şekilde değerlendiriyor olması olasıdır.

Eğer VNO'nun temel amacının aynı türün bireyleri arasındaki koku alışverişini düzenlemek olduğunu kabul edersek, köpeklerin kedilerden daha sosyal hayvanlar olmalarına karşın VNO'larını daha çeşitli amaçlarla kullanıyor olmalarını açıklayamayız. Ataları da sosyal hayvanlar olan köpekler diğer köpeklerle ilişkilerinin büyük bölümünü yüz yüze sürdürür. Bu nedenle başka bir köpeğin kim olduğunu ve ne yapacağını anlamak için görsel işaretlerden yararlandıklarından VNO'larını sık kullanmaları gerekmez.

Evcil kedini yalnız başlarına yaşayan ataları ise, erkek kedilerin dişilere kur yaptığı ve dişi kedilerin birkaç ay yavrularına baktığı dönemler hariç birbirleriyle ender olarak karşılaşıyordu. Vahşi doğada kedilerin sosyal ilişkilerinin büyük bölümünün, başka bir kedinin günler, hatta haftalar sonra bulacağı koku izleri üzerinden yürütülmesi gerekiyordu. Yaban kedileri kendi türlerinden bireylerle ender olarak karşılaştıklarından, koku izlerinden aldıkları her türlü bilgi karşılaştıkları zaman nasıl davranacaklarıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Dişi bir kedinin, yavrularının selameti için, onun kokusunu takip ederek gelen erkek taliplilerini değerlendirmelidir. Dişi kedi bölgesinde dolaşan erkeklerin bıraktığı koku izlerinden her biri hakkında yararlı bilgiler edinmiş olabilir. Bu bilgileri daha sonra onlarla karşı karşıya geldiğinde durumlarından ve davranışlarından aldığı bilgilerle destekleyecektir. Aynı zamanda, kendisiyle akrabalık bağlarını da anlama şansı olabilir. Örneğin bir şekilde kendisinden uzaklaşmış ve birkaç yıl sonra tesadüfen aynı bölgeye dönmüş olan bir oğlunu diğerlerinden ayırt ederek soy içi üreme ihtimalini ortadan kaldırabilir. Bilim insanları henüz bu olasılıkların kediler için geçerli olup olmadığını araştırmamış olsa da, başka türlerde ger-

çekleştiklerini biliyoruz.

Kedilerin koku duyusu yalnızca avlanmak için değil aynı zamanda sosyal amaçlar için de gelişmiştir. Başarılı bir şekilde avlanma becerisi, evcilleştirilmelerine dek, her bir kedinin hayatta kalmasında en önemli rolü oynuyordu. Ancak, yalnızca avlanma becerisi tek başına kedinin genlerinin hayatta kalmasını garantileyemez. Bunun için etkili bir çiftleşme stratejisi gereklidir. Her dişi kedi her seferinde, genlerinin sonraki kuşaklara taşınacağından emin olmak için, amacına en uygun erkek kediyi seçmektedir.

İdeal olarak uzun vadeli düşünerek, eş seçerken yalnızca kendi yavrularının hayatta kalma şansını değil, onların da yavru sahibi olacak yaşa geldiklerinde ne kadar başarılı olacaklarını da göz önüne almalıdır. Eğer çiftleşmek için en sağlıklı ve güçlü erkekleri seçerse, muhtemelen kendi erkek yavruları da çiftleşecek yaşa geldiklerinde benzer derecede güçlü ve sağlıklı olacaktır. Elbette taliplerinin görüntüsünden de bu konuda bir fikir sahibi olabilir. Ancak koku izleri de ona daha iyi bir değerlendirme yapma fırsatı sunacaktır. Bu durumda koku duyusu bu çok önemli çiftleşme kararlarını alabilmesi için dişi kediye fazladan veriler sunmaktadır.

Kediler, muhtemelen sosyal anlamları olan kokuların çoğunu burunlarını ve VNO'larını beraber kullanarak alır. Muhtemelen bir koku ilk defa alındığında, örneğin geç bir erkek birey ilk defa kızışma dönemindeki bir dişinin kokusunu aldığında iki organ beraber kullanılsa da, daha sonra beyin eksik bilgileri hafızadan "dolduracağından" organlardan biri yeterli olmaktadır.

Köpekler gibi kediler de başka bireylerin ya idrar yoluyla ya da ağız kenarlarındaki koku bezlerinden bir yerlere sürtünerek bıraktığı koku izlerine büyük önem verir. Kedilerin kafasında çenenin altında bir tane, ağzın her iki kenarında birer tane ve göz ile kulağın arasındaki seyrek tüylerin altında ol-

mak üzere çok sayıda koku bezi bulunur. Kulak kepçesi de kendine özgü bir koku yayar. Kedilerin bu koku izlerini nasıl kullandığıyla ilgili çok az şey bilsek de, başka kedilerin kokularına ilgi duyduklarına şüphe yoktur. Örneğin erkek kediler, yalnızca yüzlerinde koku bezlerinden salgılanan kokuya göre dişinin kızışma döngüsünün hangi aşamasında olduğunu anlayabilir. Her koku bezi kendine özgü kimyasal bir karışım salgılar. Bu karışımlardan bazıları kedilerde stresi azaltmak için üretilen bazı ürünlerde kullanılmaktadır.[10]

VNO'nun ve daha az da olsa burnun sosyal rolü dışında, kedilerin diğer bütün duyulan atalarının avcı yaşantısına göre düzenlenmiştir. Bu konuda cephanelikleri de oldukça geniştir. Avlarını gün batımında ve tan ağarmadan önce de etkili bir şekilde çalışan gözleriyle görebilir, kulaklarıyla tiz sesleri ve hışırtıları duyabilir ve kemirgenlerin bıraktığı koku izlerini takip edebilir. Kediler avlarına yaklaşırken, etkileyici dengeleri, yanaklarındaki ve eklemlerindeki alıcı kıllar sayesinde son derece sessiz ve fark edilmez olabilir. Avlarını yakalamak için atladıklarında bıyıkları kısa menzilli bir radar görevi görmek için öne doğru eğilir. Bu sayede öldürücü ısırık için ağzının ve dişlerinin tam olarak nereye yönelmesi gerektiğini bilebilir. Kediler avcı olarak evirilmiştir. Evcilleştirilmiş olmaları ise bunu herhangi bir şekilde değiştirmemiştir.

Ancak durum kedilerin duyularıyla da sınırlı değildir. Kedinin beyni de gözlerinin, kulaklarının, denge organlarının, burnunun ve bıyıklarının sağladığı inanılmaz miktardaki veriyi yorumlamaktan ve daha sonra buna göre hareket etmekten sorumludur. Bu, bir çitin üzerinde yürüyen bir kedinin dengesini sağlamak, bir farenin üzerine atlayacağı anı belirlemek

10) Bkz. Patrick Pageat and Emmanuel Gaultier, 'Current Research in Canine and Feline Pheromones', *The Veterinary Clinics: North American Small Animal Practice* 33 (2003): 187-211.

ve gece boyunca bahçeye gelmiş olan kedilerin koku izlerini kontrol etmek olabilir. Duyu organlarının algıladığı verinin kedinin uyanık olduğu her an sürekli filtrelenmesi gerekmektedir. Bu durum, bir uzay mekiği fırlatılırken NASA'daki kontrol odasında duvar boyunca uzanan televizyon ekranlarına ve monitörlere benzetilebilir. Bu ekranlardaki görüntülerin çok küçük bir kısmı gerçekten önemlidir. Ancak eğitimli biri, bu verilerin hangilerini dikkate almak gerektiğine ve hangilerini herhangi bir tehlike oluşturmadan görmezden gelinebileceğine karar verebilir. Ne yazık ki şu anda duyulardan alınan verilerin nasıl işlendiği konusunda nasıl üretildiğinden çok daha az şey biliyoruz.

Kedilerin beyinlerinin boyutu ve düzeni bize öncelikleri hakkında ipuçları sunabilir. Kedigillerin beyinlerinin temel özellikleri, kafatası şeklinden de anlaşılabileceği gibi en az 5 milyon yıl önce evirilmiştir. Beynin bazı bölümleri, özellikle de beyincik, kedilerin atletik becerilerini gözler önüne sererecesine önceliği denge ve hareketle ilgili eylemlere vermektedir. Kedilerin sürekli ağaçların üzerinde kısılıp geri inememeleri bununla çelişiyor gibi görünse de, aslında bu durumun zekâlarıyla ya da denge hisleriyle bir ilgisi yoktur. Kedilerin tırnakları öne doğru olduğundan bir yerden aşağı inerken hız kesmek için kullanılamaz. Kortekslerinin duyma duyusuyla ilgili kısmı ve açıkladığım gibi koku soğanları da oldukça gelişmiştir.

Kedilerde, beynin sosyal ilişkileri yönettiği düşünülen kısmı Carnivora ailesinin kurt ya da Afrika av köpeği gibi üyelerinde olduğundan çok daha az gelişmiştir.

Evcil kedilerin atalarının yalnız başlarına yaşadığı düşünüldüğünde bu şaşırtıcı bir durum değildir. Yine de evcil kediler sosyal düzenlerinde kayda değer derecede esnektir. Bazıları insanlarla yakın ilişkiler kurar, bazıları ise tüm hayatları boyunca başka kedilerle koloni halinde yaşayarak insanlardan kaçıp saklanır. Bu seçimler sosyalleşme döneminde oluştuğu

için bir kere yapıldıktan sonra geri dönüşü yoktur. Tür olarak kedi çok farklı sosyal ortamlara alışabilse de, birey olarak kediler genellikle bunu yapamaz. Bu konudaki katılıkları muhtemelen özünde beyinlerinin, özellikle de sosyal verilerle ilgilenen bölümlerinin yapısına bağlıdır. Bilim henüz bu engellerin altında yatan nedenleri ortaya çıkamadığı için, günümüzde sosyal ortamı değişen bir kedinin seçenekleri sınırlıdır.

6

Düşünceler ve Hisler

Bilim insanları geleneksel olarak genellikle hayvanlardan bahsederken "düşünmek" veya "hissetmek" gibi terimler kullanmaktan kaçınmışlardır. "Düşünmek" kavram olarak yeterince net görülmez: Bir şeyle ilgilenmek ("Kediler hakkında düşünüyorum."), anılar ve gelecekteki olasılık hakkında karmaşık karşılaştırmalar yapmak ("Kedimin geceleri içeri girmesini sağlamanın en iyi yolunun ne olacağını düşünüyorum.") ve fikir belirtmek ("Kedilerin besin ihtiyaçları oldukça sıra dışı olduğundan bu kadar çok yemek seçtiklerini düşünüyorum.") gibi birçok anlamda kullanılabilir. Kedi gibi hayvanların insanlarınkine benzer bir bilince sahip olduğunu ima etmekten kaçınmak için biyologlar onların beynindeki bilgi işlem eylemlerinden "biliş" olarak bahsederler.

Hissetmek söz konusu olduğunda duygularımız bilincimize bağlıdır. Kedilerin insanlarla aynı şekilde duygularının farkında olmadığından neredeyse tamamen emin olabiliriz.[1] Ancak,

1) Ancak, yakın zamanda, bazı duygularımızın hiçbir zaman bilinç üstüne çıkmamasına rağmen davranışlarımızı etkilediği bilimsel olarak ortaya konmuştur. Örneğin, tam olarak farkına varmadığımız görüntü ve duygular, araba kullanma biçimimizi etkileyebilir. Bkz. Ben Lewis-Evans, Dick de Waard, Jacob Jolij ve Karel A. Brookhuis, 'What You May Not See Might Slow You Down Anyway: Masked Images and Driving', PLoS One 7 (2012): e298 57, doi: i0.i37i/journal.pone.0029857.

beyin taraması gibi yeni bilimsel gelişmeler, kediler dâhil tüm memelilerin, insanların hissettiği duyguların çoğunu hissetmelerini sağlayacak beyin düzenekleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak diğer memeliler bu duyguları muhtemelen bizden daha anlık bir şekilde yaşar. Kedilerin, yalnızca beyinlerine gelen verilere ve benzer olaylara dair anılara dayanarak değil, aynı zamanda bu duruma gösterdikleri duygusal tepkilere bağlı olarak kararlar alabildiklerini düşünmemiz için onların insanlarınkine benzer bir bilinç sahibi olduğunu varsaymamız gerekmez. Başka bir deyişle, artık kedilerin davranışlarını "düşünce" ve "duygu" ile açıklamak bilimsel olarak kabul edilebilir bir tercihtir. Yalnızca bunu yaparken kedilerin düşünce biçimlerinin ve duygusal hayatlarının bizimkinden çok farklı olduğunu aklımızdan çıkarmamamız gerekir.

Kedilerin davranışlarını kendi algılarımızla düşünmeye alıştığımızdan bunu başarmak oldukça zordur. Hayvan beslemeyi zevkli yapan şeylerden biri kendi duygu ve düşüncelerimizi o hayvana yansıtmaktır.

Bu şekilde ona neredeyse insanmış gibi davranırız. Kedilerimizle sanki ağzımızdan çıkan her sözcüğü anlıyormuş gibi konuşuruz; oysa aslında bunun böyle olmadığını da biliriz. Kedileri, ya da en azından başka insanların kedilerini tarif etmek için "garip", "muzip", "çekingen" gibi sıfatları, yalnızca bizim mi kediyi böyle hayal ettiğimizi, ya da kedinin bu özelliklerinin farkında olup belki de gizlice gurur duyup duymadığını bilmeden kullanırız.

Yaklaşık yüz yıl önce, alanının öncülerinden olan psikolog Leonard Trelawny Hobhouse şöyle yazmıştı: "Bir zamanlar, kapının önündeki paspası kaldırıp sonra tekrar yere bırakmak suretiyle 'kapı çalmayı' öğrenmiş bir kedim vardı. Bu durumda kedinin bu davranışının anlamıyla ilgili genel yorum kedinin bunu içeri girmek için yaptığı oluyor. Davranışlarının nedeni

sonucu ile belirleniyor. Peki, ya bu yaygın varsayım hatalıysa?"[2] Bu örnekten de anlaşıldığı gibi bilim insanları uzun zamandır kedilerin davranışlarını mantıklı ve nesnel bir şekilde yorumlamanın bir yolunu bulmak için çabalamaktadır. Halen kedilerin ve başka memelilerin sorunları bizim gibi önceden düşünerek çözüp çözemediklerine ve bunu ne derecede başarabildiklerine dair tartışmalar sürmektedir. Kedilerin davranışlarını altlarında bir sebep yatıyormuş gibi değerlendirmek kolaydır; ancak bunun nedeni yalnızca onlara insan özellikleri atfetmemiz olabilir mi? Biz bir sorunu belli bir şekilde çözdüğümüz için kedilerin de aynı şeyi yaptığını varsayıyor olabilir miyiz? Genellikle kedilerin, oldukça karmaşık görünen bir sorunu daha basit öğrenme süreçleriyle aşabildiklerini görürüz.

Bilişsel süreçler, ya da "düşünceler", duyu organlarında başlayıp hafızada sonuçlanır. Her aşamada veriler süzgeçten geçirilecektir. Kedilerin (ya da insanların) beyninde, duyu organlarının algıladığı her bir veri parçasını depolayacak kadar yer yoktur. Bu elemenin bir kısmı duyu organları gereken verileri duyu organlarına iletirken gerçekleşir. Örneğin, kedinin görsel korteksindeki hareket algılayıcıları kedinin görüş alanında neler değiştiğine dikkat çekerek kedinin başka her şeyi görmezden gelmesine olanak sağlar. Beynin içinde, gerçekleşmekte olan olayların görüntüleri oluşturulup birkaç saniye işleme belleğinde tutulduktan sonra çoğu silinir. Bu görüntülerin çok küçük bir kısmı, özellikle de duygu durumunda değişikliğe neden olanlar uzun dönem hafıza ya atılarak daha sonra da hatırlanabilir. Kedi atması gereken bir adıma dair bir karar alırken, kısa dönem ve uzun dönem hafıza ile duygular beraber kullanılır.

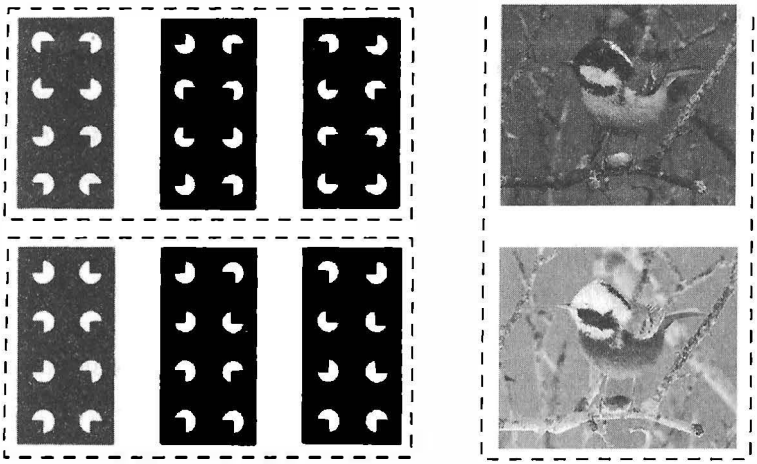
Ev kedilerinde gözlemlediğimiz günlük davranışların büyük çoğunluğu basit zihinsel süreçlerle açıklanabilir. Öncelikle

2) Leonard Trelawny Hobhouse, *Mind in Evolution*, 2. Baskı (London: Macmillan and Co., 1915).

duyu organlarının topladığı verilerin kategorilendirilmesi gerekir: Uzaktan gördüğüm hayvan bir sıçan mı yoksa bir fare mi? Daha sonra bu durumun birkaç saniye önceki durumla karşılaştırılması gerekir: Sıçan hareket etti mi yoksa hâlâ aynı yerde mi? Yaklaşık aynı zamanda kedi beyninin içinde daha önceki durumlarla bağlantı kurmaya çalışmaktadır: En son bir sıçan gördüğümde ne olmuştu?

Bildiğimiz kadarıyla bu tarz anılar kedinin kararlarını iki farklı mekanizma aracılığıyla etkiler. Öncelikle duygusal bir tepki söz konusudur. Örneğin geçmişte sıçanlar tarafından ısırılmış bir kedi korku veya endişe duyacakken, sıçan öldürüp yemekte başarılı olan bir kedi daha çok yaklaşan avdan dolayı heyecan duyacaktır. İkinci mekanizma kediyi duruma en uygun davranışı seçmeye yönlendirir. Duygusal tepkisine bağlı olarak bu durumda bu ya sıçandan uzaklaşmak, ya da daha önceki sıçanları yakalamasına olanak sağlamış olan av stratejilerini kullanmak olacaktır.

Beynimiz, biz ne yaptığımızın farkında olmasak da sürekli olarak çevremizdeki nesneleri kategorilendirir. Bu, oldukça karmaşık zihinsel süreçler gerektiren bir davranıştır. Bilim insanları şimdilerde kedilerin de aynı süreçlerden yararlanıp yararlanmadığını ve onların beyninin de bizimki gibi aradaki boşlukları doldurup doldurmadığını anlamaya çalışmaktadır. Diyelim ki bir kedi bir farenin burnunu ve kuyruğunu görüyor; ancak farenin vücudu bir bitkinin arkasında kaldığından bunu göremiyor olsun. Kedi gördüğü iki nesne arasındaki vücudu hayal edebilir mi, yoksa kuyruğu ve burnu iki farklı hayvana ait olarak mı görür? Kediler, sayfa 199'daki gibi bizim beynimizde görsel illüzyonlar yaratan çizimler ile yaratmayanlar arasındaki farkı anlayacak şekilde eğitilebilir. Bu nedenle "noktaları birleştirerek" farenin burnu ile kuyruğu arasındaki bedeni hayal edebiliyor olması olasıdır. Kediler aynı zamanda bir görüntüdeki değişimleri kullanarak ilgi duydukları şekille-

Kediler görüntü farklı, bozuk ya da sıra dışı olduğunda bile siluetleri tanıyabilir. Kediler, sayfanın sol üst köşesindeki "düşen kareler"de olduğu gibi görsel bir illüzyon yaratan resimlerle, sol alt köşedekiler gibi böyle bir durum yaratmayan resimler arasındaki farkı ayırt edebilir. Aynı zamanda negatif bir kuş resmini bir kuş resmi olarak tanıyabilir.

ri ayırt edebilirler. Bir kedi, odağı kaydırılmış, negatif bir kuş resmi hâlâ bir kuş olarak algılayabilir.[3] Ancak, örneğin içgüdüsel bir biçimde kurtçuk biçimli her şeyin üzerine atlayan karakurbağalarının aksine kedilerin beyninde otomatik olarak fare/sıçan biçimlerini tanıyan bir mekanizma bulunmamaktadır.

Kediler muhtemelen doğduklarında çevrelerinde ne tür av hayvanları olduğunun bilincinde olmamakta ve bunu annelerinden ayrılıp avlanmaya başladıklarında karşılarına gören çıkan fırsatlara göre şekillendirmektedir. Bu nedenle doğrudan gördükleri fareleri veya başka hayvanları av olarak tanımlamazlar.

Kediler aynı zamanda önlerindeki bir şeyin ne kadar küçük ya da büyük olduğuna dair oldukça karmaşık yargılara varabilir.

3) Deneylerin detayları için, bkz. M. Bravo, R. Blake ve S. Morrison, 'Cats See Subjective Contours', *Vision Research* 18 (1988): 861-5; F. Wilkinson, 'Visual Texture Segmentation in Cats', *Behavioural Brain Research* 19 (1986): 71-82.

Eğer üç nesne arasından en küçük veya en büyük olanı ayırt edecek şekilde eğitilirse, nesneler normalde en küçük olan daha büyük kalacak şekilde küçülttüğünde bile yeni en küçük nesneyi bulabilir. Avlayacağı bir hayvan hangi uzaklıkta bulunduğuna bağlı olarak daha küçük ya da büyük görüneceğinden, hayvanın gerçek büyüklüğüne dair bir yargıya varması, örneğin uzaktaki büyük bir sıçandan kaçmak veya yakındaki küçük bir sıçana saldırmak gibi kararlar vermesi için önem taşımaktadır. Açıklanamaz bir şekilde kediler şekilleri bir daire ya da kare gibi "kapalı" veya büyük U ya da I gibi "açık" olarak sınıflıyor gibi görünmektedir. Kedinin hayatta kalmasına nasıl bir katkı sağladığını bilmediğimizden, bu becerinin neden ortaya çıktığını da bilmiyoruz.

Görsel becerilere dair verilen bu örneklerin hepsi bizim önyargılarımızın sonucudur. İnsanlar görsel varlıklar olduğundan, bilim insanları hayvanların beyinlerinin nasıl çalıştığını anlamak için genellikle görsel becerilerine odaklanırlar. Kedilerin duyduklarını da kategorilendirebiliyor olmaları gerekir. Bunu nasıl yaptıklarından emin olmasak da, av esnasındaki davranışlarından muhtemelen avladıkları çeşitli türlerin çıkardığı sesleri kategorilendirdiği çıkarımını yapabiliriz. Aynı zamanda kediler muhtemelen burunları ve vomeronasal organları ile aldıkları kokuları da kategorilenmektedir.

Ancak koku alma duyumuz onlarınkine göre oldukça zayıf olduğundan böyle bir sistemin nasıl işlediğini hayal etmemiz de zor olacaktır.

İnsanlar aynı zamanda olayları ne zaman olduğuna göre de kategorilendirir. Kedilerde muhtemelen böyle bir durum söz konusu değildir. Kedilerin zaman algısının nasıl işlediğini bilmesek de, kısa süreleri algılamakta uzun süreleri algılamaktan daha başarılı olduklarını biliyoruz. Kediler dört saniyelik bir sesi beş saniyelik bir sesten ayırt edecek veya ödül almaları için bunun gerektiğini anladıklarında bir uyarıya verecekleri tepki-

yi birkaç saniye geciktirecek şekilde eğitilebilir.[4] Ancak kediler daha uzun süreleri ayırt etmekte zorlanır. Algıları muhtemelen işleyen hafızalarının sağladığı birkaç saniye ile sınırlıdır. Kedilerin insanlar gibi kendiliğinden anılarını hatırlayıp bu olayların birkaç hafta ya da ay değil de birkaç gün önce yaşandığını algılayabildiklerine dair herhangi bir kanıtımız yoktur.

Kedilerin günlük hayatlarının ritmine dair belli bir algısı bulunur. Her gün gün ışığıyla beraber başa dönen özgür bir hayat ritmi olan kediler günün hangi saatinde olduklarını anlamak için çevrelerindeki başka ipuçlarından da yararlanır. Bunların bazıları güneşin doğuşu ve batışı gibi doğal olaylarken, bazıları da sahiplerinin onları her gün yaklaşık aynı saatlerde beslemesi gibi öğrenilmiş davranışlardır. Yine de kediler bizim gibi geçen zaman hakkında düşünmemektedir.

Bir kedi görerek, koklayarak veya duyarak çevresinde neyin ne olduğunu anladıktan sonra, bir sonraki adımının ne olacağına karar vermelidir. Eğer hayatının tehlikede olduğunu düşünüyorsa bir kedi önce harekete geçmeli ve ardından düşünmelidir. Örneğin yüksek bir ses duyup korktuğunda, hazır bekleyen koordineli refleksleriyle anında harekete geçmeye hazırlanır. Gerekirse koşmaya hazır bir şekilde eğilir. Gözleri etrafta odaklanacak bir şey ararken gözbebekleri küçülür. Etrafta odaklanacak bir şey olmasa bile muhtemelen bu davranışın amacı eğer tehdit unsuru yakınlardaysa bunu hemen tanımlayabilmektir. Eğer tehdit unsuru daha uzaktaysa, bunun ne olduğunu tanımlamak o kadar acil olmayacaktır.

Bir kedinin gösterdiği diğer tüm tepkiler zamanla kedinin deneyimi arttıkça değişir. Ani refleksler bile, örneğin söz konusu ses sık sık tekrarlanırsa giderek azalır ve tamamen kaybolabilir.

---

4) Kedilerin ayrım becerileriyle ilgili daha fazla ayrıntı için: John W. S. Bradshaw, Rachel A. Casey ve Sarah L. Brown, *The Behaviour of the Domestic Cat*, 2. baskı (Wallingford: CAB International, 20i2), 3. bölüm.

Bu alışma sürecinde, ilk başta kediyi heyecanlandıran bir şey giderek bu özelliğini kaybederek sonuçta kedide hiçbir tepki yaratmamaya başlar.

Örneğin, kedilerin oyuncaklardan kısa sürede "sıkılması" meşhurdur. Bu davranış beni meraklandırdığından, 1992 yılında kedilerin nesnelerle oynamasının altında yatan nedenleri ortaya çıkarmak için Southampton Üniversitesinde bir araştırma projesi başlattım. Kediler gerçekten oyuncaklarıyla, bir çocuk gibi yalnızca eğlenmek için mi "oynar", yoksa amaçları daha mı "ciddidir"? Kedilerin oyuncaklarla oynama yöntemleri avlarına saldırma yöntemlerine oldukça benzemektedir. Bu nedenle araştırmamızı, kedilerin bu davranışlarının muhtemelen avcılık içgüdüleriyle bağlantılı olduğu varsayımı ile tasarladık. Öğrencim Sarah Hall ve ben, araştırmamızın sonunda bu sıkıntı görüntüsünün altında yatan nedeninin alışma olduğunu ortaya koyduk. Kedilere fare boyutlarında, ipe bağlı, tüylü yastıklar verdiğimizde ilk başta bunlara gerçek fareler gibi davranıp bir süre yoğun bir şekilde oynadı. Ancak birçok kedi birkaç dakika içinde bu oyuncaklarla oynamayı bıraktı. Oyuncakları önlerinden alıp bir süre sonra yeniden verdiğimizde kedilerin çoğu yeniden oynamaya başlasa da, ilk seferki kadar heyecanlı değillerdi ve bu oyun daha kısa sürdü. Ancak oyuncakla üçüncü sefer karşılaştıklarında kedilerin çoğu oynamaya başlamadı bile. Oyuncaktan "sıkılmış" oldukları açıktı.

Eğer bu oyuncak yerine biraz farklı bir oyuncak verirsek (örneğin oyuncağın rengini, kedilerin renk algısı bizimkinden farklı olduğundan, beyaz yerine siyah yaparsak, ya da dokusunu veya kokusunu değiştirirsek), kedilerin neredeyse tümü yeniden oynamaya başlıyordu. Buradan, oyundan değil oyuncaktan sıkıldıklarını görebiliriz. Aslında, sürekli aynı oyuncakla karşılaşmanın verdiği sıkıntı, oyun oynama isteklerini arttırmıştı. Eğer ilk oyuncakla son oynamaları ile yeni oyuncağın onlara verilmesi arasındaki süre beş dakikadan fazlaysa,

ikinci oyuncağa ilkinden de büyük bir hevesle saldırıyordu.5

Bir oyuncakla oynamanın kedileri neden bu kadar sıkıntıya sokacağını anlamak için, kedileri herhangi bir oyuncakla oynamaya neyin ittiği üzerine düşündük. Kedi yavruları bazen oyuncaklarla başka yavrularla oynuyormuş gibi oynasa da, yetişkin kediler oyuncaklarına mutlaka avları gibi davranır, sanki karşılarında bir far ya da sıçan varmış gibi oyuncakları kovalar, onların üzerlerine atlar, onları ısırır ve geveler. Kedilerin oyuncaklara avları gibi davrandığı fikrinin doğruluğunu test etmek için kedilere farklı farklı oyuncaklar vererek hangilerini tercih ettiklerini anlamaya çalıştık.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, kedilerin, tüylü, çok bacaklı, fare boyutundaki oyuncakları, örneğin oyuncak örümcekleri tercih ettiğini gördük. Hayatında hiç avlanmamış ev kedilerinin bile bu eğilimi göstermesi, bunların kedilerin beyninde işli olduğuna işaret etmektedir. Kediler tüylerle kaplı sıçan boyutundaki oyuncaklarla, fare boyutundaki oyuncaklarla olduğundan farklı bir şekilde oynamıştır. Kedilerin çoğu sıçan boyutundaki oyuncakları ön bacaklarıyla tutup ısırmak yerine, avlanırken gerçek sıçanlara yaptıkları gibi biraz uzakta durup tırmalamaya başlamıştır. Gözlemlediğimiz kediler oyuncaklarını gerçek hayvanlar gibi görmekteydi ve anlaşılan, oyuncakların boyutları, dokuları ve bizim ipi seçerek yarattığımız hareketler gibi faktörler avcılık içgüdülerini harekete geçiriyordu.

Daha sonra bir kedinin açlık durumunun avlanma ve oyuncaklarla oynama davranışları üzerinde benzer etkileri olup olmadığını inceledik. Kediler oyuncaklarla, birçok insanın dü-

---

5) Sarah L. Hall, John W. S. Bradshaw ve Ian Robinson, 'Object Play in Adult Domestic Cats: The Roles of Habituation and Disinhibition', *Applied Animal Behaviour Science* 79 (2002): 263-71. Sıçanlarla laboratuvarda yapılan oyuncağa alışma deneyleri göz önüne alındığında, kedilerin oyuncaklara alışma süresi saniyeler değil dakikalarla ölçüldüğünden, son derece uzundur. Daha sonra bu durumun köpekler için de geçerli olduğunu gördük.

şündüğü gibi yalnızca eğlence için oynuyorsa, o zaman aç kaldıklarında zihinleri yiyecek bir şeyler bulmaya odaklanacağından oyun oynamaya o kadar hevesli olmamaları beklenir. Ancak, avlanan bir kedi acıktıkça daha da büyük bir hevesle avlanmaya başlayacak ve daha büyük avların peşinden koşmaya başlayacaktır. Kedilere oyuncaklarını verdiğimizde beklentilerin tam aksinin gerçekleştiğini gördük. Eğer gün içinde yedikleri ilk öğün geciktirilmişse, kediler fare boyutundaki oyuncakla daha büyük bir hevesle oynuyor, örneğin onu daha sık ısırıyordu. Dahası, daha önce sıçan boyutundaki oyuncakla oynamayı reddetmiş olan kediler artık ona saldırmaya da hazır durumdaydı.[6] Bu durum bizi yetişkin kedilerin oyuncaklarla oynarken avlanmakta olduklarını düşündüklerine ikna etti.

Kediler avlanmaktan kolayca "sıkılmadıklarından", oyuncaklarla oynamayı neden bu kadar çabuk bıraktıkları konusunda hâlâ kafamız karışıktı. Birçok kedi satılan kedi oyuncaklarından ve bizim deneylerimiz için yaptığımız oyuncaklar gibi oyuncaklardan kısa sürede "sıkılıyor" gibi görünüyordu. Kedilerin ilgisini uzun süre üzerinde tutmayı başaran oyuncakların ortak özelliği, hepsinin deney esnasında parçalanmaya başlamış olmasıydı.[7] Kedi tarafından oradan oraya savrulurken dikişleri patlayan oyuncakların olduğu deneyleri bitirmemiz gerekse de, kediler bu oyuncaklardan vazgeçip onları teslim etmeye hiç de istekli değildi. Daha sonra, oyuncak değiştirme deneylerimizin bir yönünün, oyuncağın parçalandığı durumlar için de geçerli olduğunu fark ettik.

Oyuncağı alıp yerine çok küçük farklılıkları olan başka bir tanesini koyduğumuzda kedinin duyuları ona oyuncağın de-

6) Sarah L. Hall ve John W. S. Bradshaw, 'The Influence of Hunger on Object Play by Adult Domestic Cats', *Applied Animal Behaviour Science* 58 (1998): 143-5°.

7) Kedi oyuncaklarının parçalanmayacak şekilde tasarlanmış olmasının oldukça geçerli bir nedeni vardır. Zaman zaman bir oyuncak parçası bir kedinin boğazına kaçabilir veya bağırsaklarında takılı kalabilir.

ğiştiği sinyalini veriyordu. Kedinin bu değişime kendi kendine neden olmamış olmasının bir önemi yok gibiydi. Burada önemli olan bir değişiklik olmuş olmasıydı.

Bu nedenle, yalnızca kedilerin oynarken avlandıklarını düşündüğü sonucuna değil, aynı zamanda oynarken de avlanırken de davranışlarının aynı dört mekanizma tarafından kontrol edildiği sonucuna vardık. Bu mekanizmalardan biri açlıktır. Bir kedi açken oyuncaklarla oynamaya da, avını yakalayıp öldürmeye de daha büyük eğilim gösterir.[8] İkincisi ise görsel faktörlerle ve muhtemelen avın kokusu ve sesi gibi faktörlerle tetiklenir. Tüy ve bacaklar gibi bazı belirgin özellikler muhtemelen kedi tarafından içgüdüsel olarak av hayvanı olarak algılanmaktadır. Üçüncü mekanizma muhtemelen avın veya oyuncağın boyutundan etkilenmektedir. Bir fareye saldırmak kedi için bir sıçana saldırmaktan daha az risklidir. Bu nedenle kediler sıçanlara çok daha dikkatli yaklaşır. Aynı şekilde kediler büyük oyuncaklara küçüklerinden çok daha dikkatli, sanki kendisini savunabilirmiş gibi yaklaşır. Aslında kısa sürede oyuncakların onlara karşılık veremeyeceğini öğrenmeleri gerekiyormuş gibi dursa da birçok kedi bunu öğrenmez. Dördüncü mekanizma ise kedinin sıkıntısının nedenidir. Tüm ısırıkları ve tırmalamaları hedefi üzerinde herhangi bir etki göstermediğinden, kedi ya bunun yenecek bir şey olmadığı, ya da öyleyse bile, yakalanmasının çok zor olduğunu gösterir. Bir oyuncak parçalanmaya başladığında ya da ilk deneyimimizde olduğu gibi önünden alınıp farklı bir şekilde geri geldiğinde, bu bir avın öldürülmesinin ilk aşamalarını hatırlattığından kediyi devam etmesi yolunda cesaretlendirir.

Genel olarak, kedilerin avlanma taktiklerinin büyük çoğunluğu, özellikle büyük av hayvanları tarafından zarar görme

8) Kediler aç olsalar da olmasalar da avlanır; ancak aç olduklarında avlarını öldürme olasılıkları daha yüksektir. (Bkz. 10. Bölüm)

korkusu gibi duygularla şekillenen basit reflekslerle ve kedinin yalnızca burada yiyecek bir şeyler elde etme ihtimali varsa bir avla oynamayı sürdürmesini garantileyen alışma süreci ile açıklanabilir. Ancak, bunlar avlanma davranışlarının yalnızca basit yapı taşlarıdır. Kediler kuşkusuz avlanma davranışlarını pratik yaparak ve çeşitli becerilerini en iyi şekilde kullanmayı öğrenerek geliştirir.

Alışkanlık kedilerin davranışlarındaki kısa süreli değişimleri açıklayabilir; ancak etkileri birkaç dakika ile sınırlıdır. Daha uzun sürelere yayılan, daha kalıcı davranış değişiklikleri için farklı açıklamalar bulmak gereklidir. Bunlar çoğunlukla öğrenmeye ve hafızaya dayanır.

Köpekleri eğitmek çok daha kolay olsa da kediler de yaklaşık aynı şekilde öğrenir. İki tür arasındaki bu farkın altında iki faktör yatmaktadır. Öncelikle, köpeklerin aksine kediler için insanlardan şefkat görmek kendi başına yeterli değildir. Bu nedenle kedileri eğitmek için yiyecek gibi başka bir ödül kullanmak gerekir. İkinci olarak, köpekler içgüdüsel olarak bizim yararlı bir hale getirebileceğimiz şekillerde davranır. Örneğin, bir çoban köpeğinin sergilediği gütme davranışı, atası olan kurdun avlanma davranışlarından gelmektedir. Kedilerin doğal davranışları ise, kedi eğlencemiz dışında başka alanlarda bize yararlı olabilecek pek fazla şey içermemektedir. Kedilerin avlanma becerilerinden çok uzun zamandır yararlandığımız açıktır. Öte yandan genellikle bunu kedileri kendi haline bırakarak yaparız. Kedi bu şekilde biz istesek de istemesek de tahıl ambarlarımızı işgal eden fareleri arayıp bulacaktır. Öte yandan köpekler, çok daha büyük avların ortak çaba ile yakalanması konusunda uzmanlaşmıştır. Kendi başlarına bırakıldığında ayak bağı olur ve yalnızca eğitildiğinde bir işe yarar. Bize ihtiyaç duyduklarında dikkatlerini belli bir ava yönlendirme sorumluluğunu da üzerimize alırız.

Kedilerin öğrendiklerinin çoğu klasik ve işlemsel koşullan-

ma adı verilen iki temel mantık sürecine dayalıdır. Bu süreçlerin ikisinde de kedinin kafasında yeni bağlantılar ortaya çıkar. Klasik koşullanma sürecinde söz konusu olan birbirine yakın zamanda ortaya çıkan iki olay, ikincisi ise kedinin yaptığı veya yapmadığı bir davranış sonucunda ortaya çıkan olumlu (örneğin bir ödül) ya da bir ceza gibi olumsuz bir sonuçtur. Kedilerin insanların nasıl davrandığı ve onlarla nasıl iletişim kurulması gerektiğiyle ilgili neredeyse hiç içgüdüsel bir anlayışı olmadığından, bizimle olan tüm ilişkileri bu öğrenme süreçleri üzerine kuruludur.

Klasik koşullanma Pavlov koşullanması olarak da bilinir. Ivan Pavlov, 1890'lı yıllarda bu öğrenme biçiminin köpeklerde nasıl gerçekleştiğini inceleyen ilk bilim adamıydı. Onun ortaya çıkardığı prensipler aynı şekilde kediler için de geçerlidir.[9] Yemek kokusu alan aç bir kedi içgüdüsel olarak bu yiyeceği arayıp bularak yiyecektir. Bir yaban kedisi için yiyecekler, başarılı bir avın sonucudur. Bir ev kedisinin sahibi ise süpermarkete gidip gereken yiyecekleri alarak kedi için bu davranışı gereksiz hale getirmiştir. Kedilerin onlar avlanmaya çıkmadan yiyeceğin kendiliğinden ortaya çıkabileceğini öğrenmeleri gerekmez. Vahşi doğada anneleri onlara yemek getirirken yaşadıkları tam olarak da budur.

Ancak, klasik koşullanma sayesinde, örneğin açılan bir kutu sesinden yiyeceğin gelmek üzere olduğunu anlamayı öğrenir. Psikologlar, kedi sahibinin kedinin kafasında, yiyecek kokusu gibi şartsız (içgüdüsel) bir uyarı ile bağlantılı hale gelen bu davranışına şartlı uyarıcı adını verir. Kedinin evrim sürecinde onun bir konserve açacağının sesine içgüdüsel cevap vermesine neden olacak herhangi bir gelişme olmamıştır. Bu bağlantıyı kurmayı her birey kendi kendine öğrenmek duru-

9) Son derece farklı bir bakış açısı için Eddie Izzard'in "Pavlov'un Kedisi" rutinine bakin. tinyurl.com/dce6lb.

mundadır. Elbette bu öğrenmesi pek zor bir şey değildir. Dahası altında yatan süreç de o kadar karmaşık değildir. Bilim insanları benzer davranışların arılar ve tırtıllarda bile görüldüğünü ortaya koymuştur. Yine de, klasik koşullanma kedilerin etraflarındaki dünyanın nasıl şekillendiğini, hangi kısımlarının önceden kestirilebilir süreçler halinde işlediğini ve hangilerinde bu kuralların geçerli olmadığını öğrenmelerinin temel yoludur.

Bunun sonucunda gelişen koşullanmamış tepkinin yiyecek gibi bir "ödül" olması gerekmez. Aslında, nahoş veya acı verici bir şeyden kaçınıldığı durumlarda öğrenme çok daha çabuk gerçekleşir. Bir kedi başka bir kedinin saldırısına uğradığında, daha iri olan kedi korku ve belki de acı hissi duyarak içgüdüsel olarak kaçmaya çalışacaktır. Aynı zamanda saldırganın dış görünüşünü de hatırlayacak ve muhtemelen kafasında saldırı esnasında duyduğu nahoş hislerle ilişkilendirecektir.[10] Böylelikle bu kediyi ikinci defa gördüğünde henüz herhangi bir saldırı gerçekleşmeden korku duymaya başlayacak ve ilk seferinde olduğu gibi beklemeden bu sefer hemen kaçacaktır. Ancak, kediler gibi görece olarak daha karmaşık olan hayvanlar daha esnek tepkiler verebilir. Durum benzer olduğundan ilk seferki tepkiyi verecekleri kesin değildir. Bu nedenle örneğin bu kedi hemen kaçmak yerine, daha önce kaçarsa kovalanma ihtimali olduğunu öğrendiğinden, fark edilmemek umuduyla donup kalabilir.

Bu basit öğrenme yönteminin çok önemli bir sorunu vardır. Kedinin birbirine bağladığı olayların ya kesinlikle aynı anda ya da en fazla bir iki saniye içinde gerçekleşmiş olması gerekir. Bir kedinin, eve ölü bir fare getirip yere atmak gibi, sahibinin hoşuna gitmeyen bir davranışta bulunduğunu varsaya-

10) Psikologlar acıyı genelde bir duygudan çok bir his olarak sınıflandırır. Ancak hem hislerin hem de duyguların hayvanların dünya hakkında yeni şeyler öğrenmesinde rol oynadığı kesindir.

lım. Kedinin sahibi birkaç dakika sonra fareyi bulup kediye bağırmaya başlayacaktır. Bu durumda klasik koşullanma bu iki olayı birbirine bağlamayacaktır. Kedinin kafasında birinin ona bağırmasından kaynaklanan hoşnutsuzluk bundan hemen önce gelen olaya, muhtemelen sahibinin odaya girmesine bağlanacaktır.

Bu kuralın tek bir istisnası vardır. Eğer bir kedi kendisini hasta hissetmesine neden olan bir şey yerse, bundan sonra aynı tada sahip yiyeceklerden kaçınacaktır. Dahası, böyle bir bağlantı kurmak için tek bir deneyim yaşaması yeterli olacaktır. Bu durum hem kedinin dersini alma hızı hem de duyuların algıladığı yemek kokusu ile midedeki sorunun hissedilmesi arasında geçen sürenin uzunluğu açısından klasik koşullanmadan farklıdır. Elbette bir kedinin kendisini öldürebilecek davranışlardan kaçınması onun yararına olacaktır. Bu da neden bu dersi bu kadar hızlı aldığını açıklar. Aynı şekilde, kedinin hastalık hissini aynı anda olan bir şeyle ilişkilendirmesinin de bir anlamı olmayacaktır. Sorunu yaratan yiyecek bundan dakikalar, hatta saatler önce yenmiş olabilir. Yine de bu durum klasik koşullanmanın bir örneğidir; ancak diğer zamanlardan farklı olarak zaman dilimi hem daha uzun hem de daha belirgindir. Buna göre kedi hasta hissetmeden önce en son yediği yiyecekle doğrudan bağlantı kurmakta ve yemeği yediği odanın diğer özelliklerini tamamen yok saymaktadır. Elbette mide bulantısı hissi kedinin yediği herhangi bir şeyle alakası olmayan bir enfeksiyondan da kaynaklanabilir. Bu nedenle zaman zaman bu mekanizma beklenmedik sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin bir virüsten etkilenen bir kedi, bu durumu hatalı olarak hastalanmadan önce yediği son yemeğe bağladığından hiçbir zararı olmayan normal yiyeceklerden yemekten vazgeçebilmektedir.

Kediler aynı zamanda, açık bir ödül ya da ceza olmayan durumlarda da kendiliklerinden bir şeyler öğrenebilir. Bu, zihin-

lerinde çevrelerinin bir haritasını çıkarırken özellikle yararlı olmaktadır. Bir kedi, her gün önünden geçtiği belirli bir çalılığın kendine has bir kokusu olduğunu öğrenecektir. Eğer daha sonra başka bir yerde aynı çalılıktan görürse bunun da diğeriyle aynı kokuyu yaymasını bekleyecektir. Durumun böyle olmadığı ortaya çıkarsa, örneğin başka bir hayvan çalılığın üzerine kokusunu bırakmışsa, kedi bu çalılığı özel bir dikkatle inceleyecektir. Bu tarz sessiz öğrenme durumları klasik Pavlov usulü öğrenme ile açıklanabilir. Yani kedi kendiliğinden, edindiği yeni bilginin bir ödül olduğunu düşünmektedir. Başka bir deyişle kediler keşiflerinden zevk almak üzere programlanmıştır. Yoksa keşiflerinden herhangi bir şey öğrenmezlerdi.

Bu şekilde kedilerin, onlar için muhtemelen son derece yapay bir dünya olan ev içi gibi bir ortamda rahatlaması mümkün olmaktadır. Evcil kediler, etraflarındaki her şeyin nasıl göründüğü, ne ses çıkardığı ve nasıl koktuğu arasında bağlantı kurmayı başardığında mutlu olur.

Bu da kedilerin her türlü değişikliğe neden bu kadar önem verdiğini açıklar. Bir mobilyayı odanın diğer ucuna taşıdığınızda, odadaki eşyalar arasında kurduğu bağlantı bozulan kediniz, yeniden rahatlamadan önce gidip bu eşyayı yeni yerinde uzun uzun inceleme ihtiyacı hissedecektir. Böyle değişimlerle baş edebilmek için, kediniz artık geçerli olmayan bağlantıları kurmayı bırakmayı da öğrenebilir.

Tüm hayvanların diğer hayvanlardan daha iyi kurduğu bazı bağlantılar vardır. Evrim sürecinde doğalarında vazgeçilmesi zor bazı tepki mekanizmaları gelişmiştir. Kediler için bunlardan biri, tiz seslerin olası avlarından çıkma olasılığıdır. İki Macar bilim insanı, yaptıkları bir deney çerçevesinde iki sıçana, ne zaman bir koridorun öbür ucunda bulunan hoparlörden tiz bir ses çıksa, koridorun diğer ucunda, yaklaşık 2,5 metre ilerde bir yiyecek parçası belireceğini öğretmişlerdi. Sıçanlar hemen hoparlörün oradan yiyeceğin yanına koşmazlar-

sa bu yiyecek parçası ortadan kayboluyordu. Sıçanlar bunu çabuk ve istikrarlı bir şekilde öğrendi. Bir süre sonra oturdukları yerde sesin gelmesini beklemeye başlar oldu. Ses geldiğinde ise ikisi de hemen doğru yöne doğru koşuyordu. Deneyi yapanları şaşırtan ise, kedilerin aynı şeyi çok daha uzun sürede öğrenmesi oldu. Aynı duruma sokulan kedilerin istikrarlı bir şekilde doğru yöne gitmeyi öğrenmeleri için aynı senaryonun yüzden fazla kez tekrarlanması gerekiyordu. Ses çıktığında odada yemek belireceğini öğrenmeleri kısa sürdü; ancak neredeyse he seferinde yiyeceğin olduğu tarafa değil, sesin geldiği tarafa doğru koşuyorlardı. Öğrenme sürecinde bazı kedilerin kafası o kadar çok karıştı ki, yiyeceğe zamanında erişseler bile yemeği reddetmeye başladı. Durumu tamamen öğrendiklerinde bile, yiyeceğe yönelmeden önce durup sesin geldiği yöne göz atmaktan vazgeçmediler. Sıçanlar bunu yapmayı daha deneyin en başlarındayken bırakmıştı.[11]

Kedilerle ve sıçanlarla alınan bu sonuçlar sıçanların kedilerden daha zeki olduğu anlamına gelmemektedir. Buradaki durum daha çok, aç bir kedi için tiz sesleri duymazdan gelmenin çok zor olmasıdır. Sıçanlar için tiz sesler, kediler için konserve açacağının olduğu gibi, rastgele, öğrenilmiş bir ipucuydu. Bu sesin bir anlam ifade etmesinin tek nedeni ardından yiyeceğin belirmesidir. Kediler için ise bu ses içgüdüsel olarak "Yiyecek muhtemelen bu tarafta" anlamına geldiğinden onlar için bunu duymazdan gelmek çok daha zordu.

Diğer hayvanlar gibi kediler de, belli bir durum her ortaya çıktığında belli bir tepki vermeyi öğrenebilir. Birçok hayvanın öğrendiği birçok şeyde rolü olan bu eğitim yöntemine işlemsel koşullanma adı verilir. Yaygın olarak bilindiğinin aksine

11) Endre Grastyan ve Lajos Vereczkei, 'Effects of Spatial Separation of the Conditioned Signal from the Reinforcement: A Demonstration of the Conditioned Character of the Orienting Response or the Orientational Character of Conditioning', *Behavioural Biology* 10 (1974): 121-46.

kediler eğitilebilir. Ancak televizyon ya da sinema için kedi eğiten birkaç kişi dışında çok az insan buna zahmet etmektedir. Kedi eğitmenin köpek eğitmekten daha zor olmasının en azından üç sebebi vardır. Öncelikle kendiliğinden gösterdikleri davranışlar köpeklerinki kadar çeşitli olmadığından üzerinde çalışılabilecek hammadde daha azdır. Herhangi bir hayvanı normal olarak asla yapmayacakları bir şeyi yapmak için eğitmek oldukça zordur. Eğitim sürecinin birçoğu hayvanın hayatı boyunca asla yapmayacağı bir davranışı göstermesine değil, doğal bir davranışını göstermesini tetikleyen faktörlerin değiştirilmesine odaklanır. İkinci ve belki de en önemli neden ise kedilerin doğal olarak insanlara köpeklerin gösterdiğinden daha az dikkat göstermesidir. Evcil köpekler, insanların köpeklerden beklediği her şey insan davranışlarını kestirebilen köpeklere büyük avantaj sağladığından, insanları son derece iyi gözlemleyebilecek şekilde evirilmiştir. Kediler, kendilerine parmakla gösterilerek verilen yönergeleri izlemekte şaşırtıcı derece başarılı olsa da, çözemeyeceği bir sorunla karşılaştığında yardım etmesi için sahibine bakmazken, bu köpeklerin hemen yaptığı bir şeydir.[12] Üçüncü olarak da, sahiplerinin basit bir dokunuşu köpekler için son derece büyük bir ödülken, bu çok az kedi için geçerlidir. Profesyonel kedi eğitmenlerinin ödül olarak genelde yiyecek maddeleri kullanmaları gerekir. Bu eğitmenler aynı zamanda kendi başlarına bir anlamı olmasa da yiyecek geleceğini haber verdiği için anlam kazanan ikincil ödüller de kullanır. Günümüzde kedi sahipleri de clicker adı verilen, ses çıkaran özel cihazlar gibi aletlerin yardımıyla aynı şeyi hedeflemektedir (bkz. Sesle Eğitim).

12) Âdam Miklösi, Peter Pongracz, Gabrieüa Lakatos, József Topal ve Vilmos Csanyi, 'A Comparative Study of the Use of Visual Communicative Signals in Interactions between Dogs (Canis familiaris) and Humans and Cats (Felis catus) and Humans', *Journal of Comparative Psychology* 119 (2005): 179-86; bkz. www.mtapi.hu/userdirs/26/Publika ciok_Topal/Miklosietal2005JCP.pdf.

SESLE EĞİTİM

Köpekler hariç birçok hayvanda olduğu gibi kediler de yalnızca yiyecek ile ödüllendirilerek eğitilebilir. Ne var ki, kediyi, istenilen davranışı göstermesi için tam olarak doğru zamanda ödüllendirmek oldukça zor olabilir. Dahası, eğitmenin elinde "saklı" tuttuğu yiyeceğin kokusu kedinin dikkatini dağıtarak onu öğrenmesi gereken davranışa odaklanmaktan alıkoyabilir. Kediler, ikincil bir ödül, yiyeceğin yolda olduğunu, bu durumda yaptıkları hareketin beklentileri karşıladığını gösteren başka bir sinyal kullanılması durumunda çok daha kolayca eğitilebilir.

Teknik olarak herhangi bir şey ikincil ödül olarak kullanılabilecek olsa da, pratikte, belirgin bir şekilde ayırt edilebilen sesler kullanmak çok daha kolay ve mantıklıdır. Bunun nedeni hem zamanlamalarının tam olarak ayarlanabilmesi, hem de kedinin, biraz uzakta ve başka bir yöne bakıyor olsa da sinyali algılamaktan kaçınamayacak olmasıdır. Hayvan eğitmenleri bu işi için düdük kullanırlar. Ancak bugünlerde en çok tercih edilen, plastik bir kutunun içine yerleştirilmiş ve üzerine basılınca kendine has bir klik sesi çıkaran gergin bir metalden oluşan, clicker adlı bir alettir.

Bir kediyi clicker ile eğitme

Kedilerin, kendileri için hiçbir anlamı olmayan clicker sesini sevmeleri için klasik koşullanma ile eğitilmeleri gerekir. Bu da, kedi açken en sevdiği birkaç yiyeceği, her birini tek tek ona sunmadan önce clicker sesi çıkararak teker teker vermek suretiyle yapılır. (Bazı kediler metal seslerine karşı aşırı hassastır. Bu durumda ya clickerı kediden uzak tutun, ya da farklı bir uyarı yöntemi seçin.) Birkaç seferden sonra, clickerın sesi kedinin aklında olumlu bir şeye bağlanacak ve yavaş yavaş kendi başına da hoşuna gitmeye başlayacaktır.

Bundan sonra clickerın sesi başka davranışları ödüllendirmek için de kullanılmaya başlanabilir. Örneğin birçok kedi, önce dönüp yaklaşmaya başladığında clickerı kullanarak, daha yavaş yavaş kedi yalnızca eğitimcinin ayaklarına dek geldiğinde sesi çıkarmaya başlayarak, her çağrıldıklarında istikrarlı olarak cevap verecek şekilde eğitilebilir. Klik sesi bir ödül olarak belirlendikten sonra her seferinde ardından yiyecek belirmesi gerekmez. Ancak eğer kedi sesi üst üste, ortaya hiçbir yiyecek çıkmadan duymaya başlarsa kurduğu bağlantı yavaş yavaş kaybolabilir. Bu nedenle bağı korumak için, kedi sesle bağlantıyı kuramayacak kadar uzakta olacağından yiyecekle ödüllendirilemeyecek çağırma egzersizlerinin yanında zaman zaman ilk baştaki sesle ödül bağını kurma egzersizlerini de yapmak gerekir.

Kedilerin clicker ile nasıl eğitileceğini öğrenmek için şu adresi kullanabilirsiniz:www.humaneso ciety.org/news/magazines/2011/05-06/it _all_clicks_togetherJoin.html.

Kediler, normal davranışlarını bu davranışı göstereceği normal durumlar dışında kullanacak şekilde eğitilebilir. Şekillendirme olarak bilinen süreçte, kedi öncelikle eğitmeninin işaretinin ardından gösterdiği, istenilen sonuca az çok yaklaşan her davranış için ödüllendirilir. Giderek istenilen sonuca en çok yaklaşan davranışlar, daha sonra ise yalnızca tam olarak istenilen tepki ödüllendirilmeye başlanır. Basit bir örnek vermek gerekirse, birçok kedi, son derece mantıklı bir şekilde, etrafından dolanabilecekleri bir engelin üzerinden atlamayacaktır. Bir kedinin komut üzerine atlaması için, eğitimci kediyi önce

yerdeki bir sopanın üzerinden geçtiği için, daha sonra sopa biraz yüksekte dururken ayaklarını kaldırıp üzerinden aşırdığı için ödüllendirir. Daha sonra eğitimci sopayı daha da yukarı kaldırır ve kediyi yalnızca eğer sopanın üzerinden atlarsa ödüllendirmeye başlar.

Alışkanlık oluşturulduktan sonra, eğitimciler bunu, bazı başarılı performansları ödüllendirip diğerlerini ödülsüz bırakarak daha da güçlendirebilirler. Bu insanlara biraz garip gelebilir ama genelde hayvanlar, bir davranışlarının sonucu garanti değil de hafifçe kestirilemez olduğunda daha iyi odaklanır. İnsanlar da bazı durumlarda benzer davranışlar gösterir. Bu durum kumar makinelerinde oldukça etkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Daha karmaşık numaralar ve "performanslar" genellikle adım adım öğretilerek kedinin kafasında zincirleme ile birbirine bağlanır. Bir zinciri bir araya getirmenin en kolay yolu en son halka olan davranış ve onun ödülüyle başlayarak geriye doğru önceki adımları eklemektir. Örneğin, bir kediye dönüp birine el sıkışmak için patisini uzatması öğretilirken önce pati uzatma davranışı iyice öğretildikten sonra geriye doğru gidilerek dönme hareketi buna eklenir. İlk davranışı önce öğretmek daha mantıklı gibi görünse de, kediler dâhil birçok hayvan için bu çok daha zordur. Bu durum uzun süreli düşünme becerilerinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

İşlemsel koşullanma yalnızca özel eğitim durumlarına has bir şey değildir. Kediler bulundukları çevrede nasıl davranmaları gerektiğini de bu şekilde öğrenir. Henüz apartman dairelerinde yaşayacak şekilde evrimleşmemiş, içgüdüsel davranışları açık havada avlanmak olan bu hayvanların ev içinde yaşamaya alışabilmesi öğrenme becerilerinin ne seviyede olduğunu göstermektedir. Kediler yalnızca klasik koşullanma ile kurdukları bağlantılar aracılığıyla çevrelerini anlamayı öğrenmekle kalmaz; aynı zamanda istediklerine ulaşmak için etraflarındaki çeşitli eşyaları kullanmayı da öğrenir.

Örneğin, birçok kedi bir kapı koluna doğru atlayıp ön patileriyle asılarak kapı açmayı öğrenir. Bunun benzer "zekice" davranışlar işlemsel koşullanma ile açıklanabilir. Elbette kediler kapı kollarının ve mandallarının doğal olarak bulunduğu bir dünyada evrimleşmemiştir. Bu durumda bu davranışlarının başarıya ulaşmış en son versiyonu doğal bir sürecin sonu olamaz. Ancak muhtemelen başlangıcı, kedilerin doğal hayatlarında bir engeli aşmak için gösterdikleri başka bir davranış olan havaya sıçrayarak alternatif bir yol olup olmadığını görmeye çalışmaktan gelmektedir. Kedi bu amaçla, durduğu yerden sabit bir platform gibi görünen kapı koluna atladığında aynı anda hem kolun hareket ederek kendisinin aşağı düşmesine neden olduğunu, hem de bu hareketin ardından kapının açıldığını görebilir. Bu şekilde kapının diğer tarafındaki odayı keşfe çıkma zevkine erişecektir. Bölgesel hayvanlar olan kediler için yeni bir yer keşfetme şansı kendi başına bir ödüldür. Kedi daha sonra kendi davranışı ile bu ödül arasındaki bağlantıyı hatırlayacaktır. Kapı kolu üzerinde farklı hareketler deneyerek zamanla en mantıklı çözüm olan tek bir bacağını uzatıp kapı kolunu aşağı çekme hareketine ulaşacaktır.

Ev kedileri aynı yöntemleri sahipleri üzerinde uygulamayı da öğrenir. En büyük kedi âşıkları bile kedileri manipülatif olarak tarif etmekte sakınca görmez. Ancak kedilerin manipülatif görülen davranışlarının büyük çoğunluğu işlemsel koşullanmanın bir sonucudur. Sokak kedileri ev kedilerine göre oldukça sessiz hayvanlardır; genel olarak oldukça gürültülü eylemler olan kavga ve kur yapma dışında çok ender olarak birbirlerine miyavlar. Öte yandan miyavlama bir ev kedisinin en iyi bilenen çağrı yöntemidir. Miyavlama daha çok insanlara yönelik bir davranıştır. Bu nedenle evrim sonucu ortaya çıkmış bir sinyalden çok, ödüllendirme ile şekillendirilmiş bir davranış olması ihtimali daha yüksektir.

Ev kedileri, insanlar genellikle pek de iyi gözlemciler olma-

dıklarından miyavlama ihtiyacı duyar.

Kediler, uyanık oldukları her an sürekli çevrelerinde olup biteni takip eder. Oysa biz genellikle gazetelerimize, kitaplarımıza, televizyona veya bilgisayar ekranına kilitleniriz. Ancak olağandışı bir ses duyduğumuzda mutlaka kafamızı kaldırırız. Bu nedenler kediler kısa sürede dikkatimizi çekmek için miyavlamaları gerektiğini öğrenir. Az sayıda kedi için dikkat çekmiş olmak kendi başına bir ödüldür. Ancak miyavlama çoğu zaman kedinin umduğu başka bir şeyi, örneğin yemek kabının doldurulmasını veya bir kapının açılmasını elde etmesi yolunda bir adımdır. Bazı kediler isteklerini daha net hale getirmek için kendi davranışlarını şekillendirir. Bazıları miyavlamalarını belli yerlere saklar. Kapının yanında miyavlama "Dışarı çıkmak istiyorum." anlamına gelirken, kedi mutfağın ortasında miyavladığında ise "Acıktım." demek istemektedir. Başka kediler ise farklı tonlamaların farklı sonuçlar verdiğini fark ederek, kendi kendilerini çeşitli miyavlama tonlarında "eğitir" Bunlar genellikle her kedi için farklıdır ve ancak kedinin sahibi tarafından doğru bir şekilde yorumlanabilir. Bu da bu miyavlamaların evrensel bir kedi-insan dili değil, rastgele, dikkat çekme sonucu öğrenilmiş sesler olduğunu göstermektedir.[13] Yani miyavlamalar ve tonlamalardan oluşan bu gizli dil her kedi ve sahibine özeldir ve dışardan bakan biri için pek bir anlam ifade etmeyecektir.

Klasik ve işlemsel koşullanma kedilerin davranışlarını açıklamanın tek yolu olmasa da genelde en basit yoludur. Yine de kedilerin yalnızca uyaranlara yanıt veren basit bir makineden çok daha fazlası olduğuna şüphe yoktur. Bir kedinin zekâsını algılamak, özellikle de hayvanlarımızın davranışlarını mantık-

13) Nicholas Nicastro ve Michael J. Owren, 'Classification of Domestic Cat (Felis catus) Vocalizations by Naive and Experienced Human Listeners', *Journal of Comparative Psychology* 117 (2003): 44-52.

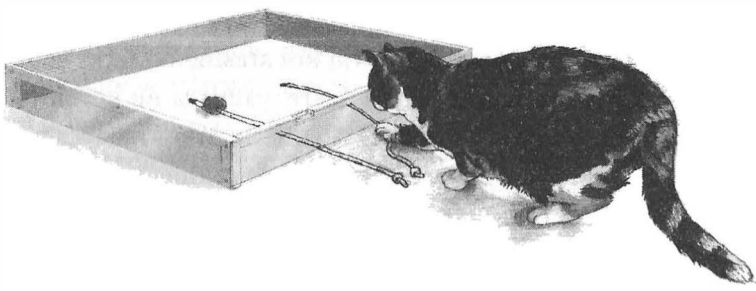
lı düşünme süreçleri ile açıklamaya çalışma eğiliminde olduğumuzdan, oldukça zordur. İlk hayvan psikologları bile bu eğilimin farkındalardı. Edward L. Thorndike, 1898 tarihli *Hayvan Zekâsı* adlı kitabında bu durumu şöyle alaya almıştır:

> Binlerce kedi binlerce sefer oturdukları yerden ne yapacağını bilemez hale miyavlar ama kimse bunun üzerinde düşünmez veya profesör arkadaşına mektup yazmaya kalmaz. Ancak tek bir kedi güya dışarı çıkmak istediğini anlatmak için kapının tokmağını tırmalayıversin, hemen tüm kitaplarda kedi aklının örneği olarak anlatılmaya başlanır.[14]

Aynı zamanda kedilerin zekâsı üzerinde yeterli bilimsel araştırma da bulunmamaktadır. Geçtiğimiz on yılda köpeklerin zihinsel becerileri üzerine birçok yeni araştırma yapılırken, 1960 ve 70'li yıllarda böyle araştırmaların sık sık konusu olan kediler, eğitilmesi daha kolay olan köpekler karşısında bu pozisyonlarını kaybetmiştir.

Yakın zamanda yapılan bazı araştırmalar, kedilerin çevrelerindeki dünyanın işleyişini nasıl algıladıklarına, yani bir değişle fizik ve mühendislik algılarına odaklanmıştır. Kediler çevrelerini yalnızca gözlemledikleri şekilde algılıyormuş gibi görünse de, gördükleri olayları zihinsel imgelere dönüştürme becerileri henüz vahşi hayvanlarken gelişmişti. Bu evrim süreci henüz insanların yarattığı değişimlere adapte olamamıştır. Ben de bunu, kedim Splodge'un her zaman evimin önüne park edilen araçların tamponlarını incelediğini fark ettiğimde birinci elden gözlemle şansına eriştim. Bazen bir tamponu kokladıktan sonra endişeyle etrafa bakınıyordu. Bunun nedeninin, başka bir kedinin, birkaç saat önce, belki de kilometreler ötede arabaya

14) Edward L. Thorndike, *Animal intelligence: An Experimental Study of the Associative Processes in Animals*, 2. bölüm (New York: Columbia University Press, 1898); bkz. tinyurl.com/c4bl6do.

Kediler bir kolun yiyeceği bağlı olduğunu ve diğerinin olmadığını anlamış gibi durmuyor

kendi kokusunu bırakmış olması olduğunu tahmin ettim. Bu davranışı aylarca, her gün göstermeye devam etti. Başka açılardan gayet zeki bir kedi olan Splodge, hiçbir zaman bu kokuların arabanın üzerinde uzak bir yerden gelmiş olabileceği olasılığını göz önüne almadı. Her zaman kokunun mahallemizi istilaya gelmiş yabancı bir kediye ait olduğunu varsaymayı sürdürdü. Doğada koku izleri bırakıldıkları yerde sabit kaldıklarından, bunların bırakıldığı nesnelerin hareket etmiş olabileceğiyle ilgili bir bilinç geliştirmeye gerek olmamıştır.

Kedilerin fizik anlayışıyla ilgili çok fazla araştırma yapılmamıştır. Ancak yakın bir deney bunun son derece basit ve temel düzeyde olduğunu gösteriyor gibi görünmektedir. Bir grup araştırmacı, birkaç ev kedisini, bir ağın altında duran bir yiyecek parçasını, ona bağlı bulunan bir kolu çekerek almayı öğrenecek şekilde eğitti. (Bkz. üstteki resim) Birçoğu, sizin ya da benim gibi insanların hiç düşünmeden göreceği gibi, yiyeceğin iple kola bağlı olduğunu "anlamış" gibi görünerek bunu yapmayı kolayca öğrendi. Ancak, bu durumu basit bir işlemsel koşullanma olarak da açıklayabiliriz - kolu çekersem ödülü yiyecek. Bu durumda kedi için kolu çekme eylemi tamamen rastgele olacaktır. Araştırmacılar, yiyeceğin bağlı bulun-

duğun kolun yanına ikinci bir ip ve kol koyarak kedilerin bu bakış açısını gözler önüne serdi. İki kol arasındaki fark, kedinin de kolayca görmesi gerektiği üzere, yalnızca ilk kolun yiyeceğe bağlı olmasıydı. Deneydeki kedilerin bunu kolayca görebilmesi gerekirdi. Oysa onlar iki kolu da çekmeyi sürdürdü. Hangi kolun yiyeceği ulaşmalarını sağlayacağını anlamış gibi değillerdi. Bu da kediler için önlerindeki kolun, yiyeceği fiziksel olarak bağlı bir şey değil, rastgele alakasız bir nesne olduğunu gösteriyordu.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde ipler birbirinin üzerinden çapraz geçirildiğinde de kediler aynı şekilde başarısız oldu.[15] Bu deneyin bulgularından hareketle, kedilerde, karga ve maymunların aksine alet kullanmayı öğrenecek zihinsel kapasite bulunmadığı söylenebilir.

Bir ip parçasının iki nesneyi fiziksel olarak birbirine bağlayabileceğini anlayamamaları, kedilerin zihninin bizimkinden ne kadar farklı olduğunu gözler önüne serer. İnsanların için bu oldukça açıktır. Dahası bunu fiziksel bağlantının çok daha az belirgin olduğu durumlara da uygulayabiliriz. Örneğin, önümdeki bilgisayar ekranında gördüğüm imleçle elimde tuttuğum fare arasındaki bağlantıyı kurabiliyorum. Kediler ise daha üç nesnenin açıkça birbirine bağlandığı fiziksel bir durumu göremez. Dahası kedilerin böyle davranışlar sergileyememesinin nedeni, bazı insanların şaka yollu söyleyeceği gibi başparmaklarının olmaması değildir.

Ancak kediler aynı zamanda, fırsatçı bir avcıdan beklenecek şekilde oldukça kapsamlı bir üç boyutlu ortam algısına sahip-

15) Emma Whitt, Marie Douglas, Britta Osthaus ve Ian Hocking, 'Domestic Cats (Felis catus) Do Not Show Causal Understanding in a String-Pulling Task', *Animal Cognition* 12 (2009): 739-43. Aynı bilim adamları daha önce kesişen iplerin, kedilerin aksine paralel ip sorununun başarıyla çözmüş olan köpekler de dahil birçok köpeği yanıltığını göstermiştir. Bu durumda köpeklerin fizik anlayışının kedilerden daha iyi olduğu sonucu ortaya çıkıyor gibi görünmektedir.

tir. Muhtemelen iç ortamlarda bunu kullanmalarına gerek yoktur. Onun yerine merkeze kendilerini koyarak yönlerini buna göre ayarlarlar: "Burası sola döndüğüm yer." "Burası sağa döndüğüm yer." "Burası sıçradığım yer." gibi. Ancak dışarıda ve tanıdıkları yerlerde, kediler kestirme yollar kullanır. Bu da daha önceki keşiflerinde bölgenin zihinsel bir haritasını çıkarmış olduklarını gösterir: "En son bir sıçan yakaladığımda önce meşe ağacının yanına gitmiştim; sonra çitin oradan sola dönmüştüm. Bu sefer dümdüz tarlanın içinden gidip çitin de altından geçebilirim. Sıçan deliğinin çitin hemen arkasında olduğunu biliyorum sonuçta. Kediler bu bilgileri olabilecek en avantajlı şekilde kullanmayı da bilir.

Bulundukları yerden görünmeyen bir noktaya varmak için çeşitli yol tercihleri sunulduğunda, bir kedi en kısa yolu seçecektir. Aynı şekilde, insanlarda da olduğu gibi, genel olarak gitmek istedikleri yöne doğru başlayan yolu seçme eğilimindedir. Aslında daha kısa olsa da başka bir yöne doğru başlayan bir yolu tercih etmez.

Kediler, avcılık özelliklerinden dolayı, gözlerinin önünden kaybolan nesnelerin nereye gitmiş olabileceğini kestirme becerisine sahiptir. Hiçbir yaban kedisi, kovaladığı bir fareyi gözden kaybettiği anda sanki fare yeryüzünden silinmiş gibi onu aramayı bırakmayacaktır. Beklendiği üzere kediler avlarının ne yöne doğru ortadan kaybolduğunu hatırlamaktadır. Ancak bu bilgiyi yalnızca birkaç saniyeliğine işlem hafızalarında tutar. Bir kedinin avını uzun dönem hafızasına almak için ona dokunması gerekir. Muhtemelen, bir kedinin son derece hareketli bir avı aynı yerde birkaç saniyeden daha fazla araması ona herhangi bir yarar sağlamayacaktır. Ondan sonra avı ya çoktan kaçmış ya da toprağın altına girmiş olacaktır.

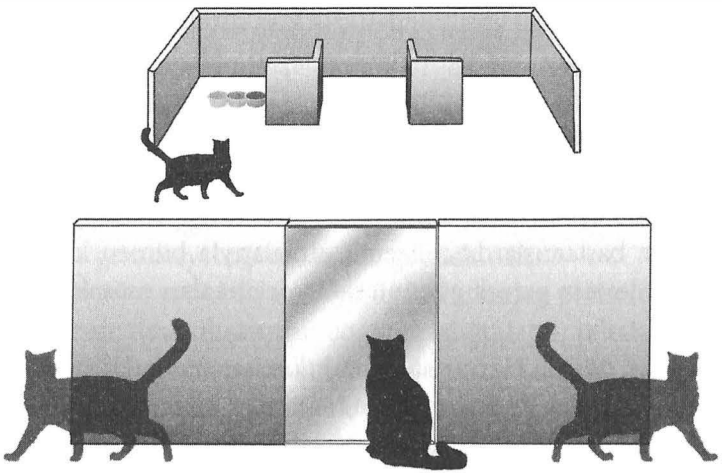
Araştırmacılar yakın zaman önce kedilerin, gözlerini ayırmadan takip etmek ya da sadece gittiği genel yöne doğru gitmektense, bir fareyi en son nerede gördüğünü hatırladığını

göstermiştir. Çizimde gösterilen deneyde, araştırmacılar, bir kedinin, ekrandaki şeffaf bölüm aracılığıyla bir yiyecek parçasının bir ipin ucunda küçük bir engelin arkasına çekildiğini görmesine olanak sağlamışlardır. Daha sonra kedinin deneyin içine girmesine izin verilmiştir. Ancak ekranın geri kalan kısmı opak olduğundan, bu esnada kedi geçici olarak yiyeceği gözden kaybetmiştir. Buna rağmen genellikle yiyeceği bulmak için nereye bakması gerektiği konusunda yanılmamıştır. İlginç bir şekilde deneydeki kedilerin çoğu uzun yolu seçerek deneyin içine "yanlış" taraftan girmişlerse de daha sonra hemen yiyeceği geri almak için doğru tarafa dönmüştür. Bu kedilerin avlanırken sık sık kullandığı bir taktiğe benzerlik göstermektedir. Bir kedi bir fare ya da sıçanı kovalarken, belki de avlarını nereye saklandığını fark etmediğine inandırmak için sıklıkla daha uzun bir yol seçer.[16]

Kedilerin zihinsel becerileri, genel bir mekânsal zekâdan çok, avcılık becerilerine uygun olarak gelişmiştir. Genellikle insan bebeklerinde bu tarz becerilerin gelişimini takip etmek için tasarlanmış testlerde son derece başarısız olurlar. On sekiz ayını doldurmuş birçok çocuk, bir nesne bir kabın içine konur ve bu kap saklanırsa, kap tekrar önlerine geldiğinde nesnenin de hâlâ içinde olduğunu anlayabilir.

Eğer nesnenin de ortadan kaybolduğunu görürlerse, kabın ilk kaybolduğu noktaya bakarlar. Hem kendileri göremeseler de nesnenin hâlâ bir yerlerde olduğunu anlarlar, hem de nerede olabileceğini anlamak için hayal güçlerini kullanırlar. Kediler bunu hiçbir şekilde yapamaz. Bunun nedeni muhtemelen atalarının avlanma sırasında böyle bir durumla karşılaş-

16) Claude Dumas, 'Object Permanence in Cats (Felis catus): An Ecological Approach to the Study of Invisible Displacements', *Journal of Comparative Psychology* 106 (1992): 404-10; Claude Dumas, 'Flexible Search Behaviour in Domestic Cats (Felis catus): A Case Study of Predator-Prey Interaction', *Journal of Comparative Psychology* 114 (2000): 232-8.

Kediler bazen yiyeceğin ortadan kaybolduğu noktaya ulaşmak için en kısa yolu seçer (soldaki resim); ancak başka zamanlar da, avlanıyormuş ve avlarının kafasını karıştırmak istiyormuşçasına özellikle daha uzun bir yol seçiyor gibi görünür (sağdaki resim)

mamış olmasıdır. Fareler elbette saklanabilir; ancak kendileri de hareket edebilen nesnelerin içine değil.

Özellikle sebep sonuç ilişkileri söz konusu olduğunda kedilerin mantık yürütme kapasiteleri oldukça sınırlı görünmektedir. Düşünce sistemleri koşullanma aracılığıyla kurulan bağlantılara dayanır ve çevrelerinde yaptığımız değişiklikler onları kolayca "kandırabilir" Hatta bu değişiklikler onlara oldukça rastgele geliyor olmalıdır (Kedinizin "Bu torba mutfağın ortasına nasıl geldi?" ya da "Sahibim neden elindeki nesneyle konuşuyor?" gibi şeyler düşündüğünü hayal edin.) Yine de henüz araştırmacıların kedilerin becerilerini sergileyebileceği deneyler tasarlayamamış olmaları da mümkündür.

Kedilerin test edildiği sınırlı sayıda durumun özel olarak ev-

rim süreçlerinde uzun süreliden çok kısa süreli hafızalarını kullanan, basit öğrenme tekniklerine dayalı olarak gelişenler arasından seçilmiş olması mümkündür. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde oldukça dikkat çeken bir alan olan köpek zekâsı ile ilgili araştırma yapan bilim insanları, daha yeni yeni köpekleri dünyaya bakış açılarıyla uyumlu bir şekilde test etmenin yollarını bulmaya başlamışlardır. Gizemli olmalarıyla bilinen kedilerin de beyinlerinin gerçek gücünü saklıyor olmaları mümkündür.

Kediler düşüncelerini saklamakta usta, duygularını saklamakta ise daha da başarılıdır. Tamamen aynı yüz ifadesiyle duran kedileri "Oyunbaz"dan "Neşeli"ye kadar çeşitli şekillerde tanımlayan, hatta bir karede "Hayatta" diye alaya alan karikatürler bulunmaktadır. Benim en sevdiğim versiyonlardan biri İngiliz karikatürist Steven Appleby'nin eseridir. Bu çizimde otuz adet, aynı ifadeli kedi yüzü görülmektedir. Yüzlerin yirmi dokuz tanesinin altında "Hiçbir şey yapmamakta" ve "Hafifçe sinirli ama iyi saklıyor" gibi tasvirler yer alırken, "Uykuda" olan otuzuncusunun diğerlerinden tek farkı kedinin gözlerinin kapalı olmasıdır.[17]

Hayvanların duygularını kendilerine saklamak için son derece geçerli biyolojik nedenleri vardır. Hem köpekler hem de insanlar duygularını kendiliğinden gösterme eğiliminde olduklarından köpek sahipleri bu fikri saçma bulabilirler. Gerçekten de genelde sosyal normların gerektirdiği durumlarda duygularımızı bastırmamız gerekse de, biz insanlar evrim sürecinde karşımızdakinin gösterdiği minik duygu sinyallerini algılama ve bir sonraki adımının ne olacağını bu şekilde kestirme becerisi geliştirmişiz. Köpekler de bu konuda bize benzemektedir. Hem vücut dilinden insanların duygularını tahmin etme becerisi geliştirmiş, hem de kendi duygularını açıkça ifade etmeye

17) Bu çizerin başka çalışmaları için: www.stevenappleby.com.

başlamıştır. Bunun nedeni kısmen genelde bu duygu belirtilerine köpek için olumlu şekillerde cevap vermemizdir: Bir köpek hırladığında geri çekilir, kuyruk sallamaya başladıklarında başlarını okşarız. Köpekler de insanlar da genelde istikrarlı gruplar içinde yaşayan sosyal hayvanlardır. Gruplarının istikrarlı olması, duygusal anlamda dürüst olmanın onlara büyük bir zarar getirmeyeceği anlamına gelmektedir.

Kediler ise kendi başlarına yaşayan türlerden evrimleşmiştir. Bu nedenle davranışlarının çoğu işbirliği değil, rekabet içgüdüsü ile ortaya konmaktadır. Doğada erkek bir kedi yalnız başına yaşar. Üreyip genlerini sonraki kuşaklara aktarabilmesinin tek yolu öncelikle bir dişiyi kendisiyle çiftleşmeye, daha sonra ise erkek rakiplerini geri çekilmeye ikna etmesidir.

Maço davranışlar ve blöf yapma yeteneği başarıya ulaşmaları için hayati önem taşır. Dişi evcil kediler yavrularını büyütürken işbirliği yapar. Ancak evcilleşme esnasında ortaya çıkmış olma ihtimali olan bu alışkanlık, duygularını ortaya koymaları konusunda bir değişikliğe neden olmamıştır.

Tarih boyunca bilim insanları hayvan davranışlarından bahsedilirken hayvanların duygularının hesaba katılıp katılmaması gerektiği konusunda birkaç kez fikir değiştirmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılda araştırmacılar kedilere genellikle insan duyguları atfediyordu. Örneğin, fizyolog George S. Romanes 1886 tarihli kitabı *Hayvan Zekâsı*'nda şöyle yazmıştı:

> Kedilerin duygu dünyasında özel dikkat isteyen diğer özellik korunmasız avlarına her yerde ve açıkça nasıl davrandıklarıdır. Yakaladığı fareye işkence eden bir kedinin hisleri, ancak herkesin gözlemleyip kabul ettiği şekilde açıklanabilir: Kedi avına yalnızca işkence yapmış olmak için işkence yapmaktadır.[18]

18) George S. Romanes, *Animal intelligence* (New York: D. Appleton & Co., 1886); www.gutenberg.org/files/40459/40459-h/40459-h. htm.

Yirminci yüzyılın başlarında ise artık kedilere bu şekilde insan özellikleri verilmiyordu. Hayvan psikolojisinde Morgan'ın söyledikleri kabul görmeye başladı: "Psikolojik olarak daha basit bir açıklaması olabilecek hiçbir eylemi daha karmaşık bir sürecin sonucuymuş gibi yorumlamamalıyız."[19] Gerçekten de bilim insanları bir süreliğine hayvanları robot gibi uyaranlara cevap veren makineler olarak görmüş ve duygularının bir rol oynayabileceği ihtimalini tamamen yok saymıştır. Ancak yakın dönemde, duygulardan bahsetmeden hayvan davranışlarını açıklamam oldukça zor olduğu sonucuna vardık. Buna ek olarak MR teknolojisi insan duygularının beynin hangi bölgelerinden kaynaklandığını görmemize olanak sağladı. İnsanların daha temel, içgüdüsel duyguları, beynin kediler dâhil diğer memelilerle paylaştığımız kısımlarından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde yaygın olan görüş, duyguların hayvan (ve insan) davranışlarını yönlendiren mekanizmaların gerekli bir parçası olduğudur. Duygular kestirme yolları bulmama ve hızlı hareket edilmesi gereken durumlarda en uygun tepkiyi vermemize yardımcı olabilir. Bu açıdan kediler bizden çok farklı değildir. Daha büyük, tanımadığı bir kedinin yaklaştığını gören bir kedi bir anda dikkat kesilecek ve eğilerek kaçma pozisyonu alacaktır. Olası bir düşmanı görmesinden gelen endişe duygusu, durumu enine boyuna düşünüp tüm olası taktikleri ve sonuçları düşünmesine gerek kalmadan hemen bu tepkiyi verebilmesine olanak sağlamaktadır.

Duygular aniden ortaya çıkan ve görünüşte herhangi bir sebebi olmayan davranışları da açıklar. Kedi yavruları uyumadıkları zamanın büyük çoğunluğunu oyun oynayarak geçirir. Bunun nedeni o kadar açık ve net değildir. Doğada oyun oynama davranışı kediler için az da olsa tehlikeli bir eylemdir.

19) C. Lloyd Morgan, *An introduction to Comparative Psychology* (New York: Scribner, 1896); tinyurl.com/crehpj9.

Yavruların tehlikeye açık olmasına neden olur ve olası yırtıcıların dikkatini çekebilir. Bu durumda kedi yavruları için en güvenli alternatifin sessizce yuvalarında oturup annelerinin yemek getirmesini beklemek olması gerekir. Dahası, yavrular oyun esnasında zaman zaman birbirlerine zarar verebilir. Ancak bu daha sonra aynı yavruyla yeniden oynamalarına engel olmamaktadır. Eğer kediler yalnızca uyaranlara cevap veren makineler olsa bu tepkiyi vermeleri beklenirdi.

Kedi yavrularının neden oynama ihtiyacı duyduğunun ve küçük kazalardan sonra bile neden bundan vazgeçmediklerinin en kolay açıklaması, oyun oynamanın eğlenceli olduğudur. Beyin bilimciler, sıçan yavruları oyun oynarken beyinlerindeki hormon profilinde değişiklikler yaşandığını ortaya koymuşlardır. Dahası bu değişiklikler, sıçana oyun oynama vakti geldiği sinyali verildiği anda ortaya çıktığından, oyun oynamanın sonucu olmaktan çok nedeni gibi görünmektedir. Bu nedenle, muhtemelen kediler için de, bir yavrunun oyun oynamaya hazırlanıyor olması, bir diğerinin beynine "eğlence" sinyalleri yollayarak onun da katılmak istemesine neden olacaktır.

Elbette hormonlar duygularla aynı şey değildir. Ancak bazı hormonlarda yaşanan değişiklikler genellikle bazı duyguların yaşanmakta olduğunu gösterir. Hepimiz kalp atışlarında hızlanmanın, hızlı nefes alıp vermenin ve avuç içlerinin terlemesinin, korku ve panik hisleriyle ilişkilenen adrenalin hormonundan kaynaklandığını biliriz. Bazılarımız, spor yaptıktan hissedilen, beyne salgılanan endorfin ve başka hormonlardan kaynaklanan mutluluk hissini de iyi tanırız. Tüm hormonlar doğrudan duygulara bağlı olmasa da çoğu için durum budur. Bu nedenle salgılanan hormonlar o anki duygu durumuna ya da altında yatan hislere işaret edebilir.

Bu nedenle hayvanların duygularını beyin ve sinir sistemi ile bunlara bağlı olan hormonların ortaya çıkarak zaman zaman çabuk karar alınmasını zaman zaman da öğrenmenin yönlen-

dirilmesini sağlayan göstergeleri olarak algılayabiliriz. Bazen, kedinin duyularından beynine iletilen verilerin hemen bir tepkiyi tetiklemesi gerekir. Bir çitin üzerinde yürürken ayağı kayan bir kedinin anında yeniden dengesini bulması gerekir.

Bunun neden olacağı duygusal panik hissi kedinin muhtemelen daha sonra daha dikkatli olmasına olanak sağlayacaktır. Başka zamanlarda ise davranışı tetikleyen duygulardır. Sahibinin eve gelmesi kedinin şefkat duymasına neden olacağından bunun sonucu olarak kedi kuyruğunu havaya dikip ona doğru yürümeye başlayacaktır.

Kedilerden pek hoşlanmayan bazı insanlar ve hatta hoşlananların bir kısmı bile, sahibine karşı bile olsa sevgi hissinin kedilerin içinde bulunmadığını iddia edebilir. Yaygın bilinen bir deyime göre "'Köpeklerin sahipleri, kedilerin hizmetçileri vardır." Gerçekten de sıradan bir kedi sahibine olan sevgisini bir Labrador ile aynı şekilde göstermez. Ancak bu durum kedinin kafasında olup bitenleri tam olarak ortaya koymamaktadır.

Hayvanların dünyasında bariz duygu gösterileri genellikle manipülasyon amaçlıdır. Buna örnek olarak kuş yavrularının yuva içindeki ötüşmelerini verebiliriz. Bu sesler basitçe "Önce beni besle!" anlamına gelmektedir. Evrim, böyle gösterilerin işe yaramasını garantilemiştir. En az ses çıkaran kuş yavrusu anne babası tarafından görmezden gelinecektir. Kuşlar genellikle besleyebileceklerinden daha fazla yavru ürettiklerinden bu da bu yavrunun kısa sürede ölebileceği anlamına gelmektedir. Yaban kedileri hayatlarının ilk birkaç haftası dışında tek başlarına yaşayıp kendi kendilerine yetebilen hayvanlar olduğundan açık sinyallere gereksinim duymaz. Artık evcil kediler yiyecek, barınak ve koruma için insanlara muhtaç olsalar da, bu durum bir köpeğin sevgi gösterilerine benzer duygu gösterileri yapacak şekilde evirilecek kadar uzun süredir devam etmemektedir. Bu, kedilerin sevgi duygusundan yoksun oldukları değil, sevgi gösterme becerilerinin biraz sınırlı olduğu an-

lamına gelmektedir.

Kediler ancak korktuklarında veya sinirlendiklerinde bunu açıkça gösterir. Korkmuş bir kedi olduğu yerde mümkün oldukça küçüldükten sonra kaçıp uzaklaşacak veya kaçmanın bir kovalamacaya neden olacağını düşündüğü durumlarda sırtını kamburlaştırıp tüylerini kabartarak mümkün olduğunca büyük görünmeye çalışacaktır. Buradan, bir duygunun varlığının doğrudan ve genel bir tepki ortaya çıkarmadığı görülebilir. Bunun yerine beyin duruma en uygun olan tepkiyi seçmektedir.

Sinirli bir kedi hem mümkün olduğunca büyük görünmeye çalışacak, hem de kulaklarını öne eğip yüksek sesle hırıldayarak ve kuyruğunu sağa sola sallayarak tehdit unsurunun (ki bu genellikle başka bir kedidir) tam karşısında duracaktır. Bu davranışları duyguların göstergesi olarak görme eğiliminde olsak da, bunlar aslında niyet göstergeleri ve kedinin karşısındaki hayvanı çeşitli şekillerde manipüle etme çabalarıdır.

Bir kedi açık bir şekilde karşısındakini manipüle etmeye çalıştığı zamanlarda bile bu davranışı bilinçli olarak göstermiyor olabilir. Bir kedinin davranışlarını açıklamak için, onun zamanında atalarının işine yaramış ve geçmişte şiddetli karşılaşmalarda avantajı eline almasını sağlamış olan bir dizi kural çerçevesinde hareket ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bu blöfün benzer zekâda bir hayvana yöneltildiğini ve bu nedenle evrimin, karşı tarafından "zihnini okuyabilen" bireyleri avantajlı duruma soktuğunu unutmamalıyız. Başka bir kediyle karşı karşıya kalan bir kedi iki olası tepkiden birini bekleyecektir: karşısındaki kedi ya korku içinde geri çekilecek ya da korkacağından kısa süre içinde kavgaya hazırlanacaktır. Bu şekilde, korku ya da sinir gösteren davranışlar törensel bir hal alır. Bu iki hareketten birini göstermeyen ya da bambaşka bir tepki veren bir kedi büyük ihtimalle saldırıya uğrayacaktır.

Bu davranışları açıklayabilmek için, kedilerin neşe, sevgi, öfke ve korku duyabileceklerini kabul etmemiz gerekir. Peki,

başka hangi duygulara sahiplerdir? Bizim hissettiğimiz her şeyi hissedebilirler mi? Bu sorulara cevap verebilmemiz için, hangi duygularımızın insan bilincinden kaynaklandığından hayvanlar tarafından anlaşılamayacağını göz önüne almamız gerekir.

İnsanlar kedilerin hangi duyguları hissedebildiği konusunda hemfikir değildir. 2008 yılında İngiliz kedi sahipleri arasında yapılan bir anket[20], katılımcıların neredeyse tamamının kedilerinin şefkat, neşe ve korku hissedebildiğini düşündüğünü gözler önüne sermiştir. Bu kedi sahiplerinin beşte biri, (belki de oldukça çekingen kedilere sahip olanlar) kedilerin öfke hissedip hissedemediğinden emin olmadıklarını söylemiştir.

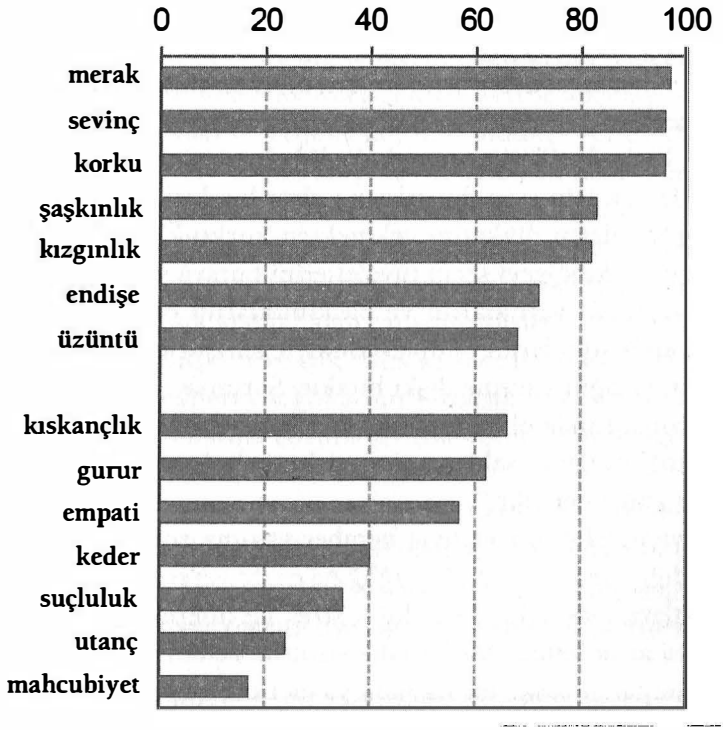
"Merak kediyi öldürdü" deyimini hepimiz biliriz. Gerçekten de birçok kedi sahibi de kedilerinin haddinden fazla meraklı olabildiğini kabul etmiştir. Bu deyimin on altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın sonuna dek kullanılan ilk versiyonu "Endişe kediyi öldürdü." şeklindeydi. Anlaşılan, kedilerin ölüm seviyesine gelecek kadar endişe ve stres duymalarının mümkün olduğu düşüncesi bir zamanlar yaygındı. (Şimdilerde bu algı veterinerler arasında yeniden yayılmaktadır.) Buna rağmen, 2008 anketine katılan kedi sahiplerinin dörtte biri kedilerinin endişe ya da üzüntü hissedemediğini düşünüyordu.

Şimdilerde birçok bilim insanı deyimin eski versiyonu ile aynı fikirdedir. Aşırı endişe hissi gerçekten de kediler için ciddi bir duruma dönüşebilir.

O anda gerçekleşmeyen bir şeye karşı duyulan korku olarak açıklanabilecek endişe hissinin altında mantıklı fizyolojik sebepler yatmaktadır. İnsanlar için geliştirilen bazı endişe karşı-

20) Paul H. Morris, Christine Doe ve Emma Godsell, 'Secondary Emotions in Non-Primate Species? Behavioural Reports and Subjective Claims by Animal Owners', *Cognition and Emotion* 22 (2008): 3-20.

Kedilerinin aşağıdaki duyguları hissettiğini düşünen kedi sahipleri (%)

Kedi sahiplerinin kedilerinin duygusal kapasiteleri hakkındaki fikirleri

tı ilaçların kedilerde de belirtileri azalttığı görülmüştür. Yine de kedilerin bu duyguyu bizimle aynı şekilde hissettiklerinden tamamen emin olamayız. Ancak bu hissin en azından benzer bir şekilde ortaya çıktığını biliyoruz.

Kediler için en büyük endişe kaynağı muhtemelen bölgelerinin mahalledeki ve hatta evdeki diğer kediler tarafından ihlal ve işgal edileceği düşüncesidir. 2000 yılında Hampshire banliyösünde ve Devon kırsalında 90 kedi sahibi arasında

yaptığım ankette, katılımcıların kedilerinin en azından yarısının sık sık başka kedilerle kavga ettiği ve her beş kediden ikisinin genel olarak başka kedilerden korktuğu sonucuna ulaştım. Kedilerdeki davranış bozuklukları konusunda uzmanlaşmış olan meslektaşım veteriner Rachel Casey, kedilerin kumlarının dışına, evin içine idrar veya dışkı bırakmalarının nedeni olarak en çok korku ve endişe teşhisi koymaktadır. Bazı kediler, başka kedilerin ortamda kedi yok zannedip gelmelerini engellemek için evin duvarlarına idrar bırakırken bazıları da başka kedilerin dikkatini çekmekten korktuklarından kapıdan en uzak bölgeyi seçip tuvaletlerini buraya yapar. Bazıları, evin içindeki varlıklarını ve baskınlıklarını ortaya koymak için kendi kokularını sahiplerininkiyle karıştırmaya çalıştıklarından yatağın üzerine dışkı bırakır. Sorun aynı evi paylaşan iki kedi arasında olduğunda ise kedilerden biri zamanının büyük çoğunluğunu saklanarak geçirip tüyleri yer yer dökülene kadar temizlenebilir.[21]

Güvenmediği bir kediyle beraber yaşama zorunluluğunun getirdiği stres bir kedinin sağlığına zarar verecek kadar ciddi boyutlara ulaşabilir. Psikolojik stres ile doğrudan bağlantılı olduğu artık bilinen bir hastalık sistittir. Veterinerler bu duruma, herhangi başka bir hastalık ya da tıbbi neden bulunmadığından "idiopatik sistit" adını da verirler. İdrara dayalı sorunlar (idrarda kan, idrar yapmada güçlük veya acı, uygunsuz yerlerde idrar) yüzünden veterinere götürülen kedilerin üçte ikisinin, idrar kesesinin şişmesi ve üre yolunun kesi duvarından ayrılan mukus tarafından zaman zaman tıkanması dışında hiçbir belirgin tıbbi sorunu yoktur. Bu nedenle, bu tarz sistit durumlarını ortaya çıkaran faktörler psikolojiktir. Araştır-

21) Bu gibi sorun yaratan davranışlarının nedenleriyle ilgili daha detaylı bilgi için, Rachel Casey ve Sarah Brown ile beraber yazdığım kitabım *The Behaviour of the Domestic Cat*'in 2. baskısının, 11. ve 12. bölümlerine bakabilirsiniz (Wallingford: CAB International, 2012).

macılar, bu faktörlerden en önemlisinin belki de kedinin beraber yaşadığı diğer kedilerle yaşadığı sonular olduğunu ortaya koymuştur. Fark etmesi daha zor olsa da aynı şekilde önemli olan başka bir faktör ise komşu kedilerle yaşanan sorunlardır. Sık sık sistit olan kedilerin çoğu kendi bahçelerinde karşılaştıkları kedilerle kavga etmek yerine kaçmayı seçer. Bu da başka kedilerle iletişime geçmeyi oldukça zor bulduklarını ortaya koymaktadır. İdiopatik sistit erkek kedilerde dişi kedilerde olduğundan daha sık görüşür. Bu durumun klasik tıbbi açıklaması idrar kesesinden çıkan idrar yolunun erkeklerde daha dar olması ve bu nedenle daha kolay tıkanabilmesidir. Ancak erkek kediler aynı zamanda dişilere göre bölgelerine çok daha düşkün ve çok daha az sosyal hayvanlardır. Bu nedenle dişi kedilerin sağlıklarını bozacak stres seviyelerine ulaşmadan sorunlarına çözüm getirme ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bristol Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinden meslektaşlarım, idrar yapmakta oldukça zorlanan ve idrarında kan bulunan beş yaşında bir erkek kedinin vakasını incelemişlerdir. Bu kedi aynı zamanda karnını aşırı derecede temizlemekteydi.

Ancak bunlar dışında tamamen sağlıklı durumdaydı. Kedi aynı zamanda sahibinin altı kedisinden biriydi ve evdeki diğer bireylerin hiçbiriyle iyi anlaşamıyordu. Dahası, komşunun kedisi de kısa bir zaman önce ona saldırmıştı. Sahipleri, kliniğin tavsiye ettiği değişiklikleri yaptıklarında belirtileri zaman içinde ortadan kayboldu. Bunlar içinde kediye evde kendine ait bir alan ayırma, kendi mama kabını ve diğer kedilerin erişemeyeceği bir kum tepsisi verme gibi öneriler vardı. Aynı zamanda sahipleri evin ona ait olan bölgesindeki pencerelerin alt kısımlarını kapatarak bahçeyi ve bahçeye gelebilecek herhangi bir kediyi görmesini engellediler. Altı ay sonra yeniden belirtiler göstermeye başladı. Ancak olay araştırıldığında, iki gün önce evdeki diğer kedilerden biriyle aynı yerde kapalı kal-

mış olduğu ortaya çıktı. Sahipleri bunun bir daha tekrarlanmasına asla izin vermeyeceklerini belirttiler. Kedinin belirtileri kısa sürede yeniden ortadan kayboldu.[22] Birkaç dakikalığına hissedildiğinde oldukça yararlı bir duygu olan endişe haftalar veya aylar boyunca devam ederse bir kedini başına bela olabilir. Bunun sonucu olarak stres hormonları kronik olarak yüksek seviyelerde seyredecek, kedi muhtemelen sürekli ve rahatsız edici bir korku hissi içinde olacak ve eninde sonunda sağlığı bundan kötü etkilenecektir.

Aynı anket çerçevesinde kedi sahiplerine kedilerinin kıskançlık, gurur, utanç, suçluluk ve keder gibi daha karmaşık duyguları hakkında da sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların neredeyse üçte ikisi kedilerinin kıskançlık ve gurur hissedebildiği düşüncesindeydi. Ancak birçoğu, kedilerin utanç, suçluluk veya keder hissedemediğini düşündüklerini belirtti.

Öfke, şefkat, neşe, korku ve endişe gibi temel duygular, aniden ortaya çıkan "içgüdüsel" hislerdir. Bunların hepsi kedinin beyninin aynı yerinden, kediler henüz memeli bile değilken, yüzlerce milyon yıl önce evrimleşmiş olan en ilkel noktasından kaynaklanır. Kıskançlık, empati ve keder gibi daha karmaşık duygular için ise kedinin diğer hayvanların zihinsel süreçleriyle ilgili farkındalığa sahip olması gerekir. Bu nedenle psikologlar bunlara zaman zaman ilişkisel duygular adını vermektedirler.

Örneğin kıskançlığı ele alalım. Kıskançlık duyduğumuz zaman kıskandığımız kişinin başka bir insan olduğunun farkında olduğumuz gibi aynı zamanda neler hissettiğini de tahmin ediyor oluruz. Elimizde psikologların "zihin teorisi" adını verdiği, başka insanların bizden farklı düşünceleri olabileceği fik-

22) Anne Seawright et al., 'A Case of Recurrent Feline Idiopathic Cystitis: The Control of Clinical Signs with Behaviour Therapy', *Journal of Veterinary Behaviour: Clinical Applications and Research* 3 (2008): 32-8. Kedi sistiti hakkında daha fazla bilgi için: www. fabcats.org/owners/flutd/info.html.

ri vardır. Aynı zamanda, kıskançlığı takıntı haline getirip, söz konusu kişi yanımızda değilken bile bu hissi tetikleye olay hakkında uzun süre düşünmeyi sürdürebiliriz.

Kedilerin bu şekilde düşünebilecek zihin ve hayal güçleri olduğuna dair pek kanıtımız bulunmamaktadır.

Kedilerin diğer kedileri kedi olarak tanıdığından şüphe yoktur. Onların yaptıklarını gördükleri şeylere de tepki verebildikleri açıktır. Ancak, sosyal anlamda kedilerden çok daha karmaşık olarak evrimleşmiş olan köpeklerin bile başka köpeklerin ne düşündüğünü anladıklarına dair bir kanıt olmadığından, kedilerin bunu başarabilme olasılıkları son derece düşüktür. Dahası, kediler anı yaşar ve ne geçmiş ne de gelecek hakkında düşünmez. Yine de özünde kıskançlık o an içinde yaşanan bir duygudur ve kedinin karşısındakinin ne düşündüğün ve hatta düşünüp düşünemediğinin farkında olmasını gerektirmez. Bu kıskançlığın ortaya çıkması için gereken tek şey bir kedinin başka bir kedinin bir şeyden kendisinden daha çok aldığını görmesidir. Bu nedenle, kediler bunu köpekler kadar sık ve açıkça göstermese de, kıskançlık hissedebildikleri neredeyse kesindir. Genelde benim kedilerim böyle şeylerle ilgilenmese de, birçok başka kedi bana sık sık kedilerinden biri sevilirken diğerinin nasıl gelip müdahale ettiğine dair hikâyeler anlatır.

Birçok insan, tanıdıkları başka bir kedi ortadan kaybolduğunda garip davrandığından kedilerin keder hissedebildiğini düşünür. Bu durumda hissettikleri aslında, kaybolan kediye dair her şey ortadan kalktığında tamamen kaybolan geçici bir endişe hissidir. Bir anne, yeni sahibine verilen yavrusunu bir iki gün aramayı sürdürebilir. Muhtemelen bu yavrunun varlığını hatırlamaktadır. Hatta birinin kayıp olduğundan emin olmak için diğer yavrularını sayabilir. Bu davranış yavru kısa süreliğine kaybolsa da aynı olacaktır. Doğal ortamda, yavrularını yalnız başlarına hayatta kalabilecekleri ana dek yanında tu-

tup beslemek bir annenin yararınadır. Anne, yavrusunun iyi bakılacağı, güzel bir eve gittiğini "bilemez"; çünkü evrim sürecindeki hiçbir şey onu böyle bir duruma hazırlamamıştır. Birkaç gün boyunca anne etrafta insanların algılayamadığı koku izlerini fark ettikçe ortadan kaybolan yavrusunu hatırlamaya devam eder. İnsanlar yavrunun yokluğunu kokusundan değil, onu görememelerinden ve duyamamalarından anlamaktadır. Yavrunun kokusu belli bir seviyenin altına indiğinde ise anne muhtemelen ortadan kaybolan yavrusunu tamamen unutacaktır. Kokuyu alabildiği sürece muhtemelen duyduğu endişe hissi onu aramaya devam etmeye itmektedir. Ancak bu, kederle aynı şey değildir.

Suçluluk ve gurur gibi duygular ise başka bir zihinsel farkındalık gerektirmektedir. Bir kedinin bu duyguları hissedebilmesi için, kendi davranışlarını kafalarında kendileri için oluşturdukları kural veya standartlarla karşılaştırabiliyor olmaları gerekir. Suçluluk duyduğumuzda, yaptığımız bir şeyin anısı ile neyin yanlış olduğuna dair düşüncelerimizi birbiriyle karşılaştırırız. Deneyimlenmesi için kişinin kendisinin farkında olmasını gerektiren bu hislere zaman zaman farkındalık hisleri de denir. Şimdiye kadar bilim, kedilerde ve hatta köpeklerde bu farkındalığın mevcut olduğuna dair herhangi bir kanıt bulamamıştır. Sık sık, köpeklerin yapmamaları gereken bir şey yaptıklarında "suçlu bir ifade" takındıkları söylenir. Ancak zekice düzenlenmiş bir deney, bunun köpek sahiplerinin hayal gücünden ibaret olduğunu ortaya koymuştur.[23] Bu deney çerçevesinde araştırmacılar köpek sahiplerinden, köpeklerine yanlarında bulunan bir yiyeceği yememesini söyledikten sonra odadan çıkmalarını istemişlerdir. Daha sonra, sahiplerine söyle-

23) Bu araştırma, New York'taki Barnard College'dan Alexandra Horowitz tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz. makalesi 'Disambiguating the "Guilty Look": Salient Prompts to a Familiar Dog Behaviour', *Behavioural Processes* 8 i (2009): 447-52, ve kitabı *inside of a Dog: What Dogs See, Smell, and Know* (New York: Scribner, 2009).

meden bazı köpekleri yiyeceği yemesi için cesaretlendirmiş, bazılarına ise hiçbir şey dememiştir. Sahipler odaya döndüklerinde ise her birine köpeklerinin onları dinlemeyip yiyeceği yediği söylenmiştir. Bunun ardından tüm köpekler aniden sahiplerine suçlu bakışlar atmaya başlamıştır. Bu "suçlu bakışlar", köpeklerinin gerçek ya da hayal ürünü de olsa kötü bir şey yaptığını öğrenen sahiplerin vücut dilindeki küçük değişimlere verdiği bir tepkiden ibarettir. Köpeklerin "suçlu" bakışları yalnızca sahiplerinin hayal ürünüyse, bu durumda kedilerin de suçluluk hissedemedikleri söylenebilir. Aynı şey muhtemelen gurur için de geçerli olsa da, bu konuda gerekli hayvanlar arasında herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

Kedilerin duygusal hayatları, onları sevmeyenler ne derse desin, en büyük kedi hayranının düşündüğünden bile daha karmaşıktır. Köpeklerin aksine kediler duygularını saklar. Bunu insanlardan çok, bireysel, rekabetçi hayvanlar olarak evirilmesinin sonucu olarak birbirlerine karşı yapar. Kedilerin memelilerin tümünde rastlanan temel içgüdüsel hislere sahip olduklarını düşünebiliriz. Bunun nedeni, bu duyguların, kaçıp gitme (korku), bir iplikle oynama (neşe) ya da sahiplerinin kucağında kıvrılma (sevgi) gibi tepkileri anında vermelerine olanak sağlamasıdır. Ancak, kediler sosyal olarak köpekler kadar karmaşık değildir. Zeki hayvanlar olduklarından şüphe olmamasına rağmen, kedilerin zekâsı daha çok yiyecek bulma ve bölgelerini koruma konusunda etkilidir. İlişkilerle ilgili olan kıskançlık, keder veya suçluluk gibi duyguları hissetmeleri veya sosyal ilişkilerin karmaşıklığını anlamaları muhtemelen mümkün değildir. Bu da, evcilleşme sürecinin onları mecbur bıraktığı gibi başka kedilerle yakın ilişki içinde yaşamalarını zorlaştırmaktadır.

7

Kediler Bir Arada

Kediler istediklerinde son derece şefkat dolu olabilir; ancak kime şefkat gösterecekleri konusunda seçicidir. Bu seçicilikleri evrim süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Yaban kedileri, özellikle de erkekler, hayatlarının büyük çoğunluğunda yetişkin kedilerle iletişim kurmaz ve türdaşlarının büyük çoğunluğunu yoldaş değil rakip olarak görür. Evcilleştirme yaban kedilerinin insanlara duyduğu güvensizliği azaltmakla kalmamış, diğer kedilere karşı çekincelerini de bir miktar da olsa törpülemiştir.

Kedi ile sahibi arasındaki bağların kökenleri kediler arasındaki bağlara dayanıyor olmalı. Bu davranışların olası başka bir evrimsel kaynağı bulunmamaktadır. Kedinin direkt atası olan yaban kedisi sosyal bir hayvan olmasa da, aslan gibi diğer kedigillerde bireyler işbirliği yapar. Bu nedenle, herhangi bir kedi türünün uygun koşullar altında sosyal hale gelmesi mümkündür. Bu nedenle, evcil kedilerin sahiplerine duyduğu şefkatin kökenlerine dair ipuçları bulmak için, tüm kedi ailesi-

nin sosyal hayatına şöyle bir göz atmalıyız.

Hem dişi hem de erkek kaplanlar yalnız başlarına yaşar. Bu durum, kedi familyasından küçük ya da büyük neredeyse tüm türlerin yalnız başına yaşamasının bir örneğidir. Dişiler birbiriyle kesişmeyen bölgelerinde kalarak bu bölgeleri diğer dişilerden korur. Her bir bölge yalnızca dişinin kendisi için değil, yetiştireceği yavrular için de yeterli besini sağlayacak kadar büyüktür. Genç erkekler genelde göçmen hayatı sürer. Olgunluğa eriştiklerinde ise kendi büyük bölgelerini oluşturmaya çalışır. Bu bölgeler, tek bir erkek bireyin ihtiyacı olacağından çok daha fazla ava ev sahipliği yapar; ancak burada amaç farklıdır. Erkek birey, mümkün olduğunca fazla sayıda dişiye ulaşım sağlamak amacındadır. Başarılı bir erkek bireyin bölgesi yedi dişininkini kapsayacak kadar büyük olabilir.

Çitalarda erkek bireyler, özellikle de erkek kardeşler, kaplanlara göre biraz daha sosyal hayvanlardır. Dişi çitalar dişi kaplanlar gibi bireysel yaşar. Ancak erkek çitalar zaman zaman, çoğunlukla göçmen yaşayan dişiler yanlarından geçerken onları tavlamak için ikili veya üçlü gruplar halinde işbirliği yapar. Bu sürecin sonunda kardeşlerden yalnızca biri yavruların babası olacak olsa da, biyologlar bu şekilde hayat boyu her bir erkek kardeşin, kur yapmaya tek başına çıksa olabileceğinden daha fazla yavru yapma şansı olduğunu ortaya koymuşlardır. Erkek çitalar zaman zaman beraber avlanmaya da çalışsa da, koordineli davranma becerileri olmadığından bu çabaları genellikle başarısız olur.

Klasik kedigil davranışının dışında kalan en bilinen örnek aslandır. Aslan, kedigiller içinde birkaç dişi ve birkaç erkeğin bir arada yaşadığı tek türdür. Afrika kıtasında, bir aslan sürüsü genellikle aynı aileden bir grup dişi ile farklı bir aileden gelen erkeklerden oluşur. (Bu sayede akrabalar arası üreme engellenmiş olmaktadır.) Genç erkek aslanlar akrabalarıyla bir araya gelir ve zaman zaman başka ailelerden erkek bireyleri de

aralarına katarak, bir sürüdeki erkekleri yerlerinden atacak kadar büyümeye çalışır. Bir sürüyü ele geçirdiklerinde tüm yavruları öldürüp bu şekilde dişileri birkaç ay içinde yeniden doğurmaya hazır hale getirebilirler. Erkekler daha sonra dişiler doğum yapıp yavruları bağımsız olarak ayakta kalabilecek duruma getirene kadar sürünün kontrolünü ellerinde tutmalıdır. Dişi aslanlar ise hem yavruları büyütmekten, hem de avlanmanın büyük kısmında sorumludur. Erkek aslanların rolü az çok dişileri başka erkek gruplarından korumaktır. Bu nedenle, aslanların genel olarak uyum içinde yaşadığı algısı aslında bir efsaneden ibarettir. İçinde yaşadıkları durum daha çok rekabet ve işbirliğinin avantajları arasında gidip gelmekten kaynaklanan gerginlikten ortaya çıkmakta, bu esnada her bir birey de kendi üreme şansını arttırmak için elinden geleni yapmaktadır.

Biyologlar arasında hâlâ aslanların neden gruplar halinde yaşadığına dair tartışmalar sürmektedir. Hindistan'daki aslanlar genellikle yalnız başlarına yaşar. Dişi ve erkek bireyler ancak çiftleşmek için birbirlerini görür. Bu durumda bu türün bireylerinin bir arada yaşayıp yaşamamayı seçebilecekleri görülmektedir. Bir sürüdeki dişiler genellikle beraber avlansa da, "cesur" imajlarının akla getirdiği kadar birbirlerini düşündükleri fedakâr bir işbirliği söz konusu değildir. Av hedefleri büyük ve tehlikeli bir hayvansa, daha deneyimli dişiler genellikle geride kalarak, daha genç ve atik dişilerin tüm riskleri almasına izin verir. Sayıların avantajı ve özellikle de güçlü erkeklerin varlığı, daha çok av öldürüldükten sonra, etin diğer hayvanlardan, özellikle de sırtlanlardan korunması esnasında işe yarayacaktır.

Bir zamanlar yalnızca aslanlar ve çitalar sosyal kediler sayılıyordu. Evcil kediler bu kısıtlı listeye çok yakın zamanda eklenmiştir. Nerede düzenli, uygun bir yiyecek kaynağı olsa bir grup vahşileşmiş evcil kedinin ortaya çıktığı uzun zamandır

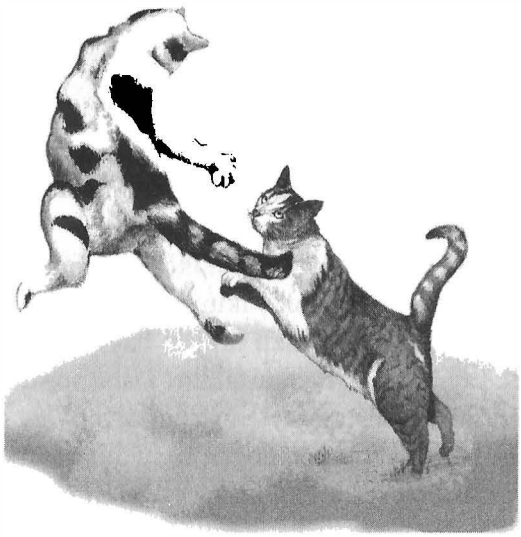
biliniyordu; ancak bu gruplar uzun süre yalnızca bir şekilde birbirlerine tahammül etmeye karar vermiş bireylerden oluştuğu düşünülüyordu. Birçok hayvan, örneğin bir su kaynağından su içmeye gittiklerinde bu şekilde birbirlerine katlanmaktadır. Kedi yetiştiriciler aynı zamanda anne kedilerin birbirlerinin yavrularını da emzirdiğini biliyorlardı ama bilim insanları bunun safkan kedilerin içinde tutulduğu yapay koşulların bir sonucu olduğunu düşünerek dikkate almadı. Ancak 1970'lerde David Macdonald'ın Devon'daki bir çiftlikte bulunan kediler üzerine yaptığı belgesel, bunun aslında doğal bir davranış olduğunu ortaya çıkardı. Kendi hallerine bırakılan dişi kediler, kendiliklerinden bir araya gelerek yavrularını beraber büyütüyordu.[1]

Çalışmanın başında kolonide yalnızca dört kedi bulunuyordu: Smudge adlı bir dişi, yavrulan Pickle ve Domino ile baba Tom. Bu kediler çiftlik avlusunda olmadıkları zamanlarda genellikle kendi başlarına oluyordu. (Evcil kediler, aslanların aksine beraber avlanmaz.) Ancak tesadüfen avluda karşılaştıkları zamanlarda oldukça mutlu görünüp birbirlerine sarılarak oturuyorlardı. Çiftlik avlusunu, buradaki yiyecek ve barınma imkânlarını kendilerinin olarak gördükleri açıktı. Yakınlarda yaşayan dişi kedi Whitetrip, oğlu Shadow ve kızı Tab ne zaman yakına gelse üç dişi güçlerini birleştirip onları uzaklaştırıyordu. Ancak Tom yalnızca muhtemelen olası rakibi olarak gördüğü Shadow'a karşı saldırgan davranıyordu. İleride kendi "sürüsünü" kaybederse diğer dişilere kur yapması gerekebilirdi sonuçta.

Pickle ve Domino dişi kedilerin nasıl birbirlerine yardım etmek için bir araya geldiklerini gösteren ilk ikili oldu. Mayıs

1) BBC'nin *The World about Us* serisi kapsamında çekilen *The Curious Cat* (1979). Bu filmin yapım sürecini harika bir dille anlatan aynı adlı kitap ise Michael Allaby ve Peter Crawford tarafından yazılmıştır (Londra: Michael Joseph, 1982). Yaklaşık olarak aynı dönemde Jane Dards Portsmouth Limanı'nda, Olof Liberg İsveç'te ve Masako Izawa Japonya'da benzer araştırmalar yürütmekteydi.

ayının başlarında Pickle, bir saman yığınına kurduğu yuvanın içinde üç yavru doğurdu. İlk iki hafta boyunca her annenin yapacağı şekilde yavrularına kendi başına baktı. Daha sonra birden kız kardeşi Domino yuvada belirerek beş yavru daha doğurdu. Pickle bu yavruların doğumuna ve temizlenmesine usta bir şekilde yardım etti. Daha sonra, aralarındaki yaş farkına rağmen sekiz yavru bir arada yaşamaya başladı ve her iki anne de hiçbir ayrım yapmadan hepsine bakıp onları besledi. Ne yazık ki, daha sonra yavruların tamamı, Birleşik Krallık'ta dışarıda doğan kediler arasında yaygın bir hastalık olan kedi gribine yakalanarak hayatlarını kaybetti. Ancak bu yavruların büyükannesi Smudge bir hafta sonra, Lucy adı verilen tek bir erkek yavru doğurduğunda, hem Domino hem de Pickle yavrunun bakımına yardımcı oldu. Onunla oynamaya ve Smudge avlanmaya çıkıp yavruyu yalnız bırakmasın diye yakaladıkları fareleri getirmeye başladılar.

Domino ve Lucky oynarken

Daha sonraki araştırmalar da, dişi kediler arasındaki bu işbirliğinin istisnai bir durum olmadığını ortaya koydu. Ben de bunu kedim Libby ilk kez doğum yaptığında gözlemleme olanağı buldum. Libby'nin annesi Lucy yavruların bakımının bir kısmını üstlenerek onları temizlemeye ve sıcak tutmak için yanlarında yatmaya başladı. Hatta evin içinde dolaşacak kadar büyüdüklerinde yavrular annelerinden çok anneannelerinin yanında durmayı tercih eder oldu.

Kedi toplumunun temelinde aynı aileden gelen dişi kediler bulunur. Dışarıda veya çiftliklerde yaşayan kediler için bu genelde iki (kız kardeşler ve yavruları) veya üç (anne, kızlar ve yavruları) ile sınırlıdır. Ancak, bu kedilerin bilinçli olarak birbirlerine yardımcı olduklarına dair çok fazla gösterge bulunmamaktadır. Dişi kediler daha çok, kendi yavrularını hayatları boyunca beraber yaşadıkları, güvendikleri, iyi anlaştıkları kızlarının veya kız kardeşlerinin yavrularından ayırmamaktadır. Bazı anne kediler doğum yaptıktan sonra onlara verilen neredeyse tüm yavruları kabul eder. Bu durumdan yararlanarak böyle kedileri annesi olmayan yavruların büyütülmesinde kullanan yardım kuruluşları bulunmaktadır.

Daha büyük vahşileşmiş kolonilerde ise genellikle birden fazla aile bulunur. Bu aileler kendi içlerinde işbirliği yaparken, birbirleriyle de rekabet eder. Bir kedi kolonisinin büyüklüğü, etrafta bulunan yiyecek miktarına bağlıdır. Örneğin, yakalanan balığın yerinde işlendiği bir balıkçı köyünde bir kedi kolonisinin sayısı, birbirine çok yakın yaşayan birkaç yüz kediye kadar çıkabilir. Kediler hızlı üreyen hayvanlardır. Yiyecek azalana dek sayıları çok hızlı artabilir. Daha sonra koloninin biraz daha dışarıda kalan bireyleri ya başka bir yere gidecek ya da beslenme yetersizliğinden doğan hastalıklardan ölecektir.

Her aile grubu yavrular için en iyi yuvaların kurulabileceği yerlerin kontrolünü elinde tutmaya ve en iyi yiyecek kaynaklarına mümkün olduğunca yakın durmaya çalışır. Ancak, en

başarılı aileler büyüdükçe, yeterli yiyecek olduğu durumlarda bile aile bireyleri arasında gerginlikler ortaya çıkmaya başlar. Kediler, en yakın akrabalarıyla bile olsa çok fazla sayıda dostluk ilişkisi yürütemez. Anlaşmazlıklar çıkmaya başlar. En sonunda ailenin bazı üyeleri dışarı atılır. En iyi yerler kolonideki diğer aileler tarafından kapılmış olacağından, bu bireyler koloninin uçlarında, yeni gelen kedilerle beraber, kısıtlı kaynaklarla yaşamaya çalışır.

Bu nedenle kedi kolonileri büyük bir düzenin hâkim olduğu topluluklardan çok, bereketli bir yiyecek kaynağının etrafına kendiliğinden gelen kedilerin oluşturduğu topluluklardır. Yiyecek kaynağı kısıtlıysa tek bir aile bunu elinde tutabilir.

Eğer yiyecek kaynağı son derece bereketliyse, en büyük ve en iyi payı almak için birkaç aile birbirleriyle mücadele eder. Ancak aileler arasındaki rekabet daha çok tehditler ve birbirinden kaçınmak suretiyle sürdürülür ve ender olarak açık şiddet olayları yaşanır. Böyle durumlarda en iyi bölgeleri elde tutmak için aileden yardım alabilmek çok önemlidir. Tek başına bir dişi kedinin, özellikle de yavruları varsa, kendi başına tutunması oldukça zordur.

Aileler arasında geliştiğinden şüphe olmayan işbirliği, daha küçük kolonilerde tek bir aile içinde gelişen bağlarla aynı temele dayanmaktadır. Kediler, örneğin bazı primatların aksine, aile grupları arasında ittifak kuramamaktadır. Bu kadar karmaşık pazarlık ve anlaşma yetileri zihinsel yapılarının bir parçası değildir.

Biyologlar bu aile bağlarının kökenlerinin nereden geldiğinden tam olarak emin değildir. Dişi kediler kendi yavrularını başka yavrulardan ayıramadığından yanlışlıkla ortaya çıkmış olabilir. Kedilerin vahşi atalarına baktığımızda, her bir dişi yaban kedisinin kendine ait bir bölgesi olduğunu ve bu bölgeyi diğer dişilere karşı koruduğunu görürüz. Bu nedenle iki dişinin aynı yerde yavrulama ihtimali sıfıra yakındır. Yabani veya

evcil de olsa her dişi kedi muhtemelen yuvasında bulduğu her yavruya kendisinin gibi bakmayı prensip edinmektedir. Bakıma başlamadan önce her bir yavruya dikkatle koklayarak kendisine ait olduklarından emin olmaya çalışmaz. Ne var ki, bunun yetişkin kediler arasındaki işbirliğinin tek nedeni olması pek olası değildir. Evcil kedilerin yabani atalarından ayrı yaşadığı binlerce kuşak, daha karmaşık sosyal mekanizmaların ortaya çıkması için yeterli süreyi sağlamıştır.

Kedilerin sosyal davranışları muhtemelen insanların yiyecek depolamaya başlaması sonucu bir noktaya yoğunlaşmış besin kaynaklarının ortaya çıktığı andan itibaren evrimleşmeye başlamıştır. Kendi türüne duyduğu içgüdüsel güvensizliği devam ettiren kediler muhtemelen bu yiyecek kaynağını akrabalarını tanıyıp onlara yardım edebilen ve onlardan yardım alabilen kediler kadar iyi kullanamamıştır.

Biyologlar, işbirliği davranışının iki taraf için de yararlı olabileceği iki farklı durum tanımlamaktadır. Bunlardan ilki karşılıklı fedakârlık, yani yalnızca kendisine iyilik yapan bireylere iyilik yapmayı sürdürmektir. Teorik olarak bu, akrabalık bağlarına bakılmaksızın, birbirine yakın yaşayan herhangi iki birey için geçerli olabilir. Ancak, akraba olmaları durumunda, işbirliği yapmaları için ikinci bir neden akraba seçimi olacaktır.

Kız kardeşlerin genlerinin yarısı birbirleriyle aynıdır. Bu iki alakasız dişi kedinin genlerinin benzerliğinden çok daha yüksek bir orandır. Bu nedenle, yavruların da, babaları farklı bile olsa genlerinin yüzde yirmi beşi teyzelerininkiyle aynı olacaktır. Bu nedenle, bu yavrulardan hangilerinin kendi yavruları olursa olsun (her bir tanesinin yavru sahibi olamayacağı hayatın üzücü bir gerçeğidir), her bir yavru hem annesi hem de teyzesiyle ortak genlere sahip olacaktır.[2] Kız kardeşler hangi

2) En dar anlamıyla alındığında "gen" sözcüğü belli bir kromozom üzerindeki tek bir noktayı tanımlar. Aynı genin rekabet halindeki farklı versiyonları alellerdir. Bunun bir örneği "desen" geninin benekli ve çizgili alelleri olarak sunulmuştur.

yavruların erişkinliğe ulaşacağını da bilmediklerinden, başka her koşul aynı kaldığında, tüm yavruları beraber yetiştirmeye çalışmaları yararlarına olacaktır. Bu sayede akrabalar arasında işbirliğini arttıran genler kuşaktan kuşağa aktarılıp gelişirken, kız kardeşler arasında bile düşmanlığı körükleyen genler giderek kaybolacaktır.[3]

Karşılıklı fedakârlık ve akraba seçimi, bencil davranışların engellenmesi için oldukça yararlı mekanizmalar olsa da, işbirliği davranışları ancak avantajlarının dezavantajlarından fazla olması durumunda gelişecektir. İlk evcil kediler için aile grupları şeklinde yaşamanın ilk avantajı, ambarlarda yaşayan zararlıların veya insanların verdiği artıkların oluşturduğu yiyecek kaynaklarını sürekli mücadele etmek zorunda kalmadan kullanabilme şansı olmuştur. Ancak, birçok yavruyu aynı yuvaya koymanın bir dezavantajı, bir yavrunun hastalanması durumunda geri kalanların da hastalanacağı gerçeğidir. Domino ve Pickle'ın örneğinde görüldüğü gibi bu durumun ölümcül sonuçları olabilir. 1978 yılında Güney Afrikalı bilim adamları, Hint Okyanusu'ndaki Marion Adası'nda yerde yuva kuran deniz kuşlarına büyük zarar veren kedileri yok etmek için bir virüs yaydıklarında, vahşi atalarının yalnız yaşama huyumu sürdüren kediler hayatta kalırken aile gruplarının tamamı yok olmuştur. Başka yerlerde bu dezavantajlar, birkaç annenin bir arada bulunmasının yavruları başka yırtıcılardan korumak adına sağladığı avantajla dengelenmektedir. Yalnız bir

3) Böyle genlerin nasıl çalışıyor olduğuna dair çok az şey bilsek de, hayvanlar arasındaki işbirliğinin büyük bölümü aynı ailenin bireyleri arasında gerçekleştiğinden bu muhtemelen doğrudur. Genler protein kodları taşır. Aile içi sadakatin bir proteinle sağlanacağını düşünmek oldukça zordur. Bu durumda daha çok her biri bütüne çeşitli katkılar yapan birçok genin söz konusu olduğu daha büyük bir olasılıktır. Örneğin, bir gen diğer kedilere karşı olan saldırganlık ihtimalini azaltırken, bir diğeri ise beynin vomeronasal organdan aldığı bilgilerin işlendiği bölgesi olan yan burun soğanda değişiklikler oluşmasına neden olarak aile üyelerinin kokularını tanımaya olanak sağlıyor olabilir.

annenin yiyecek bulmak için arada sırada yavrularından ayrılması gerekir. Yoksa süt üretememeye başlayacaktır.

Yavrularını bir araya toplamış iki ya da daha fazla anne, yavrularını avlanmak için yalnız bırakmak zorunda kalmayacağından onları tek başlarına olduğundan çok daha iyi koruyabilecektir. Bu avantajın bir hastalığın tüm yavruları öldürme ihtimaline üstün geldiğini varsayabiliriz; yoksa işbirliği yapma becerisi gelişmezdi. İnsanların arasında yaşayan evcil kedilerin her zaman iki temel düşmanı olmuştur: Sokak köpekleri ve diğer kediler. Yirmi yıl önce, karım ve en küçük oğlumuzla Türkiye'de bir köyde tatil yapıyorduk. Buradaki evimize hamileliğinin son aylarında olan kırçıllı bir kedi gelip gitmeye başladı. Ona Arikan adını verdik. Arikan, birkaç gün ortadan kaybolduktan sonra geri geldiğinde ise çok daha zayıf ve açlıktan ölür gibi bir hali vardı. Bu nedenle yakınlarda bir yerde doğum yapmış olduğunu tahmin ettik. Yakınlarda kedi maması satan bir süpermarket bulduk. (Turist bir ailenin böyle bir şey almasını beklemeyen bir kasiyerin şaşkın bakışlarına da hedef olduk bu esnada.) Arikan yemeğini yedikten sonra onu takip etmeye başladık. Anne kedi yolun biraz yukarısındaki terk edilmiş çiftlik binalarına girerek gözden kayboldu. Bundan sonra onu her sabah ve her akşam beslemeye başladık. Derken bir gece acılı bir inleme sesi ile uyandık. Arikan kapının önünde duruyordu. Ağzında ise parçalanmış gibi duran ölü bir kedi yavrusu vardı. Arikan koşarak uzaklaşıp ağzında ikinci bir ölü yavruyla geri gelerek onu da ilkinin yanına koydu.

Bunun sorumlusu bir köpek olabilirdi. Köyde, akşamları etrafta dolaşıp restoranların dışında yemek yiyen insanlardan yemek dilenen ve kedileri kovalayan "kaçak" köpek grupları mevcuttu. Eğer bir köpek sürüsü kedinin yuvasını bulduysa muhtemelen yuvayı bozardı. Ancak kedileri yemeleri daha düşük bir ihtimaldi. Yine de bir seferinde bir köpeğin ölü bir yavrusu ile "oynadığına" tanık olmuştum. Başka zamanlarda

köpekler kediler için oldukça etkin düşmanlar olabilir. Örneğin Avustralya'da, vahşileşmiş evcil köpekler olan dingolar kedi popülasyonlarının nüfusunu kontrol ederek küçük keseli hayvanların yaşamasına olanak sağlamaktadır.[4] Yine de, kedilerin en büyük düşmanı olarak uzun bir geçmişe ve büyük bir üne sahip olmasına rağmen bu yavruların ölümünden muhtemelen kediler sorumlu değildi.

Arikan yavrularını geceleyin kaybetmişti. O zamana dek köpekler çoktan sahiplerine dönmüş olacağından bunun sorumlusu muhtemelen başka bir kediydi. Yavru öldürmek aslanlarda sık rastlanan bir durum olsa da evcil kedilerde çok ender görülür.[5] Erkek aslanlar kendilerinin olmayan yavruları öldürür; çünkü bu durumda dişiler neredeyse anında yeniden yavrulamaya hazır hale gelir. Başka türlü erkeğin iki doğum arasında on dokuz ay beklemesi gerekir. Bu sürenin sonunda hâlâ dişilerin kontrolünde olacağının bir garantisi yoktur.

Dişi evcil kediler ise yavruları sütten kesildikten sonra veya küçükken ölmeleri durumunda daha da kısa süre içinde yeniden çiftleşmeye hazır olur. Bu nedenle bildiğimiz yavru öldürme olaylarından sorumlu olan erkek kedilerin, bu zalimce davranışlarından, en azından çiftleşme söz konusu olduğunda, bir şey kazanmış olmaları düşük bir olasılıktır. Yavru öldürme en çok, belki de şaşırtıcı bir biçimde çiftliklerde yaşayan tek aile kolonilerde görülür.

Saldırgan davranışların çok daha bariz olduğu büyük kolonilerde daha ender yaşanan bir durumdur. Bu büyük kolonilerde dişiler genelde birden fazla erkekle çiftleştiğinden, erkek kedilerin hangi yavruların kendilerine ait olduğunu kestirmeleri çok

4) Christopher N. Johnson, Joanne L. Isaac ve Diana O. Fisher, 'Rarity of a Top Predator Triggers Continent-Wide Collapse of Mammal Prey: Dingoes ve Marsupials alıntı: Australia', *Proceedings of the Royal Society* B 274 (2007): 341-6.

5) Dominique Pontier ve Eugenia Natoli, 'Infanticide in Rural Male Cats (Felis catus L.) as a Reproductive Mating Tactic', Aggressive Behaviour 25 (1999): 445-9.

daha zordur. Bu nedenle, erkekler yalnızca daha önce hiç görmediklerinden emin oldukları dişilerin yavrularını öldürmelidir.

Eğer dişi kedi etraftaysa yavrularını korumak için gereken her şeyi yapacağından, erkek kedilerin savunmasız yavrulara saldırmaları onlar için daha iyi olacaktır. İki ya da daha fazla anne kedinin yavrularını bir araya toplaması, yavrularda enfeksiyon riskini arttırsa da, bu erkek kedilere karşı farklı yuvalardan daha iyi bir koruma sağlayacaktır. Belki de Arikan'ın şansına kız kardeşlerinden hiçbiri hayatta değildi.

Aile hayatı, kedilere her şeyi kendi başlarına keşfetmek yerine birbirlerinden öğrenme fırsatı sunar. Daha önce gördüğümüz gibi anne kediler yavrularına yakaladıkları avları getirerek ne yapmaları gerektiğini gösterir. Yapılması gerekenleri yavrularını bizzat öğrettiğine dair bir kanıtımız yok. Anne kediler daha çok yavrulara yuvalarının güvenli ortamı içinde av hayvanlarının nasıl davrandığını görme olanağı sunar. Ayrıca, yavru kedilerin annelerinin her yaptığını dikkatle izlediği bilinse de, onu özellikle taklit etmeye çalışıyor olmaları pek olası değildir. Birini gerçekten taklit etmek karmaşık zihinsel süreçler gerektirir. Hayvanın hem gerekli hareketlerin ne olduğunu bilmesi hem de aynı hareketleri kendi kaslarına aktarabilmesi gerekir. Başkalarının davranışlarını taklit etmek bizim için kolay olduğundan başka hayvanlar için de aynı durumun geçerli olduğunu varsayma eğilimde oluruz. Ancak araştırmalar, başka bir hayvanın davranışlarını bilinçli olarak kopyalama becerisinin primatlarla sınırlı olabileceğini göstermektedir.

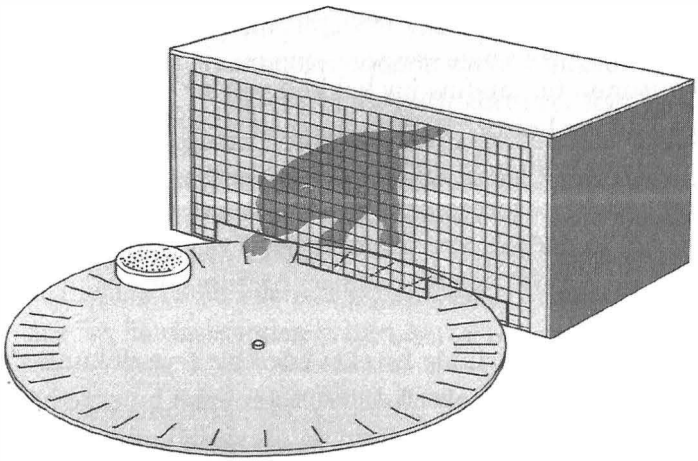
Kedi yavrularının, doğrudan annelerinin hareketleri taklit etmeden öğrenmelerinin daha kolay yolları olduğunu biliyoruz. Bunun yerine anne yavrularının dikkatini uygun bir hedefe çekmekte ve daha sonra yavrular kendi içgüdüsel davranışlarını bu hedefe yönlendirmektedir. 1967 yılında yapılan bir deneyde, anne kedilerin yavrularına bir şeyler öğretmesi-

nin en iyi yolunun onları yiyecek bulmak için rastgele bir şey yapmaya zorlamak olduğunu göstermiştir. Bu deneyde bir kedi yavrusunun bir tarafına bir kol konmuş bir kutuyu incelemesine izin verilmiştir.[6] Kedi yavrusu, şöyle bir koklamak dışında genellikle bu kolu görmezden gelmiştir. Ancak, annesinin kolu çekerek yiyecekle ödüllendirilmesini izledikten sonra kola bütün dikkatini vermeye başlamış ve kısa sürede kendisi de kolu çekerek ödülünü almayı öğrenmiştir.

Kedi yavruları genellikle hareket eden bir şeye dokunmaya çalışsalar da, çok eder olarak kıpırtısız ve sabit bir şeye böyle bir ilgi gösterir. Diğer deneylerin de gösterdiği gibi, hem annenin hem de yavrunun kolu çekmiş olması muhtemelen taklitle ortaya çıkmış bir durum değil; daha çok yavrunun kendi kutusundaki kolun annesinin çektiği kola çok benzediğini fark etmesi ve bu şekilde kedi kolunu yakından incelemeye karar vermesi ile ortaya çıkmış bir durumdur. Yavrular her zaman yeni bir şeyi incelemek için patilerini kullanır. Bu nedenle bu durumda annelerini taklit etmelerini gerektirecek bir durum yoktur. Yavrunun kendi içgüdülerine uygun davranması yeterli olmuştur. Benzer bir deneyde ise başka kedi yavruları tanımadıkları bir dişiyi aynı eylemi yaparken izlemiştir. Bu yavruların kolu çekmeyi öğrenmesi çok daha uzun sürmüş, bazıları ise hiç öğrenmemiştir. Bu da yavruların özel olarak annelerini izlerken kendilerini rahat hissettiklerini göstermektedir. Muhtemelen yabancı bir dişinin yanında kendilerini herhangi bir şey öğrenemeyecek kadar rahatsız hissetmiştir.

Anneler kendi deneyimlerinin bir kısmını yeni durumlar yaratmak suretiyle yavrularına aktarabilir; ancak bu, hem yalnız yaşayan hem de aile ortamlarında sosyal olarak yaşayan anne-

6) Phyllis Chesler, 'Maternal Influence, alıntı: Learning by Observation in Kittens', *Science* i66 1969): 90i-3.

Döner levha deneyi, kedilerin başka kedilerden bir şeyler öğrenip öğrenemeyeceğini anlamak için kullanılmıştı. Kedinin yemeğe erişmesi için, kap bir boşluktan geçene dek levhası döndürmesi gerekiyordu.

ler için aynı derecede kolaydır. Beraber yaşayan yetişkin kedilerin birbirlerinden bir şeyler öğrenmesi mümkün olabilir mi? Bu ilginç olasılık hakkında çok az şey bilsek de, yetmiş yıldan uzun zaman önce yapılmış, az bilinen bir deney öğrenebildiklerini göstermiştir.[7] Birkaç tane altı aylık kediye, resimde gösterildiği şekilde, döner bir levhanın üzerine erişemeyecekleri bir şekilde konmuş bir yemek kabını elde etme şansı verilmiştir. Levhanın altına yerleştirilen bir mandal sayesinde yemeğe uzanmak için kedilerin ön ayaklarıyla kaba vurması yeterli olmamaktaydı. Kedilerin, yemeği ulaşabilecekleri bir yere çekmek için patileriyle dikkatlice yapmaları gerek hareketleri öğrenmeleri için birkaç deneme yapmaları gerekti. Ancak, aleti

7) Marvin J. Herbert ve Charles M. Harsh, 'Observational Learning by Cats', *Journal of Comparative Psychology* 31 (1944): 81-95.

hiç kullanmadan önce kız kardeşlerinin levhası döndürerek yemeği almayı başarmalarını seyretmiş olan iki kedinin sorunu çözmeleri bir dakikadan az zaman aldı. Muhtemelen birbirlerinden öğrenmeyi başaran kedilerin kardeş olmaları da rastlantı eseri değildi. Akraba kediler arasındaki bu iletişim muhtemelen her iki tarafa da yarar sağlamakta ve aile gruplarına, her şeyi deneme yanılma ile öğrenmeleri gereken yalnız kedilere karşı bir avantaj sağlamaktadır.

Kedilerin gençken aile bireyleri olmayan başka kedilerden bir şeyler öğrendiği şüphelidir. Bu kedilere duydukları doğal güvensizlik muhtemelen yalnızca beladan uzak durmaya odaklanmalarına neden olarak herhangi bir merak hissini geri plana atmaktadır.

Ancak, yakın bir aile grubunda, genç aile üyeleri daha yaşlı ve deneyimli bireylerin günlük sorunları nasıl çözdüğünü gözlemlemekten yarar sağlayabilir. Kediler yalnız avlandıklarından bu muhtemelen hepsi ortak alanlarında avlanmadan yiyecek ararken veya insanlarla iletişim kurarken gerçekleşir.

Mantık olarak kedilerin bu aile hayatına insanlarla iletişim kurmaya başladıktan sonra geçtiğini varsayma eğiliminde olsak da, yaban kedilerinin de bu beceriye sahip olma veya geçmişte sahip olmuş olma olasılıkları vardır. Bir kedi grubunun oluşması için gereken tek faktör, etrafta bir kedi ve onun yavrularından daha fazla kediyi besleyebilecek güvenilir bir yiyecek kaynağı olması gibi görünmektedir. Daha büyük avlar yakalayabilmek için gruplar halinde avlanmaya başlayarak bunu sürekli olarak başarmış olan tek kedigil türü aslandır. Ancak, başka kedi türleri de bu ek beceriyi elde etmeden bir zamanlar küçük gruplar halinde yaşamış olabilir.

Yirminci yüzyılda insan ırkının doğa üzerinde baskın hale gelmesi küçük kedilerin ve en sevdikleri av hayvanlarının azalmasına neden olmadan önce, yaban kedilerinin arada bir

koloniler halinde yaşamış olma olasılığı mevcuttur. Yirminci yüz yılın başında Afrika'daki Avrupalı kâşiflerin yazdığı bazı şeyler bu olasılığa dair ipuçları taşımaktadır. İngiliz Doğa Tarihi Müzesi için hayvan örnekleri toplayan kâşiflerin sonuncularından olan Willoughby Prescott Lowe, 1921 yılında Sudan Darfur'da bulduğu bir bireyi şöyle anlatmaktadır:

> Fasher yakınlarında ilginç bir kedi yakaladım. Evcil bir kediye benziyor ama renkleri farklı. İlginç olan ise bu kedilerin açık havada birbirlerine yakın delikler içinde, tavşanlar gibi koloniler halinde yaşaması. Bu yöreye özgü olduklarını duydum. Ama böyle alışkanlıkları olan bir kedi türü ile ilk defa karşılaşıyorum! Buralarda her yerde olan çöl fareleriyle besleniyor. Toprağın her yeri delik deşik onların yuvalarıyla dolu.[8]

On yıl sonra, Sahra çölünün ortasındaki Ahaggar Dağları yaptığı bir keşif turu esnasında Lowe bu sefer, daha önce çöl tilkilerinin kazdığı oyuklarda yaşayan kedi kolonileriyle ilgili notlar almıştır.

Bu kedi türlerinin ikisi de sıradan Afrika yaban kedilerine benziyordu; ancak sosyalleşme alışkanlıkları yaban kedisi atalarından gelmiş olamazdı. Afrika'nın daha güney taraflarında, fiziksel olarak yaban kedisi olan kedi türlerinin DNA'ları, evcil kediler ile yaban kedilerinin sıklıkla beraber üreditklerini gösterir. Lowe'un gördüğü kedi kolonileri, dış görünüş olarak yaban kedilerine benzerken evcil kedilerin sosyal alışkanlıklarını sürdüren melez kedi kolonileri olabilirdi. Bu Felis lybica grupları o kadar ender görülmektedir ki, ortaya çıktıklarında bunun nedeninin evcil kedilerle karışmış DNA'ları olduğu düşünülebilir.

---

8) British Museum (Doğa Tarihi) koleksiyonunda bulunan orijinal mektuptan kopyalanmıştır.

Yalnız yaşayan hayvanların grup içinde yaşamaya başlamaları için iletişim becerilerinde büyük ilerleme kaydetmeleri gerekir. Kedi kadar donanımlı ve şüpheci bir hayvan söz konusu olduğunda kız kardeşler arasında çıkan basit bir anlaşmazlık, diğerlerinin duygu durumlarını ve niyetlerini anlamalarını sağlayacak bir sinyal sistemi geliştirmemişlerse kolayca ailenin dağılmasına neden olabilir. Görünüşe göre, kediler tam olarak da böyle bir sistem geliştirmiştir.

Araştırmalarıma göre, evcil kedilerde bu sinyal iyi tanıdığımız dik kuyruktur. Kedi kolonilerinde, iki kedi birbirlerine yaklaşıp yaklaşmayacaklarını anlamaya çalışırken içlerinden bir kuyruğunu dik konuma getirir. Diğer kedi de aynı hissi paylaşıyorsa o da kuyruğunu havaya kaldırır ve iki kedi birbirine yaklaşır.[9] Eğer ikinci kedi kuyruğunu kaldırmazsa ve ilk kedi kendisini cesur hissediyorsa, yine de dikkatli bir şekilde yaklaşabilir.

Bundan sonra ikinci kedi arkasını dönerse, ilk kedi onun dikkatini çekmek için miyavlayabilir. Bu vahşi kedilerin miyavladığı ender durumlardan biridir. Yoksa ilk kedi de, diğerinin dost canlısı olacak bir ruh halinde olmadığına karar vererek kuyruğunu indirip uzaklaşır. Tereddüt etmek riskli olabilir. Araştırma ekibim, yanlış bir yönde ilerleyen bir kedinin, kuyruğu dik konumda bile olsa, yalnız kalmaya azimli daha büyük bir kedi tarafından kovalandığı durumlarla karşılaşmıştır.

Bu tarz gözlemler dik kuyruğun bir sinyal olduğunu kesin olarak kanıtlamamaktadır. Bunun, birbirlerine dost canlısı davranan iki kedi karşılaştığında doğal olarak gerçekleşen ve daha fazla bir anlam taşımayan bir eylem olması da mümkündür. Dik kuyruğu kedinin niyetini belli etmek için yapabilece-

9) Bu araştırmalar büyük oranda çalışma arkadaşlarım Sarah Brown ve Charlotte Cameron-Beaumont tarafından yürütülmüştür. Daha fazla detay için, Rachel Casey ve Sarah Brown ile beraber yazdığım kitabım *The Behaviour of the Domestic Cat*'in 2. baskısının, 8. bölümlerine bakabilirsiniz (Wallingford: CAB International, 2012).

ği başka her şeyden ayırmak için, siyah kartondan gerçek boyutlarda kedi şekilleri kesip kedi sahiplerinin evlerinin süpürgeliklerinin üzerine yapıştırdık. Evdeki kedi kuyruğunu havaya kaldırmış bir siluetle karşılaştığında yakına gidip koklamaya, kuyruğu yatay duran bir tanesini gördüğünde ise geri çekilmeye başladı.[10]

Bu kuyruk kaldırma sinyalinin, yavruların annelerini karşılamak için aldıkları pozisyondan, evcilleştirme sonrasında evrimleştiği neredeyse kesindir. Başka kedi türlerinde yetişkin bireyler kuyruklarını yalnızda idrar yapmak üzereyken, hijyen amacıyla kaldırır. Zaman zaman hayvanat bahçelerindeki bazı Felis lybica bireyler bakıcılarının ayaklarına sürtünmeden önce kuyruklarını kaldırır; ancak elbette bunların soyunda evcil kedi olma ihtimali vardır. Diğer Felis silvestris türlerinde erişkin bireyler selamlaşmak için kuyruklarını kaldirmaz ama yavrular annelerine yaklaşırken kuyruklarını dik konumda tutar. Şimdiye dek hiç kimse bunun anne için özel bir anlamı olup olmadığını test etmediğinden yavruların bunu bir sinyal vermek amacıyla mı yaptığını yoksa sadece tesadüf eseri mi olduğunu bilmiyoruz. Bu nedenle, dik kuyruk duruşunun evcilleşmenin ilk dönemlerinde bir sinyal olarak evrimleşmiş olması en olası senaryo olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için kedilerin davranışlarını düzenlemelerinde iki farklı değişiklik yapmaları gerekecekti: öncelikle yetişkin kedilerin başka kedilere yaklaşırken bu poza bürünmeleri,[11] daha sonra ise

10) Bu siluet numarası birçok kediyi yalnızca tek bir kes kandırabilmiştir. Gördükleri ikinci siluet bu kedilerde hiçbir tepki uyandırmamıştır.

11) Araştırmacılar, neoteni adı verilen küçüklük dönemi davranışlarının yetişkinliğe taşınması durumunun, birçok hayvanin, özellikle de köpeklerin evcilleştirilmesinde önemli bir faktör olduğunu düşünmektedir. Örneğin, ilk bakışta, Pekinez köpeklerinin kafatasının ataları kurdun kafatasıyla hiç alakası yok gibi görünse de, aslında bir kurt fetüsünün kafatasıyla yaklaşık aynı biçimdedir. Evcil kedinin vücudunda böyle bir neoteni görülmese de, dik kuyruk ve başka bazı sosyal sinyaller gibi davranışlarında böyle bir etki oluşmuş olabilir.

diğer kedilerin içgüdüsel olarak kuyruğunu kaldırmış bir kedinin bir tehdit oluşturmadığını anlamaları. Bu değişimlerden ikisi de meydana geldikten sonra duruş bir sinyal haline gelmiş ve yetişkin kedilerin kavga etme riski olmadan bir arada yaşamaya başlamalarına olanak sağlamıştır.[12]

İki birey kuyruklarını kaldırarak birbirlerine yaklaşmalarında bir mahsur olmadığını anladıktan sonra ne olacağı konusunda iki ihtimal vardır. Bunlardan hangisinin gerçekleşeceği hem kedilerin o anki ruh haline hem de aralarındaki ilişkiye bağlıdır. Eğer kedilerden biri başka bir işle meşgul veya diğerinde ciddi anlamda daha yaşlı veya büyükse, genellikle birbirlerine doğru ya da yan yana yürümeye başlar. Daha sonra, kuyruklarını dik tutmaya devam ederek birbirlerine dokunup, kuyruklarını, karınlarının yan tarafını veya kuyruklarını ya da hepsini aynı anda birbirlerine sürttükten sonra ayrılıp yürümeye devam eder. Aynı gruptan olan iki kedi zaman zaman bunu yapacaktır. Ancak bu genellikle karşı cinsten iki yetişkin kedi ya da dişi ya da erkek bir yavru ile dişi bir kedi arasında yaygın görülür.

Bu sürtünmenin tam anlamı bilinmemektedir. Fiziksel temasın iki kedi arasındaki arkadaşlığı güçlendirerek grubu bir arada tutuyor olması olasıdır. Bu törensel davranış, kedilerin birbirini doğal olarak müttefik değil rakip olarak görme eğilimini dengeleyebilir. Birbirine sürtünme eylemi kaçınılmaz olarak bir kediden diğerine koku transferi yapılmasına neden olacağından, bu şekilde zamanla bir "aile kokusu" oluşabilir. Kedilerin bazı etobur akrabalarının da sürtünme ritüelleri ile koku bıraktıklarını biliyoruz. Örneğin, aynı grupta bulunan

12) Kedilerin sinyallerinin evrimleşmesiyle ilgili daha ayrıntılı bir çalışma için: John W. S. Bradshaw ve Charlotte Cameron-Beaumont, 'The Signalling Repertoire of the Domestic Cat and Its Undomesticated Relatives', alıntı: Dennis Turner ve Patrick Bateson, eds., *The Domestic Cat: The Biology of Its Behaviour*, 2. baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 67-93.

porsuklar arka kısımlarını birbirine sürtüp kuyruklarının altında bulunan balmumu dolu cepçikler şeklindeki koku bezlerinden salgılanan kokuları birbirine karıştırarak ortak bir "klan kokusu" oluşturmaya çalışır.[13] Kediler birbirlerine sürtündüklerinde özellikle koku alışverişi yapmaya çalışmıyor olabilir. Böyle yapıyor olsalar muhtemelen bölgelerindeki belirli nesnelere koku bırakmak için kullandıkları ağız kenarlarındaki koku bezleri gibi, vücutlarının koku üreten kısımlarına konsantre olurlardı. Ancak durum böyle değildir. Bu nedenle sürtünme ritüeli iki birey arasındaki güveni vurgulayan ve bu sayede birikimli olarak grubun birbirinden kopmasına engel olan bir hareket olabilir.

Kuyruk dikme ritüelinin ardından gelebilecek adıma dair ikinci ihtimal ise karşılıklı yalama ya da sosyal temizlenmedir. Kediler tüylerini yalamaya çok zaman ayırır. Bu nedenle iki kedinin yan yana yatarken birbirlerinin tüylerini yalaması pek şaşırtıcı değildir. Dahası, diğer kedinin kafasının üstünü ve omuzlarının arasını da yalama eğilimindedir. Buralar, en esnek kedilerin bile temizlemekte zorlandığı yerlerdir. Yalnız başlarına temizlenen kediler genellikle ön patilerini buralara sürtüp daha sonra onları yalayarak bu işi çözer. Tüm kediler aynı yöntemi yemek yedikten sonra ağızlarını temizlemek için de kullanır.

Sosyal temizlenmeye dair bir yorum, tamamen şans eseri gerçekleştiği yönündedir. Buna göre yan yana yatan iki kedi, o bölgelerin kendilerine ait olduğunu fark etmeden yalnızca en kötü kokan kısımları temizlemeye koyulur. Ancak bu davranışın diğer hayvanlarda, özellikle de primatlarda, bağ kurma, ittifak oluşturma ve tartışmaların ardından aile bireylerinin ba-

13) Christina D. Buesching, Pavel Stopka ve David W. Macdonald, 'The Social Function of Allo-marking in the European Badger (Meles meles)', *Behaviour* 140 (2003): 965-80.

Libby Lucy'yi temizlerken

rışması gibi büyük sosyal önemlere sahip olduğunu da biliyoruz. Kedilerde bu davranış muhtemelen karşılıklı sürtünme ile aynı amacı taşımakta ve dostça bir ilişkiyi daha da güçlendirmeye yaramaktadır. Birden fazla aileden oluşan büyük gruplarda da sosyal temizlenmenin büyük oranda akrabalar arasında gerçekleşmesi de bu yorumu doğrular görünmektedir.[14]

Bu davranışın tartışmaları azalttığına dair bazı kanıtlar bulunmaktadır.

14) Terry Marie Curtis, Rebecca Knowles ve Sharon Crowell-Davis, 'Influence of Familiarity and Relatedness on Proximity and Allogrooming in Domestic Cats (Felis catus)', *American Journal of Veterinary Research* 64 (2003): 1151-4. Ayrıca bkz. Ruud van den Bos, 'The Function of Allogrooming in Domestic Cats (Felis silvestris catus): A Study in a Group of Cats Living in Confinement', *Journal of Ethology* 16 (1998): 1-13.

Kedi kurtarma derneklerinde oluşturulanlar gibi yapay kolonilerde, akraba olmayan kediler arasındaki sorunlar, aynı aileden olmayan hayvanların beraber yaşamaya zorlandığı durumlarda beklenecegiinden çok daha ender görülür. Ancak bu gruplar arasında sosyal temizlik yaygındır. Dahası, en saldırgan kediler en çok sosyal temizlik yapanlar arasındadır. Bu da bu davranışın, yakın zamandaki bir kızgınlık anı için bir özür yerine geçiyor olabileceğini de göstermektedir. Veya temizlenen kedi buna izin verir; çünkü kısa bir zaman önce aynı kedinin saldırısına uğramıştır ve temizlenmenin ısırılmaktan daha iyi bir his olduğunu düşünmektedir. Bu bakış açısına göre sosyal temizlenme saldırganlığın bir alternatifidir ve bu şekilde kendine, bir bireyin bir diğerinin davranışları üzerinde kontrol sahibi olduğu "baskınlık" yelpazesinde yer bulmaktadır.

Bazı bilim adamları kedi topluluklarının gerçekten de bu dinamikle işlediğini ve daha büyük, güçlü, deneyimli ve saldırgan kedilerin daha küçük, genç veya çekingen kediler üzerinde baskınlık kurduğunu ileri sürmüştür. Bu baskınlık anlayışı uzun zamandır köpekler ve ataları gri kurtlara olan bakış açımızdır ama yakın zamanda birçok tartışmaya neden olmuştur. Günümüzde birçok biyolog, köpeklerin (ve kurtların) zaman zaman saldırganlık ve tehditleri kullanarak birbirleri üzerinde hiyerarşi kurup sürdürdüğünü kabul etse de, bunu yalnızca uç durumlarda, dostluk ilişkileri işlemez olduğunda yaptıklarını düşünmektedir.[15]

Köpeklerde olduğu gibi kedilerde de hiyerarşik ilişkilerin kurulmasının nedeni dışarıdan gelen baskılar olabilir. Birbiriyle akraba olmayan kediler, balıkçı köyleri gibi yiyecek kaynaklarının bir arada toplanmış olduğu bir ortamda büyük koloniler halinde ya da farklı zamanlarda farklı yerlerden alınıp aynı evde beraber yaşadıkları zaman sosyal sorunlar ortaya çı-

15) Bkz. kitabim *in Defence of Dogs* (London: Penguin Books, 2012).

kar. Küçük, tek ailelik kolonilerde veya daha büyük bir kolo-ninin parçası olan aile ünitelerinde herhangi bir hiyerarşi söz konusu değildir.

Kedi toplumları köpek toplumları kadar karmaşık bir şekil-de evrimleşmemiştir. Evcil kediler anaerkil bir topluluktur. Her bir ünite bir anne ve onun yavruları ile başlar. Eğer çev-rede yeterince yiyecek varsa kızları da annelerinin yanında ka-lır. Onlar yavruladığında da sorumluluğu paylaşarak yavrula-rı beraber büyütürler. Yavruların bir önceki kuşağın yeni yav-rularını büyütmesine yardım ettiği ancak o yıl üremekten ka-çındığı kurt topluluklarına göre bu durum daha basit ve için-deki bireyler az çok eşit konumdadır.[16]

Dahası, ve sürülerinde yaklaşık eşit sayıda dişi ve erkek bu-lunan kurtların aksine, erkek kediler kedi yavrularının büyü-tülmesinde herhangi bir rol oynamaz. Bazı kolonilerde, ked-ilerin çevresindeki erkek kediye (ve muhtemelen yeni doğan yavruların babasına) çok yakın davrandığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni muhtemelen bu erkek kedinin yavruları diğer erkek kedilerden korumanın en bariz yolu olmasıdır. Bu ne-denle, tipik küçük bir kedi kolonisi bir anne kediden, onun yetişkin kızlarından, bu kızların en son doğan yavrularından ve bir ya da iki adet erkek kediden oluşur.

Aile grupları elbette sonsuza dek genişlemeyi sürdüremez ve eninde sonunda yiyecek kaynaklarının kapasitesinin sınırları-na ulaşır. Genç erkek bireyler yaklaşık altı aylık olduklarında kolonilerinden ayrılmaya başlar. Bazen bir iki yıl boyunca et-rafta dolaşmayı sürdürseler de eninde sonunda başka yerlerde

16) Soyları doğrudan kurtlardan gelen vahşi köpekler, atalarının sosyal olarak oldukça karmaşık olan yapısını paylaşmamaktadır. Dişi ve erkek grupları aynı bölgeyi paylaşan sürüler oluşturmak için bir araya elseler de, tüm yetişkin dişiler üremeye çalışır ve yavruların büyük çoğunluğunun bakımını yalnızca anneleri üstlenir. Yine de kimi zaman birkaç annenin yavruları bir araya toplanabilir. Kimi zaman da babaların yavrularına yiyecek getirdiği görülmüştür.

dişi kediler bulmak için bölgeden uzaklaşır. Böylece akrabalar arası üreme ihtimali de ortadan kalkmış olur. Dişi kediler arasında ise, yiyecek ve alan için mücadele arttıkça ilişkiler giderek gerilmeye başlar. Herhangi büyük bir olay, örneğin anne kedinin ölümü, bazı kediler arasındaki ilişkinin tamamen bozulmasına neden olabilir. Saldırgan davranışlar artar ve bir zamanlar uyum içinde yaşayan koloni bir ya da daha fazla gruba bölünür. Azınlıkta kalan gruptakiler bölgeden tamamen ayrılmak zorunda kalabilir. Bu durumun onlar için çok ciddi sonuçları olacaktır. Kolonilerinin oluşmasına neden olan kaynaklardan uzak kalacaklarından, kendi yavrularını yetişkin bireyler haline gelene dek canlı tutmalan da bir hayli zorlaşacaktır. Bu şekilde, aile grubunun merkezi genellikle ayakta kalmayı sürdürür. Ancak koloninin başarısı arttıkça, bazı dişi üyelerinin dışarı itilme ihtimali de artacaktır. Çekirdek grubun yapısı da, kontrol ettikleri kaynaklara ulaşmaya çalışan kedilerin ve kedi sayısı arttığı zaman olayı kontrol altına almaya çalışan insanların etkisiyle giderek değişecektir. Bütün bunların sonucu olarak, bir kedi kolonisinin birkaç yıldan uzun süre dengeli be istikrarlı kalma olasılığı oldukça düşüktür.

İşbirliğinin sağladığı yararlar, karmaşık sosyal davranışlar geliştirilmesini sağlayacak kadar güçlü olmasa da, dik kuyruk pozisyonu, karşılıklı sürtünme ve temizlenme gibi sosyal iletişim yöntemlerinin ortaya çıkması için yeterli olmuş gibi görünmektedir. Bunun aksini kanıtlayacak bir bulgumuz olmadığından, bu değişikliklerin kediler yaklaşık 10.000 yıl önce insanlarla ilk defa iletişime geçtiğinde ortaya çıkmaya başladığını düşünebiliriz. Durum buysa her şey son derece, ancak mümkün olacak seviyede hızlı gelişmiştir.

Genellikle evrimi ve doğal seçilimi yüz binlerce, hatta milyonlarca yıl içinde gerçekleşen bir süreç olarak düşünsek de, yakın zamanda vahşi hayvanlar arasında, yeni ve daha önce hiç görmedikleri ortamlarda, birkaç yüz kuşak içinde yepyeni

bir tür haline gelmelerine neden olacak kadar hızlı bir değişimin yaşanabildiğine dair bulgular ortaya çıkmıştır.[17] Dahası, eğer dik kuyruk sinyali yavruların bir hareketinde tüm yetişkin kedilerin hemen anladığı bir harekete dönüşecek şekilde evrimleştiyse, bu, evcilleşme sonucu ortaya çıktığını bildiğimiz ilk sinyaldir. Diğer tüm evcilleşmiş hayvanlar, vahşi atalarının kullandığı sinyallerin çeşitli versiyonlarını kullanarak iletişim kurar.

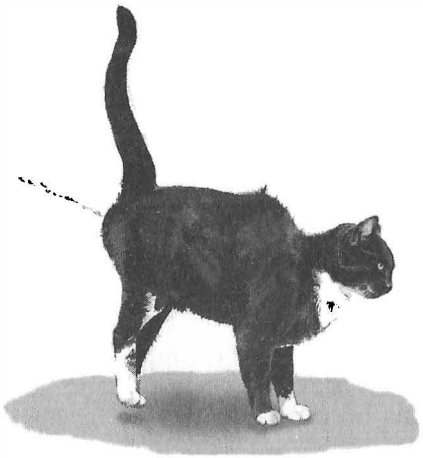
Dişilerin aksine erkek evcil kediler, yavruyken insanların varlığına alışma becerileri dışında evcilleşme sürecinden pek etkilenmemiş gibi görünmektedir. Her biri, Rudyard Kipling'in söylediği gibi "kendi başına ilerleyen kedi"dir.[18] Aslanlar ve çitaların aksine erkek evcil kediler tam da bu nedenle oldukça olaylı ve kısa olan hayatları boyunca herhangi bir ittifak kurmaz ve birbirleriyle sürekli rekabet halinde kalır. Dişi kediler ve kısırlaştırılmış erkekler birbirlerinden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışır ama iki erkek kedi karşı karşıya geldiğinde ve ikisi de geri çekilme istemiyorsa (Bkz. "Blöf ve Böbürlenme")

Birçok kedi sahibi kedilerini kısırlaştırdığından bugünlerde erişkin erkek kediler Batı dünyasında oldukça ender görülür. Az sayıda insan kısırlaştırılmamış erkek kedi beslemeye çalışır

---

17) Ani tür oluşumunun iyi araştırılmış bir örneği, günümüzde dünyadaki en büyük tropik göl olmasına rağmen yalnızca 15.000 önce kuru toprak olan Victoria gölündeki Ciklet balığıdır. Günümüzde bu gölde hiçbiri başka hiçbir büyük Afrika gölünde bulunmayan yüzlerce ciklet türü yaşamaktadır. Bunların çoğu, göl suyla dolduğundan bu yana geçen 14 000 yıl içinde evrimleşmiştir. Örneğin, bkz. Walter Salzburger, Tanja Mack, Erik Verheyen ve Axel Meyer, 'Out of Tanganyika: Genesis, Explosive Speciation, Key Innovations and Phylogeography of the Haplochromine Cichlid Fishes', *BMC Evolutionary Biology* 5 (2005): 17.

18) Rudyard Kipling, Just So Stories for Little Children (New York: Doubleday, Page & Company, 1902); www.boop.org/jan/justso/cat.htm.

Siyah beyaz kedi sperm yayarken

ve bunların birçoğu da kısa sürede kedilerinin bahçenin veya daha kötüsü evin her tarafında bıraktığı pis kokulu idrardan, mahalledeki diğer, daha güçlü erkek kedilerle kavgaları esnasında aldığı yaralardan ve dişi kedi aramaya çıkıp bir hafta ortadan kaybolma alışkanlıklarından yılar. Birçok kedi sahibi, kedileri altı aylıkken, testosteron etkilerini göstermeye başladığında veterinerlerinin tavsiyesine uyup onu kısırlaştırdıklarından bu aşamaları görmez. Birinci yaşlarını doldurmadan kısırlaştırılan erkek kediler genellikle erkekten çok dişi gibi davranır ve diğer kedilere karşı da aynı durumda bir dişinin davranacağı gibi davranarak, doğumdan itibaren tanıdıkları, genelde akraba ama bazen de akraba olmayan kedilere dost canlısı yaklaşır. Bazıları daha bile cana yakın olur.

Erkek kedilerin davranışları kedilerin bugünkü evrimi hakkında bize ipuçları verebilir. Bir erkek bireyin birincil amacı, mümkün olduğu kadar çok dişinin dikkatini çekmek için mücadele etmektir. Bunun sonucu olarak vahşi erkek kediler dişi kedilerden %15 ila 40 oranında daha büyük olacak şekilde

BLÖF VE BÖBÜRLENME

İki rakip kedi karşı karşıya geldiğinde, her iki tarafta fiziksel bir kavgaya girmeden karşı tarafı geri çekilmeye zorlamaya çalışır. Kediler, oldukça iyi donanımlı olduklarından birbirlerine gerçekten zarar verebilecekleri kavgalara girmekten kaçınmaya çalışır. Bu nedenle karşı karşıya gelen iki kedinin ilk adımı, rakiplerini göründüğünden daha büyük olduklarına ikna edecek duruşlar almaktır.

Her kedi dimdik durup hafifçe yana dönerek tüylerini kabartır. Bu şekilde olabileceği en büyük halde görünmeye çalışır. Elbette her iki kedi de bunu yaptığından ikisi de herhangi bir avantaj elde etmez; ancak aynı zamanda bu, bu davranışı en büyük etkiyi yaratacak şekilde göstermelerinin az çok zorunlu olduğu anlamına gelmektedir. Bir kedinin önündeki kavgayı kazanabileceğine dair şüpheleri olduğunu gösteren tek ipucu kulaklarını geriye doğru yatırmasıdır. En başarılı erkek kedilerin kulaklarında bile zaman zaman görülebildiği üzere, kulaklar bir kavga esnasında kedinin en zayıf ve zarar görmeye açık noktalarındandır.

Bu esnada her iki kedi de, kendisine bulaşılmaması gerektiğini anlatma amacı taşıyan çeşitli sesler çıkararak rakipleri üzerindeki etkisini arttırmaya çalışır. Bu sesler arasından gırtlaktan gelen bağırışlar, saldırganca tükürükler saçma ve özellikle da pes hırlamalar yer almaktadır. Ses ne kadar pes çıkarsa gırtlağın (ve dolayısıyla kedinin) de o kadar büyük olduğu anlaşılabilir. Kedi bu sesleri, duruşlar başarısız olduğunda ve fiziksel kavga başladığında da çıkarmayı sürdürür.

Köpeklerin zengin görsel işaret dağarcığına sahip olmayan kediler, geri çekilme isteklerini anlatmakta zorlanır. Kavgalar genellikle kaybeden tarafın kaçması ve kazanan tarafın onu kovalaması ile sona erer. Eğer her iki taraf da fiziksel bir kavgadan kaçınmak istiyorsa, biri yavaş yavaş daha az saldırgan bir tavır takınıp yere doğru eğilerek kulaklarını da kafasına doğru eğip yavaş yavaş uzaklaşmaya çalışacak, bu esnada da karşısındakinin kendisine saldırmaya hazırlanmadığından emin olmak için ara sıra dönüp onu kontrol edecektir.

evrimleşmiştir. Günümüzde evcil kediler için de aynı şey geçerlidir. Erkek kedilerin fiziksel özellikleri evcilleşme sürecinden etkilenmemiş gibi görünmektedir.

Her yeni kuşak genlerinin yarısını babalarından alır. Başarılı erkek bireyler hayatları boyunca birçok dişi ile çiftleşeceğinden, en çok yavru üretmeyi başaran erkek kedilerin sonraki kuşaklar üzerinde diğerlerinden daha büyük bir etkisi olacaktır. Kısırlaştırılmamış dişi kedilerin sahipleri genellikle kedilerin mahalledeki herhangi bir erkek kedi ile çiftleşmesine izin verir. Bu nedenle hangi erkek kedilerin genlerini gelecek kuşaklara aktaracağı genellikle insanlar değil kedilerin kendisi tarafından belirlenmektedir.

Erkek kedilerin başarılı bir şekilde çiftleşme ihtimallerini arttırmak için uyguladığı taktikleri çevrelerindeki dişi sayısına göre değişiklik gösterir. Yaban kedileri veya kırsal alanlardaki evcil kediler gibi dişilerin geniş bir alana yayıldığı durumlarda, erkek kediler, genellikle üç ya da dört dişinin böl-

gelerini içine alan büyük bir bölgenin kontrolünü elinde tutmaya çalışır. Erkek kedilerin dişi kedilerden daha büyük olduğu hesaba katıldığında bile bu kadar geniş bir alanda ihtiyaçları olandan çok daha fazla yiyecek bulunur. Ancak erkek kedinin buradaki amacı yiyeceklere değil, dişilere erişimini garantilemektir. Ancak sonuç olarak, erkek ve dişi birey nüfusu kediler içinde az çok dengeli olduğundan her erkek kedinin birden fazla dişinin kontrolünü elinde tutması mümkün değildir. Bu nedenle bazı erkek kediler, genellikle de genç bireyler, etrafta dolaşarak tek başına olan dişileri bulmaya ve bölgelerini savunan erkeklerden kaçınmaya çalışır.

Bu aşırı rekabetçi sistem, bereketli bir yiyecek kaynağının etrafında büyük bir kedi kolonisi oluştuğunda başarısız olacaktır. Erkek bireylerin stratejileri evcilleştirme öncesi, dişiler kendi bölgelerinde tek başlarına yaşadıkları dönemlerde ortaya çıkmış gibi görünse de, dişiler insanların sağladığı yiyecek kaynakları yakınlarında küçük aile grupları halinde yaşamaya başladıklarında da stratejilerini değiştirme gereği görmemiş gibi durmaktadır. Bu durum günümüzde de, örneği yalnızca birkaç kedinin barınabileceği çiftlikler gibi ortamlarda varlığını sürdürmektedir.

Tek bir alanda birçok dişi kedinin bulunduğu balıkçı köyleri, birçok açı hava restoranının bulunduğu şehirler veya insanların sokak kedilerini beslediği mahalleler gibi ortamlarda, ne kadar güçlü olursa olsun tek bir erkek kedinin bir ya da birden fazla dişiyi tamamen kendisine ayırmakta başarılı olması mümkün değildir. Bu durumlarda, bazıları kendi başlarına, bazıları aile üniteleri içinde hareket eden dişi ve erkeklerden oluşan büyük koloniler ortaya çıkacaktır. Temelde her erkek kedi dişilerin dikkatini çekmek için diğer erkek kedilerle rekabet halindedir.

Ancak, daha önce de gördüğümüz gibi, bir şekilde daha küçük kolonilerde ortaya çıkan saldırgan havadan kaçınmayı ba-

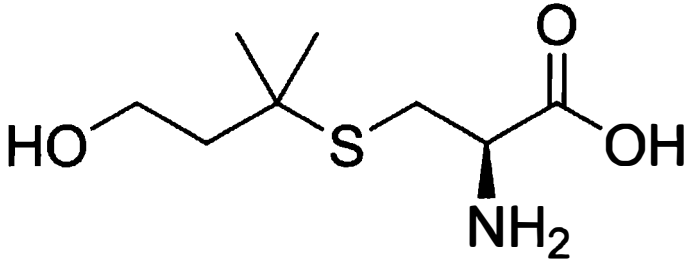
şarırlar. Dahası, bu gruplarda yaşayan erkekler, içgüdüsel olarak çiftleşme şansları olması için en iyi tavırlarını takınmaları gerektiğini bildiklerinden olsa gerek, bazı dişiler kızışma dönemine girdiğinde normalden çok daha az saldırgan olur.

Dişiler, saldırıya uğrama korkusundan olacak, genellikle erkek kedilerle, özellikle de tanımadıkları bireylerle iletişime geçmekten kaçınır. Ancak bu durumun bazı istisnaları vardır. David Macdonald'ın incelediği küçük, tek ailelik kolonideki dişi kediler, muhtemelen yavrularını dış tehditlere karşı korumasını umduklarından, yanlarındaki erkek bireye çok iyi davranmaktaydı. Elbette, kedilerin erkeklere olan bu soğukluğu çiftleşme dönemi geldiğinde değişir. Dişi kedi, çiftleşmeden birkaç gün önceki proöstrus döneminde erkek kedilere daha çok tahammül göstermeye ve onlara çekici görünmeye başlar. Ancak henüz ancak en düşük düzeyde fiziksel kontağa izin verir. Normalde olduğundan daha hareketli hale gelir ve sürekli bölgesinin içindeki büyük nesnelere sürtünerek kokusunu bırakmaya başlar. Eğer yakınlarda erkek bir kedi yoksa bölgesinin dışına çıkmaya başlar. İlerledikçe oldukça karakteristik, gırtlaktan gelen bir hırıltı çıkararak etrafa kokusunu yaymayı da sürdürür. Muhtemelen kokusu da çiftleşme arzusunu bildirecek şekilde değişikliğe uğrayarak rüzgâr yönünde birkaç kilometre uzaktaki erkek bireyler kadar ulaşabilir. Daha sonra, östrus dönemi yaklaştıkça dişi durmadan mırıldanarak yerde yuvarlanmaya, arada gerinmeye, yeri tırmalamaya başlar. Bu esnada bulduğu her yere kokusunu bırakmayı da sürdürür. Bu zamana gelene dek muhtemelen çevrede birkaç erkek kedi birikmiştir. Şimdi bu kedilerin yanına yaklaşmasına izin verse de, henüz herhangi bir ilişkiye müsaade etmez. Deneyen erkekleri ise tırnakları ve dişleriyle yanından uzaklaştırır.

Her erkek birey mümkün olduğunca çok yavruya genlerini aktarmaya çalışırken, dişiler de hayatlarında yapabilecekleri sınırlı sayıda yavrunun genetik kalitesini arttırmaya çalışır.

O KEDİMSİ KOKU

Dişi kediler yavrularının babası konusunda son derece seçici olabildiğinden, erkek kedilerin, tercihen dişi ile karşılaşmadan önce, ne kadar başarılı olduklarını duyurmaları gerekir. Bunu muhtemelen idrarlarının keskin kokusu aracılığıyla yaparlar. İnsan burnu için son derece rahatsız edici olan bu koku bir kedi içinse hayati bilgiler taşır. İdrar kokusunun mümkün olduğunca fazla kediye ulaşmasını isteyen erkek kediler, bu nedenle birçok kedi gibi idrar yaparken arka ayakları üzerine eğilmez. Bu nedenle direkler gibi büyük nesnelere yaklaşır, kuyruğunu dik konuma getirir, arka ayaklarının üzerinde parmak ucuna kalkar ve idrarı mümkün olan en yüksek noktaya doğru bırakır.

Felinin

Bir erkek kedinin idrarının bir dişinin ya da kısırlaştırılmış bir erkeğinkinden çok daha güçlü bir kokuya sahip olmasının nedeni, tiyol adı verilen, sarımsak kokusunda sorumlu olanlara benzer, sülfür içerikli moleküllerdir.[19] Bu moleküller yalnızca idrar havayla temas ettiğinde ortaya çıkar. Yoksa erkek kediler her an biraz önce sarımsak yemiş gibi kokardı. İdrar kesesindeyken moleküller kokusuz olarak, ilk defa kedilerde keşfedildiğinden felinin adı verilmiş bir amino asit şeklinde depolanır. Bu madde idrar kesesinde, cauxin adı verilen bir protein tarafından üretilir.

19) Burnumuz thiollerin kokusuna karşı oldukça hassastır. Kendisi kokusuz olan doğal gazin içine konan çok küçük miktarlar dahi gaz kaçaklarını fark etmeyi çok daha kolay hale getirir.

Erkek kedi idrarındaki sinyal muhtemelen cauxin proteini tarafından değil, kistein ve metionin adı verilen iki amino asitten oluşan felinin tarafından verilmektedir. Bu iki amino asit de, en sonunda söz konusu keskin kokunun oluşabilmesi için gereken sülfür atomlarını içerir. Kediler bu amino asitleri kendileri üretemez. Bu da vücutlarındaki felinin miktarının, yüksek kaliteli proteinler tüketmelerine bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Bir yaban kedisi için bu, kedinin ne kadar başarılı bir avcı olduğuna bağlıdır. Yani bir erkeğin idrarı ne kadar keskin kokuyorsa içindeki felinin miktarı o kadar yüksektir. Bu da söz konusu kedinin yiyecek bulmada başarılı olduğunu gösterir.

İdrar sinyali aynı zamanda kedi hakkında da tanımlayıcı bilgiler içermelidir. Yoksa dişi kedi karşısındaki birkaç erkek kediden hangisinin en iyi avcı olduğunu anlayamaz. Bilim insanları şimdiye dek bu ikinci sinyalin ne olduğunu araştırmamıştır; ancak bunun muhtemelen koku yayan sülfür bileşiklerinden başka bir şey olduğu düşünülebilir. Başka hayvan türleri bireysel koku izlerini algılamak için vomeronasal organlarını kullanır.

Bizim için ne kadar iğrendirici olursa olsun, kediler için idrarlarının kokusu kalitelerinin bir göstergesidir. Hasta ya da beceriksiz bir kedi, idrarına gereken kokuyu verecek miktarda yiyecek bulamayacaktır. Bu sinyalin gelişimi muhtemelen dişi kedilerin erkekleri idrar kokusuna göre seçmesi ile gerçekleşmiştir. Ne kadar iyi beslenirse beslensin, felinin üretemeyen bir erkeğin dişilerle bir şansı olamaz. Bu şekilde bakıldığında, erkek kedilerini iyi kalite kedi maması ile besleyen kedi sahiplerinin aslında hile yaptığı söylenebilir; ancak bu durum dişilerin davranışları üzerinde bir etki yaratamayacak kadar yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Ya da en azından henüz kimsenin onlara gerçeği söylememiş olduğunu düşünebiliriz.

Kur dönemi, olası erkekler içinden en uygun olanı seçmesine olanak sağlar. Erkeklerin bölgesinde bıraktığı kokulardan onlar hakkında zaten bilgi sahibi olabilir (Bkz. O Kedimsi Koku); ancak bu kedilerin birbirlerine ve başka dişilere karşı davranışlarını gözlemleyerek daha dengeli bir değerlendirme yapabilir. Daha sonra içlerinden biriyle çiftleşmeyi kabul et-

meye karar verebilir (veya buna zorlanabilir).

Hormonları dişi kediyi östrus dönemine soktuğunda, dişinin davranışları da aniden değişir. Yerde yuvarlanmadığı zamanlarda başını yere yaklaştırarak eğilir, arka ayaklarını iki yana açıp kuyruğunu da yana çekerek erkek bireyleri kendisiyle ilişkiye girmeye davet eder. Kediler içinde en cesur olanı arkadan yaklaşıp onun üzerine çıkarak dişleriyle boynundan yakalar. Dişi kedi birkaç saniye sonra, davetinin tam aksine davranarak acıyla bağırır, erkek kedinin üzerine çullanır ve tırmalayıp tükürerek onu yanında uzaklaştırır. Bu ani hal değişimin nedeni kuşkusuz cinsel ilişki esnasında yaşadığı acıdır. Erkek kedinin penisinin üzerinde, dişinin yumurtlaması için gereken uyarıyı sağlamak için 120 ila 150 arası sivri diken bulunur. (İnsanların aksine kediler yumurtlamak için bu şekilde uyarılmaya ihtiyaç duyar.) Neyse ki dişi kedi bu rahatsızlığı kolayca unutur. Birkaç dakika sonra yeniden kendisini erkeklere sunar. Bu döngü, bir iki gün boyunca giderek azalarak devam eder. Bu dönem sona erdiğinde dişi kedi bölgeden ayrılır ve erkekler de dağılır. Bu süre içinde hamile kalmayan dişi kediler iki hafta sonra yeniden kızışma dönemine girer. Bu durum kedi hamile kalana dek devam eder.

Bu karmaşık ritüelin önemli bir bölümü, evcilleşme öncesi, dişilerin yalnız başına, kendi bölgelerinde, belki de en yakın erkek bireysel kilometrelerce uzakta yaşadığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bilim insanları dişi kedilerin geciken yumurtlamasının ortaya çıkmasının nedeninin dişiye uygun bir erkek bulması için yeterli zaman tanımak olduğunu düşünmektedir. Zira birçok başka etçil hayvanın aksine kediler karşı cins ile çift olacak şekilde bağ kurmaz. Eğer her seferinde tek bir erkek bireyin ilgisini çekiyor olsalar bu kur yapına sürecinin bu kadar uzun tutulması gerekmezdi.

Bu nedenle dişi kediler, çevrede birçok erkek kedi olması durumunda, birkaç erkeği kendilerine çekip birkaç saat, hatta

birkaç gün boyunca inceleyecek şekilde tasarlanmıştır. Bu sayede, yavruları için en iyi genleri sağlayacak bireyi seçmesi mümkün olacaktır. Erkek kediler yavruların bakımında herhangi bir rol oynamadığından, bir dişi erkek bireyden en fazla bunu elde etmeyi umabilir.

Evcilleşme sürecinin başında, insanlar kedilere yiyecek sağlamaya başladığında muhtemelen erkek kedilerin uygulayabileceği en iyi strateji de değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde dişilerin bölgeleri küçülerek, avın ve yiyecek bulma ihtimalinin bol olduğu ambar çevrelerine ya da insanların yiyecek sağlamasının olası olduğu diğer bölgelere yoğunlaşmıştır. Bu nedenle erkekler için yıl boyunca birkaç dişinin bölgesini içine alan bir bölgenin kontrolünü ele alıp kızışma döneminde bu dişilerin tek seçeneği haline gelmek etkili bir yöntem haline gelmiştir. "Geleneksel" yöntemi uygulayarak etrafta dolaşıp çevrede kızışma dönemindeki bir dişinin kokusunu almayı uman erkek kedilerin başarı ihtimali de bu nedenle azalmıştır. Erkek kedilerin üreme davranışları üzerine yapılan birkaç araştırma, bir yandan kendi dişileri kızışma dönemine yakınken "evde" kalan, diğer zamanlarda ise etrafta çiftleşmeye müsait bir dişi bulma amacıyla etrafta dolaşan erkek bireylerin en başarılı olanlar olduğunu göstermektedir.[20] Ancak bu kadar kuralsız bir hayat sürmenin bir bedeli vardır. Erkek kediler genellikle üç yaşına dek diğerleriyle etkili bir şekilde rekabet edecek deneyim ve güce ulaşamaz; çoğu da, trafik kazaları ve kavgalarda aldıkları yaraların iltihaplanması gibi nedenlerden genellikle altı ya da yedi yaşından sonrasını göremez.

Küçük bir alanda her iki cinsten de birçok kedinin yaşadığı durumlarda erkek kedilerin taktik değiştirmesi gerekir. Böyle bir ortamda tek bir dişi kediyi kontrol altında tutmak çok

20) Ludovic Say ve Dominique Pontier, 'Spacing Pattern in a Social Group of Stray Cats: Effects on Male Reproductive Success', *Animal Behaviour 68* (2004): 175-80.

avantajlı bir durum değildir. Kedi bir rakibiyle savaşmak için arkasını döndüğünde bir diğeri aradan sıvışarak "onun" dişisini hamile bırakabilir. Bu nedenle böyle durumlarda erkek kediler her dişinin birden fazla erkekle ilişkiye gireceğini kabul etmiş gibi görünmektedir. Onlar da bir ya da iki bireye bağlanmak yerine, mümkün olduğunca sayıda dişi ile çiftleşmeye çalışır.

Bu stratejinin ortaya çıkma nedeni muhtemelen özel olarak kedilerin bu kadar küçük alanlarda böylesine yoğun gruplar halinde yaşamasına olanak sağlamak değildi. Genellikle doğal ortamlarda kediler bu kadar büyük gruplar halinde yaşamaz.

Hatta bu gerçekleştiğinde, bilim adamları açısından incelemesi oldukça kolay, avantajlı bir durum oluşturduğundan özel olarak dikkat çeker. Daha büyük ihtimalle, kendilerini bu büyük grubun içinde bulan erkek bireyler, hem kendi deneyimlerinde, hem de kendilerinden daha deneyimli olan erkek bireylerin davranışlarını inceleyerek, hangi taktiklerin en çok işe yarayacağını, ya da aslında daha çok, zarar görmemek için hangi taktiklerden kaçınmaları gerektiğini öğrenmektedir. Kolonideki daha yaşlı erkekler artık rekabet edemeyecek hale geldiklerinde de gençler bu bilgileri kullanır. Üzerinde araştırma yapılmış az sayıdaki büyük kolonide bulunan genç erkek bireylerin, küçük kolonilerin aksine ender olarak ortamdan ayrıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, ailesinin yakınında kalan bir erkek bireyin yakın bir akrabası olan bir dişi ile çiftleşmesi ihtimalini arttırır. Yine de genellikle bir grup adanmış kedi severin oluşturduğu bereketli yiyecek kaynağı dışarıdan gelen başka dişi ve erkek bireylerin varlığını garanti edeceğinden, buradaki akrabayla çiftleşme ihtimali kolonininin geleceğini tehlikeye atacak boyutta değildir.

Bilim insanları bir süredir aynı batında doğan bazı kedilerin tüy renkleri arasındaki farkın tek açıklamasının farklı babalardan dünyaya gelmiş olmaları olduğunu bilmektedir. Dişi bir

kedi birden fazla erkek kediyi kendine çektiğinde bazen yalnızca biri ile çiftleşmeyi kabul edecektir. Ancak daha sık olarak iki, hatta bazen daha fazla erkek ile çiftleşir. Tek bir batındaki kardeşlerin farklı babalardan olması bu nedenle her zaman ihtimal dâhilindedir; ancak özellikle erkeklerin renklerinin birbirine benzediği büyük kolonilerde yalnızca tüy rengine bakarak bunu kesin olarak anlamak mümkün değildir. DNA testleri, dişilerin çiftleşme konusundaki seçeneklerinin pratikte yavrularının babalarını seçme sürecine nasıl yansıdığını güvenilir bir şekilde gözlemlemeye olanak sağlamıştır.

Yalnızca tek bir erkeğin bulunduğu küçük kolonilerde dişiler çiftleşme anında pek fazla seçim yapmamaktadır. Yaklaşık olarak yalnızca her beş batından birinde farklı bir erkeğin DNA'sına rastlanır. Ancak dişi kedi erkek seçimini bundan çok daha önce yaparak bu erkeğin yanında yaşamasına izin vermiş olabilir. Veya erkek zorla onların yanında kalmış ve genlerinin kalitesi konusundaki kuşkulara karşın daha büyük ve güçlü bir erkek gelene dek dişinin tek şansı haline gelmiş de olabilir. Şu anda her iki durum için de çok az bilimsel kanıta sahibiz.

Daha büyük kolonilerde dişiler hem art arda birden fazla erkek ile çiftleşir, hem de doğan yavrular bu erkeklerden birkaç tanesinden olmadır. Bu noktada dişilerin bir seçim hakkı olabilir.

Bazı dişiler akrabalar arası çiftleşmeyi önlemek için kendi grupları dışındaki erkekleri seçerken, bazıları da kendi gruplarından, büyük alanların kontrolünü elinde tutmayı başaran bireyleri tercih etmektedir.

Dişilerin art arda birkaç erkekle çiftleşmesinin bir diğer nedeni de, doğacak yavrularının öldürülmesine engel olmak olabilir. Her erkek birey dişinin diğerleriyle çiftleşmesini görmüş olsa da, hangi yavruların kendisinin olduğunu bilemez. Aynı şekilde, iri erkek kedilerin her biri birden fazla kediyle çiftleşmiş olduğundan, diğer dişilerin yavrularını öldürmek için de

herhangi bir nedenleri bulunmaz.

Günümüzde şehirlerde yaşayan erkek kedilerin karşısına yeni ve farklı bir sorun çıkmaktadır: Üreyebilen dişi kedi bulmanın zorluğu. Şu sıralar giderek daha fazla ev kedisi, üreme çağına gelmeden kısırlaştırılmaktadır. Hayvan koruma dernekleri hem dişi kedilerin hiç doğum yapmadan kısırlaştırılmasını savunmakta, hem de sokaktaki dişi kedileri de bulup kısırlaştırmak için uğraşmaktadır.[21] Bu nedenle şehirde yaşayan erkek bir kedinin bir harem dolusu çiftleşmeye müsait dişi kedi bulup kontrollerini elinde tutması oldukça düşük bir ihtimaldir. Bu nedenle bu kediler muhtemelen ataları gibi etrafta dolaşarak sahibinin, ya doğum yapmasını istediğinden, ya da günümüzde dişi kedilerin istikrarlı besin kaynakları sayesinde çok daha gençken, altı ay civarı cinsel olgunluğa ulaştığını bilmediğinden kısırlaştırmakta geciktiği bir dişi arar.

Pek sistematik olmadığını itiraf etmem gereken gözlemlerime göre erkek kediler, şehirlerde çoğunluğu oluşturan kısırlaştırılmış dişiler ile hâlâ üreyebilen, çoğunlukla genç dişi bireyler arasındaki farkı anlayamamaktadır. Etrafta gezinen erkek kediler, biri bir, biri üç doğum yaptıktan sonra kısırlaştırılan dişi kedilerimi, kısırlaştırılmalarının üzerinden on yıl geçtikten sonra bile her yıl kış sonunda ziyaret etmeyi sürdürdü. Kızışma dönemi dışındaki zamanlarda kısırlaştırılmış dişileri kısırlaştırmamış olanlardan davranışları veya kokularıyla ayırt etmek, koku duyusu oldukça hassas olan erkek kediler için bile mümkün görünmemektedir.

Bu nedenle şehirli erkek kedilerin samanlıkta iğne aradığı söylenebilir. Etraflarında bir sürü dişi kedi vardır; ancak içlerinden yalnızca diğerlerinden hiçbir şekilde ayrılamayan birkaç tanesi onlara yavru sahibi olma şansı sunar. Bu nedenle er-

21) Örnek olarak, 2011 yılından bu yana "dünyadaki en büyük kedi kısırlaştırma grubu" olan Kedi Koruma'nin politikalarini inceleyebilirsiniz: www.cats.org.uk/what-we-do/neutering/.

kek kediler sürekli mümkün olduğunca geniş bir alanda gezerek, az sayıdaki çiftleşmeye müsait dişinin koku izlerini ve bağırışlarını takip edecektir. Bu erkek bireyler oldukça gizemli hayvanlardır. Birkaç tanesi teknik olarak sahipli olsa da "sahipleri" onları çok ender görür. Çoğu ise sokakta yaşar. Kızışma döneminde bir dişi gördükleri zamanlar haricinde kendilerine dikkat çekmemeye özen gösterdiklerinden muhtemelen etrafta insanların düşündüğünden çok daha fazla sayıda bulunmaktadır. Yalnızca birkaç tüyden bir kedinin DNA izini tespit etek olası hale geldiğinde, araştırma ekibim, Southampton'ın birkaç mahallesinde doğan tüm yavruların izini sürmeye çalıştı. Okuduklarımızda yola çıkarak, her bir mahalledeki yavruların çoğunun babasının birkaç "baskın" kedi olduğu sonucuna varacağımızı düşünüyorduk. Ancak testlerin sonunda, elimizdeki yetmiş yavru içinde neredeyse her batının farklı bir babadan olma olduğunu fark ettik. Dahası bu babaların yalnızca bir tanesini bulabildik. Aynı anneden olma kardeşlerin farklı babaları olduğuna dair bir bulguya ulaşmadığımızdan, kızışma dönemindeki dişilerin çoğunun yalnızca tek bir erkek bireyle çiftleştiği sonucuna vardık. Anlaşılan, kısırlaştırılmanın yaygınlaşması, istemsiz olarak birçok kısır dişi arasına çiftleşmeye müsait birkaç kedi "saklanmasına" neden olduğundan, en güçlü, en atik erkek kedilerin bile rastgele bir dişi aramaktan daha fazla bir şey yapmasına engel olmakta ve bu şekilde bölgedeki tüm erkek kedilere eşit bir şans sunmaktadır.

Her iki cinsten de kediler, insanların onların karşısına çıkardığı çeşitli senaryolar çerçevesinde cinsel davranışlarını değiştirmek konusunda büyük esneklik göstermiştir. Bu durumla bu kadar iyi baş etmelerinin bir nedeni, dişi kedilerin gerçekten çok doğurgan olmasıdır. Bir dişi kedi bir yılda bir düzine yavru doğurabilir. Üreme koşullarının zor olduğu ortamlarda bile özgür yaşayan birçok dişi kedinin en az iki ya da üç yavrusu erişkinliğe ulaşacaktır. Bu da, birçok yavrunun küçük yaşta öldüğü

ortamlarda bile türün nüfusunun sürmesi için yeterlidir.

Kedi toplumu, bölgesel rekabetin olduğu bir geçmişe sahip olmasına rağmen yüksek nüfus yoğunluğu içinde yaşamayı da öğrenmiştir. Böyle bir durumda mantıklı olan, bu ortamda kedilerin geçmiş alışkanlıklarının tam bir kaosa neden olarak, savunmasız yavruların yetiştirilmesine uygun olmayan bir ortam yaratılması olurdu. Dişi kediler bu sorunu, her kızışma döneminde birkaç erkek kediyle çiftleşmeyi kabul ederek çözmüş gibi görünmektedir. Bu şekilde erkek kediler hangi yavruların kendilerinin olduğunu anlayamayacağından, her türlü yavru öldürme fikrini kafalarından atmaktadır. Daha küçük kedi kolonilerinde ise dişiler küçük aile üniteleri halinde yaşamayı seçerek, hem çocuklarının babası olmaya hem de rakiplerini yavrulardan uzaklaştırmaya en uygun olduğunu düşündüğü erkek bireyin yanında kalmasını kabul edecektir.

Dişi kediler, yiyecek kaynağının birden fazla kedi için uygun olmaması veya insan müdahalesi nedeniyle dişi akrabalarından uzak kaldığı durumlarda yavrularını herhangi bir yardım almadan kedi başına yetiştirebilir. Bu büyük esneklik becerisi kedilerin bu kadar çeşitli durumlara uyum sağlayabilmesine katkıda bulunmuş olmalıdır.

Erkek kediler de, dişilerden farklı bir şekilde olsa da çeşitli durumlara etkileyici bir esneklik ile uyum sağlayabilir. Erkek kediler teorik olarak yüzlerce yavrunun babası olabileceğinden, bir bölgedeki erkek bireylerin sayısının kedi nüfusunu sınırlayıcı bir faktör olması büyük bir olasılık değildir. Yine de, erkek kedilerin bireysel olarak türlerinin devamı ile ilgilendikleri söylenemez. Erkek bir kedi için önemli olan mümkün olduğunca yavruya genlerini aktararak kendi soyunun devamını sağlamaktır. Çiftleşmeye müsait dişilerin ender olduğu bu yeni durumda erkek kedilerin çiftleşme fırsatı bulmak için sürekli hareket halinde olması ve bir alanda yalnızca yolculuğuna devam etmesi için gereken yiyeceği bulacak kadar oya-

lanması gerekir. Kızışma anındaki bir dişi kediye ilk ulaşan ve ideal olarak tek kedi olduğu durumlarda, dişi kedinin kalite konusunda seçici olması pek olası değildir. Eğer birkaç dişinin bulunduğu ve bunların bazılarının gruplar halinde yaşadığı bir bölgeye denk gelirse, bunlardan biriyle çift bağları kurmak veya bir harem oluşturmak işine gelebilir. Ancak bu, başına bir şey gelmeyeceğini düşündüğü durumlarda etrafta başka dişiler aramasını da engellememektedir. Aynı zamanda, gelecekte kontrolüne almaya çalışabileceği etraftaki diğer dişi gruplarını da takip etmektedir. Arada rastlanan yavru öldürme olaylarının nedeni muhtemelen çevreye bu şekilde yaklaşan erkek kedilerdir. Ancak, birçok rakibin ve birçok dişinin bulunduğu büyük bir koloni içine girdiğinde, içgüdüsel saldırganlığını kontrol altında tutması gerekir; çünkü ölümcül yaralar almadan genlerini sonraki kuşaklara aktarabilmesinin tek yolu budur.

Bu seks ve şiddet hikâyeleri kedilerin ve onlara sadık sahiplerinin rahat dünyası imajına pek uymasa da, bir sonraki kedi kuşağı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Batı dünyasındaki kedilerin yalnızca %15'i planlı çiftleşmelerin ürünüdür. Geri kalan büyük çoğunluk kedilerin kendi seçimleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Birçok kedi cinsel olgunluğa ulaşmadan kısırlaştırıldığından, birçok kedi sahibi kendi hallerine bırakılan kedilerin neler yaptığının pek farkında değildir. Kısırlaştırılmış dişiler sürekli olarak iki üreme döngüsü arasında gibi davranırken, gençten kısırlaştırılmış erkek kediler de hiçbir zaman erişkin erkek kedi davranışları göstermeyerek, daha çok kısırlaştırılmış dişiler gibi davranır.

Kısırlaştırmış kedilerin diğer kedilere olan tahammülü artsa da bunun bir sınırı vardır: kardeşler ile anne ve yavruları arasında gelişmiş olan aile bağları, aynı eve yaşayan kediler arasında gözlemlenmeye devam eder. Sahipleri tarafından aynı evde yaşamaya zorlanan veya yan yana iki bahçenin sınırında karşı-

laşan iki kedi, birbirlerine, vahşi atalarından kalma o içgüdüsel antipati ile yaklaşmaya devam edecektir. Ancak, bu ataların aksine günümüzde kediler insanlarla da yakın bağlar kurabilmektedir. Bu da sosyal hayatlarına yeni bir boyut kazandırır.

8

Kediler ve İnsanlar

Kedi ile sahibinin ilişkisinin temelinde şefkat yatar. Hayvanlar arasında yalnızca köpek ile sahibi daha zengin ve karmaşık bir ilişkiye sahiptir. Şüpheci insanlar sık sık kedilerin sahte sevgi gösterilerinde bulunarak insanları onlara yiyecek ve barınak sağlamaları için kandırdığını ve kedi sahiplerinin yalnızca kendi duygularını kedilere yansıtarak onlardan karşılık aldıklarını hayal ettiğini söyler.

Bu iddiaları hemen yok sayamayız; ancak kedilere sevgi duymamızın da iyi bir nedeni olsa gerek. Örneğin gelincikler de haşere kontrolünde kediler kadar başarılıdır. Yine de, elbette bazı hayranları olsa da insanların kalbinde kedilerin aldığı yeri alamamıştır. Kedilere duyduğumuz duygusal bağ yalnızca yararlı olmalarından kaynaklanmaz. Hatta günümüzde kedi sahiplerinin büyük çoğunluğu kedilerinin avcılık becerilerine tiksinti ile karşılık vermekte ama yine de onları evcil hayvan olarak sevmeye devam etmektedir. Bu nedenle insanlar olarak biraz saf davranarak, kedilerin gösterdiği, onlara in-

san duyguları yüklememize olanak sağlayan bazı davranışlara çekim duyduğumuzu düşünmek mümkündür.

Kedileri minik insanlar olarak görmemizin en açık nedeni yüzlerinin oldukça insansı olmasıdır. Gözleri insanların olduğu gibi ve gelincikler dâhil birçok hayvanın aksine başlarının iki yanında değil yüzlerinin ortasındadır. Başları yuvarlak ve alınları geniş olduğundan akla insan bebeklerinin yüzünü getirir. Bebek yüzleri, insanlar için, özellikle de çocuk yapma çağında olan kadınlar için oldukça güçlü bir duygusal tetikleyici unsur oluşturur. Kedilerin insanlar üzerindeki etkisi oldukça büyük olabilir. Örneğin, araştırmacılar, yalnızca "tatlı" köpek ve kedi yavrularının fotoğraflarına bakmanın insanların motor becerilerini, sanki bir bebeğe bakmaya hazırlanıyormuş gibi kısa süreliğine geliştirdiğini ortaya koymuştur.[1]

Bebek yüzlü hayvanlara duyduğumuz çekim, oyuncak ayının geçirdiği "evrim"den de anlaşılabilir.

İlk ortaya çıktıklarında boz ayıların oldukça gerçekçi bir kopyası olan oyuncak ayılar zaman geçtikçe daha bebeksi bir hal almıştır. Oyuncakların vücutları küçülürken, kafaları, özellikle de alınları giderek büyümüş ve sivri burunları biçim değiştirerek bir bebeğin düğmemsi burnunun şeklini almıştır.[2] Bu "seçilim baskısı", gerçekçi oyuncak ayılarla oynamak konusunda hiçbir sorunu olmayan dört yaş altı çocuklardan değil, onlara bu oyuncakları alan, çoğu da kadın yetişkinden gelmiştir. Kedilerin yüzleri bize çekici gelecek şekilde evrimleşmemiştir. Yüz biçimleri her zaman insanları cezbedecek özellikleri taşıyordu. Ancak bu olabilecekleri en "tatlı" biçimde oldukları anlamına gelmez. Kedi çizim ve resimleri, biyolojik kaygılardan kurtulmuş olarak evrimlerini sürdürerek, kafası

1) Gary D. Sherman, Jonathan Haidt ve James A. Coan, 'Viewing Cute Images Increases Behavioural Carefulness', *Emotion* 9 (2009): 282-6; tinyurl.com/bxqg2u6.

2) Robert A. Hinde ve Les A. Barden, 'The Evolution of the Teddy Bear', *Animal Behaviour* 33 (1985): 1371-3.

vücudundan ve alnı kafasından daha büyük olan Japon çizgi karakter Hello Kitty ile zirve noktasına ulaşmıştır.

Kedilerin bize çekici gelen yüz ifadeleri olması bizi onlarla iletişim kurmanın hoş olacağına ikna etse de, uzun süreli bir sevgi ilişkisini sürdürmek için yeterli olması mümkün değildir. Örneğin neredeyse aynı sebepten pandalar da insanlara çok sevimli gelmektedir. Pandalar sayesinde, elli yıl önce bir panda çizimini logosu yapmış olan Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) milyonlarca sterlin bağış toplamayı başarmıştır. WWF, "Pandalar Sayesinde" gibi kampanyaların başarısında pandaların insanlara sempatik gelmesinin çok önemli rol oynadığını kabul etmektedir.[3] Ancak gerçek bir panda görmüş olan hiç kimse pandalardan iyi ev hayvanı olacağını iddia edemez. Pandalar insanlardan da, birbirlerinden de fazla hoşlanmaz. Bu nedenle, görünüşteki tatlılık önemli olsa da, kedilerden hoşlanmamızın arkasındaki tek neden olamaz.

Kedilerin başarısı yalnızca dış görünüşlerine değil, aynı zamanda insanlarla ilişki kurmaya açık olmalarına dayanmaktadır. Evcilleştirildikleri zaman, bizimle hoşumuza giden bir şekilde ilişki kurabilecek şekilde davranma becerileri geliştirerek, haşere öldüren bir hayvandan değerli bir ev hayvanına olan dönüşümlerine başlamıştır. Haşere kontrolü için kedileri artık eskisi kadar ihtiyaç duymamamıza rağmen, artık en önemli rolleri ev hayvanlığı olan kedilerin sayısı giderek artmakta.

Kedilerimize büyük bir şefkat besliyoruz. Peki, onlar bize karşı ne hissediyor? Yaban kedileri insanları genellikle düşman olarak gördüğünden, bunun cevabı kedilerin evcilleştirme süreci içinde yaşadığı değişimlerde gizli olmalıdır.

Kediler evcilleştirme yönünde köpekler kadar uzun yol almamıştır. Köpekler uzun zamandır çobanlık, avcılık ve bekçi-

3) Bkz. www.wwf.org.uk/how_you_can_help/the_panda_made_me_do_it/.

lik gibi alanlarda insanlarla beraber çalıştıklarından, insanların jest ve mimiklerini yakından takip edebilme konusunda eşsiz bir beceri geliştirmiştir. Kediler ise haşere kontrolü işinde insanlardan bağımsız olarak ve kendi istekleriyle çalıştıklarından dikkatlerini sahiplerine değil çevrelerine vermeyi öğrenmiştir. Bu nedenle bu tarihi süreç boyunca insanlarla köpeklerin kurduğu gibi yakın bağlar kurmaya ihtiyaç duymamışlardır. Yine de, evcilleşme sürecinin en başlarında bile kediler, yakalamaların gereken haşerelerden yeterince bulunmayan zamanlarda korunma ve beslenme için insanların yardımına ihtiyaç duymuştur. Bu süreçte hayatta kalan kediler, doğal avcılık yeteneklerini insanlara sevgi gösterip onları varlıklarıyla ödüllendirme becerisini geliştirenler olmuştur.

Kedilerin insanlara olan bağı yalnızca gereklilikle açıklanamaz; bunun duygusal bir temeli de olduğu açıktır. Artık kedilerin başka kedilere sevgi duyabildiğini biliyoruz. Aynı şey neden sahipleri için de geçerli olmasın? Evcilleştirme süreci kedilerin dostluk bağlarını kendi kedi ailelerin dışına uzatıp insanlarla da sevgiye dayalı ilişkiler kurmalarına olanak sağlamıştır. Kedi toplumu köpek toplumu kadar gelişkin bir düzene sahip olmadığından, her bir kediden köpeklerin genel olarak sahiplerine gösterdiği bağlılığı göstermesini bekleyemeyiz. Evrim süreci vahşi kedilerin kendi ailelerine gösterebildiği bağlılık üzerinde çalışarak kedilerin insanlarla da duygusal bağlar geliştirebilmesine olanak sağlamıştır.

Ne zaman kedilere şüpheci yaklaşan insanların haklı olabileceğini ve kedilerin bize karşı olan ilgilerinin bir numaradan ibaret olduğunu düşünsem, aklıma kedilerimden biri olan Splodge gelir. Splodge kısırlaştırılmış, uzun tüylü bir kediydi ve annesi ile kız kardeşleri ne kadar dışa dönük ve sevgi doluysa o da o kadar saldırgan be gergindi. Kimsenin kucağına gitmez, odanın bir köşesinde kendi başına oturmayı tercih ederdi. Eve ziyaretçi geldiğinde ise istemeye istemeye yerinden kal-

kıp gerinir ve yavaş yavaş odayı terk ederdi. İnsanlardan korkmuyor, yalnızca rahatsız edilmekten hoşlanmıyordu. Ancak Splodge bir iki kişiyi oldukça seviyordu. Bunlardan biri doktora çalışmasının bir parçası olarak evime gelip onunla oynayan bir öğrencimdi. İlk birkaç seferden sonra Splodge ne zaman bu öğrencimin sesini duysa, muhtemelen önceki ziyaretlerinde ne kadar eğlendiğini hatırlayarak koşup yanına geliyordu.

Neyse ki Splodge'un sevdiği bir diğer kişi de bendim. Ne zaman arabayla işe gittiğimi fark etse bütün gün yağmur çamur demeden dışarıda oturup benim eve dönmemi beklerdi. Arabanın eve döndüğünü görünce garaj yoluna kadar gelip arabanın yanında otururdu. Kapıyı açtığım an yüksek sesle mırıldanarak içeri girerdi. Arabanın içinde hızlı ve heyecanlı bir tur attıktan sonra ise yolcu koltuğunda arka ayakları üzerinde dikelerek ön patilerini bacağıma koyar ve yüzünü benimkine sürterdi. Bu davranışların temelinde derin bir duygu olmadığını iddia etmek oldukça zor olacaktır. Görünüşe göre de bu duygu sevgi olmalıydı. Bu sevginin yiyecek ya da ödül kaygısından kaynaklanması pek olası değildi. Splodge'un yemeğini genellikle karım verse de kedi ona karşı böyle davranışlar göstermiyordu.

Kedilerin insanlarla beraber olduklarında gerçekten mutlu olduklarına dair en ikna edici kanıt yirmi yıldan uzun zaman önce yanlışlıkla keşfedilmiştir. Bilim insanları kedigiller ailesinin bazı yabani üyelerinin neden kapalı ortamlarda üretilemediğini araştırırken, temel tahminleri dişi bireylerin tutuldukları küçük alanlarda büyük stres yaşadığından hamile kalamadığıydı.[4] Stres seviyelerini değerlendirmek için bir yöntem geliştirmek isteyen araştırmacılar, iki puma, dört Asya leopar kedisi ve bir Geoffrey kedisini alışkın oldukları ortamlardan ala-

4) Kathy Carlstead, Janine L. Brown, Steven L. Monfort, Richard Killens ve David E. Wildt, 'Urinary Monitoring of Adrenal Responses to Psychological Stressors in Domestic and Nondomestic Felids', *Zoo Biology* 11 (1992): 165-76.

rak yeni, tanımadıkları ortamlara yerleştirdiler. Bölgelerine bağlı olan bu türler için böyle ani bir yer değişikliği büyük bir stres kaynağı olmalıydı. Araştırmacılar bu kedilerin idrarındaki stres hormonu kortizol oranlarını incelediklerinde, bekledikleri gibi bu hormonun taşınmayı takip eden ilk gün önemli ölçüde arttığını, daha sonraki on gün içinde kedi yeni ortamına alıştıkça yavaş yavaş dengelendiğini gördüler.

Karşılaştırma yapmak için aynı zamanda da hayvanat-bahçesi tipinde kontrollü bölgelerde yaşayan sekiz evcil kedinin de idrarı incelendi. Bu kedilerin dördünün insanlara sevgi ve şefkatle yaklaştığı, diğer dördünün ise pek dost canlısı olmadığı biliniyordu. Sekiz kedi de her gün veterinerler tarafından kontrol edildi. Normalde birçok kedi veteriner kontrollerini biraz stresli bulur. Bu durumda da beklendiği üzere pek dost canlısı olmayan dört kedinin idrarındaki kortizol oranında, stres yaşadıklarını gösteren bir artış oldu. Genelde yaşadıkları kapalı alandayken, daha dost canlısı olan kedilerin idrarındaki kortizol oranı diğer dört tanesinde olduğundan biraz daha yüksekti. Bu da kapalı bir alanda yaşamaktan pek hoşlanmadıklarına işaret olabilirdi.

Öte yandan, veterinerler her gün günlük olarak onlarla ilgilenmeye başladığında stres seviyelerinde azalma görüldü. Yani, bu kediler yalnız bırakıldıklarında bundan biraz rahatsız olurken, normalde kedilerin çok hoşlanmadığı türden bile olsa insanlarla düzenli olarak iletişim kurmaya başladıklarında bu onları sakinleştiriyordu. Bu kedilerin "ayrılık kaygısı" yaşadığını söylemek biraz abartılı olacak olsa da, en mutlu oldukları zamanların insanlarla iletişim kurdukları zamanlar olduğu açıktı.

Kedi sahipleri ise, hormon testleri yapabilecekleri bir laboratuvarları olmadığından kedilerinin duygularını ancak davranışlarına dayanan tahminler yürüterek anlayabilir. Kediler de duygularını köpekler gibi açıkça göstermez. Köpekler dışında-

ki bütün hayvanların iletişim kurma yöntemlerini, başka hayvanları manipüle etme çabaları olarak yorumlamak daha mantıklı olacaktır. Tüm hayatlarını kalıcı sosyal gruplar içinde geçiren hayvanlar hariç diğer tüm türlerde evrim süreci, duyguların açıkça belirtilmesini engelleyecek şekilde ilerlemiştir. Türünün diğer tüm üyeleri ile rakip durumda olan bir hayvanın lezzetli bir yiyecek, güvenli bir yuva veya uygun bir eş bulduğunda mutlulukla zıplaması çok da yararına olmayacaktır. Aynı şekilde bir hayvan acı çektiğinde veya hasta olduğunda da, bu zayıflığın bir rakibinin onu yerinden etmesine neden olacağından korktuğundan tüm rahatsızlık belirtilerini gizlemeye çalışır. Kedi gibi yalnız hayvanlarda büyük duygu gösterileri evrim sürecinde elenmiş olacağından pek sık rastlanan davranışlar değildir. Duygularını belli etmeyen bireylerin genlerini gelecek kuşaklara aktarması, davranışlarıyla iyi ya da kötü kaderlerini belli eden bireylere oranla daha olasıdır.

Bir hayvanın gücünün ve sağlığının açık göstergeleri, örneğin bir tavus kuşunun kuyruğu veya (benim görüşüme göre) bir erkek kedinin idrarının keskin kokusu, genellikle türün bir kısmının (bu iki örnekte de dişilerin) çıkarlarının türün başka bir kısmının (burada erkeklerin) çıkarlarından farklı olduğu durumlarda ortaya çıkar. Dişiler de, erkeklerin iyi bir avcı olup olmayacağını anlayacak şekilde evrimleşir. Erkekler bu konuda hile yapamaz. Erkek tavus kuşlarının kuyruğu bu durumun en klasik örneğidir. Kuyruğunun görkemi doğrudan bireyin ne kadar sağlıklı olduğuna bağlıdır. Mükemmel olmayan bir kuyruk dişilere, sağlıklı bir erkek bulmak için başka yerlere bakmaları gerektiği sinyalini verecektir. Aynı şekilde, idrarı hayvan proteinlerinin sindirimi sırasında açığa çıkan kimyasalların kokusunu güçlü bir şekilde salan bir kedi de iyi bir avcı olmalıdır. Bu konuda hile yapmanın herhangi bir yolu yoktur.

Öte yandan, bir sinyal kullanmak, bir şey elde etmenin, kavga etmeden başka bir hayvandan bir şeyler alabilmenin zahmetsiz bir yoludur. Örneğin, yavru kediler çok küçük olduğu dönemde annelerinin onları beslemekten başka çaresi yoktur. Anne yavrularını beslemezse hayatta kalmaları mümkün değildir; ayrıca o aşamada anne yavrularına hayatının iki ayını vermiştir bile. Yavrular büyüdüğünde ise onları katı yiyecekler yemeğe alıştırması anne açısından daha iyi olsa da, yavrular genellikle ondan süt emmeye de devam etmeye çalışır. Bunu yapmanın bir yolu mırıldamaktır.

Bu, bir kedinin mutlu olduğunun klasik bir göstergesi olan mırıldamanın başka bir anlamı da olabileceğine dair ilk bulgumuzdur. Mırıldama, yalnızca yakın mesafelerden duyulabilen alçak bir sestir (Bkz. "Guruldama: Kediler Nasıl Mırıldar"). Bu sinyalin yetişkin bireyler arasında değil kedi yavruları arasında evrimleşmiş olduğu neredeyse kesindir. Kedilerin vahşi akrabaları arasında, çiftleşme dışındaki tek yakın ilişki anneler ve yavruları arasında gerçekleşir. Kedi yavruları süt emmeye başladıklarında mırıldamaya başlar ve anneleri de zaman zaman onlara katılır. Yavrular aynı zamanda süt emerken süt akışını hızlandırmak için de annelerinin karnını ovar.

Kediler yalnızca fiziksel temas halinde de mırıldamaz. Bazıları etrafta dolaşıp mırıldayarak sahiplerinin onları beslemesini sağlamaya çalışır. Bu mırıldama zaman zaman oldukça acil bir hal alır. Bu da kedi sahibinin dikkatini çekmek konusunda oldukça başarılı bir sestir. Bazı kediler, kabarık bir kuyruk gibi sinirlenme belirtileri gösterirken bile sahiplerine mırıldamaya devam eder.[5] Yetişkin kediler aynı zamanda çevrede hiçbir insan yokken bile mırıldayabilir. Uzaktan kumandalı mik-

5) Susan Soennichsen ve Arnold S. Chamove, 'Responses of Cats to Petting by Humans', *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the interactions of People & Animals* 15 (2002): 258-65.

rofonlarla gerçekleştirilen araştırmalar, kedilerin dostça bir ilişkileri olan başka kedileri selamlarken, kendilerini temizlerken veya başka bir kedi tarafından temizlenirken veya yalnızca başka bir kedi ile fiziksel temas halindeyken de mırıldadığını göstermiştir. Zaman zaman kedilerin büyük stres anlarında, örneğin önemli bir yaralanmanın ardından ve hatta ölmeden önceki son anlarında da mırıldadıkları duyulmuştur.

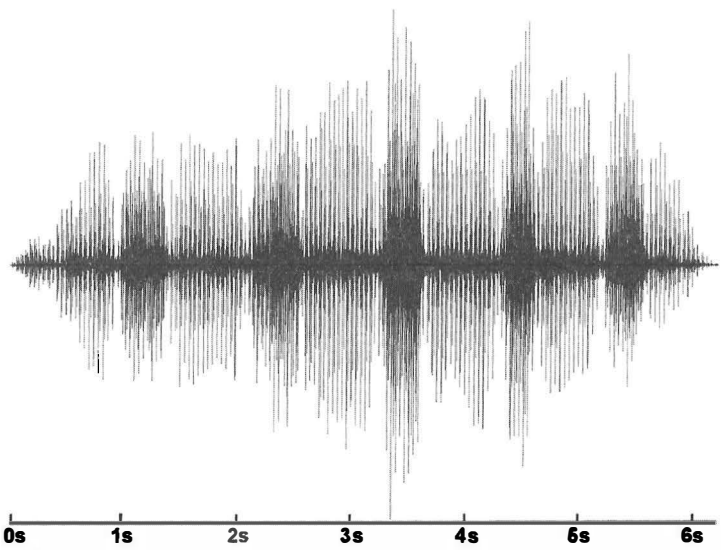
Mırıldamak genel olarak "Lütfen yanımda dur." isteğini gösteriyor gibi durmaktadır. Mırıldanan bir kedi, olabilecek en nazik şekilde kedi ya da insan başka birinden kendisi için bir şey yapmasını istemektedir. Yavru kediler mırıldandıkları zaman, annelerinden sütünü emmelerine yetecek kadar bir süre kıpırdamadan yatmalarını istemektedir. Yavrular annelerinin her zaman bunu yapacağından emin olamaz.

Mırıldamanın ortaya çıktığı vahşi ortamlarda olduğu gibi, anne kedinin yavrularının yanında kalamayacak kadar aç ve yorgun olduğu bir durum ortaya çıkabilir. Annenin, yavrularını beslemek ile ava çıkarak kendisini beslemek arasında bir tercih yapması gerekebilir. Bilim insanları bu durumu henüz sistemli bir şekilde araştırmamış olsalar da, yetişkin kediler birbirlerine mırıldadıklarında, diğer kediden hareketsiz durmasını istedikleri varsayılabilir. Kedim Libby'nin annesi Lucy'yi temizlerken zaman zaman neredeyse saldırgan bir edayla mırıldadığını, bazen sanki sabit durmasını ister gibi bir patisini annesinin ensesine bastırdığını gördüğüm oldu.

Mırıldama, duymasını bilenlere kediler hakkında çeşitli bilgiler sağlasa da kedinin duygusal durumu bunlardan biri değildir. Elbette kedi mutlu olduğunda mırıldanabilir. Hatta bu en sık görülen mırıldanma biçimidir. Ancak genellikle, annesinden süt emen bir yavru ya da sahibinin okşadığı yetişkin bir kedi de olsa kediler, mutlu olduklarını göstermek için değil, mevcut durumlarının sürmesini sağlamak için mırıldanır. Kediler aynı zamanda acıktıklarında veya başka bir kedinin

Guruldama: Kediler Nasıl Mırıldar

Mırıldama bir hayvan için oldukça sıra dışı bir sestir. Gırtlaktan bölgesinden geliyor gibi duyulsa da (neredeyse) kesintisiz olarak çıkarılır. Bu nedenle bilim adamları bir zamanlar bu sesin kedinin bir şekilde kanını göğsünde guruldatmasıyla çıktığını düşünüyordu. Mırıldama sesi dikkatle incelendiğinde, sesin tınısının kedi nefes alırken ve nefesini verirken hafifçe değiştiği, aradaki bir anda ise neredeyse tamamen durduğu görülür. Bu durumu bizzat görmek için, sonogram adı verilen tabloyu soldan sağa doğru inceleyin. Dik çizgiler ne kadar yüksekse ses de o kadar yüksek demektir. Nefes alınan kısımlarda çizgiler daha kısa ve yüksek, nefes verilen kısımlarda ise daha uzundur.

Mırıldamanın sonogramı: Soldan sağa incelendiğinde, nefes almalar yoğun "sivri" çizgilerle gösterilmektedir. Nefes vermeler ise aradaki daha sakin kısımlardır.

Guruldama sesi ise, ses tellerinin özel bir kas grubu tarafından titreştirilmesiyle ortaya çıkan, pes bir uğultuya benzer bir sestir. Bu ses ile bir uğultu arasındaki fark ise guruldama durumunda sesin ses telleri arasından geçen havanın telleri titreşmesi ile değil, ses tellerinin kendisinin birbirine çarpmasıyla oluşmasıdır. Kediler genellikle aynı anda bir uğultu sesi de çıkararak mırıldanmanın etkisini arttırıp sesi daha ritmik bir hale getirir; ancak bu ancak nefes verirken mümkündür.

Bazı kediler mırıldamalarına miyavlama benzeri bir ses de ekleyerek insan kulağına daha acil bir ses gibi gelmesine neden olur.[6]

Bu kediler bu "acil durum mırıldanmasını" sahiplerinden yiyecek isterken kullanıp, yalnızca mutluluklarını belirtmek istediklerinde normal mırıldamalarına geri döner. Mırıldamanın bu türüne henüz yavru kediler veya sahibi olmayan yetişkin bireyler arasında rastlanmadığından, miyavlama gibi bunun da, kedilerin bireysel olarak öğrendiği, istediklerini almaya yarayan bir ses olduğu düşünülebilir.

veya sahiplerinin bir duruma nasıl tepki göstereceğini bilemediklerinde de mırıldanır. Hatta acı çektiklerinde veya korku duyduklarında bile mırıldanmaları mümkündür. Tüm bu durumlarda kedi içgüdüsel olarak mırıldanarak durumu kendi lehine çevirmeye çalışır.

Mark Twain "Kediler, özellikle de mırıldanan kedilere karşı koyamıyorum. Gördüğün en masun, en sinsi ve en zeki yaratıklar onlar herhalde." diyerek şakayla karışık bu durumu kabul etmiştir.[7] Ancak kedilerin sinsi olduğunu düşünmek muhtemelen onlara sahip olduklarından daha karmaşık zihinsel beceriler atfeder. Kediler mırıldandıklarında birbirlerini veya

6) Karen McComb, Anna M. Taylor, Christian Wilson ve Benjamin D. Charlton, 'The Cry Embedded within the Purr', *Current Biology* 19 (2009): R507-8.

7) Henry W. Fisher, *Abroad with Mark Twain and Eugene Field: Tales They Told to a Fellow Correspondent* (New York: Nicholas L. Brown, 1922), 102. Bu noktada alıntının sonunu da eklemeye değebilir: "...sevdiğiniz kız hariç elbette."

sahiplerini bilinçli olarak kandırmayı düşünmemektedir. Yalnızca her bir birey, mırıldanmanın çeşitli şartlar altında hayatlarını kolaylaştırdığını öğrenir.

Mırıldama davranışı göz önüne alarak, kedilerin bize gösterdiği davranışların nasıl yanlış yorumlanabildiğini görebiliriz. Bilimsel bulgular, birçok kedi sahibinin sevgi belirtileri olarak algılayabileceği bir sinyalin aslında başka bir anlama gelebileceğini ortaya koymuştur. Bildiğimiz kadarıyla, anne ile yavruları arasındaki ilk bağın kurulmasındaki rolü dışında, mırıldama, kedi toplumlarındaki sevgi bağlarının kurulması için vazgeçilmez bir rol oynamaz.

Ancak, gözden kaçırdığımız başka sinyaller aslında kedilerin sevgi gösterileri olabilir. Yetişkin kediler arasındaki ilişkiler genellikle yalama ve sürtünme üzerinden yürümektedir. Bu nedenle kedilerin bu davranışları insanlara da aynı amaçla gösterip göstermediği incelenmelidir.

Birçok kedi düzenli olarak sahiplerini yalar. Ancak henüz bunun nedenine dair bilimsel bir araştırma yapılmamıştır. Sahiplerini yalamayan kedilerin bundan kaçınma nedeni sahiplerinin geçmişte yalanmaya olumsuz tepki vermiş olması olabilir. Kedilerin dilleri, tüylerindeki düğümleri açmada oldukça işe yarayan; ancak insan cildinde oldukça sert hissedilebilen tersine uzanan dikenimsi çıkıntılarla kaplıdır. Kedilerin sahiplerini yalamasının nedeninin insan cildinin tadı olması da mümkündür Bazı araştırmacılar kedilerin insanları derilerinin tuzlu tadı için yaladığını düşünür. Ancak kedilerin genel olarak tuzlu tatları tercih ettiğine dair bir bulgu yoktur.[8] Kedinin sahibine ilişkilerine dair bir mesaj vermeye çalıştığı sosyal bir anlam daha olası bir açıklamadır. Burada esas mesele bu mesa-

8) Bazı üreticiler kedi mamasını daha kuru hale getirmek için tariflerine tuz ekler. Bunun nedeni mamanın tadını değiştirmek değil, kedinin su içmesini sağlayarak idrar torbasında taş oluşmasını engellemektir.

jın ne olduğudur. Verilen mesaj, kedilerin birbirini temizlemesinde olduğu gibi, kediden kediye farklılık gösterebilir.

Ancak sevgi bağlarıyla bir ilgisi olmalıdır; çünkü birbirini sevmeyen kediler birbirlerini temizlemez de. Ancak anlaşılan kavga eden iki kedi barışmak için birbirlerini temizlemeye başlayabilir. Sahibinin elini yalayan bir kedi, yanlış yaptığına inandığı bir şey için "özür" diliyor da olabilir. Bu muhtemelen sahibinin fark bile etmediği ama kedi için önem taşıyan bir davranıştır. Ancak, sahibinin elini yalarken bir patisini de bileğine koyan bir kedi sahibi üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışıyor da olabilir. Kedilerin birbirini temizleme nedenleri hakkında daha çok şey öğrenmedikçe, kedilerin bizi temizleme nedenleri hakkındaki bilgilerimiz de kısıtlı olacaktır.

Kedi sahipleri elbette kedilerini okşadıklarında da onlarla temasa dayalı bir ritüel gerçekleştirmiş olurlar. Birçok kedi sahibi kendilerinin hoşuna gittiği ve kedilerinin de hoşuna gidiyormuş gibi göründüğü için kedilerini okşar. Ancak okşanmanın kediler için sembolik bir anlamı var gibi görünmektedir. Bu hareket bazı kediler için başka bir kedi tarafından temizlenmenin, bazıları için ise muhtemelen sürtünmenin de yerine geçmektedir. Birçok kedi, en çok temizledikleri alan olan başlarının okşanmasını vücutlarının başka her yerinin okşanmasına tercih eder.

Araştırmalar, on kediden birinden daha düşük bir orandaki kedilerin karınlarının veya kuyruklarının okşanmasından hoşlandığını ortaya koymuştur.

Birçok kedi sahibinin gelip okşamasını beklemez. Daha çok, kucağına atlayarak veya önünde ters dönerek onu kendisini okşamaya davet eder. Bu davranışların altında önemli bir anlam yatmayabilir; yalnızca kedi ve sahibi arasında kararlaştırılmış, iki tarafa da zevk veren iletişim türleri olabilir. Ancak, okşama eylemini başlatan kedi sahibi olsa da, kedi de genellikle vücudunun o kısmını çevirerek ya da yer değiştirip ok-

şanmasını istediği bölgeyi sahibinin elinin altına getirerek tam olarak nereden okşanmak istediklerini belirtir.[9] Kediler bizim onları okşamamızı kabul ederken, bunu sadece zevk aldıkları için yapmaz. Kendi kafalarında bu eylemi sahipleriyle ilişkilerini güçlendiren bir ritüel gördüklerine şüphe yoktur.

Bazı bilim insanları kedilerin özellikle kokularını sahiplerinin üzerine bırakmaya çalışıyor olabileceğini de düşünmektedir. Buna göre kediler yanaklarının ve kulaklarının etrafının okşanmasını tercih eder; çünkü vücutlarının bu bölgelerinde diğer kedilere çekici gelen kokuları salgılayan koku bezleri bulunmaktadır. Kedi bu kokuların sahibinin üzerine sinmesini ister.[10] Kedilerin sahiplerinin dokunmasını istemediği başka bölgelerinde, örneğin kuyruklarının ucunda da benzer koku bezleri olduğundan, bu teoriye göre kedinin buralardan salgılanan kokunun sahibinin üzerine sinmesini istemiyor olması gerekir. Kedinin insan burnunun neredeyse algılayamadığı hafif kokusunun onu okşayan sahibinin eline bulaşacağı kesin olmakla beraber, bu durumun kedi için herhangi bir sosyal anlamı olmayabilir. Eğer olsaydı kediler muhtemelen sürekli ellerimiz kokluyor olurdu. Bu zaman zaman gerçekleşse de, kedilerin sürekli hale getirdiği bir davranış değildir. Okşama ritüelinin sosyal öneminin fiziksel temas boyutunda olması daha olasıdır.

Dokunma duyusu kediler için çok önemli olsa da, bize olan sevgilerini göstermelerinin en açık yolu kuşkusuz kuyruklarını havaya kaldırarak verdikleri görsel sinyaldir. Dik kuyruk,

9) Penny Bernstein okşama üzerine ayrıntılı bir araştırma yürütmüş olsa da ne yazık ki 2012 yılında hayatını kaybettiğinde çalışmasının büyük bölümü henüz yayımlanmamıştı. Özetini okumak için, bkz. Tracy Vogel's 'Petting Your Cat - Something to Purr About' at www.pets. ca/cats/articles/petting-a-cat/, and Bernstein'in kendi eleştiri yazısı, 'The Human-Cat Relationship', alıntı: Irene Rochlitz, ed., *The Welfare of Cats* (Dordrecht: Springer), 47-89.

10) Soennichsen ve Chamove, 'Responses of Cats'.

iki kedi arasında dostça duygular belirtiği gibi, insanlara yöneltildiğinde de aynı anlama geldiği düşünülebilir. Bir kedi başka bir kedi karşısında kuyruğunu kaldırdığı zaman genellikle yaklaşmadan önce diğer kedinin ona karşılık vermesini bekleyecektir. Elbette karşısında bir insan olduğunda bu mümkün değildir. Bu nedenle kedi muhtemelen, sahibinin vücut dili hakkında yeterince bilgi edinerek, öncelikle fark edildiğini (fark edilmemiş bir kedi kuyruğunu kaldırmayacaktır) daha sonra da sahibinin onunla iletişime geçmek için hazır olup olmadığını anlayacak duruma gelmektedir. Ya da en azından birçok kedi için durum böyledir. Kedim Splodge zaman zaman arkamdan yaklaşarak beni şaşırtır ve daha sonra zıplayarak başını dizime sürtmeye başlardı.

Kuyruk dikleştirme sinyali evcil kedilere özgü olduğundan, bunun evrim sürecinde insanlarla ilişkiler için ortaya çıktıktan sonra diğer kedilerle kullanılmaya mı başlanmış, yoksa bunun tam tersi bir süreç mi gerçekleşmiş bunu bilmiyoruz. Ancak bu sinyalin önce kediler arasında kullanılmış olması daha büyük bir olasılıktır. Kuyruk dikleştirme hareketinin kökeni anne-yavru ilişkisine dayanır. Tüm kedilerde doğuştan itibaren içgüdüsel olarak bulunmaktadır. Bu nedenle yetişkin bireyler de bu sinyali diğer kedilerle olan ilişkilerinde kullanabilir. Diğer açıklama çok daha düşük bir olasılıktır. Bu hareketin insanlara yönelik gelişmesi için kediler ilk evcilleştiğinde çevrelerinde olan insanların bu hareketi, kuyruğunu dik tutan kedileri özellikle tercih edecek kadar sempatik bulmuş olmaları gerekir.

İki kedi karşılaştığında olduğu gibi, sahibine kuyruğunu kaldırarak yaklaşan bir kedi genellikle yaklaşıp sahibinin bacaklarına sürtünecektir. Bu sürtünmenin tam olarak nasıl olduğu kediden kediye farklılık gösterir. Yıllardır kediler üzerine araştırma yaptığım halde kedinin birine sürtünürken vücudunun hangi bölümünü kullandığının bir anlam taşıyıp taşı-

madığından emin değilim. Bazı kediler kafalarının bir yanıyla sürtünürken diğerleri vücutlarının yan tarafıyla da sürtünmeyi sürdürür. Bazıları ise sık sık kafalarından kuyruklarının ucuna dek tüm vücutlarıyla sürtünme hareketini tamamlar. Bazıları ise hiçbir temas kurmadan yanınızdan geçip gider. Splodge gibi birkaç tanesi ise sürtünmeye başlarken yukarı doğru zıplayarak, kafaları sahiplerinin dizine değerken, vücutlarının da baldırına sürtünmesine olanak tanır.

Bazı daha gergin kediler ise yakınlardaki bir sandalye bacağına ya da kapı kenarına sürtünmeyi tercih eder. Splodge'un yeğeninin torunu olan Libby bunun iyi bir örneğidir. Kendine güveni tam olan bazı kediler bile, sahiplerinin bacağına sürtünmekte beis görmezken, tanımadıkları insanlar karşısında başka bir cisme sürtünmeyi tercih edebilir. Bu durumlarda kedi muhtemelen sürtünme hareketini bir cisme yönlendirmektedir; çünkü karşısındaki tanımadığı insanın aksine cansız bir cismin onu ittirip uzaklaşmayacağından kesinlikle emindir. Ancak bu durum ortaya çıktığında kimi zaman da kedi bu cisme kafasının kenarındaki koku bezleri yardımıyla kokusunu bırakıyor gibi görünmektedir. Cisimlere koku bırakıldığı kesindir.

Çeşitli kedileri kâğıt kaplanmış cisimlere sürtünmeye ikna ettikten sonra bu kâğıtları başka evlerde yaşayan kedilere gösterdiğimde, bu kedilerde belli bir ilgi uyandırmayı başardım. Ancak, yönlendirilmiş sürtünme davranışı kedinin isteyerek kendi kokusunu bırakma davranışı ile tam olarak aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Aynı kedi kedilerin koku bırakmak için en çok tercih ettikleri nesne olan ağaç dallarına benzeyen bir kalem ile karşılaştığında bu farklılık kolayca gözlemlenebilir.

Sürtünme ancak bir sevgi belirtisi olabilir. Birçok kedi en tutkulu sürtünmelerini beslendikleri ana sakladıklarından, kedilerin bu davranışı ancak ucunda bir ödül varsa gösterdiği suçlaması sık sık tekrarlanır. Ancak çok az kedi yalnızca ödül bekledikleri durumlarda sürtünme davranışında bulunmakta-

dır. İki kedi birbirine sürtündüğünde aralarında bir yiyecek veya başka bir şey alışverişi olmamaktadır. Sürtünmeden sonra iki kedi de önceden yaptıkları işlere geri döner. Bu iki bireyin birbirine sürtünmesinin nedeni tamamen birbirlerine olan dostça hislerini göstermektedir. Davranışlarının başka bir amacı bulunmaz.

Kediler aynı zamanda insanlara ve bu ritüelleri anlamayan ve karşılık verme olasılığı düşük olan başka hayvanlara da sürtünür. Splodge kuyruğunu dikleştirip sürtünme ritüelini labrador köpeğimiz Bruno üzerinde de uygulardı. Splodge sekiz haftalık bir kedi yavrusuyken bizim eve geldiğinde Bruno yaklaşık iki yaşındaydı. Kedilerle beraber büyümemiş olmasına rağmen kedi kovalamayı aklına getirmeyecek kadar rahat bir köpekti ve Splodge en baştan beri ona bir arkadaş olarak yaklaştı. Elbette Bruno hiçbir zaman Splodge'a yiyecek vermedi. Tam tersine, tipik bir labrador olarak kedinin bitirmediği mamalarını da yerdi. Bu nedenle Splodge'un ona olan davranışları bir ödül beklentisi ile açıklanamaz. Bir kez daha en olası açıklama sosyal olandır.

Sürtünme esnasında kedinin kokusu sahibine bulaşsa da, bunun kedi için özel bir önemi yok gibi görünmektedir. "Bu kediyi bıraksak bacağının her yerine imzasını atacak." demiş olan Mark Twain haricindeki birçok kedi sahibi bu olasılığın farkında değil gibi görünmektedir.[11] Eğer sürtünmenin temel amacı koku bırakmak olsaydı, kediler sürekli başka bir kedinin koku bırakıp bırakmadığını anlamak için insanların bacaklarına sürtünüyor olurdu. Elbette sürekli kıyafetlerimizi değiştiriyor olmamız da bu konuda kedilerin işini pek kolaylaştırmaz; ancak bunun neden olduğu kafa karışıklığı daha az değil daha çok koklamaya da neden olabilir.

11) Mary Louise Howden, 'Mark Twain as His Secretary at Stormfield Remembers Him: Anecdotes of the Author Untold until Now', *New York Herald*, 13 Aralık 1925, 1-4; www.twainquotes.com/ howden.html.

Tüm göstergeler, sürtünmenin, aynı okşama gibi, öncelikle dokunmaya dayalı bir davranış olduğunu göstermektedir.

İki kedi birbirlerine sürtündüğünde ikisi de bunu aynı derecede yapmaz. Benzer bir dengesizlik kediler insanlara veya diğer hayvanlara sürtündüğünde de görülmektedir. Farklı boyutlarda iki kedi birbirine yaklaştığında genellikle küçük olan büyüğe sürtünür ve büyük ona cevap vermez. Splodge daha büyük olan Bruno'ya sürtündüğü zaman, içgüdüleri muhtemelen ona bu daha büyük bireyin ona cevap vermeyebileceğini söylüyordu. Aynı şekilde, insanlar söz konusu olduğunda da daha uzun boylu olmamız ve evdeki kaynakların büyük çoğunluğunun kontrolünün bizde olduğu bilgisi, muhtemelen kedilerin sürtünmenin tek taraflı olmasını beklemelerine neden olur. Bu durumda bize olan sevgilerini cevap gerektirmeyen bir şekilde göstermektedirler. Bu da iyi bir şeydir aslında; çünkü eğilip kediyi okşamadığımız sürece genellikle sürtünmeye, en azından o an için, herhangi bir karşılık vermeyiz.

Kediler muhtemelen bize sürtünmeyi kendi başına bir ödül sayar. Öyle olmasa bu davranışta bulunmayı bırakırdı. Ayrıca, insanlarla iletişimlerini sağlayan çabalarının çoğu gibi kediler bunu da zamanla öğrenir. Kediler dostça bir ilişkileri olan kedilere kendiliklerinden sürtünür ve yaşları ilerlese de bunu yapmayı bırakmaz. Ancak, yaklaşık sekiz haftalıkken yeni evlerine yerleştirilen kediler, özellikle de dişiler, sanki yeni ilişkilerini sağlamlaştırmak için bu davranışı nasıl kullanabileceklerini anlamak için zamana ihtiyaçları varmış gibi, yeni sahiplerine sürtünmeye başlamak için birkaç hafta, hatta birkaç ay geçmesini bekleyebilir. Ancak alışkanlık oluştuktan sonra bir daha bozulmaz.[12]

Kediler istedikleri zaman nasıl dikkatimizi çekebileceklerini öğrenecek kadar zekidir. Birçoğu istediklerini yapmamız için

12) Sarah Lowe ve John W. S. Bradshaw, 'Ontogeny of Individuality in the Domestic Cat in the Home Environment', *Animal Behaviour* 61 (2001): 23i-7.

mırıldamayı öğrenir. Birkaç tanesi sahiplerinin kucağına atlamak ya da değer verilen bibloların durduğu raflarda tehlikeli bir şekilde yürümek gibi kendi ritüellerini geliştirir. Ancak, miyavlamak dikkatimizi çekmelerinin en yaygın yoludur.

Mırıldamak böyle bir çağrı işlevi göremeyecek kadar alçak ve pes bir sestir. Aynı zamanda kedilerin kendi aralarında selamlaşmaları için kısa, yumuşak bir "cıvıltı" sesi bulunur. Örneğin yavrularına dönen bir anne bu sesi çıkarır.[13] Bazı kediler bu sesi sahiplerini karşılamak için de kullanır. Örneğin Splodge bahçeden döndüğünde beni böyle selamlardı.

Kedi davranışları hakkında bilgili olduğumdan ben de aynı cıvıltı ile karşılık verirdim. Bu cevabım hoşuna gidiyor olacak ki, bu konuşma aramızda bir ritüel halini almıştı.

Miyavlama sesi kedilerin doğal repertuarında bulunur; ancak kediler kendi aralarında bu sesi ender olarak kullanır. Kedi toplumu içinde miyavlamanın çok büyük anlamları bulunmamaktadır. Vahşi kediler birbirlerini takip ederken zaman zaman, belki de öndekini ona dostça sürtünmek için durmaya davet etmek için miyavlar. Ne var ki vahşi kediler genellikle oldukça sessiz hayvanlardır. Şamatacı ev kedilerinin yanına bile yaklaşamaz. Tüm kediler miyavlamayı bilerek doğsa da, her birinin bu becerilerini en etkili şekilde nasıl kullanabileceklerini öğrenmeleri gerekir.

Miyavlama sesi kedilerin bulunduğu her yerde aynıdır. Bu da içgüdüsel bir ses olduğunun başka bir göstergesidir. Her insan dilinde bu ses bir yansıma ile temsil edilmektedir:

> İngiliz bir kedi "mew"lerken Hintli kediler "myaus", Çinli kediler "mio", Arap kediler "naoua" ve Mı-

13) İki Bengal kedisinin birbirine bağırmasını ve cıvıldamasını izlemek için: tinyurl.com/crb5ycj. Bir kedinin camdan dışarıda bir kuş gördüğünde çıkardığı sese genelde "cıvıldamak" dense de "gıcırdamak" daha doğru bir tanım olacaktır. Bkz. tinyurl.com/cny83rd.

> sırlı kediler "mau" der. Kedi dilini anlamanın ne kadar zor olduğunu göstermek için şu örnek verilebilir. Kedi miyavlaması yalnızca İngilizcede otuz bir farklı şekilde yazılmaktadır. Bunların beş tanesi "maeow, meow, mieaou, mouw, ve murr-raow"dır.[14]

Evcilleştirme süreci kedilerin miyavlamasını hafifçe değiştirmiş gibi görünmektedir. Felis silvestris cinsinden tüm yaban kedileri, İskoçya'nın kuzeyinden Güney Afrika'ya kadar her nerede yaşarlarsa yaşasınlar bir miyav sesi çıkarabilir. Felis silvestris cafra ya da Güney Afrika yaban kedisi türlerinin miyavlamaları evcil kedilerinkinden daha pes ve uzun sürelidir. Araştırmacılar kedi sahiplerine bu yaban kedilerinin miyavlamasını dinlettiğinde, kedi sahipleri bu seslerin kulağa evcil kedi miyavlamaları kadar hoş gelmediğini, arada büyük bir fark olduğunu söylemiştir.[15] Evcilleştirme süreci boyunca insanlar miyavlamaları kulağa daha hoş gelen kedileri tercih etmiş olabilir. Ancak, evcil kedilerin doğrudan atası olan Felis (silvestris) lybica nın miyavlamasının Güney Afrikalı kuzenlerininkinden daha farklı olmuş olması da aynı derecede olasıdır.

Vahşi kedilerin miyavlamaları yaban kedilerin miyavlamaları kadar gırtlaktan olmasa da, sesleri ev kedilerininki kadar yumuşak da değildir. Vahşi(leşmiş) kedilerle ev kedilerinin genetik olarak tamamen aynı tür olduğu göz önüne alınırsa, seslerinin (ve diğer kedi davranışlarının) bir kedinin küçükken insanlarla yaşadığı deneyimlere göre şekillendiği söylenebilir.

---

14) Mildred Moelk, 'Vocalizing in the House-Cat: A Phonetic and Functional Study', *American Journal of Psychology* 57 (1944): 14-205.

15) Nicholas Nicastro, 'Perceptual and Acoustic Evidence for Species-Level Differences in Meow Vocalizations by Domestic Cats (Felis catus) and African Wild Cats (Felis silvestris lybica)', *Journal of Comparative Psychology* 118 (2004): 287-96. Bu makale yayımlandığında tüm Afrika yaban kedilerinden genel olarak lybica diye bahsediliyordu; ancak, günümüzde cafra, olarak adlandırılan ve Orta Doğu/Kuzey Afrika lybica kedisinden 150.000 yıl önce ayrılarak evrimleşmiş olan Güney Afrika yaban kedileri evcil kedilerle yakın akraba değildir.

Evcil kedi yavruları sütten kesilene dek miyavlamaya başlamaz. Bu nedenle miyavlayacak kadar büyüdüklerinde muhtemelen sahipleri üzerinde çeşitli sesler deneyip, daha tiz miyavlamalarının daha olumlu sonuçlar aldığını fark etmektedirler. Kedilerin birçok davranışında olduğunu gibi vahşi miyavlama ile evcil miyavlama arasındaki farklar yarı genetik, yarı öğrenilmiş gibi görülmektedir. Evcilleştirme süreci kedilerin miyavlamalarını nasıl kullanacaklarını öğrenmelerine olanak sağlamakla kalmayıp, ses düzeyinde de değişikliklere neden olmuş olabilir.

Kediler aynı zamanda miyavlamalarını farklı durumlara uydurmak için de değiştirebilir. Bazen gönül yapmaya yönelikken bazen de daha talepkar bir hal almaktadır. Bunu seslerinin perdesini veya uzunluğunu değiştirerek veya miyavlamanın yanına başka bir ses, örneğin bir cıvıldama veya hırıltı katarak yapabilir. Kedi sahipleri genellikle kedilerinin ne istediğini miyavlamalarından anladıklarını söylerler. Ne var ki, araştırmacılar on iki farklı kedinin miyavlamalarını kaydedip daha sonra sahiplerinden her bir sesin hangi koşullarda çıkarıldığını tahmin etmelerini istediğinde, çok azı doğru tahminlerde bulunmuştur. Sinirli ve sevgi dolu miyavlamaların belli bir tonu varken, örneğin yiyecek istemek, kapıyı açtırmak veya yardım için çıkarılan miyavlama sesleri hemen bu şekilde tanımlanamamakta, kedi sahibine kullanıldığı bağlamda anlamlı gelmektedir.[16] Bu nedenle, kediler sahiplerinin miyavlamalara tepki verdiğini fark ettikten sonra deneme yanılma yöntemiyle farklı durumlarda işe yarayan miyavlama tonlarından oluşan bir repertuar geliştirdikleri söylenebilir. Ancak, bunun nasıl gerçekleşeceği kedi sahibinin hangi miyavları ödüllendirerek kediye bir kap yiyecek, kafasına hafif bir okşa-

16) Nicholas Nicastro and Michael J. Owren, 'Classification of Domestic Cat (Felis catus) Vocalizations by Naive and Experienced Human Listeners', *Journal of Comparative Psychology* 117 (2003): 44-52.

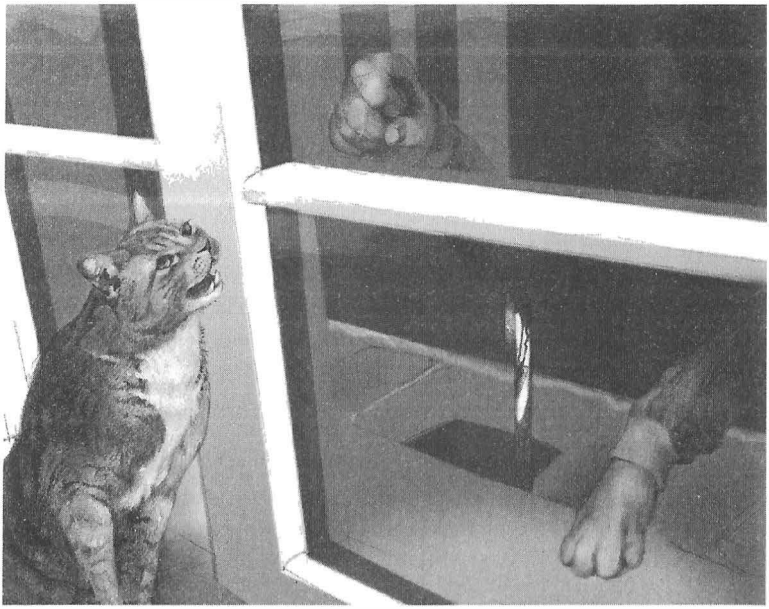
ma ya da kapıyı açma gibi istediği bir şeyi vereceğine göre farklılık gösterir. Her kedi ve sahibi zamanla ikisinin de anladığı; ancak başka kediler ve onların sahipleri tarafından anlaşılmayan bir dil geliştirir. Bu elbette kedi için bir çeşit eğitim süreci anlamına gelmektedir. Köpeklerde belli hatlar çerçevesinde bilinçli olarak gelişen bu süreç kediler ve sahiplerinde doğal bir karşılıklı öğrenme anlamına gelmektedir yalnızca.

Eğer kedilerimize fark etmeden öğrettiğimiz miyavlamaların şifresini çözebilirsek, onların duygusal yaşamlarına dair büyük ipuçları elde edebiliriz. "Sinirli" ve "şefkatli" miyavlamaların herkes tarafından hemen ayırt edilebilmesi, bu seslerin temelinde, isimlerinden de anlaşılabileceği gibi, duygusal bir neden olduğunu göstermektedir. Kediler diğer "istek miyavlamalarını" sahiplerinin dikkatini çekmek için kullanır. Kedi bu sesleri çıkardığında içinde bulunulan durum, ne istediğine dair ipuçları sunar.

Örneği miyavlayan kedi kapalı bir kapının yanında duruyor veya mutfakta dolaşıp yiyeceklerin bulunduğu dolaplara bariz bakışlar atıyor olabilir.

Miyavlama sesinin kendisi muhtemelen duygusal olarak bir anlam taşımamaktadır.

Buradan kedilerin, imajlarının aksine bizimle iletişim kurarken oldukça büyük bir esneklik gösterdiğini söyleyebiliriz. Kediler insanların her zaman onlara dikkat etmediğini fark ettiklerinden ilgiyi kendilerine çekmek için miyavlamaları gerektiğini fark eder. Aynı zamanda mırıldanmanın da, yavruyken anneleri üzerinde olduğu gibi sahipleri üzerinde de sakinleştirici bir etkisi olduğunu görürler. Aynı zamanda sahiplerinin, kedilerin kendi aralarında yaptığı temizlenme ve sürtünme ritüellerine benzer bir şekilde onlara olan sevgilerini okşayarak göstermekten hoşlandığını öğrenir. Hatta belki de bir kedi herhangi bir tepki görmeyince, mobilyalarımızda ve hatta bacaklarımızda bıraktıkları koku izlerinin bizim için bir şey

İçeri alınmak için miyavlamak

ifade etmediğini de fark edebilir.

Bu davranışlardan bazılarının manipülatif olduğunu kabul edebiliriz ama yalnızca iki arkadaşın arkadaşlıkları içinde hoşlanıp hoşlanmadıkları şeylere karar vermeleri anlamında.

Her iki taraf için de davranışlarının temelinde kuşkusuz şefkat duygusu yatmaktadır. Kediler bunu sahipleriyle iletişim kurma biçimleriyle belli eder ve bunu yaparken kendi kedi aileleriyle yakın ilişkiler kurmak ve bunları sürdürmek için kullandıkları yöntem ve davranışları kullanır.

Kedileriyle uzun ve duygusal olarak yoğun şekilde iletişim kurmak isteyen kedi sahipleri çoğunluklar hayal kırıklığına uğrarlar. Birçok köpeğin aksine kediler her an sahipleriyle iletişim kurmaya hazır değildir. Daha çok onlara uygun olan bir zamanı beklerler. Kediler aynı zamanda hayal ürünü bile olsa herhangi bir tehdit unsuru algıladıkların gerilir. Bu nedenle

bir kedi kendisine uzun uzun bakılmasından pek hoşlanmaz. Bir kedi diğer bir kediye gözlerini dikip baktığında bu genellikle yakında ona saldırmayı düşündüğü anlamına gelir. Kediler ile sahipleri arasında en iyi iletişim kedi sahibine yaklaşmayı seçtiği anlarda kurulur. Sahibi uygun olmayan bir zamanda yanına gelen bir kedi bu davranışa büyük bir kuşku ile karşılık verebilir.[17]

Kediler bizi manevi anneleri olarak mı, başka kediler olarak mı veya hatta kedi yavruları olarak mı görür? Biyolog Desmond Morris, durum bağlı olarak bu seçeneklerden en az iki tanesinin doğru olabileceğini düşünmüştür. Morris'e göre, "kediler genellikle sahiplerine anneleri gibi baksa da", onlara hediye olarak avladıkları zamanlarda sahiplerini "aileleri veya başka bir değişle yavruları olarak görür" [18] Anne kediler yuvalarına avladıkları hayvanları getirir; ancak bu davranışlarının temelinde hormonlarındaki değişimlerin ve etraflarında kedi yavrularının varlığının olduğu söylenebilir. Erkek kediler veya yavrusuz dişiler böyle bir davranışta bulunmaz. Sahipli kediler de sahiplerine karşı onları yavruları gibi gördüğünü düşündürecek herhangi başka bir davranışta bulunmaz.[19] Mutfakta yerde bulunan istenmeyen "hediye"lerin en olası açıklaması, kedinin daha sonra istediği zaman rahat rahat tüketmek için avını eve getirdiğidir. Avın yakalandığı alanda kuşkusuz başka kedilerin koku izleri olacaktır. Bu nedenle kedinin olası bir pusudan kaçınmasının en iyi yolu avını güvenli bir şekilde sahibinin evinde tüketmesidir. Ne var ki, eve girdikten

17) Dennis C. Turner, 'The Ethology of the Human-Cat Relationship', *Swiss Archive for Veterinary Medicine* 133 (1991): 63-70.

18) Desmond Morris, *Catwatching: The Essential Guide to Cat Training* (Londra: Jonathan Cape, 1986).

19) Elbette birçok kedi sahiplerini temizlemeye çalışır; ancak kediler aynı davranışı başka yetişkin kedilere karşı da gösterir.

Ölü bir tarla faresinin sunumu

sonra, yakaladığı fare iyi bir av da olsa, evdeki kedi maması kadar lezzetli olmadığını hatırlayınca bu ölü fareyi bırakıp gitmekte ve bu nedenle bu durumdan oldukça iğrenen sahibi ile sorunlar yaşamaktadır.

Aramızdaki boyut farkı göz önüne alındığında kedilerin insanları yavruları gibi görüyor olma olasılığı oldukça düşüktür. Öte yandan, sahiplerini manevi anneleri gibi görüyor olmaları oldukça mantıklı olacaktır.

Kedilerin sosyal iletişim anlamında bildiklerinin büyük çoğunluğu anne-yavru ilişkilerinden gelmektedir. Kedilerimizin

davranışları, bizimle iletişim kurarken onlardan daha büyük olduğumuzu ve iki ayağımız üzerinde durduğumuzu göz önüne aldıklarını gösterir. Örneğin birçok kedi sahibi ile "konuşmak" için mobilyaların üzerine çıkar. Birçoğu da bunu yapmak istemekle beraber geçmişte sahiplerinin bu davranışı onaylamadığını hatırladıklarından kendilerini tutar. Bize sürtündüklerinde karşılığını beklememeleri ve karşılıklı temizlik olarak bizi yaladıklarında onları okşamamızı kabul etmeleri, kedilerin bizi anneleri olarak görmeseler de bir şekilde onlardan üstün olduğumuzu düşünüp buna göre davrandıklarını göstermektedir. Belki de bunun nedeni yalnızca onlardan fiziksel olarak daha büyük olmamız ve bu nedenle bize kediler arasında da kendilerinden büyük olan bir bireye davranacakları şekilde davranıyor olmaları olabilir.

Veya belki de yiyecek kaynakları veya avlanan bir kedi söz konusu olduğunda en lezzetli yiyeceklerin kaynakları elimizde olduğundan, bizi büyük bir kedi kolonisinde yiyecek kaynaklarına erişimi sınırlayan o güçlü birkaç bireyin yerine koyuyor olabilirler. Bu analojilerin ikisi de yaban kedilerinin hiç karşılaşmadıkları ve yalnızca kediler evcilleştirildikten sonra ortaya çıkan durumlarla ilgili olduğundan, bunun altında yatan davranışlar ancak geçtiğimiz 10.000 yıl içerisinde evrimleşmiş olabilir. Bu nedenle, kedilerin bizimle olan ilişkisinin hâlâ tam olarak tanımlanamamış olduğunu varsaymamız gerekir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, kedilerin bizi nasıl gördüğü sorusuna kesin bir cevap verilememektedir. Bize karşı davranışlarının en olası açıklaması bizi yarı anneleri, yarı onlardan üstün bir kedi olarak gördükleridir.

Kedilerin hayattaki temel amacı insanlarla şefkate dayalı bir ilişki kurmak değildir. Kedilerin davranışları bize onların halen evrimden gelen avcılık rolleri ile yeni kazandıkları can yoldaşlığı rolünü dengelemeye çalıştıklarını göstermektedir. Kedi-

ler yalnızca beraber yaşadıkları insanlarla değil, içinde yaşadıkları, yiyeceklerinin bulunduğu bölgelerle de güçlü bağlar kurar. Bunun aksine birçok evcil köpek önce sahipleriyle, sonra diğer köpeklerle, en son da çevreleriyle bağ kurmaya çalışır. Bir köpeği tatile çıkarmanın bir kediyi tatile çıkarmaktan daha kolay olmasının nedeni de budur. Birçok kedi tanıdıkları bildikleri çevreden ayrıldıklarında kendilerini rahatsız hisseder ya da en azından böyle davranır. Birçok kedi sahibi bir yere gittiğinde evde yalnız bırakılmayı tercih eder.

Mantıklı düşünüldüğünde, iyi beslenen kısırlaştırılmış bir kedinin, ne beslenmek ne de üremek için kendisine ait bir bölgeye ihtiyacı vardır. Günlük olarak güzel yiyeceklerle iyi beslenen kedilerin büyük çoğunluğu avlanmaya çıkmaz. Avlananlar da sonuçta buna gereksinim duymadıklarından genellikle bu konuda çok hevesli değildir. Genelde kedi mamaları kadar lezzetli olmayan avlarını da yemez. Yine de çoğu, sahiplerinin izin vermesi durumunda evlerinin etrafındaki bölgede devriye gezmeyi sürdürür. Şehir kedileri genellikle evlerinden fazla uzaklaşmaz. Bir araştırmaya göre bazı kediler kapıdan yalnızca 7,5 metre uzaklaşırken, hiçbirinin 50 metreden daha uzağa gitmediği görülmüştür. Kırsal alanlarda ise kediye bağlı olarak bu uzaklık 18 ila 90 metreye kadar çıkmıştır.[20]

Peki, bu kedileri artık hayatta kalmaları için gerekli olmayan bu bölgeci davranışları sürdürmeye iten ne olabilir?

---

20) Maggie Lilith, Michael Calver ve Mark Garkaklis, 'Roaming Habits of Pet Cats on the Suburban Fringe in Perth, Western Australia: What Size Buffer Zone is Needed to Protect Wildlife alıntı: Reserves?', Daniel Lunney, Adam Munn ve Will Meikle, eds., *Too Close for Comfort: Contentious issues in Human-Wildlife Encounters* (Mosman, NSW: Royal Zoological Society of New South Wales, 2008), 65-72. Ayrıca bkz. Roland W. Kays ve Amielle A. DeWan, 'Ecological Impact of Inside/Outside House Cats around a Suburban Nature Preserve', *Animal Conservation* 7 (2004): 273-83; www.nysm.nysed.gov/staffpubs/docs/15128.pdf.

Düzenli beslenen kedilerin devriye gezdiği bölge çok daha küçük olmaktadır. Başka kedilerle birlikte, sahipleri olmadan yaşayan ve düzenli bir besin kaynakları olmayan kediler ise "evlerinden" çok daha uzağa, belki de 190 metre kadar açığa gitmektedir. Yine de bu, sosyalleşmemiş vahşi kedilerin kat ettiği alanın yanında hiçbir şeydir. Kısırlaştırılmış ve bu nedenle eş bulmak için sürekli dolaşmaya ihtiyacı kalmamış kediler bile bir buçuk kilometre ya da daha uzak mesafelere kadar gidebilmektedir. Yetişkinliğe erişen erkek kedileri kısırlaştırmak, artık hiçbir şey yapamayacak olsalar da etrafta dolaşarak uygun bir dişi arama alışkanlıklarını değiştirmediğinden gezdikleri alanı daraltmaz. Düzenli bir yiyecek kaynağına erişim sahibi olduğundan emin olamayan her kedinin buna çözüm bulmak için içgüdüsel olarak bölgesini genişlettiği açıktır.

İyi beslenen kedilerin bölgesinin bu kadar küçük olması, çoğunun hiç avlanmadığını göstermektedir. Eğer önlerine bir şans çıkarsa bunu değerlendirebilirler elbet; ancak açlık söz konusu olmadığından, böyle bir kediyi özellikle avlanmaya iten bir durum yoktur. Yine de kedilerin beyni, evrim açısından mantıklı nedenlerle, açlık ve avlanma arasında kesin bir bağ kurmaz. Tek bir farede çok fazla kalori bulunmaz. Bu nedenle bir kedinin gün içinde birkaç fare öldürüp yemesi gerekir. Şayet bir kedi avlanmak için acıkmayı beklerse, gün içinde enerji ihtiyacını karşılayacak kadar yiyecek tüketmeyecektir. Bu nedenle, iyi beslenen bir kedi bile yakınında bir fare görürse muhtemelen bu şansın -ya da önündeki farenin- üzerine atlayacaktır.

Birçok ev kedisi ciddi olarak avlanmadığından, dışarıda bu kadar çok zaman geçirip her gün geldikleri yerlerde hiçbir şey yapmadan saatler geçirmeleri garip karşılanabilir. Kedim Splodge yaklaşık on sekiz aylıkken hafif bir verici cihazı ödünç alıp onu boynuna elastik bir tasma ile tutturarak kedi-

mi gittiği her yerde izlemeye başladım.[21] Zamanının yaklaşık üçte birini evimizin bahçesinde veya yakınlardaki bir garajın tepesinde geçirdiğini zaten biliyordum. Tasmayı taktıktan sonra, yan apartmanın arkasındaki bahçeyi geçip onun da arkasında bulunan koruluk alana da gittiğini öğrendim. Bu yaklaşık 4.000 metrekarelik bir alanı kapsıyordu. Yan apartmanda yaşça daha büyük erkek bir kedi yaşıyordu. Bu da Splodge'un neden o bahçede gerektiğinden daha fazla zaman geçirmek istemediğini açıklamaktaydı. İki kedinin daha önce zaman zaman karşı karşıya geldiğini görmüş olduğumdan, birbirlerinin varlığından haberdar olduklarını biliyordum.

Splodge koruluk alanın ötesine çok ender geçiyordu. Bu durum beni rahatlattı; çünkü yakınlarda oldukça işlek bir cadde vardı. Bazen, genellikle tercih ettiği, yıkılmış bir ağacın dalları gibi bir noktada saatlerce hareketsiz kaldıktan sonra ya başka bir yere gidiyor ya da eve dönüyordu. Genelde avlanmıyor gibiydi. Bazen bir fare ya da küçük bir sıçan yakalasa da, hiçbir şey yapmadan kuşların önünden uçup gitmesine bir şey demiyordu. Senelerce, her gün aynı küçük alanı böyle gözlerken aklından neler geçtiğini o zaman da merak ederdim, şimdi de ediyorum.

En iyi beslenen kediler bile geçmişten kalmış bu bölgeci anlayışlarını sürdürür. Artık hayatta kalmak için avlanmaları gerekmese de açıkça kendilerine ait bir bölgeyi ellerine tutma ihtiyacı hissetmekte ve bu bölgeyi ellerinde tutmak için diğer

21) Verici ve pili, ardıç kuşu boyutlarındaki bir kuşun taşıyabileceği büyüklük ve ağırlıkta, yani son derece hafiftir. Bu telsiz tasmalar, birkaç saniyede bir, taşınabilir bir anten ve alıcı tarafından algılanan sesler yayınlar. Bu anten yön bazlıdır ve en güçlü sinyalleri doğrudan hayvana yöneltildiğinde yollar. Vahşi hayvanları takip etmek için, telsiz operatörü, yeterince güçlü bir sinyal alındıktan sonra, hayvani rahatsız etmemek için belli bir uzaklıkta durarak, hayvanin tam yerini belirlemek için farklı açılardan birkaç farklı kayıt alır. Bir ev kedisi söz konusu olduğunda, kedi görüş alanına girene dek telsiz sinyalinin kaynağına doğru yürümek çok daha kolaydır.

kedilerle kavga etmeyi göze almaktadır. Aç kalma tehlikesinin ortadan kalkması bu kedilerin avlanma içgüdüsünü körelmiş olsa da, tamamen ortadan kaldırmamıştır. Bu davranışın her iki yönü de evrimsel açıdan mantıklıdır. Avlanmak kediyi riske sokan bir davranış olduğundan, kedilerde uzun süre aç kalmamaları durumunda avlanma içgüdüsünü körelten bir mekanizma bulunmaktadır. Ancak bugün ev kedisi olan kedilerin büyük çoğunluğu, beslenmek için kendi yiyeceklerini bulmak ve üremek için bölgelerini ellerinde tutmak zorunda olan vahşi kedilerden yalnızca birkaç kuşak ilerdedir. Bundan yalnızca birkaç kuşak önce, ticari kedi mamaları zor bulunduğundan ve kedilerin tüm besin ihtiyaçlarını karşılamadığından, neredeyse tüm kedilerin yiyecek bulmak için avlanmaları ve bu nedenle avlarına yalnızca kendilerinin erişimi olacak bir bölgeyi ellerinde tutmaları gerekiyordu. Kedi sahibine ne kadar eski moda gelirse gelsin, bu içgüdüsel ihtiyacın ortadan kalkması için şimdikinden çok daha fazla kuşağın geride kalması gerekecektir.

Her kedini kendine bir bölge oluşturup bu bölgeyi koruma arzusu, eninde sonunda başka kedilerle karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Kırsal kesimlerde insanlar da alana eşit bir şekilde yayılmış olarak değil köyler halinde yaşadığından, evcil kediler de gruplar halinde yaşar. Muhtemelen onlar için de kendi atalarının alışkanlıklarına daha yakın olan bu durum daha çekicidir. Bu durumda, dışa doğru açılarak çevrelerindeki kedilerle karşı karşıya kalmaktan kaçınmayı başarırlar. Böyle bir ortamda kedilerin bölgeleri, köyü ortasına alan bir çiçeğin yapraklarına benzer. Kırsal kesimlerde kedilerin "sahiplenilmesi" konusundaki kurallar daha esnek olduğu ve çiftlik kedileri ev kedisine ya da ev kedileri çiftlik kedisine dönüşebildiği için, eğer iki kedi birbirlerine fazla yakın yaşadıklarını hissine kapılırsa, muhtemelen bunlarda biri çevrede kendine

uygun başka bir yer bulabilir.

Günümüzde birçok kedi sahibi kedilerinin kendi seçtikleri yerlerde yaşamasını beklemektedir. Kedi sahipleri, belki de kedilerin bir mekâna bağlanma ihtiyacını tam olarak anlayamadıklarından, yeterli miktarda yiyecek, barınak ve insanların dostluğu sağlandığı durumda kedilerin başka bir şeye ihtiyaç duymayacağını ve onlarla beraber istedikleri yere gelmelerinde sorun olmayacağını düşünmektedirler. Aslında birçok kedi ikinci bir "sahip" bulmakta ve zaman zaman da temelli olarak göç etmektedir.[22]

Birleşik Krallık'ta gerçekleştirdiğim anketler açıkça göstermektedir ki, birçok kedi, ne kadar iyi koşullarda yaşarlarsa yaşasınlar sıklıkla evlerinden kaçmakta ve kaybolmaktadır. Kedilerini nereden aldıkları sorulduğunda "bir gün geliverdi" diye cevap veren kedi sahiplerinin sayısına bakıldığında, bu kaybolan kedilere ne olduğuna dair bir fikir edinilebilir. Bu kediler sokakta yaşayan vahşileşmiş kediler değildir. Yeni bir eve yerleşmeye bu kadar hevesli olmaları, yakın zamanda sahiplerinin yanından kaçmış, yeni bir sahip bulmak için sabırsızlanan kediler olduklarını gösterir. Bunlardan bazıları kaybolmuş ve eski evlerini arayan kediler olsa da, birçoğu muhtemelen, eski sahiplerinin sağlayabildiğinden daha iyi imkânlar arayarak kendi istekleriyle göç etmiştir. Bu kediler içinde ilk evlerini bulabildiğim birkaç tanesi üzerinden, kedinin evden iyi beslenmediği ya da sevilmediği için ayrılmadığını gördüm. Bir kedinin düzenli bir yiyecek kaynağından ve çoğun-

22) Kedilerin bu sadakatsizliği Georgia Üniversitesi'nin Kedi Kamerası projesinde ortaya konmuştur. Bu araştırmada, Athens, Georgia'da, hafif telsiz kayıt cihazları takılmış 55 kedi içinden dördünün sıklıkla ikinci bir evi ziyaret edip burada da şefkat gördüğü ve beslendiği görülmüştür. Bkz. National Geographic ve Georgia Üniversitesinin Kedi Kamerası Projesi: A Window into the World of Free-Roaming Cats' (2011), www.kittycams.uga.edu/ research.html.

lukla bağlılık duyduğu sahibinden kendi isteği ile ayrılması için başka bir şeyin ciddi anlamda ters gitmiş olması gerekirdi. Genellikle en olası açıklama bu kedilerin kendilerini rahat hissedebildikleri, diğer kedilerin saldırılarından uzak bir yer bulamamış olmasıydı.

Bu tehdit yan komşunun kedisinden veya aynı evde yaşadığı başka bir kediden geliyor olabilirdi. Aynı evin içinde gerginlik olması için birçok fırsat mevcuttur. İki kedinin sahibinin aynı olması iyi anlaşacaklarının garantisi değildir. Bu kedilerin birçoğu kedi toplumunun en temel kuralına uyarak, kendilerini bildikleri andan beri ailelerin bir parçası olmamış olan hiçbir kediye güven duymaz. Birçok kedi sahibinin ise bu kuraldan haberi yoktur ve ikinci bir kedi aldıkları an kedilerinin çok yakın arkadaş olacağından emindirler. Köpeklerde genellikle durum bu olsa da, aynı evde yaşayan kediler genellikle birbirlerine yalnızca tahammül eder (Bkz. "Aynı Evde Yaşayan Kedilerin İyi Anlaşıp Anlaşamadığının Belirtileri").

Aynı evde yaşayan kediler anlaşmazlıkları azaltmak için evin içinde kesişme noktaları da olabilen ayrı bölgeler oluştursalar da zaman zaman karşı karşıya gelmeyi önleyemeyebilir. İki kedisi olan kedi sahipleri arasında yapılan anketlerde, kedi sahiplerinin üçte biri kedilerinin mümkün olduğunca birbirlerinden kaçındığını, yaklaşık dörtte biri ise zaman zaman kavga ettiklerini belirtmiştir. Kediler muhtemelen ilk gelen veya daha büyük olan en iyi yerleri almakla beraber birbirlerinin dinlenme yerlerine saygı gösterse de, her iki kedi de aynı odada besleniyorsa veya ikisi için tek bir kum sepeti varsa aralarındaki gerginlik sürecektir. Aynı zamanda muhtemelen içlerinden birinin kendi bölgesinin içinde kaldığını düşündüğü kapının altındaki kedi kapağı için de kavga edebilirler. Kedileri farklı odalarda beslemek ve yemek olan odaların dışındaki başka yerlerde farklı kum sepetleri bulundurmak durumu her iki kedi için de daha katlanılır hale getirecektir.

AYNI EVDE YAŞAYAN KEDİLERİN İYİ ANLAŞIP ANLAŞMADIĞININ BELİRTİLERİ[23]

Kendilerini aynı sosyal grubun bir parçası olarak gören kediler genellikle:

- birbirlerini gördüklerinde kuyruklarını dikleştirir
- birbirlerinin yanından geçerken veya yan yana yürürken birbirlerine sürtünür
- sık sık fiziksel temas halinde uyur
- birbirleriyle yalancıktan kavga ederek oyun oynar
- oyuncaklarını paylaşır

Evin farklı yerlerini kendi bölgeleri olarak belirleyen kediler genellikle:

- birbirlerini kovalar veya birbirlerinden kaçar
- karşılaştıklarında tıslar veya tükürür
- birbirleriyle temasa girmekten kaçınır; bir kedi odaya girdiğinden diğeri odadan çıkarabilir
- birbirlerinden çok uzakta uyur; çoğunlukları biri diğerinden kaçınmak için yüksekte, örneğin bir rafın tepesinde uyuyacaktır
- her an tetikte uyur; kedinin gözleri kapalıdır ve uykuda görünür ama vücudu gergindir ve kulakları seğirebilir.
- özellikle birbirlerinin hareketlerini kısıtlıyor gibi görünür; örneğin kedilerden biri saatlerce kedi kapağının önünde veya merdivenlerin tepesinde oturabilir
- birbirlerini gözlerini ayırmadan seyreder
- aynı odada olduklarında normalde olduğundan çok daha gergin görünür
- sahipleriyle birbirinden ayrı iletişim kurar; örneğin birbirlerine temas etmekten kaçınmak için sahiplerinin iki yanına oturur

23) Rachel Casey tarafından sunulan materyalden uyarlanmıştır. Bkz. John W. S. Brad-shaw, Rachel Casey ve Sarah Brown, *The Behaviour of the Domestic Cat*, 2, baskı (Wallingford: CAB International, 20i2), 11. bölüm.

Dışarı çıkmasına izin verilen her kedi için, mahalledeki diğer kediler de bir gerginlik ve stres kaynağı olacaktır. Bir kedi yeni bir eve geldiğinde, evdeki tek kedi olup olmamasından bağımsız olarak, karmaşık bir kedi bölgesi mozaiğinin tam ortasına düşer. Eğer iki, üç ya da hatta dört tarafta başka kediler varsa, sahibinin bahçesi muhtemelen çoktan başka bir kedinin bölgesi haline gelmiştir. Kediler için bahçe çitleri saygı duyulan sınırlar değil, işlerini kolaylaştıran yollardır yalnızca. Yeni kedinin "kendi" bahçesinde dolaşma hakkını kazanması ve bunun için de daha önce o bölgeye hiçbir direnişle karşılaşmadan giren diğer kedilere direnmesi gerekir. Bölgesel mücadeleler yıllar sürebilir. Yapılan bir ankette, kedi sahiplerinin üçte ikisi, kedilerinin mahalledeki diğer kedilerle karşılaşmaktan özellikle kaçındığını belirtirken, geri kalan üçte bir ise muhtemelen camlarından dışarıya yeterince bakmamıştır. Katılımcıların üçte biri kedileri ile komşu kediler arasında kavgalara tanıklık ettiklerini söylemiştir.

Şaşırtıcı derece çok kedi sahibi bu duruma ancak kedileri gerçek bir zarar gördüğünde önem vermiştir. Bir kavgada alınan bir ısırık yarası veterinere gitmeyi gerektiren bir iltihap kapabilir. Daha kötüsü, bir kedi o kadar büyük bir stres altına girebilir veya hareketleri o kadar kısıtlanabilir ki eve dışkı ve idrar bırakmaya başlayabilir (Bkz. "Bir Kedinin Sahibinin Evinde Bir Bölge Oluşturmakta Başarısız Olduğunun Göstergeleri") Bir bölgedeki kediler sonunda bir ateşkes elde etse de, sahipleri bilmeden, örneğin tatile çıkıp kedilerini iki haftalığına başka bir yere göndererek gerginliklerin yeniden başlamasına neden olabilir. Kedinin giderek azalan koku izinden ve ortalıkta görünmemesinden cesaret alarak onun temelli gitmiş olduğunu düşünen başka mahalle kedileri, önceden kedinin bölgesi olarak belirlenmiş olan bölgeyi sahiplenmeye başlayabilir. Kedi geri döndüğünden baştan alarak haklarını yeniden kazanması gerekir.

BİR KEDİNİN SAHİBİNİN EVİNDE BİR BÖLGE OLUŞTURMAKTA BAŞARISIZ OLDUĞUNUN GÖSTERGELERİ[24]

- Evden çıkması için uğraşıldığında bile evden çıkmaması
- Kedi kapağını kullanmak yerine sahibinin kapıyı açarak onu dışarı çıkarmasını beklemesi (çünkü kapının öbür tarafında başka bir kedi pusu kurmuş bekliyor olabilir)
- Komşu kedinin kedi kapağından eve girmesi
- Kedinin evden yalnızca sahibi bahçedeyken çıkması
- Camdan dışarıyı seyrederek çok zaman geçirmesi
- Bahçede başka bir kedi gördüğünden pencereden uzaklaşıp saklanması
- Eve girdiğinde hemen girişten uzaktaki güvenli bir bölgeye koşması
- Sahibiyle gergin bir ilişki kurması, sert oynaması
- Genelde tuvaletini yapmak için dışarı çıkan ama bunu yapacak kadar kendine güvenmeyen bir kedinin tuvaletini evin içine yapması
- Evde, özellikle kapı yakınlarında ve kedi kapağının orada idrar saçma (koku bırakma) (bu durum erkek kedilerde dişilerden daha yaygındır)
- Aşırı temizlenme gibi başka psikolojik stres belirtileri.

Kedi sahipleri kedilerini giderek daha çok içeride tutarak bu tür problemlerden kaçınmaktadır. Ancak burada amaçları kedilerini sosyal stresten korumaktan çok trafikten, hastalıktan veya özellikle değerli bir cins kedi söz konusuysa olası hırsızlardan korumaktır. Bir kediyi hayatı boyunca küçük bir alanda yaşamaya zorlamak da başka stresli durumlara neden olacaktır.

Kedileri içeride tutma alışkanlığı otuz yıldan fazladır apartmanlarda yaşayan kedi sahipleri arasında yaygın olsa da evcil kedilerin bu durumu stresli bulup bulmadığına dair çok az araştırma mevcuttur. Evden çıkamamalarının evcil kedileri

24) Ibid.

strese sokup sokmadığını anlamak için daha uzaklara, yabani atalarının davranışlarına bakmalıyız.

Yaban kedileri genellikle kapalı kalmaktan hoşlanmaz. Hem aslanlar gibi "büyük kediler" hem de sazlık kedileri veya leopar kedileri gibi "küçük kediler", bir zamanlar dünyadaki hayvanat bahçelerinde sıklıkla görülen kafeslerinde volta atma hareketine oldukça yatkındır.[25] Diğer tüm hayvanlar içinde yalnızca kediler gibi bireysel, bölgelerine bağlı etçiller olan ayılar bu durumdan bu kadar kötü etkilenmektedir. Bu hayvanların neden volta attıklarını tam olarak anlamasak da, muhtemelen besin ihtiyaçları karşılansa da yeterince büyük bir av bölgesine erişimleri olmaması ve sıkıntı bu nedenler arasındadır. İyi beslenen evciller içgüdüsel olarak neredeyse sürekli uyusalar da, uyanık oldukları dönemlerde zihinlerinin uyarılmasına ihtiyaç duymaktadır. Bunu sağlamak için yaban kedilerine yiyecek verme yöntemleri değiştirilebilir.

Hayvan bakıcıları artık bu hayvanlara günde birkaç saniyede yiyebilecekleri bir öğün vermek yerine günde birkaç kez yemek vermekte ve bu yemeğe ulaşmalarını daha zor hale getirmektedir. Örneğin kedilere kırıp açmaları gereken kemikler verilebilir veya yiyecekleri, ona ulaşmaları için bir yöntem düşünüp açmaları gereken bilmeceli kaplarda sunulabilir.

Evcil kedilerin yalnızca evde tutulduklarında acı çekip çekmediklerini anlamak için öncelikle hareket alanlarının kısıtlanmasına karşı çıktıklarına ve "sıkıldıklarına" dair belirtiler gösterip göstermediklerini incelememiz gerekir. Hayvanat bahçelerinde tutulan kedilerde en sık rastlanan anormal davranış olduğu düşünüldüğünde, evcil kedilerde volta atma hareketi şaşırtıcı derece az görülür. Bu farklılıklar evcilleşme sürecinden önce evrilmiş olabilir. Kafeste tutulduğunda, evcil kedi-

25) Ronald R. Swaisgood ve David J. Shepherdson, 'Scientific Approaches to Enrichment and Stereotypes in Zoo Animals: What's Been Done and Where Should We Go Next?', *Zoo Biology* 24 (2005): 499-518.

lerin vahşi atası olan (Felis silvestris) etrafta gezinmekten çok "apatik duruş" (çevresine hiç dikkat etmeme) davranışına yatkındır. Ancak bu farklılık evcilleşmenin bir sonucu da olabilir. Sorumlu ne olursa olsun, evcil kediler atalarındaki "dolaşma" arzusunun büyük bölümünü kaybetmiş gibi durmaktadır. Henüz bu kaybın kedilere ne açıdan yarar sağlamış olabileceğini bilmiyoruz. 10.000 yıllık tarihlerinin büyük bölümü boyunca hayatta kalmak için avlanmaları gerekmiştir ne de olsa.

Evcilleştirme kedilere bölgesel davranışlarında çok daha esnek olma şansı vermiş olabilir. Yaban kedilerinin avları büyük bir alana yayılmış olarak bulunduğundan her zaman daha geniş bir bölgeye ihtiyaç duymuştur. Yiyeceğin az olduğu dönemlerde daha uzaklara gitmeleri gerekse de, evrimsel tarihleri boyunca hiçbir zaman, çevrelerinde bölgelerini çok küçük tutabilecekleri kadar bol yiyecek bulunduğu bir durumda olmamışlardır. Öte yandan evcil kediler, insan yerleşimlerinin içinde ve etrafında, göreceli olarak çok daha küçük alanlarda avlanmaya alışmış; ancak başka kediler onları engellemediği sürece yiyecek sıkıntısına düşmeleri durumunda av bölgelerini büyütme becerilerini de kaybetmemiştir.

Bu nedenle vahşileşmiş evcil kedilerin, günün her anı dışarı çıkmasına izin verilen bazı ev kedilerinin bölgelerinden 10.000 kat daha büyük bölgeleri olması olasıdır. Ancak, kedi türünün genel olarak böyle bir esneklik gösteriyor olması, birey olarak kedilerin de aynı esnekliği gösterebildiği anlamına gelmemektedir. Birçok şey önceki hayatlarına ve alıştıkları şartlara bağlıdır. 50 acre'lik bir alanda avlanmaya alıştıktan sonra aniden kapalı bir alanda tutulmaya başlanan serbest bir kedi aynı durumdaki bir yaban kedisi kadar büyük bir stres yaşayacaktır. Hayatta kalmak için hiçbir zaman avlanması gerekmemiş olan bir ev kedisi ise muhtemelen uzak bir yere terk edilmesi durumunda uzun süre hayatta kalamayacaktır.

Evcil kediler muhtemelen alan konusundaki ihtiyaçlarında

öyle esnek bir hale gelmiştir ki, belirli koşullar altında dışarı çıkmadan yaşamaya alışmaları mümkündür. Dışarı çıkmasına izin verilen kedilerden çok azı bölgelerini geniş bir apartman kadar küçük bir alanla sınırlı tutar. Bunu yapanlar da muhtemelen yalnızca başka kedilerle karşılaşmak istememektedir. Ancak, içeride kalma gerekliliği onları fazla strese sokmuyor gibi görünmektedir. Dışarıda dolaşmaya alışmış kediler, sağlıklarını korumak için bile olsa aniden dışarı çıkamayacakları bir durumda kalırlarsa stres yaşamaları neredeyse kaçınılmazdır. Bu nedenle, yalnızca içeride yaşayacağı kesin olan kedilerin muhtemelen hiçbir zaman dışarı çıkmasına izin verilmemelidir. Sonuçta hiç bilmedikleri bir şeyi özlemeleri mümkün değildir.

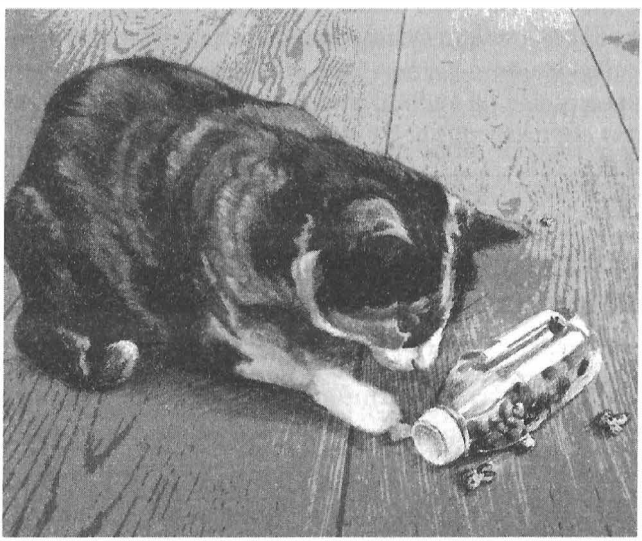
Ancak kedinin sınırlı alanının iyi düzenlenmesi gerekir. Yaban kedilerinin açık alanlardan hoşlanmasının nedeni muhtemelen uzaklara bakmaktan zevk almalarından çok, etrafta avlarının saklanabileceği birçok yer olduğunu görmekten memnuniyet duymalarıdır. Hayvanat bahçesi çalışanları geçmişte büyük kedilere geniş açık alanlara erişim hakkı tanısalar da bu volta atma hareketlerinde herhangi bir değişikliğe yol açmamış ve dahası birçoğu ek bölgelerini ziyaret dahi etmemiştir. Ancak, aynı büyüklükteki bir alanı daha ilginç hale getirmek çok daha etkili bir strateji olmuştur. Hayvanat bahçeleri, kedilerin alanlarını, bir yerde durduklarında her yeri göremeyecekleri, hareket etmelerini gerektiren şekillerde düzenlemeye başlamıştır.

İçeride yaşayan bir kedi aynı zamanda dışarıda olmanın otomatik olarak sağladığı çeşitlilikten mahrum (yine de kabul etmeli ki başka bir kedi tarafından pusuya düşürülme ihtimalinin yarattığı stresten uzak) olacağından, onu oyalamanın yolları bulunmalıdır. Bu nedenle bu kedilerin sahipleri, dışarıda gezen bir kedinin kendi kendisine bulacağı zihinsel uyaranlardan mahrum olacaklarından, kedilerini oyalamak için özel çaba

İÇERİDE YAŞAYAN BİR KEDİYİ MUTLU ETMEK[26]

Kedinin mümkün olduğunca geniş bir alanda dolaşmasına izin verin

- Kum sepetini kuytu, başka kedileri görebileceği pencerelerden de uzak bir yere koyun
- Mümkünse kedinize dışarıda bir balkon gibi kapalı bir alan sunun Kedilerin "temiz hava"ya ihtiyaç duyduklarına dair bir kanıt bulunmasa da, dışarıdaki manzara, ses ve kokular ilgisini canlı tutacaktır.
- İçeride farklı türlerde iki adet yatak bulundurun. Bunlardan bir tanesi, yerde durmalı ve çatısı ve üç duvarı olmalıdır. Birçok kedi için yan yatırılmış bir koli yeterlidir. Diğeri ise yüksek, tavana yakın ama erişimi kolay, evin girişini veya camdan dışarıyı gören bir yerde olmalıdır. Her kedi iki yatağı da kullanmayacaktır; ancak birçoğu ya birinde ya da öbüründe kendisini iyi hissedecektir.

Plastik bir şişeden yapılmış bir bilmece kabı

26) RSPCA internet sitesindeki 'Keeping Cats Indoors' (2013)'dan uyarlanmıştır, www. rspca.org.uk/aUaboutanimals/pets/cats/environment/indoors.

- İstediği gibi tırmalayabileceği en azından bir yeri olsun.
- Kedinizle günde birkaç kez oynayın. Özellikle de camdan dışarıdaki kuşları izliyorsa, av hayvanlarına benzeyen oyuncaklarla oynanan oyunlar kedinizin avlanma dürtüsünü bastırabilir. Kedinin ilgisini kaybetmemek için oyuncak değiştirin.
- İçine az miktarda kuru mama yerleştireceğiniz bir bilmece kabı bulundurun. Yanlarına uygun büyüklükte birkaç delik açılmış plastik bir şişe kedinizi saatlerce meşgul edecektir. İsterseniz özel yapılmış daha karmaşık versiyonlarını da satın alabilirsiniz.[27]
- Bir saksıda canlı bir "kedi otu" bulundurun. Birçok kedi bilinmeyen nedenlerle bu Avena sativa, ya da yulaf bitkisinin filizlerini çiğnemekten hoşlanır.
- Kedinize gereğinden fazla yiyecek vermeyin. İçeride yaşayan kediler dışarı çıkabilen kedilere göre daha büyük bir obezite riski altındadır.
- Eğer henüz bir kediniz yoksa, iki kardeş kedi almayı düşünebilirsiniz. Bir arada olmak hoşlarına gidecektir.
- Eğer bir kediniz varsa, ona "arkadaş" olsun diye yeni bir kedi almadan önce her şeyi iyice planlayın. Daha önce hiç karşılaşmamış olan iki kedinin aniden aynı yerde kapalı olarak yaşamaya alışmaları düşük bir olasılıktır.

göstermelidir (Bkz. İçeride Yaşayan Bir Kediyi Mutlu Etmek). Sahibini özellikle kedinin doğal davranışlarını mümkün olduğunca gerçekleştirmesine izin vermesi gerekir. Evcil kediler için bunun özellikle gerekli olduğuna dair bilimsel bir kanıt bulunmasa da, doğal davranışlarını gerçekleştirebilmek hayvanların mutlu ve sağlıklı olmasının temel prensiplerinden biridir.

Kedi sahibi, kedisi ile vakit geçirerek veya birbiriyle iyi geçinen iki kediyi bir arada tutarak kedinin sosyal davranışlarının gelişmesini sağlayabilir. İki kedinin birbiriyle anlaşmasını

27) Bkz. Cat Behaviour Associates, 'The Benefits of Using Puzzle Feeders for Cats' (2013), www.catbehaviourassociates.com/the-benefits-of-using-puzzle-feeders-for-cats/.

sağlamanın muhtemelen en kesin yolu aynı anda doğmuş iki kardeş almaktır.

Ancak bu kedilerin anlaşmasını garantilemez. Kedi kardeşler arasında da zaman zaman kardeş kavgalarına rastlanmaktadır. Kedilerde avlanma davranışları kediye "doğal" bir alan sağlayarak, av hayvani boyutlarında oyuncaklar vererek (kediler bu oyuncaklarla avlarıyla oynar gibi oynar) ve kedinin yiyeceğe ulaşmak için av davranışları sergilemesini gerektiren bir bilmece kabı verilerek ortaya çıkarılabilir. Av davranışlarının taklit edilmesi kafeste yaşayan vahşi kedilerin normal davranışlarına dönmesinde başarılı bir şekilde kullanılmıştır.[28] Bu nedenle bunun aynı şekilde içeride yasayan evcil kedilere de yardımcı olacağı düşünülebilir. Bunların hiçbiri kedilerin doğal ortamının yerini tam olarak tutmasa da, kedinin davranışlarının kısıtlanması veya tüm doğal içgüdülerini gerçekleştirememesi konusunda hissedeceği stres, diğer kedilerin psikolojik baskısına uğramamasının sağladığı zihinsel huzur ile dengelenecektir.

Kediler evcilleştirildiğinden beri ne kadar az zaman geçtiği göz önüne alındığında, evcil kedilerin ihtiyaç duydukları alan konusunda bu kadar esnek olmaları daha da etkileyici bir hal almaktadır. Ancak yine de bir kediye sağladığımız alanın fazla küçük ya da çeşitli tehditlerle dolu olmadığından emin olmalıyız. Ev kedileri kendilerine ait bir av bölgesine ihtiyaç duymamakla beraber, henüz evrim sürecinde bu bölgeyi istemeyecekleri kadar ilerlememiştir. Ne yazık ki bu kediler etrafta dolaşmaları gerektiği inancıyla hareket ederken, hepsi aynı amacı taşıyan başka kedilerle karşı karşıya kalıp gerginlikler yasayabilir. Diğer kedilerle iletişim araçları pek de gelişkin olmayan kedilerin kendilerine bir av bölgesi oluşturmak için ge-

28) Marianne Hartmann-Furter, 'A Species-Specific Feeding Technique Designed for European Wildcats (Felis s. silvestris) in Captivity', *Sauge-tierkundliche informationen* 4 (2000): 567-75.

reken pazarlıkları yapmaları oldukça uzun sürer. Günümüzde kedilerimize bu iş için yeterince zaman sağlamıyoruz.

Kedilerin üzerinde alışkanlıklarını değiştirmeleri için büyük bir baskı vardır ve bu yalnızca şehir hayatına alışmaları için geçerli değildir. Avustralya'dan Asya'ya, ABD'den Birleşik Krallığa dek birçok yerde bulunan doğal hayati koruma aktivistleri giderek daha artan bir oranda kedilerin av bölgelerine itiraz etmektedir. Kedilerin kendilerinden beklenen değişimi gerçekleştirmesi için, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir hızla davranışlarını düzene sokmaları şarttır. Evrim farklılıklara ihtiyaç duyan bir süreçtir. Buna göre kediler çevrelerine bakış açıları ve hem sosyal hem de fiziksel olarak verdikleri tepkiler konusunda birbirlerinden farklılık göstermektedir. Kedilerin kişilikleri arasında bireyden bireye büyük farklılıklar görülmektedir. Bu farklı kişilik özellikleri arasında belli bir kombinasyonun bize ideal yirmi birinci yüzyıl kedisini sağlayacak olması olasıdır.

9

Birey Olarak Kediler

Kediler genel olarak birbirlerine oldukça benzer. Bir tür olarak oldukça belirgin özelliklere sahip olduklarından genellikle bir kedi için geçerli olan başka kediler için de geçerlidir. Ancak kediler, hem fiziksel olarak, hem de sahipleriyle ilişkileri ve gelecekleri açısından daha önemli olarak kişilikleri açısından oldukça bireysel özelliklere de sahiptir. Bilim insanları bile artık kedilerin kişilikleri olduğundan rahatça bahsetmektedir. Kediler arasında birçok farklı kişilik tipinin bulunması bize kedilerin bir tür olarak da yirmi birinci yüzyılın gerekliliklerine ve bunun da ötesine adapte olabilecekleri konusunda ümit vermektedir. Bugün gördüğümüz kedilerin genlerinde yatan bir şey, onların çocuklarının biraz daha farklı kediler haline gelmelerine, örneğin içeride yaşamaya daha iyi adapte olmalarına olanak sağlayacak.

Elbette bu değişimleri genlerin kendileri başlatamaz. Bir kedinin karakterini belirlemede kendisini nasıl bir çevrede bulduğu çok büyük bir rol oynamaktadır. Dahası, kedilerin bu de-

değişimleri kendi başlarına yapmaları da gerekmez. Kedi sahibi olarak bizler de kedilerimizin mutlu bir hayat sürmesini sağlamak için çeşitli stratejiler geliştirebiliriz. Eğer kedilerin genetik özellikleri, kimileri toplamda birçok büyük insan ailesinden daha fazla genetik çeşitlilik içermeyen bazı cins köpek aileleri kadar birbirine yakın olsaydı, hiçbir üreme ve genetik seçilim çabası kedilerin davranış özelliklerini değiştiremezdi. Bu durumda herhangi bir gelişme elde etmenin tek yolu kedi sahiplerinin kedilerine olan davranışlarını değiştirmeleri olurdu. Ancak kedilerin bugün bile ne kadar büyük bir genetik çeşitliliğe sahip olduğunu bildiğimizden, onların dünyamıza uyum sağlaması için birbirine destekleyen iki yol bulabiliyoruz.

Burada önemli olan soru, genlerin kedilerin davranışları üzerinde ne kadar büyük bir etkisi olduğu. Kedilerin kişiliklerinin önemli bir kısmı başka faktörlere dayanır.

Örneğin bir kedinin insanlara katlanıp katlanmayacağı, hayatının ilk sekiz haftasında insanlarla doğru şekilde temas kurmuş olup olmadığına bağlıdır. Yine de bu teması yaşamış olan kediler arasında bile genel olarak insanlara ne kadar dostça davrandıkları ve hatta sahiplerine nasıl yaklaştıkları yönünden bile büyük farklılıklar gösterir. Sosyalleşme süreci ile açıklanamayan bu farklılıkların ne kadarı genetik özelliklerden kaynaklanmaktadır? Bir kedinin diğer kedilere ne ölçüde katlanabildiği yalnızca çevresinde kedilerle büyüyüp büyümediğine mi, yoksa bazı kedilerin genetik olarak diğerlerinden daha uyumlu olmasına mı bağlıdır?

Kişiliğe yansıyan kalıtsal özelliklerin şifresini çözmek bir kedinin tüylerinin renginin veya uzunluğunun şifresini çözmek kadar kolay ve net değildir. Kedilerin dış görünüşündeki farklılıkların kökenini, oldukça tahmin edilebilir şekillerde davranan iyi tanımlanmış yirmi kadar genin etkileriyle açıklayabiliriz. Eğer bir kedinin annesinin de babasının da tüyleri siyahsa,

kendisinin tüyleri de siyah olacaktır. Bir bahçede ya da mutfakta doğmuş olmasının bu konuya herhangi bir etkisi yoktur.

Ancak genler ve yaşanılan çevre birbirini karmaşık şekillerde etkileyebilir. Tüy rengi bile çevre koşullarından etkilenebilir. Örneğin bir Siyam kedisinin yüzündeki, patilerindeki ve kulaklarındaki koyu renk noktaların nedeni, çevre ısısından kaynaklanan ve tüylerin vücut sıcaklığında alacağı normal renklerini almasına engel olan bir mutasyondur. Siyam kedileri ilk doğduklarında, annelerinin karnında sıcaklık eşit olduğundan vücutlarının her yeri beyazın aynı tonundadır. Büyürken ise vücutlarının üst noktaları daha soğuk olacağından bu bölgelerdeki tüylerin rengi koyulaşarak bu kedilere o ünlü noktalı görüntülerini verir. Son olarak da kedi yaşlandığında ve derisindeki kan dolaşımı biraz yavaşladığında, her tarafı yavaş yavaş kahverengiye dönüşecektir.

Genetik özellikler ve çevre arasındaki ilişki kedilerin kişiliklerinde de belirgindir. Bir kedinin kişiliği yüzlerce gen ve kedinin hayatı boyunca yaşadığı deneyimlerin etkileşimi ile şekillenerek bugün gördüğümüz kedileri ortaya çıkarır.

Kişiliğin kalıtsal özelliklere dayanabileceğine dair kanıtlar bulmak için işe safkan kedilere bakarak başlayabiliriz. Yüzyıllardır çeşitli işlevleri nedeniyle özellikle üretilen safkan köpeklerin aksine safkan kediler genellikle fiziksel özellikleri nedeniyle üretilir. Farklı kedi türleri arasındaki istikrarlı farklılıklar muhtemelen özel bir kalıtsal seçilim sürecinin sonucu değildir. Kedi türleri arasındaki farklar örneğin bir border collie ile bir labrador arasında olanlar kadar büyük olamaz.

Ancak, birçok cins kedi yetiştiriciler tarafından, en azından aynı ülke içinde benzer şekillerde büyütüldüğünden aralarındaki istikrarlı davranışsal farkların genetik nedenleri olduğu düşünülebilir.

Cins ya da "gösteri" kedilerinin yetiştirilmesinin kontrolünü

yalnızca her biri kendi kurallarını belirleyen "yetiştirme kulüpleri" sağlamaktadır. Her cinsten en görkemli sayılan bireyler ABD'de Kedi Sevenler Derneği veya Uluslararası Kedi Derneği ve Birleşik Krallık'ta Kedi Sevenler Yönetim Birliği gibi kurumların düzenlediği kedi güzellik yarışmalarında yer alır. En iyi tanınan kedi cinslerinin başında, uzun tüylü ve basık suratlı tombul kediler olan İran kedileri (ya da "egzotik" kedi türleri, ince kemikli, uzun bacaklı kediler olan Siyam, Burma ve Habeş kedileri gibi "yabancı" cinsler ve Britanya adalarına özgü evcil kedilerden türetilmiş olan "yerel" cinsler gelmektedir. Bazı kedi cinslerini diğerlerinden ayıran tek bir mutasyondur. Bunun örnekleri arasında Cornish Rex'in kısa, parlak tüyleri, Sfenks kedilerinin yumuşak tüyleri ve Man kedisinin kısa kuyruğu sayılabilir.

Yeni cinslerin çoğu mevcut cinslerden yalnızca renkleri ile ayrılmaktadır. Örneğin, Havana Brown denilen cins, genetik olarak, birçok Siyam kedisinin tüylerinin krem rengi kalmasını sağlayan genetik mutasyona sahip olmaması dışında, genetik olarak bu türle tamamen aynı özellikleri taşımaktadır. Siyam kedilerinin adının antik Siyam şehri Ayutthaya'da yazılan "Kedi Kitabı Şiirleri" geçtiği gibi iddialarla daha oturmuş kedi cinsleri köklerinin çok eskiye dayandığını iddia etse de, DNA'ları bu kedi cinslerinin genetik açıdan yalnızca son 150 yıl içinde birbirlerinden farklı hale geldiğini göstermektedir.[1]

Bu yeni bulgular türleri yaklaşık olarak altı farklı gruba ayrılır. Her grup köken olarak yerel sokak kedilerinden geliyor (veya hâlâ bu kedilerle çiftleşmelerine izin veriliyor) gibi görünmektedir. Siyam, Havana Brown, Singapur, Burma, Kormat ve Birman kedilerinin DNA'ları hem birbirleriyle, hem de kuşkusuz kökenlerinin geldiği Güneydoğu Asya sokak kedile-

1) Monika Lipinski et al., 'The Ascent of Cat Breeds: Genetic Evaluations of Breeds and Worldwide Random-Bred Populations', *Genomics* 91 (2008):

ri ile yakın akraba olduklarını göstermektedir. Geleneksel bir Japon kedisi olan Bobtail ise Kore, Çin ve Singapur'daki (ve muhtemelen bu araştırmaya dâhil edilmeyen Japonya'daki) sokak kedileri ile de yakın akrabadır. Türk Van kedisi, adından da anlaşılabileceği gibi yalnızca Türkiye'deki değil, aynı zamanda İtalya, İsrail ve Mısır'daki cins olmayan kedilerle de akrabadır. Sibirya ve Norveç orman kedilerinin kökenleri uzun tüylü Kuzey Avrupa kedilerine dayanmaktadır.

Maine Coon kedilerinin cins olmayan en yakın akrabaları ise New York eyaletinde bulunmaktadır. Amerikan ve İngiliz kısa tüylü kedileri, Chartreux ve Russian Blue gibi daha tıkmaz türler ve şaşırtıcı bir şekilde İran kedileri ve Egzotik cinsler birbirleriyle yakın akrabadır ve kökenlerinin Batı Avrupa'da olduğu düşünülmektedir. Modern İran kedisinin en uzak akrabaları Orta Doğudan gelmiş olsa da, günümüzde bu kökenin izlerini tamamen kaybetmiş gibi görünmektedir. Bunun olası nedeni, yakın zamanlarda, İran kedisi sevenleri tercih ettiği düz surat şeklini (branchycephalic) ortaya çıkarmak için yapılan bilinçli yetiştirme çabalarıdır.

Kedi yetiştiricilerin genellikle cins kedilerinin tipik karakter özelliklerinden bahseder. Örneğim, Kedi Sevenler Yönetim Birliği (GCCF), Habeş, Siyam ve Amerikan kısa tüylü kedilerinden gelen Ocicat kedilerini şöyle tarif etmektedir:

> Birçok kedi sahibi bu cinsin köpek benzeri özellikler gösterdiğini söylemektedirler. Örneğin bu kediler insanlara büyük bir bağlılık gösterir, kolayca eğitilebilir ve sesli komutlara cevap verebilirler. Yine de normal bir kedinin yapacağı gibi bağımsızlıklarını korurlar ve son derece zekilerdir. Uyum sağlayabilme özellikleri sayesinde onlarla zaman geçirmek çok kolaydır, hiçbir talepkar özellikleri yoktur ve yürüyüşleriyle gurur duyarlar. Occicatler genellikle gürültücü hayvanlardır ve

uzun süre yalnız bırakılmaktan hoşlanmaz. Ancak diğer ev hayvanlarıyla ve çocuklarla iyi anlaşırlar.[2]

Böyle ayrımlar kuşkusuz kedi severler arasında yaygın olsa da, bilim dünyası cins kedilerin kendilerine özgü kişilikleri olup olmadığını araştırmaya pek de yönelmemiştir. Bir cinsi "saf" tutarak yavruların anne babalarına benzemelerini garantilemek için akrabalar arası üreme gerekli olduğundan, bu durum safkan kedilerde genetik nedenlerden kaynaklanan bir takım davranış anomalilerine yol açmıştır (Bkz Cins Oryantal Kedilerde Kumaş Yeme Alışkanlığı). Bunlar genel olarak bozukluklar olduğundan ve belli bir cins veya cins grubu ile sınırlandığından, bilimsel açıdan "kişilik" olarak tanımlanmamaktadır. Daha yaygın kedi davranışlarına uygun bir şekilde, Siyam kedileri ve diğer Oryantal kediler son derece gürültücü türlerdir. O kadar çok miyavlama çeşitleri vardır ki, sahipleriyle neredeyse konuştukları söylenebilir. Uzun tüylü kedilerin, özellikle de İran kedilerinin, pek hareket etmeyi ve insanlarla temas kurmayı sevmemek gibi bir ünü vardır. Bunun nedeni vücutlarının kolayca aşırı ısınması olabilir. Böyle apaçık farklılıklar dışında, farklı türlerin birbirlerinden ne gibi farklılıklarla ayrıldığı ve bu farklılıkların nasıl ortaya çıktığı konusunda çok fazla bilgimiz yoktur.

Bu konuda sahip olduğumuz bilgilerin çoğu veterinerler ve kedi güzellik yarışmalarının jüri üyeleri gibi uzmanlar arasında yapılan uzmanlar arasında yapılan anketlere dayanmaktadır. Bu uzmanlar genellikle kediler alışkın oldukları bölgenin dışında gördüklerinden, kedinin normalde nasıl davrandığı konusunda her zaman çok açık bir fikre sahip olmayabilirler.

2) Bkz. www.gccfcats.org/breeds/oci.html.

CİNS ORYANTAL KEDİLERDE KUMAŞ YEME ALIŞKANLIĞI

Siyam, Burma gibi çeşitli Oryantal kedi türleri, garip bir "pica" (yiyecek olmayan maddeleri yeme arzusu) türüne oldukça yatkındır. Henüz bilmediğimiz nedenlerle, evlerde yaşayan kedilerin büyük çoğunluğu lastik bantlar veya plastik eldivenler gibi garip eşyaları çiğneme alışkanlığı edinir. Ancak Oryantal kediler kumaşları çiğnemekle kalmayarak yutar da. Genellikle tercihleri yünlü kumaşlardan yanadır. Bunun hemen arkasından da pamuklu kumaşlar gelir. Naylon ve polyester gibi maddelerden yapılan kumaşları daha az tercih ederler. Bu kedilerin çoğu ilk basta yünlü kumaşları çiğnemeye baslar. Daha sonra birçoğu çiğnedikleri kumaş parçalarını yutmaya baslar veya başka materyallere yönelir. Bu durumlarda bu kediler kumaş parçalarını yiyecek zannettiği görünmektedir. Daha önce bir Siyam kedisinin eski bir çorap tekini yiyecek kabına taşıyıp kaptan bir lokma aldıktan sonra çoraptan da bir lokma almaya çalıştığını gördüm.

Bir kumaş parçası yiyen bir Siyam kedisi

Aynı zamanda neden yünlü kumaşları diğer kumaş türlerine tercih ettiklerini anlamış değiliz. Bir teoriye göre kediler yünün içindeki doğal lanoline tepki vermektedir. Ancak bunu doğrudan test ederek doğru olmadığını gördüm.

Yün yeme alışkanlığı birbiriyle yakın akraba olan birkaç cins dışındaki kedilerde görülmediğinden, genetik bir temele dayandığı söylenebilir. Ancak aynı zamanda kalıtsal olarak doğrudan bir sonraki kuşağa aktırılmıyor gibi görünmektedir.

Üçü kumaş yiyen ve dördü yemeyen yedi anneden olmuş yetmiş beş yavrunun sahipleriyle konuştuğum zaman, kedi yavrularından üçte birinin kumaş yemeye başladığını öğrendim. Ancak bu alışkanlığa sahip olan yavruların çoğunun anneleri "normaldi" (Babalarının alışkanlıkları bilinmemekteydi). Neden bazı kedilerin bu alışkanlığa sahip olduğu ve bazılarının olmadığı, ne basit genetik faktörlerle ne de annelerinin davranışlarını taklit ediyor olmalarıyla açıklanabilir.

Kumaş yiyen kedilerin büyük çoğunluğu sahiplerini ısırma ve aşırı tırmalama gibi başka anormal davranışlar da sergiler. Bunlar cins olmayan kedilerde de görülür ve genellikle anksiyete ve stres belirtisidir. Oryantal kediler arasında kumaş yeme davranışı genellikle kedilerin yeni bir eve yerleştirilmesinden birkaç hafta sonra, kedi çevre değişimi nedeniyle stresli olabileceği bir dönemde başlar. Herhangi bir ev değiştirme durumu olmadığı zamanlarda bile kumaş yeme davranışı kedinin cinsel olgunluğa ulaştığı ve evin içindeki veya dışındaki diğer kedilerle sorunlar yaşamaya başladığı birinci yaş civarında ortaya çıkabilir (hepsi oldukça değerli safkan hayvanlar olsa da, yaptığım araştırmada yer alan kedilerin çok azı hiç dışarı çıkmadan tamamen ev içinde hayatlarını sürdürüyordu.)

Bu nedenle kumaş yeme, bu kedilerin kendilerini stres altında hissettiklerinde, bebeklerin başparmaklarını emmelerine benzer bir şekilde, sakinleştirici oral bir davranış olarak ortaya çıkıyor olabilir. Neden belli bir kumaş tercihi yaptıkları ve çiğneme davranışlarının neden yutmaya dönüştüğü hala bilinmemektedir.

Norveç'te yürütülen küçük çaplı bir araştırma, Siyam ve İran kedilerinin sahiplerinin evlerinde de türlerine göre benzer şekillerde davrandığını göstermiştir.[3] Bu araştırmada veriler doğrudan gözlem yapılarak değil, kedi sahiplerinin anlattıkları üzerinden toplandığı için veriler tam olarak objektif olmayabilir; ancak Siyam kedilerinin genel olarak normal evcil kedilere oranla insanlarla temas etmeye daha açık olduğu, daha gürültücü, oyuncu ve aktif hayvanlar olduğu ortaya konmuştur. Her on Siyam kedisinden biri insanlara karşı saldırgan davranışlarda bulunmaktadır. Bu oran cins olmayan kedilerde yirmide bir, Iran kedilerinde ise altmışta birdir. Iran kedileri genellikle diğer kedilere göre daha hareketsizdir ve görünüşte yabancı kedi ve insanlara karşı daha toleranslı davranır. Ancak bunun nedeni yabancıların yanından ayrılmayacak kadar tembel olmaları da olabilir.

Bir kedinin kişiliğindeki her küçük farklılığının farklı bir gene dayanıyor olması pek olasılık dâhilinde değildir. Daha çok, bir cinsin karakteristik özellikleri, kedinin yavru olduğu sırada, yeni nesneleri incelemek ya da onlardan uzaklaşmak gibi tercihler yaparken genel eğilimler olarak ortaya çıkmaktadır. Daha sonra bu eğilimler her yavrunun neler öğrendiğini ve bu şekilde ne tür davranışlar geliştirdiğini etkiler.

Kedinin bir durum için uygun olduğunu gördüğü taktikler genel eğilimler haline gelerek birçok durumda kullanılabilir. Cins kedilerden bu sürecin temelinde yatan nedenler hakkında pek araştırma yapılmamış olsa da, yapılan başka bir araştırmaya göre Norveç Orman kedisi yavrularının yeni durumları hatırlama yeteneği, beyinleri normal evcil kedilere oranla da-

3) Bjarne O. Braastad, I. Westbye ve Morten Bakken, 'Frequencies of Behaviour Problems and Heritability of Behaviour Traits in Breeds of Domestic Cat', alıntı: Knut B0e, Morten Bakken ve Bjarne Braastad, eds., *Proceedings of the 33rd international Congress of the international Society for Applied Ethology, Lillehammer, Norway* (As: Agricultural University of Norway, 1999), 85.

ha hızlı gelişebilen Oryantal cinsler ve Habeş kedileri gibi safkan kedi türlerine oranla daha yavaş gelişmektedir.[4] Beynin değişik bölümlerinin gelişmesinin bu şekilde yavaşlaması veya hızlanması, kedinin kişilik özellikleri üzerinde uzun süreli etkiler yaratabilir. Köpek cinslerinin davranışlara arasında açıkça görülen farkların büyük çoğunluğu beynin değişik bölümlerinin değişik türlerde farklı hızlarla gelişmesinden kaynaklanmaktadır.[5] Örneğin, Sibirya kurtları yoğun olarak kurt benzeri davranışlar sergilerken, buldoglar gibi "bebek yüzlü" türler, birbirleriyle kurt yavrularının birkaç haftalıkken birbirleriyle kurduğuna benzer bir şekilde iletişim kurar. Ancak, bilim insanları henüz kedilerde böyle bağlar olduğuna dair herhangi bir bulguya rastlamamıştır.

Farklı kedi cinsleri arasındaki farklılıklar, kedi davranışlarının genetik faktörlerden etkilenip etkilenmediği konusunda bize önemli ipuçları sağlayabilir. Cins kediler de, soyları takip edilip kaydedildiğinden bu açıdan oldukça yararlıdır. Popüler erkek kediler çok sayıda kedi yavrusuna babalık yapabilir ama bu yavruları neredeyse hiçbir zaman görmez. Bu nedenle yavruları üzerindeki etkileri ancak genetik olabilir. Norveç'te yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre, farklı babalardan olma yavrular arasında, oyunbazlık, ürkeklik ve tanınmayan insanlarla karşılaşıldığında gösterilen kendine güven arasında büyük farklılıklar bulunsa da, diğer kedilere ve insanlara karşı saldırganlık gibi başka özelliklerde bu bireylerin davranışlarında büyük farklılıklar gözlenmemiştir. Bu araştırma çok küçük çaplı olduğu ve yalnızca tek bir ülkede gerçekleştirildiği için, bulguların ortaya çıkardığı detayların her yerde aynı şekilde gözleneceğini kesin olarak söylemek mümkün değildir. Yine

4) Paola Marchei et al., 'Breed Differences in Behavioural Response to Challenging Situations in Kittens', *Physiology & Behaviour* 102 (2011): 276-84.

5) Bkz. kitabım *in Defence of Dogs* (London: Penguin Books, 2012)'un 11. bölümü.

de, bir kedinin davranışlarının bir kısmının babasının genlerinden etkilendiği prensibi doğrulanmış gibi görünmektedir.[6]

Safkan olmayan kedilerin kişiliklerinde de büyük farklılıklar görülmektedir. Bu, bir kedinin özellikleriyle tüylerinin renginin anlaşılmaz bir şekilde birbirine bağlı olduğu efsanesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.[7] İngilizler benekli kedilere "yaramazlar tekirler", lekeli kedilere "ev kuşu", çizgili kedilere "bağımsız" yakıştırması yapmakta ve bir kedinin tüylerindeki beyaz lekelerin o kedi üzerinde sakinleştirici bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Dış görünüş ile iç yapıyı bir şekilde birbirine bağlamak insanlarda doğal bir eğilimdir ve bunun tersine ne kadar çok kanıt olursa olsun insanlar bu bağlantıları kurmaktan vazgeçememektedir. Bazı araştırmacılar, kedilerin tüylerinin farklı renk ve desenlerden oluşmasına neden olan belli biyokimyasal özelliklerin pleitropi adı verilen genetik özelliği göstererek aynı zamanda hayvanın beyninin nasıl çalıştığı üzerinde de etki sahibi olduğuna dair teoriler öne sürmüş olsalar da, bu durumun kedilerde geçerli olduğunu destekleyen bir kanıta rastlanmamıştır.[8]

Tüy rengi ile kişilik arasındaki bağlantılar safkan kedilerde gerçekten de gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin soy ağacı bilindiğinden, bu konuda düzgün bir araştırma yapılma-

6) Elbette anne kedi de yavrularının genetik yapısına katkıda bulunur. Ancak aynı zamanda onları yetiştirme tarzıyla da yavrularının kişiliklerine katkıda bulunabilir. Bu nedenle, anneden gelen genetik özellikleri tespit etmek, bu özellikler kuskusuz babadan gelenler kadar güçlü olsa da oldukça zor olmaktadır.

7) Daha ayrıntılı bir bakış açısı için: Sarah Hartwell, 'Is Coat Colour Linked to Temperament?' (2001), www.messybeast.com/colour-tempment.htm.

8) Michaël Mendl ve Robert Harcourt, 'Individuality in the Domestic Cat: Origins, Development and Stability', alıntı: Dennis C. Turner ve Patrick Bateson, eds., *The Domestic Cat: The Biology of Its Behaviour*, 2. baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 47-64.

sına olanak sağlamaktadır. Her cins içinde her rengin ortaya çıkması için gereken gen havuzu oldukça sınırlı olduğundan, bu durum bazı kişilik özelliklerinin istemeden de olsa belli tüy renkleri ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Her an, belli bir cins içinde istenilen rengi sağlayabilecek az sayıda damızlık erkek kedi bulunduğundan, bunun sonucu olarak bu erkek kediler içinde en popüler olanının genetik kaynaklı kişilik özellikleri o tür içinde baskın hale gelebilmektedir. Örneğin, bundan yirmi yıl önce, İskoçya'daki İngiliz kısa tüylü kedilerinden benekli, krem rengi ya da ender rastlanan, lekesiz kızıl tüylü olanları özellikle hırçın ve yanına yaklaşılmazdı. Bilim insanları bunun nedeninin, özel olarak hırçın olan tek bir erkek bireye dayandığını ortaya koymuşlardır.[9] Aynı şekilde, safkan Siyam kedisi olmayan kediler içinde bile, patileri ve kulaklarında koyu renk alanlar bulunan kediler genellikle dikkat çekecek kadar gürültücü hayvanlardır; çünkü bu renk özelliği, soyunda en az bir Siyam kedisi olmayan kedilerde neredeyse hiç görülmemektedir.

Tüy rengi ve bazı kişilik özellikleri, eğer tüy rengini kontrol eden bir gen ile beynin gelişimini etkileyen bir gen aynı kromozom üzerinde birbirlerine çok yakın bulunuyorsa da birbirlerine bağlı hale gelebilir. Bunun nedeni, genlerin kromozomlarda gruplar halinde bulunmaktadır. Kedilerde otuz sekiz adet kromozom bulunur. Bunların on sekizi çift kromozomlar, kalan ikisi de cinsiyet kromozomlarıdır. Olası kombinasyonların hepsi bir kuşaktan diğerine rastgele aktarılmaz. Eğer iki gen farklı kromozomlarda bulunuyorsa, bir kedi yavrusunun kalıtsal olarak bu iki geni içeren bir kombinasyon ta-

9) Rebecca Ledger ve Valerie O'Farrell, 'Factors Influencing the Reactions of Cats to Humans and Novel Objects', Ian Duncan, Tina Widowski ve Derek Haley, eds., *Proceedings of the 30th international Congress of the international Society for Applied Ethology* (Guelph: Col. K. L. Campbell Centre for the Study of Animal Welfare, i996), 112.

şıma ihtimali tamamen rastgele ortaya çıkar. Ancak, aynı kromozomda görülen genler genellikle gelecek kuşaklara birlikte aktarılır. Çiftlenen kromozomlar zaman zaman parça değişimi adı verilen bir süreçle birbirleri ile gen değişimi yaptığından bu her zaman ortaya çıkan bir durum değildir; eğer bölünme noktası bu iki genin arasındaysa o zaman genler gelecek kuşaklara ayrı ayrı aktarılır. Ancak bu değişimler aynı kromozomda birbirine yakın duran genler arasında oldukça ender yaşanır. Örneğin, bir kedinin beyaz olmasına neden olan gen (albinoluk geninden farklı olan "baskın beyazlık" geni), aynı kromozom üzerinde kedinin iki gözünün de mavi ve kulaklarının sağır olmasına neden olan bir gene oldukça yakın konumdadır. Bu, bir genin hem dış görünüşü hem de dolaylı olarak da olsa davranışları etkilediği ender durumlardan biridir. Mavi gözlü beyaz kedilerin neredeyse tamamı aynı zamanda da sağırdır.[10] Fransa'nın kırsalındaki kızıl kedilerde ise, onları vahşi bir hayatı uygun kulan genin X kromozomu üzerinde kızıl tüy genine yakın bulunuyor olması, bu durumun onların kızıl tüylü olmalarının doğrudan bir sonucu olmasından çok daha olasıdır.

Kedilerin tüy renklerinden bağımsız şekillerde bireysel olarak davranışlarında farklılıklar bulunduğu şüphesiz olduğundan, kedinin yalnızca dış görünüşüne bakarak kişiliği hakkında varsayımlarda bulunmak genellikle yanıltıcıdır. Bundan yaklaşık yirmi yıl öncesine dek birçok bilim insanı, yalnızca insanların "kişiliği" olabileceğini düşünüyordu. Ancak artık bu kavram sık sık hayvanlar için de kullanılmaktadır. Bu durum evcil hayvanlarla sınırlı da değildir. Vahşi hayvanlar bile, istikrarlı olarak, çevrelerindeki dünyaya verdikleri tepkilerde-

10) Caroline Geigy, Silvia Heid, Frank Steffen, Kristen Danielson, Andre Jaggy ve Claude Gaillard, 'Does a Pleiotropic Gene Explain Deafness and Blue Irises in White Cats?', *The Veterinary Journal* 173 (2007): 548-53.

ki farklılıkları yansıtan, birbirlerinden farklı şekillerde davranmaktadır. Son birkaç yıl içinde "kişilik" kavramı, kertenkelelerden çekirgelere, arılara, şempanzelere ve kazlara kadar birçok farklı hayvan hakkındaki yorumlarda ortaya çıkmaya başlanmıştır. Bazı bireyler oldukça cesur olabilir ve bu şekilde yeni bir yiyecek kaynağını ilk keşfe çıkanlar arasında yer alabilir. Öte yandan bazı bireyler ise daha çekingen olduklarından tehlikeli durumlarda kendilerini ortaya atmaktan kaçınmaktadır. Her stratejinin ne kadar başarılı olduğu hayvanın yaşadığı çevrenin koşullarına ve değişimlerine bağlıdır. Bu nedenle bazı durumlarda cesur bireylerin hayatta kalması daha olasıyken, bazı durumlarda ise ilk yok olan onlar olacaktır. Bu şekilde, her iki özelliği etkileyen genler de aynı tür içinde varlığını sürdürmeye devam eder.

Kişiliğin bazı daha karmaşık etkileri, sosyal durumlarda ortaya çıkar. Bazen büyük sürüler halinde yaşayan dikenli balıklar hem cesur hem de çekingen hayvanlar olarak sınıflanabilir. Bir bireye, cesur veya çekingen bireylerden oluşan iki sürü arasında seçim yapma şansı verildiğinde, kendi kişisel özelliklerinden bağımsız olarak cesur bireylerden oluşan sürüyü seçecektir. Cesur sürüler genellikle daha çok yiyecek bulur. Ayrıca, çekingen bir birey, cesur bireylerden oluşan bir sürünün içinde etkili bir şekilde saklanabilir. Ancak, cesur sürüye ayak uydurabilmesi için normalden daha hızlı yüzmesi gerektiğinden, o da geçici olarak cesur balıklar gibi davranmaya başlar. Henüz ortamının sosyal özelliklerinin kedilerin kişilikleri üzerindeki etkileri hakkında pek fazla bilgi sahibi olmasak da, başka hayvanlar üzerinde yapılan bu tarz gözlemler, kedilerin, kendileriyle aynı ortamda yaşayan insan, kedi veya köpek gibi başka hayvanların özelliklerine göre kedi kişiliklerinin kimi özelliklerini değiştirerek ortama uyum sağlıyor olabileceklerine dair oldukça ilginç bir ihtimali akla getirmektedir.

Kediler kişilik özelliklerini gözlemlemek için genellikle iki

yöntem uygularız: Kedileri doğrudan gözlemleme veya sahiplerine sorular sorma. Kedi sahipleri genellikle objektif olmadıklarından, bir kedinin kişilik özelliklerine dair en sağlıklı çıkarımlar bireyi doğrudan gözleyerek yapılabilir. Bu nedenle, benim kendi araştırmalarımın çoğu da kedilerin davranışlarını gözlemleyip kaydederek yapılmıştır. Dışarıyı çıkma alışkanlığı olan kedilerin evde olacağını garantilemek için, gözlemlerimi beslenme zamanlarından hemen önce ve hemen sonra yapmaya karar verdim.[11] Kediler sahipleriyle en çok yiyecek bekledikleri zamanlarda iletişim kurduğu ve açlık yaklaşım biçimlerini değiştirdiği için, bu durumun ek bir avantajı da gözlem süresi başladığında aç olan kedilerin, bu sürenin sonuna doğru doymuş olmaları oldu.

Yiyecekleri hazırlanırken, çalışmada yer alan otuz altı kedi, beslenmeyi bekleyen her kedi gibi, mutfakta kuyrukları dik yürüyüp miyavlayarak sahiplerinin bacaklarına sürtünüyordu. Yemekten sonra ise bazıları hemen dışarı çıkarken, bazıları oldukları yerde temizlenmeye başladı. Kimi yeniden sahipleriyle iletişim kurarken, diğerleri ise odadaki yabancı insanlar, yani gözlem yapan kişi ile ilgilenmeye başladı. Bu ana kadarki bulgularda şaşırtıcı bir şey yoktu. Ancak araştırmamızın temel amacı, her kedinin her zaman gösterdiği karakteristik özellikleri olup olmadığını bulmaktı. Ziyaretlerimizi sekiz hafta boyunca haftada bir kez olmak üzere sürdürdük. Bu süre boyunca, her bir kedinin oldukça istikrarlı davrandığını gözlemledik. Bu şekilde her bir kedinin kişiliğini veya en azından "kişisel tarzını" ortaya koyma şansımız oldu.

Yiyecekleri verilmeden önceki davranışları açısından kedileri çeşitli gruplara ayırdık. Bazıları beklerken sahiplerinin ayaklarına dolanıp mırıldanırken, bazıları hiçbir zaman bu

11) John W. S. Bradshaw ve Sarah Cook, 'Patterns of Pet Cat Behaviour at Feeding Occasions', *Applied Animal Behaviour Science* 47 (1996): 61-74.

davranışı göstermiyordu. Bazıları mutfakta diğerlerinden çok daha fazla dolanırken, bazıları da sürekli miyavlayarak sahiplerinin ilgisini çekmeye çalışıyordu. Kedi sahipleri ise bu davranışı pek çekici bulmuyor gibilerdi; genellikle sessiz kedilere daha çok ilgi gösteriyorlardı. Kedilerin yaklaşık yarısı bu eğilimlerden birine konsantre olurken, diğerleri bazen sürtünüyor bazen miyavlıyordu. Orta düzeyde aktif oldukları da söylenebilirdi. Bunların hepsi kedilerden beklenen tipik davranışlar olduğundan şaşırtıcı bir durum söz konusu değildi.

Beslendikten sonra daha genç kedilerden bazıları hemen dışarı koşuyordu. Bu durum muhtemelen bir kişilik özelliğinden değil bir alışkanlıktan kaynaklanmaktaydı. Ancak kedilerin çoğu yemekten sonra bir süre daha mutfakta kalıyordu. Yemekten önce aktif olan kedilerden birkaç tanesi yemekten sonra da kuyrukları havada yürüyüp miyavlayarak sahipleri ile yoğun olarak iletişim kurmayı sürdürdü. Yemekten önce odadaki yabancıya en çok dikkat etmiş olan kediler ise bu ilgilerini yemekten sonra da sürdürdü.

Bu gözlemlerimizi tamamlayıcı veriler elde etmek için kedilerin sahipleriyle konuştuk. Gözlemlediğimiz kediler arasında görülen farklılıkların bazıları kişiliklerini yansıtıyor gibi görünüyordu.

Ancak onları yalnızca bir tek, oldukça işimize gelen bir durumda incelemiştik. Aynı kedileri dışarıda keşif yaparken, başka kedilerle iletişim kurarken ya da onlardan kaçınırken veya sahibiyle kıvrılıp televizyon izlerken gözlemlesek her kedide onun kişiliğine özgün başka özellikler de gözlemler miydik? Birkaç araştırma, kedi sahiplerinden veya bakıcılarından alınan bilgiler ışığında kedilerin insanlara olan tepkilerindeki farklılıkları incelemiştir. Kaçınılmaz olarak bu araştırmalar kedilerin yalnız başlarınayken nasıl davrandığına dair fazla bir bilgi sunamamakta, ayrıca yalnızca tek bir kedisi olan kedi sahipleri her zaman kedilerinin başka kedilerle nasıl anlaştığına

Cesur bir kedi bir araştırmacıyı gözlemliyor

dair sağlıklı bilgiler sunamamaktadır.

Tüm bu kısıtlamalara karşın bu araştırmalardan kedilerin kişiliklerinin üç yönü veya boyutu ortaya çıkmıştır.[12] Bunların ilki kedilerin aynı evde veya başka bir sosyal grupta bulunan kedilerle iyi anlaşıp anlaşamadığıdır. Bazı kediler en azından iyi tanıdıkları kedilere karşı daha ılımlı davranırken, bazıla-

12) İncelemesi için yukarıda olduğu gibi, bkz. Michael Mendl ve Robert Harcourt.

rında bu sıcaklığa rastlanmamaktadır. İkinci özellik kedinin evde yaşayan insanlara nasıl davrandığıdır. Bazı kediler sahipleriyle yakın ilişki içinde olmaya diğer kedilerden daha fazla önem verir. Üçüncü ve belki de en temel özellik, kedinin genel olarak ne kadar cesur, istikrarlı ve dikkatli olduğudur. Birey olarak bir kedi, bu üç temel özelliğin olası sekiz kombinasyonundan birine sahip olabilir. Örneğin bir kedi çekingen ve yalnızlığı seven bir birey olabilir ancak aynı zamanda sahibine ve evdeki diğer kedilere sıcak davranabilir. Başka bir kedi son derece aktif ve sahibine aynı sıcaklıkla yaklaşan bir bireyken, evdeki başka bir kediden uzak durmayı tercih edebilir. Bu özellikler en uç halleriyle tanımlansa da, gerçek hayatta birçok kedi bunlardan birinin, ikisinin veya üçünün ortalarında bir yerde yer alır. Sahiplerine olan davranışları söz konusu olduğunda "ortalama" bir durum söz konusu olmayabilir aslında; ancak birçok kedinin yine de ortalarda bir yerde bulunduğu söylenebilir.

Cesurluk/çekingenlik yelpazesi belki de bu özelliklerin en önemlisidir; çünkü bu özellikler yalnızca kedinin günlük hayattaki davranışlarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda bir kedinin neyi ne kadar öğrendiğinde de belirleyici rol oynar. Bazı durumlarda, cesur bir kedi, çekingence geride kalan bir kediden daha fazla şey öğrenecektir. Ancak, eğer cesur kedi kendine aşırı bir güvenle hareket edip zarar görürse, örneğin gücünün yetmeyeceği bir kediye saldırıp boyunun ölçüsünü alırsa, bu durumda hem yaralanabilir, hem de geride kalarak bu durumu izlemeyi seçen bir kediye göre daha az şey öğrenebilir.

Bir kedinin diğer kedilerle iyi anlaşıp anlaşmadığı ve insanlarla şefkatle yaklaşıp yaklaşmadığı, kedinin yavruyken ve ergenlik çağında yaşadığı deneyimlerle doğrudan ilgili gibi görünmektedir. En azından, evcil kediler arasında henüz bunların genetik nedenlerden kaynaklandığına dair herhangi bir kanıt bulabilmiş değiliz. Bilim insanları bir zamanlar bazı ke-

dilerin "dost canlısı" genler taşıdığını ve bazılarının da daha "hırçın" genlere sahip olduğunu düşünüyordu. Ancak bu durumu daha derinden incelediklerinde, aslında gördükleri farklılıkların daha çok kedilerin ne kadar cesur olduğunu etkileyen genlerden kaynaklandığını gördüler. Cesur ve çekingen kediler, başka kedi ve insanlarla nasıl etkileşime gireceklerini farklı şekillerde öğrenir. Buradan cesur kedilerin her zaman çekingen kedilerden daha dost canlısı olduğu veya bunun tam tersinin gerçekleştiği gibi bir yargıya varmamak gerekir. Ancak bu iki kişilik özelliğinin kedinin sevgisini biraz farklı şekillerde ifade etmesine yol açması daha olasıdır.

Cesur ve çekingen kedilerin birbirlerinden hafifçe farklı şekillerde öğrendiği fikri, klasik bir deneyin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu deneyde, biri "dost canlısı" biri ise "hırçın" yavrulara babalık etmesiyle tanınan iki erkek kedinin yavruları farklı koşullarda, bazıları insanlarla sık sık etkileşim halinde tutularak, bazıları ise bu etkileşim en alt seviyeye indirgenerek yetiştirilmiştir.[13] Bir yaşına geldiklerinde bu yavrular, bir alana daha önce hiç görmedikleri yabancı bir nesne olan bir karton kutu ile beraber yerleştirilmiş ve davranışları karşılaştırılmıştır. "Dost canlısı" babanın yavrularının kutuyu daha hızlı ve ayrıntılı bir şekilde incelediği, "hırçın" babanın yavrularının ise kendilerini geriye çekmeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir. Bu durumda, iki baba arasındaki genetik farklılık, yavrularının ne kadar dost canlısı olduğundan daha temel bir özelliği etkilemiştir: Kedilerin daha önce hiç görmedikleri bir nesne ile nasıl etkileşimi girdiğini.

Benzer şekilde, sosyalleşme dönemlerinde insanlarla etkileşime giren yavrular da cesurluk özelliklerinden etkilenmiştir.

13) Sandra McCune, 'The Impact of Paternity and Early Socialisation on the Development of Cats' Behaviour to People and Novel Objects', *Applied Animal Behaviour Science* 45 (1995): 19-24.

Cesur babanın yavruları insanlara kendiliğinden yaklaşmış ve bu sayede kısa sürede insanlarla nasıl etkileşime girmeleri gerektiğini öğrenmiştir. Çekingen kedilerin ise insanların yanında aynı derece güvende hissetmeleri için daha fazla zaman geçmesi gerekmiştir. Ancak, insanlarla yeterince zaman geçirmeleri durumunda bu çekingen yavrular da, cesur babanın yavruları kadar dost canlısı hale gelebilmiştir. Yine de, bekleneceği üzere, onlar bu sevgilerini cesur yavrulardan daha sakin şekillerde göstermiştir. Çekingen babanın yavruları, insanlarla her gün iletişim kurmamaları halinde onlardan korkar hale gelmiştir. Bir yaşındayken bile, aynı babaları gibi, insanlardan uzaklaşmaya, hırlayarak yere yatmaya eğilimlidirler. Bu kedileri içinde en çekingen olanların insanlarla etkileşim oranları, tipik bir ev ortamında doğup büyüyen bir yavrununkine göre çok daha düşüktü. Bu nedenle bu araştırmanın normal koşulları tam olarak oluşturamadığını söylemek gerekir. Ancak yine de, araştırma bulguları, utangaç erkek kedilerin yavrularının insanlarla etkileşimlerinde ne kadar kırılgan olabileceğine dair bize önemli ipuçları sunar.

Bir evde doğan kediler, genellikle insanlarla, genetik olarak cesur, çekingen ya da bu iki ucun arasında bir yerde yer almalarından bağımsız olarak, insanlara karşı oldukça dost canlısı davranışlar geliştirmelerine olanak sağlayacak kadar etkileşime girecektir. Ancak, sevgi gösterme biçimleri farklılık gösterebilir. Bu durum, kedinin doğduktan sonra yaşadığı ilk deneyimlere karmaşık şekillerde bağlıdır. 2002 yılında, araştırma ekibim, farklı evlerde doğmuş dokuz farklı batından yirmi bir kedi üzerinde bu etkileşim biçimlerini inceledi.[14] Her bir batının ikinci aylarında gün içinde insanlarla etkileşimi yirmi da-

14) Sarah E. Lowe ve John W. S. Bradshaw, 'Responses of Pet Cats to being Held by an Unfamiliar Person, from Weaning to Three Years of Age', *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the interactions of People & Animals* 15. (2002): 69-79.

kika ile iki saatten fazla arasında değişiyordu. Bu yavrular sekiz haftalık olduklarında, yeni evlerine gönderilmelerinden hemen önce, her birini tek tek kucağımıza almayı denedik. İnsanlarla en az etkileşim kurmuş olan kuşkusuz hemen kucağımızdan atlamaya en yatkın olanlardı. İnsanlarla en çok etkileşime girmiş olan kedileri ise tek seferde birkaç dakika kucağımızda tutmayı başarıyorduk. İnsanlarla ne kadar etkileşime girmiş olduklarının davranışları üzerindeki etkisi herhangi bir genetik faktörden daha fazla gibi görünüyordu. Her bir batın farklı bir anneden olmaydı. Babalarının kim olduğunu bilmesek de, araştırmadan yer alan evler, hiçbir yavrunun babasının aynı kedi olamayacağı kadar birbirine uzaktı.

Aynı testi iki ay sonra, kedilerin yerleştiği yeni evlerinde denediğimizde ise tam tersi sonuçlar aldık. Küçüklüklerinde insanlarla en çok etkileşime geçmiş olan kediler şimdi en hareketli olanlarken, en az ilgi gösterilenler artık en sessiz olanlardı.

Görünüşte çelişkili olan bu durum, kedilerin hem insanlarla olan sosyalleşmesinin, hem de belli insanlara olan bağlılıklarının ikinci aylarında başladığını göstermektedir. Sekiz haftalıkken kucağa alınan kedilerin çok azı bu durumdan dolayı gerildiklerine dair bir izlenim vermişti. Bu durumda her bireyin genel olarak dost canlısı bir yavru haline gelmek için gereken oranda sosyalleşmiş olduğu söylenebilirdi. Yine de, insanlarla en az etkileşime girmiş olanlar bir yabancı onları kucağına aldığında bu durumdan çok memnun olmadı. İki ay sonra ise, bu kedileri yeni bir grup insan, yeni sahipleri, hakkında bilgi edinmiş ve davranışlarından, herhangi biri tarafından kucaklanmak konusunda herhangi bir sorunları olmadığını belli eder halde bulduk. İlk evlerine insanlarla bol miktarda etkileşime girmiş olan kedilerin bu ilk sahiplerine bağlandığından, yeni sahiplerine olan geçişi oldukça stresli bulmuş olmaları mümkündür. Bu nedenle, iki aylık bir alışma süresi geçmiş olsa da, bu kedilerin henüz yeni evlerine alışma süreç-

lerini tamamlamamış olmaları olasıdır.

Bu yavruların insanlarla etkileşim oranları, kişiliklerinin farklı yönlerde gelişmesine neden olmuş gibi görünüyordu. Ancak kediler olgunlaştıkça, yavruyken insanlarla olan etkileşimlerinin yarattığı farklılıklar yavaş yavaş ortadan kayboldu. Bir yaşına geldiklerinde bu kedilerin sekiz aydır görmedikleri birinin onları kucağını almasına verdikleri tepkiler birbirinden farklı olsa da, bu durumun yavruyken insanlarla ne kadar etkileşime geçtikleriyle ya da genetik özellikleriyle herhangi bir ilgisi yoktu. Aynı batında doğmuş olan yavrular da artık birbirlerine herhangi bir şekilde benzemiyordu. İki ve üç yaşlarında onları yeniden test ettiğimizde, on iki aylık hallerinden pek bir farkları olmadığını gördük. Bu durumda, birinci yaşlarının sonunda her kedinin insanlara verdiği kendine özgü tepkiyi kesin olarak geliştirmiş olduğu söylenebilir.

Bir şekilde, kedi yavrularının tanımadıkları insanların onları kucaklarına almalarına verdikleri tepki, dünyadaki ilk yılları boyunca değişebilmektedir. Bu değişimin muhtemelen yeni sahiplerinin hayat tarzı ve kedilerinin gelişmekte olan kişiliği kurdukları iletişimden etkilenmektedir. Ancak, kedi bir yaşına geldikten sonra artık tepkileri çok büyük değişimler geçirmez. Örneğin, bir kedi sürekli insanların girip çıktığı bir eve alıştığından artık yabancıların varlığından etkilenmiyor olabilir. Başka bir kedi ise sahibinin yanında olmayı tercih edip eve misafir geldiği zaman saklanabilir. Kedilerin bu duruma gelmelerinde, annelerinin yanında ayrılmadan önce insanlarla ne kadar etkileşime girdiklerinin önemli bir rolü olduğu gibi, genetik özelliklerinin de bir etkisi olduğu neredeyse kedindir. Ancak buraya hangi yoldan ulaşırlarsa ulaşsınlar, alınan sonucun yaklaşık olarak aynı olduğu söylenebilir.

Birçok kedi insanların vücut diline karşı son derece, bilinenden çok daha hassastır. Bu hassaslık davranışlarını karşılaştıkları insanlara göre ayarlamalarına olanak sağlar. Kedilerden

hoşlanmayan insanlar genellikle odaya giren bir kedinin hemen onlara yöneldiğini iddia ederler. Ben de, kedi seven ve kedileri katlanılmaz bulan insanlar ile kediler arasındaki iletişimi gözlemleyerek bu teoriyi test etmeye karar verdim.[15] Kedilerden nefret ettiğini itiraf eden bir kadın bulamadığımızdan hepsi erkek olan deneklere, bir kanepede oturmaları ve kedi odaya girdiğinde, kucaklarına çıkmaya çalışsa bile hiç kıpırdamamaları talimatı verildi. Ancak, kedi sevmeyen deneklerin, kedi odaya girdikten ortalama on saniye sonra başka tarafa bakmalarına engel olamadık.

Kediler ise, odaya girdikten sonraki birkaç saniye içinde içerideki kişinin onlar hakkındaki düşüncelerini hissediyor gibiydi. Kedi sevmeyen deneklere ender olarak yaklaşırken, daha çok kapının yanında oturup başka taraflara bakmayı tercih ettiler. Kedilerin bu iki grup arasındaki farkı nasıl algıladığından emin değiliz. Belki de kedi sevmeyen grubun daha gergin olduğunu veya farklı koktuklarını veya kendilerine gergin bakışlar attıklarını hissediyorlardı. Yine de, kedilerin tepkileri, yeni tanıştıkları bir kişinin davranışlarına karşı son derece hassas olduklarını göstermektedir. Ne var ki, kullandığımız sekiz kediden biri, gözlemcilik konusunda diğerleri kadar keskin bir yetenek gösterse de, diğer yedi kediden farklı davranarak, kedi sevmeyen kişilerin üzerine özellikle giderek, onları ne kadar iğrendirdiğine aldırmadan kucaklarına oturuyor ve yüksek sesle mırıldanıyordu. Muhtemelen kedi sevmeyen insanlar üzerinde böyle kediler çok daha büyük bir etki yaratarak, kedilerin büyük çoğunluğunun onları görmezden geldiğini fark etmemelerine neden olmaktadır.

Özellikle de genç kediler, koşullara hem kedi severlerin hem de kedi karşıtlarının düşündüğünden çok daha iyi uyum sağ-

15) Kedi düşmanlığına verilen teknik ad ailurofobidir. Buradaki araştırmamı, eski bir çalışma arkadaşım olan Doktor Deborah Goodwin'in yardımıyla sürdürdüm.

layabilir. Bir kedi hayatının ilk yılı boyunca, kişiliğini mümkün olduğunca, yaşadığı eve veya kendini içinde bulduğu çevreye göre şekillendirmeye çalışır. Araştırmalar, bebekli çağlarından itibaren bunu nasıl yaptıklarını ortaya koymaktadır. Bu süreç hem oldukça uzundur, hem de bilmediğimiz birçok detay içerir; ancak kedi davranışları ile sahiplerinin kişilikleri arasında ilginç bağlar olduğunu gösteren bulgular ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kedileriyle yoğun duygusal bir ilişkisi olan kedi sahiplerinin kedileri, kucağa alınıp sevilmekten büyük bir memnuniyet duyar.[16] Bunun nedeni yalnızca kedinin sahibinin isteklerine boyun eğmesi olabilir. Ne var ki, araştırmalar, kedilerin kucağa alınmaya hazır olmadıkları durumlarda sahiplerine direndiklerine işaret etmektedir. Bu nedenle, kedinin sahibinin kişiliğine ayak uydurmasından çok, yetişkin bir kedi evlat edinen ve kucağa alınmaktan hoşlanan bir kedi isteyen birinin, bu özellikleri taşıyan bir kedi seçtiği düşünülebilir. Ancak, genç kediler ve kedi yavruları kesinlikle uyum göstermeye daha yaşlı kedilerden daha yatkındır.

Her iki kişilik özelliği de genel kedi popülasyonu içinde varlığını sürdürse de, bir kedinin sahibi ile ilişkisi kedinin genetik olarak cesur mu çekingen mi olduğundan doğrudan etkilenmiyor gibi görünmektedir.

Kedinin kişiliği için, yavruyken insanlarla ne kadar etkileşime girdiği daha önemlidir. Bu, kedinin hayatının ilk birkaç ayındaki davranışlarını değiştirir. Bu sürenin sonunda birçok kedi yeni sahiplerinin taleplerine uyum sağlayarak davranışlarını buna göre belirlemeyi başarır. Bazı kediler, kimi zaman çalışanların çok fazla işinin olduğu bir barınakta doğdukları, kimi zaman da kendisi de çekingen bir birey olan anneleri on-

16) Kurt Kotrschal, Jon Day ve Manuela Wedl, 'Human and Cat Personalities: Putting Them Together', alıntı: Dennis C. Turner and Patrick Bateson, eds., *The Domestic Cat: The Biology of its Behaviour*, 3. baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).

ları sakladığı için, küçüklük çağlarında insanlarla pek fazla etkileşime girmez. Böyle bir kedi aynı zamanda genetik olarak da, anne ya da babadan gelen genlerle çekingenliğe yatkınsa, yeni sahipleriyle hiçbir zaman yoğun şefkate dayalı bir ilişki geliştirememe ihtimali vardır. Kedilerin kişiliklerinin gelişimini takip etmeyi amaçlayan araştırmaların tümünde, bazı kedilerin sahiplerinin evinden kaybolduğu görülmüştür. Bunun nedenini hiçbir zaman tam olarak açıklayamasak da, bazı kedilerin ev hayvanı olmaya pek yatkın olmadığından vahşileşmiş bir hayatı seçmeye karar vermiş olduklarını düşündük.

İnsanlarla genel olarak hafif düzeyde sürdürülen etkileşim genetik çekingenlik özelliklerini dengeleyerek, yavru kedinin kabuğundan çıkmasını sağlayabilir. Eğer genetik olarak çekingen olmaya yatkın bir kedi bu etkileşimden mahrum kalırsa, içten gelen çekingenliği yetişkinliğinde de devam edecektir. Üremelerine izin verilmesi durumunda bu kediler anne babalarından aldıkları çekingenlik genini yavrularına aktaracaktır. Çiftleştikleri kedi de bu gene sahipse, genetik çekingenlik özelliği kedi popülasyonu içinde kuşaklar boyunca varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Bir kedinin genetik özelliklerinin başka kedilerle olan sosyal ilişkilerini nasıl etkilediği konusunda çok az bilgiye sahibiz. Araştırmalar daha çok bir kedinin yavruyken diğer kedilerle kurduğu ilişkilerin yetişkinliğinde davranışlarını nasıl etkilediğine odaklanmıştır. Tek başlarına insanlar tarafından büyütülen kediler başka kedilere karşı anormal davranışlarda bulunurken, kardeşleriyle birlikte insanlar tarafından büyütülmüş kedilerin başka kedilere davranışları biraz daha az anormal olsa da, yine de ilgi ve korkunun garip bir karışımını içerir.[17] Kedilerin diğer kedilere karşı normal sosyal davranışlar geliştir-

17) Jill Mellen, 'Effects of Early Rearing Experience on Subsequent Adult Sexual Behaviour Using Domestic Cats (Felis catus) as a Model for Exotic Small Felids', *Zoo Biology* 11 (1992): 17-32.

mesi için bir annenin ya da dost canlısı başka bir yetişkin kedinin varlığı hayati önem taşımaktadır.

Anneleri tarafından normal şekilde yetiştirilen kediler de, insanların büyüttüğü kediler gibi aşırı uçlarda olmasalar da, başka kedilere davranışları bakımında birbirlerinden farklıdır. Bu farklılıkların büyük çoğunluğu kedilerin yavruyken yaşadıkları farklı deneyimlerden gelmektedir. Büyük ailelerde doğmuş kediler genellikle sosyal becerileri öğrenmeye yalnız annelerin yavrularından daha yatkındır. Örneğin, Yeni Zelanda'nın bazı bölgelerinde, Birleşik Krallık ya da ABD'de olduğuna benzer bir şekilde, çiftliklerin etrafında yaşayan ve çiftçinin verdiği artıklar ve çevredeki kemirgenler ile beslenerek yaşamını sürdüren kediler vardır. Ancak, başka yerlerin aksine Yeni Zelanda'da yerel yırtıcıların sayısı çok daha az olduğundan, yakınlardaki vahşi bitki örtüsünün içinde, yalnızca kendi avladıkları hayvanlarla beslenen ve evcilleşmemiş Felis lybicalere çok benzer bir hayat yaşayan kediler vardır.[18] Erkekler bu iki popülasyon arasında gidip gelerek bu kedilerin genetik olarak birbirine karışmasını sağlasa da, dişiler annelerinin yaşam tarzına uyum sağlamakta, çiftlikte doğanlar orada kalıp annelerinin bölgelerini paylaşırken vahşi popülasyon içinde doğanlar ise kendi başlarının çaresine bakmayı tercih etmektedir. Buradan, kedilerin, annelerinden, genetik özellikleriyle pek ilgisi olmayan bir tür sosyal "kültür" edindiği söylenebilir.

Tüm hayatlarını gruplar içinde geçiren kediler arasında bile başka kedilere davranışları açısından farklar bulunmaktadır. Bu da kültürel etkilerin yanı sıra genetik özelliklerin de burada bir rol oynadığına işaret etmektedir. Her biri yedi dişi kediden oluşan iki küçük iç mekân kolonisi üzerinde yapılan bir araştırmada, birey olarak kedilerin birbirleri ile iletişim kurar-

18) Nigel Langham, 'Feral Cats (Felis catus L.) on New Zealand Farmland. II. Seasonal Activity', *Wildlife Research* 19 (1992): 707-20.

ken ne kadar sakin kalabildikleri konusunda istikrarlı farklılıklar gösterdiği ve başka kedilerden uzak kalmak ya da onlara yakın olmak konusunda da farklı özelliklere sahip oldukları gözlenmiştir. Kişiliklerinin bu özellikleri ile kedinin insanlara nasıl davrandığı veya genel olarak ne kadar aktif veya meraklı oldukları arasında bir bağ gözlenmemiştir.[19] Her kedi çevresindeki kedilerle nasıl iletişim kuracağını kendine göre belirlemiştir ve bu yalnızca ne kadar cesur olduğu ile ilgili değildir.

Cesaret kedilerin yeni durumlarla ilk karşılaşmalarında verdikleri tepkilerin altında yatan özellik olduğundan, her kedinin ne kadar cesur olduğu diğer kedilere ilk yaklaşımının nasıl olduğunda bir rol oynayacaktır. Ancak aynı bireylerle sonraki karşılaşmalarında, her bir kedi yeni ve yavaş yavaş istikrarlı hale gelen bir kişilik özelliği, başka kedilerle sosyalleşme becerisi geliştirmektedir. Bu, birey olarak kedinin ne kadar cesur veya çekingen olduğundan bağımsızdır. Bu özelliklerin nasıl oluşturulduğu hakkında çok az şey bildiğimizden, ortaya çıkan bu farklılıkların nedenleri hakkında yalnızca tahmin yürütebiliriz. Örneğin, yalnızca birkaç kedi ile yaşadığı deneyimler bir kedinin diğer kedilere yaklaşma stratejisinin kalıcı olarak oturmasına neden oluyorsa, kişiliği hayatının ilk dönemlerinde karşılaştığı kedilerin kendisinden daha küçük ve zayıf veya büyük ve güçlü olmasından büyük oranda etkilenecektir. Ancak, eğer bu kişilik özelliği uzun dönemde, birçok kedi ile yaşadığı deneyimlerden etkileniyorsa, o zaman kediler arasındaki bu konudaki farklılıklar, kedinin cesur veya çekingen olmasına neden olanlardan farklı genetik faktörlerden geliyor olabilir.

Gerçekten de, evcil bir kedinin başka kediler arasında yaşama becerisi genetik faktörlerle belirleniyor gibi görünmekte-

19) Julie Feaver, Michael Mendl ve Patrick Bateson, 'A Method for Rating the Individual Distinctiveness of Domestic Cats', *Animal Behaviour* 34 (1986): 1016-25.

dir. Kedilerin vahşi ataları anne ile yavrular arasındaki geçici bağların ötesinde kendi cinslerinden başka bireylerle herhangi bir bağ kuramıyor gibi görünmektedir. Evcil kedilerde ise yetişkin bireylerin birbirlerine sevgi ve şefkat duyguları beslemeleri mümkün gibi durmaktadır. Bu değişimin evrim sürecinde ulaşabileceği en yüksek noktaya ulaşmış olmadığı söylenebilir. Bazı kediler, en azından görünürde, diğer kedilerle zaman geçirmeyi severken, bazıları neredeyse tüm zamanlarını yalnız geçirmeyi tercih etmektedir. Bu farklılıkların bazılarının nedeni kedinin hayatının ilk zamanlarındaki deneyimleri olsa da, genetik özelliklerin de bunda bir rol oynadığı söylenebilir. Günümüzdeki kediler arasında, diğerleri ile bağ kurmakta zorlanıp zorlanmadıkları konusunda farklılıklar görebiliriz. Bir kedinin ne kadar cesur veya çekingen olduğu bu farklılıkların oluşmasında etkili olabilir. Ancak, aynı insanlarda olduğu gibi, bu özellikler kedilerin birbiriyle arkadaş mı düşman mı olacağını belirlemekten çok, bir kedinin diğerine nasıl yaklaşacağı üzerinde bir etki yapabilir.

Görünüşte, evcil kedilerin avlanma becerileri söz konusu olduğunda çok fazla genetik farklılık bulunmaması gerektiğini düşünürüz. Kediler hem özel avcı türlerinden evcilleşmiştir, hem de kısa zaman öncesine dek kedilerin insan toplumu içindeki rolleri, istenmeyen kemirgenleri öldürmekti. Dahası, kırk yıl önce besin değeri açısından tam olan kedi mamalarının ortaya çıkmasına dek, iyi avlanmayı beceremeyen kedilerin yetenekli avcılar olan bireyler kadar çok üremesi mümkün değildi. Bilimsel araştırmalar, gerçek av hayvanlarının bulunduğu bir çevrede yeterli zaman geçiren tüm kedilerin, altı aylık olana dek yetkin avcılar haline gelmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Kedilerin nasıl avlandığı (örneğin sürekli etrafta mı gezdiği yoksa bir av hayvanı oradan geçene dek saatlerce pusuda mı beklediği) bireyler arasında büyük

farklılık göstermektedir. Her kedinin tercih ettiği av hayvanları da birbirinden farklıdır. Bazı kediler kuş tutmayı kesinlikle beceremiyor gibi görünürken, bazı kediler ise kemirgenlerden çok kuş avlamayı tercih etmektedir. Bu farklılıkları kedinin "kişilik" özellikleri sayarak görmezden gelebiliriz. Ancak avlanma alışkanlıklarındaki bu farklılıklar muhtemelen avcılık becerilerini geliştirirken yaşadığı deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Bir kedi muhtemelen ona ilk denediğinde başarı sağlayan ve doymasına olanak sağlayan davranışları tekrarlamayı sürdürecektir. Bazı kedilerin kuş, bazılarının ise fare avcısı olarak doğduğuna dair hiçbir kanıtımız yoktur.

İlginç bir şekilde, araştırmalar kedi yavrularının av yakalama becerilerinde, özellikle de hayatlarının ilk üç ayında, büyük farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Hayatlarının bu döneminde, tüm kediler, önceki birkaç hafta boyunca yuvalarındaki cisimlerle ve kardeşleriyle oynayarak geliştirdikleri takip, atlama, ısırma ve tırmalama gibi temel yırtıcılık hareketlerini gerçekleştirebilir.

Ancak, tüm bu alıştırmalara rağmen, iki ila üç aylık kediler bu hareketleri birleştirme, hangi hayvanları yakalayabileceklerini ve hangilerinden kaçınmaları gerektiğini ölçme veya ellerindeki ava uygun taktikler kullanarak örneğin çoktan havalanmış uçan kuşları takip etmeyi bırakma gibi becerilerde büyük farklılıklar gösterir.[20] Ancak üç ay sonra hepsi avlanma konusunda aynı derecede başarılıdır. İlk başta yavaş ilerleyen bireyler bir şekilde diğerlerini yakalamayı başarır. Bilim insanları, kedilerin üçüncü aylarında görülen değişikliklerin gelişimsel bir nedeni olduğuna dair bir bulguya rastlamamıştır. Bu nedenle bu farklılıkların genetik özelliklerden bir oranda etkilendiği söylenebilir. Genetik özellikler kuşkusuz kedilerin genel olarak nasıl geliştiği, örneğin gözlerinin ne zaman açıldığı ko-

20) Bkz. Patrick Bateson, 'Behavioural Development in the Cat', alıntı: Turner ve Bateson, eds., *The Domestic Cat*, 2, baskı, 9-22.

nusunda da etkilidir. O yüzden bu teori oldukça mantıklıdır.

Her kedi sahibinin bildiği gibi, kedilerin farklılıkları yalnızca dış görünüşleriyle sınırlı kalmaz. Kedilerin iç ve dış özellikleri hem genlerinden hem de yetiştikleri çevreden etkilense de, bu farklı oranlarda ve farklı şekillerde gelişir. Kedilerin kişilikleri, genetik özellikler ve hayatının ilk bir yılı içinde yaşadığı deneyimler arasındaki karmaşık etkileşimler sonucunda ortaya çıkar. Kedinin bu dönemde yaşadığı deneyimlerin etkileri çok güçlüdür ve genetik özelliklerin etkilerinin neredeyse tamamen silinmesine neden olabilir. Ancak, insanlar arasında, kendi türü için "normal" bir şekilde büyütülen bir kedide, genetik özelliklerin kişilik üzerindeki etkileri açıkça görülmektedir.

Kediler avlanmayı ne kadar çabuk öğrendikleri konusunda da farklılıklar göstermektedir. Deneyim kedinin kişiliğinin bu yönünün gelişmesinde önemli bir rol oynasa da, burada etkili olan genetik faktörler de bulunmaktadır. Kediler yalnızca kendilerini içinde buldukları çevreye bireysel olarak adapte olabilmekle kalmaz; aynı zamanda tür olarak davranışlarını etkileyen çok farklı genetik özelliklere sahiptir. Bu da, onlara karşı beklentilerimiz değiştikçe daha fazla evrimleşebilme potansiyelleri olduğu anlamına gelmektedir. Günümüzde, kedilerin karşılaştıkları en büyük sorun, doğal hayatı yok eden avcılar olarak artan ünleridir. Ancak bu konuda en güçlü duyguları besleyen insanlar bile, tüm kedilerin bu durumdan sorumlu tutulamayacağını kabul etmektedir. Eğer avlanma becerileri kedinin kişiliğine bağlıysa ve bu kişiliğin genetik bir temeli varsa, hangi kedilerin etrafa en az zarar vereceğini önceden kestirmek mümkün olabilir.

10

Kediler ve Doğal Hayat

Doğal hayatı korumak için uğraşan insanları en çok sinirlendiren konulardan biri evcil kedilerin avlanma alışkanlıklarıdır. Yanlış bir ortamda bulunduklarında kedilerin, özellikle de vahşi avcılar gibi başka rakiplerinin olmadığı ortamlarda başka türlere büyük zararlar verebileceği kuşkusuz gerçektir. Birçok ev kedisinin avlanmaya çıktığından şüphe olmasa da, bu av hareketlerinin çevreye nasıl bir etki yarattığını, başka bir değişle kedinin içinde yaşadığı çevredeki vahşi hayvanların sayısında önemli bir değişime neden olup olmadığını anlamak oldukça zordur. Bir bölgedeki vahşi hayvanların sayısında önemli bir değişim yaşandığında bundan hemen kedileri sorumlu tutmak oldukça kolaydır. İyi beslenen ev kedilerinin sağlıklı olmak için avlanmaya ihtiyacı yoktur. Bu açıdan bakıldığında çevreye boşuna zarar verirler. Dahası, avlarını yakaladıkları yerde yemek yerine eve getirme huyları onları eleştirenlere kolay hedef olmalarına neden olmaktadır. Daha vahşi hayvanların avları gözden kaçarken, evcil kedilerin sadece

zevk için avlandığı gibi bir algı ortaya çıkabilir.

Aynı zamanda, genel toplumun kedi karşıtı hisleri, yolunu sinsice bularak vahşi hayatı koruma ile ilgili bilimsel çalışmaları da etkileyebilir. Kısa süre önce Avustralya'da bir grup bilim insanı, "hane başına beslenebilecek kedi sayısında kısıtlamalar yapılmasını, ev kedilerinin zorunlu kısırlaştırılmasını ve kayda geçirilmesini, dışarıda gezen ev kedilerinin avlanma önleyici tasmalar takmasını ve kedilerin sahiplerinin evinden çıkmasının engellenmesi için önlemler alınmasını" talep ettiler.[1] Ancak bu kısıtlamaların çevredeki doğal hayatın kendine gelmesini sağlayacağına dair herhangi bir açık gösterge bulunmamaktadır.

1997 yılında, İngiliz Memeli Topluluğu Britanya'da her yıl yaklaşık 275 milyon hayvanın kediler tarafından öldürüldüğünü hesaplamıştır. Bu bilgi, grubun geç kanadı olan "Mamalaction"'ın doldurduğu formlar üzerinden hesaplamış, incelenen 969 kediden toplanan veriler genellenerek Birleşik Krallıktaki 9 milyon kediye yorulmuştur.

Ancak, analizin tamamı 2003 yılında yayımlandığında[2] araştırmada yer alan kedilerden çok azının (yaklaşık %9'dan daha az) hiç avlanmadığı görülmüştür. Oysa başka araştırmalar ev kedilerinin yaklaşık olarak yalnızca yarısının evlerine avladıkları herhangi bir hayvanı getirdiklerini ortaya koymuştur. Bu oran şehirlerde biraz daha az, kırsal bölgelerde biraz daha fazladır.[3] Araştırmadaki bu sapmaya anketin hazırlanış biçiminin neden olmuş olabileceği görülmektedir. Buna göre, Mamalac-

1) Michael C. Calver, Jacky Grayson, Maggie Lilith ve Christopher R. Dickman, 'Applying the Precautionary Principle to the Issue of Impacts by Pet Cats on Urban Wildlife', *Biological Conservation* 144 (2011): 1895-1901.

2) Michael Woods, Robbie Mcdonald ve Stephen Harris, 'Predation of Wildlife by Domestic Cats Felis catus in Great Britain', *Mammal Review* 33 (2003): 174-88; tinyurl.com/ah6552e. Bu makale, anketin büyük oranda çocukların katılımıyla gerçekleştiğini belirtmez ve kullanılan soru biçimleri hakkında herhangi bir bilgi içermez.

3) Örneğin bkz. Britta Tschanz, Daniel Hegglin, Sandra Gloor and Fabio Bontadina, 'Hunters and Non-Hunters: Skewed Predation Rate by Domestic Cats in a Rural Vil-

tion üyelerine, yalnızca kedileri anketin devam ettiği 5 ay içinde eve herhangi bir av getirdiyse sonuçlarını teslim etmeleri söylenmiştir.

Araştırmadaki bu sorunlara rağmen, 275 milyon sayısı hâlâ içlerinde Kuşları Koruma Topluluğu, İngiliz Kuşbilim Birliği ve Yarasaları Koruma Birliği gibi birçok nüfuzlu kuruluş tarafından tekrar edilmektedir. 2001 yılında bu oranlar ilk açıklandığında, İngiliz doğal hayat programları sunucusu ve gururlu "kedi düşmanı" Chris Packham, BBC Radyo'ya çıkarak kedileri "sinsi, açgözlü katiller" olarak tanımlamış ve hepsinin "vurulmasını" önermiştir. Packham yakın zamanda da tüm kedilerin toplum düşmanı ilan edilmesi gerektiğine dair fikrini açıklamıştır.[4] Benzer bir şekilde, Georgia Üniversitesinin Kedi Kameraları Georgia'nın Athens şehrindeki kedilerin küçük bir bölümünün hafta bir iki tane kertenkele öldürdüğünü ortaya koyduğunda, *Los Angeles Times*'dan gazeteci Paul Whitfield, "Demek ki vahşi hayvanları öldürüyorlar ve onlara güvenmek mümkün değil. Burada devletin harekete geçmesi gerekiyor gibi görünüyor. Mevcut kedi sahipleri kedilerini vermek zorunda değil. Ancak mevcut kediler öldüğünde kedi sahipliği de ölmelidir."[5] 2013 yılının Ocak ayında *New York Times*'da yayınlanan Smithsonian Enstitüsü'ndeki bilim insanlarının ABD çapındaki kedilerin av davranışlarına dair yaptığı araştırmaya dair bir haber, gazetenin o gün yayınlanan başka

lage', *European Journal of Wildlife Research* 57 (2011): 597. 602. Georgia Üniversitesi Kedi Kamerası projesi dışarıda gezen kedilerin %30'unun avlarını öldürdüğünü kaydetmiştir; bkz. www.wildlifeextra.com/go/ news/domestic-cat-camera.html. Yalnızca içeride yaşayan kediler de hesaba eklendiğinde bu oran %15'e düşmüştür.

4) Bkz. tinyurl.com/ak8c4ne.

5) Bahçeleriyle uğraşmayı seven insanlar da kedilerden nefret ediyor gibi görünmektedir. 2003 yılında Birleşik Krallıktaki Memeli Topluluğu tarafından, kedilere karşı argümanlarını daha da arttırmak için yaptırılan bir ankette, kediler, sıçanlar ve köstebeklerle birlikte, bahçe isleriyle uğraşan insanların bahçelerinde en istemedikleri memeli listesinin başında yer almıştır.

her yazıdan daha fazla e-posta almasına neden olmuştur. Aynı araştırma hakkındaki başka bir yazının başlığı, "Evcil Kediler Gezegeni Yok Ediyor"du.[6]

Bu duruma daha nesnel bir şekilde yaklaştığımızda, kedilerin bulundukları ortama etkilerinin çeşitli doğal çevre tipleri arasında büyük farklılıklar gösterdiğini görürüz. En dramatik etkiler kuşkusuz kedilerin dışarıdan geldiği küçük, okyanusla çevrili adalarda görülür. Bu adaların birçoğunda, anakara ile etkileşim olmadığından evrim sürecinde ortaya çıkmış adaya özgü eşsiz hayvanlar bulunmaktadır. Adalardan bazıları ise yavrularını yırtıcılardan uzak, güvenli bir şekilde büyütmek için buraya gelen deniz kuşlarına barınak sağlamaktadır. Kediler bu ortamlara girdiklerinde büyük bir yıkıma neden olabilir. Bazen bu kedileri birinin evcil hayvanı olabilir.

Bu durumun en bilinen örneği, 1894 yılında, fener bekçisinin Stephen Adasındaki son çalıkuşunu öldüren kedisidir.[7] Ancak genellikle bu kediler ya gemilerden kaçınış, ya da kendileri de adaya yanlışlıkla yayılmış olan tavşan, sıçan veya fare gibi zararlılardan kurtulmak için özellikle getirilmiştir. Böyle ortamlarda, başka yırtıcı memeli rakipleri olmayan kediler hızla serpilerek, daha önce böyle avcılarla karşılaşmamış olan yerel vahşi hayvanları kolayca avlayabilir. Etrafta bu kadar çok besin olunca özgürce üreyen kediler, ortamda vahşice yaşayan evcil kedi nüfusunda patlama yaşanmasına neden olur. Belki de düşünülenin aksine, bu kediler başka hayvanların da dışarıdan getirilmiş olduğu ortamlarda daha fazla zarara neden olmaktadır. Örneğin, bazı araştırmalar, etrafta çok fazla ev faresi

6) Natalie Anglier, 'That Cuddly Kitty is Deadlier Than You Think', *The New York Times*, 29 Ocak 2013, tinyurl.com/bb4nmpb; ve Annalee Newitz, 'Domestic Cats are Destroying the Planet', 1o9, 29 January 2013, tinyurl. com/adhczar.

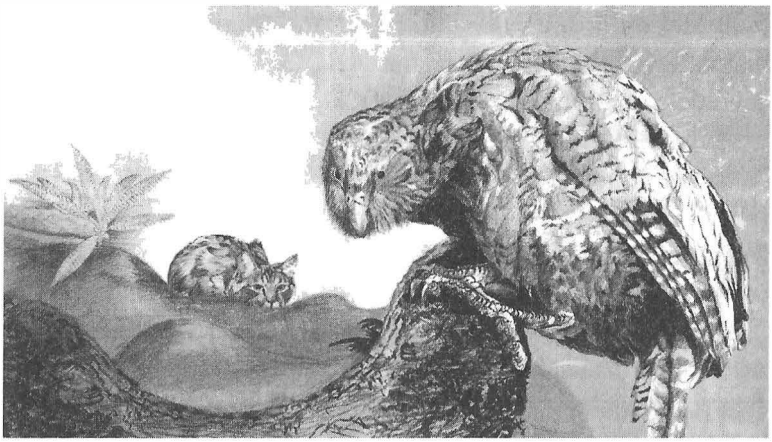
7) Ross Galbreath ve Derek Brown, 'The Tale of the Lighthouse-Keeper's Cat: Discovery and Extinction of the Stephens Island Wren (Traversia lyalli)', *Notornis* 5i (2004): 193-200; notornis.osnz.org.nz/sys-tem/files/Notornis_5i_4_i93.pdf.

bulunduğu durumlarda, kediler istikrarlı olarak bu besin kaynağına erişebildiklerinden daha fazla üreyebilir ve bu şekilde çevredeki doğal hayata daha da fazla zarar verebilir.

Adalardaki kedi popülasyonundan bahsederken bile vahşi kedilerin etkilerini daha geniş bir bağlamda başka faktörlerle beraber değerlendirmeyi ihmal etmemeliyiz. Soyu tükenen memelilerin %83'ünü ada türleri oluşturmaktadır. Ana karadaki birçok hastalık, parazit ve yırtıcıdan izole edilmiş olan bu türler bu özellikleri nedeniyle zarar görmeye oldukça açık durumdadır. Ancak araştırmacılar bu soy tükenmesi vakalarının yalnızca %15'inde vahşi yaşayan evcil kedilerin sorumluluğu olduğunu belirlemiştir. Bu durumlarda dahi, ortama sonradan giren başka yırtıcıların da olayda sorumluluğu bulunmaktadır. Tilkiler, dev karakurbağaları, firavunfareleri ve özellikle de sıçanların etkileri de aynı derecede yıkıcı olabilir. Gemi sıçanı olarak da bilenen kara sıçanların, doğal hayata bilinen diğer tüm yırtıcılardan daha fazla zarar vermektedir. Kediler de bu sıçan türünü avladıklarından, varlıkları kimi zaman yararlı bile olabilir.

Örneğin, Yeni Zelanda açıklarındaki Stewart adasında, vahşileşmiş evcil kediler 200 yıldan fazla süredir soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan uçamayan bir papağan türü olan kakapo ile beraber yaşamaktadır. Bu kediler, aynı bölgede birkaç kuş türünün soyunun tükenmesinden sorumlu tutulan ve adaya sonradan getirilmiş türler olan kara ve boz sıçanlarla beslenmektedir. Kedilerin böyle çevrelerden çıkarılması sıçan popülasyonunda artışa neden olarak, kakapo gibi türlerin soyunun tükenmesine neden olabilir.[8] Ancak, adalardaki kedile-

8) B. J. Karl ve H. A. Best, 'Feral Cats on Stewart Island: Their Foods and Their Effects on Kakapo', *New Zealand Journal of Zoology* 9 (1982): 287-93. Bu araştırmaya rağmen, daha sonra Steward adaşındaki kedilerin soyu kurutulmuştur. Ancak, araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi kakapo nüfusu azalmayı sürdürmüş ve bilim insanları en sonunda kalan bireyleri avcı hayvanların bulunmadığı başka bir adaya taşımak durumunda kalmıştır.

Bir kakaponun izini süren bir kedi

rin ortadan kaldırılmasının bazı durumlarda orada bulunan bazı omurgalılar sayısında önemli bir artışa neden olduğunu da inkâr edemeyiz. Bunun örnekleri arasında Batı Hint Adalarından Long Cay'deki iguana nüfusu, Kaliforniya Körfezindeki Coronados adasındaki geyik fareleri ve Yeni Zelanda'daki Little Barrier adasında bulunan ender bir kuş türü olan saddleback verilebilir.

Ana karada ise bazı bölgelerde kedilerin oldukça etkili yırtıcılar olabileceğine şüphe yoktur. Ancak buralarda etkilerini belirlemek çok daha zordur. Yine de, dünyadaki sahipsiz veya vahşileşmiş kedilerin sayısı düşünüldüğünde (ABD'de 25 ila 80 milyon arası[9] ve Avustralya'da yaklaşık 12 milyon) etkilerinin oldukça büyük olduğuna şüphe yoktur. Vahşileşmiş evcil kediler, bulundukları birçok yerde "yabancı" yırtıcı bir tür olmaktadır. Evcil kedilerin ABD'de 500 yıldan kısa süredir varlıklarını sürdürmektedir. Kediler, sonradan girdikleri bir-

9) Scott R. Loss, Tom Will ve Peter P. Marra, 'The Impact of Free-Ranging Domestic Cats on Wildlife of the United States', *Nature Communications* (2013): DOI: i0.i038/ncomms2380.

çok çevrede, çevre koşullarına alışkın olan yerel yırtıcılarla oldukça etkili bir şekilde rekabet edebiliyor gibi görünmektedir.

Vahşileşmiş evcil kedilerin diğer yırtıcılara karşı üç temel avantajı bulunmaktadır. İlk olarak, sayıları evlerden veya hâlâ zararlı kontrolü için kullanıldıkları çiftliklerden kaçan kediler tarafından sayıları sürekli olarak desteklenmektedir. İkinci olarak, genel olarak insanlardan birçok vahşi etobur türe oranla çok daha az korktukları için, insanlar tarafından yanlışlıkla sunulan çöplerdeki artıklar gibi yiyeceklerden daha etkili bir şekilde yararlanarak, avın azaldığı dönemlerde hayatta kalmayı başarmaktadır. Üçüncü olarak da, davranışları dışında her yönden ev kedilerine benzediklerinden, birçok insanın sempatisini çekmekte, hatta bazı insanlar hayatlarını onlara yiyecek sunmaya ve bir sorun olduğunda veterinere götürmeye adamaktadır.

Bu sorun, bilimin dikkatini ve halkın tepkisini en çok, kedilerin varlığının görece olarak kısa süre öncesine dayandığı Avustralya ve Yeni Zelanda'da çekmiştir.[10] Bu iki ülkede de birçok keseli hayvanın ve uçamayan kuşun soyunun tükendiğine şüphe yoktur; ancak bunun suçlusu yırtıcılar değil, yaşam alanı kaybıdır. Yırtıcıların önemli bir faktör olduğu yerlerde bile sorumluluk kediler, fareler ve (Avustralya'da) dingolar arasında paylaşılmaktadır. Sydney'deki Doğal Hayatı Araştırma Merkezinden Christopher R. Dickman'a göre, "Kedilerin av hayvanı popülasyonları üzerindeki etkisi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır."[11]

10) Kediler Avustralya'ya düşündüğümüzden daha uzun zaman önce gitmiş olabilir. Vahşileşmiş kedilerin birkaç bin yıl önce, Avustralya'da bulunan vahşileşmiş köpekler olan dingolarla aynı yolu izleyerek Güneydoğu Asya'dan yayılmış olabilecekleri söylenmektedir. Bkz. Jonica Newby, *The Pact for Survival: Humans and Their Companion Animals* (Sydney: ABC Books, 1997), 193.

11) Christopher R. Dickman, 'House Cats as Predators in the Australian Environment: Impacts and Management', *Human-Wildlife Conflicts* 3 (2009): 41-8.

Bazı durumlarda kediler bir bölgedeki vahşi hayvanların sayısının azalmasının önemli bir nedeni olabilirken, başka bir bölgede ise tersine korumacı bir rol üstlenebilir. Kedilerin varlığının Avustralya'da, Victoria eyaletinde Doğu çizgili bandikut faresi ve Northern Territory'de pas rengi yaban valabisi gibi bazı Avustralya'ya özgü türlerin soyunun azalmasında büyük rol oynadığı görülmektedir. Öte yandan, Sydney'in dış mahallelerinde varlığını sürdüren koruluklarda yapılan araştırmalara göre, bu bölgede kediler normalde kuş yuvalarına saldıran sıçan ve benzeri hayvanları avladığından, kedilerin varlığı ağaçlara yuva yapan kuş türlerinin korunmasını sağlamıştır.[12] Kediler aynı zamanda yerel vahşi hayatla yiyecek için rekabete girecek fare ve tavşan gibi bölgeye sonradan gelmiş memelilerin sayısını da kontrol altında tutmaya yardımcı olabilir.

Bu çelişkili verilere rağmen, birkaç Avustralya belediyesi, kedilerin doğal hayat üzerindeki etkisini azaltmak için hemen önlem almayı tercih etmiştir. Bunların arasında, kedilerin sahiplerinin mülkünden dışarı çıkmasını ve yeni inşa edilen mahallelerde kedi beslenmesini yasaklama, gece sokağa çıkış yasağı ve dışarıda yaşayan kedilerin belli koruma alanlarına hapsedilmesi gibi önlemler bulunsa da, bunların muhtemelen sadece en sonuncusu çevreye en çok zarar veren vahşileşmiş evcil kedilere karşı herhangi bir etki yaratacaktır.

Araştırmacılar kedileri kontrol etmeye yönelik bu tarz önlemlerin ne kadar etkili olduğuna dair henüz herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Ancak, Batı Avustralya eyaletindeki Armadale şehrinin dört bölgesinde yakın zamanda yapılan bir anketin sonuçlarına göre, aradığımız baş suçlu kediler olmayabilir. İncelenen dört bölgeden birinde kedi beslemek tamamen yasakken, bir diğerinde kedilerin gün içinde tasmalarında bir zil ile dolaşması ve geceleri evden çıkmamaları zorunluydu.

12) Ibid.

Diğer iki bölgede ise kedilere dair herhangi bir kısıtlama söz konusu değildi. Bölgedeki temel av hayvanları çalı kuyruklu opossum, Güney boz bandikut faresi ve bir ev faresinden biraz daha büyük yırtıcı bir keseli hayvan cinsi olan mardoydu.

Kedilerin hedefi olan bu üç tür içinde en büyük tehlike altında olanın da bu tür olduğu düşünülüyordu. Araştırmanın sonucunda, herhangi bir kısıtlama bulunmayan bölgelerde kedilerin yasak olduğu veya sokağa çıkma yasağı bulunan bölgelerden daha fazla mardo bulunduğu ortaya çıkarken, diğer iki av hayvanı türünün sayılarında bölgeler arası önemli bir fark bulunmadığı da kaydedildi. Oluşan herhangi bir farklılık ise kedilerin varlığı ile değil, bitki örtüsündeki farklılıklarla, yani başka bir değişle yaşam alanlarının bozulmasıyla açıklanabilirdi. En azından bu bölge söz konusu olduğunda, ev kedilerine karşı alınan sıkı önemlerin, vahşi hayata herhangi bir katkıda bulunmadığı görülmüştür.[13]

Ev kedilere ne ölçüde uzun süreli bir zarara neden olur? Ev kedilerinin yüzde kaçının avlanmaya çıkıp başka hayvanları öldürdüğüne dair hesaplamalar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır; ancak her zaman ev içinde tutulup herhangi bir av hayvanına erişmesine izin vermeyen kediler hesaplamanın dışında tutulduğu zaman bile %30 ila %60 arası gerçekçi bir oran gibi görünmektedir. Bu tarz olaylar çok ender olarak doğrudan gözlenebildiğinden, avlanmaya çıkan kedilerin de ortalama kaç tane hayvan yakaladığına dair güvenilir verimiz bulunmamaktadır. Genelde kaç tane hayvan yakalandığı değil, avcı kedilerin avlarının kaç tanesini sahiplerine getirdiği kaydedildikten sonra, öldürüldükleri yerde tüketilen veya bir kenara atılan avları hesaba katmak için bir "düzeltme çarpanı"

13) Maggie Lilith, Michael Calver ve Mark Garkaklis, 'Do Cat Restrictions Lead to Increased Species Diversity or Abundance of Small and Medium-Sized Mammals in Remnant Urban Bushland?', *Pacific Conservation Biology* 16 (2010): 162-72.

kullanılarak toplam kaç hayvan öldürüldüğü hesaplanır. Kediler tarafından evlerine getirilen av hayvanı sayısı oldukça azdır. Örneğin, yakın zamanda gerçekleştirilen bir araştırmaya göre bu sayı Birleşik Krallık'ta kedi başına 4,4'tür.[14]

Eve getirilen av hayvanlarının oranı ise yalnızca iki kez hesaplanmış ve yaklaşık %30 olduğu görülmüştür (Ancak yapılan iki araştırmanın birinde yalnızca 11 kedi yer almıştır). Yakın zamanda ABD'de yapılan bir araştırma bize çok daha detaylı veriler sunmuştur. Araştırmaya katılan kedilere takılan Kedi hafif Kameraları sayesinde araştırmacılar bu kedilerin bir hafta ya da daha uzun bir süre boyunca gittikleri her yeri ve yaptıkları her şeyi takip edebilmişlerdir. Bu kediler avladıkları hayvanların yaklaşık dörtte birini eve getirirken dörtte birini oldukları yerde yemiş, yarısını ise öldürdükten sonra oldukları yere bırakmıştır. Bu araştırmayı diğerlerinden farklı hale getiren, seçilen ana av hayvanının bir kertenkele, birçok kedinin pek de lezzetli bulmadığı Carolina anolesi olmasıdır. Av hayvanlarının daha çok memelilerden oluştuğu yerlerde (örneğin Birleşik Krallık'ta orman faresi oldukça yaygın bir avdır) hem eve getirilen hem de yenilen av oranı daha yüksek olabilir.

Bu "düzeltme çarpanları"nı hesaba kattığımızda ve sayılar bir bölgedeki bütün kedileri içine alacak şekilde arttırıldığında, ilk bakışta kediler tarafından yakalanan av hayvanlarının sayısı korkutucu boyutlarda görülebilir. Memeli Topluluğunun yıllık 275 milyon sayısı biraz abartılı olmakla beraber, Birleşik Krallık için yılda 100 ile 150 arası mantıklı bir hesaptır. Yakın zamanda yapılan bir Smithsonian araştırmasına göre, ABD anakarasında yılda 430 milyon ile 1,1 milyar kuş ev kedileri tarafından öldürülmektedir.[15] Dahası, kedilerle ilgili

14) James Fair, 'The Hunter of Suburbia', BBC Wildlife, Kasım 2010, 68. 72; www.discoverwildlife.com/british-wildlife/cats- and-wildlife-hunter-suburbia. Fair'in bahsettiği araştırma Reading Üniversitesinde Rebecca Thomas tarafından gerçekleştirilmiştir.
15) Loss, Will and Marra, 'The Impact of Free-Ranging Domestic Cats', 9. not.

anlatılan çeşitli hikâyeler, tek başlarına bağlamdan bağımsız ele alındığında ilk başta yerel olarak bazı türlerin ortadan kalkmasına neden olduklarını düşündürebilir. Örneğin, Reading Üniversitesinden biyolog Rebacca Hughes, 2009-10 yıllarında yaşanan soğuk kış boyunca "bir koruluğun yakınlarında yaşayan bir kedinin her gün eve yeni bir mavi baştankara getirdiğini" söylemiştir.[16]

Bu tür av davranışlarının uzun dönemde gerçek bir fark yaratıp yaratmadığını belirlemek ise çok daha zordur. Mavi baştankara örneğinde, Birleşik Krallıkta yaklaşık 3,5 milyon doğurgan çift bulunduğu ve her birinin yılda yedi veya sekiz kuş yavrusu dünyaya getirdiği hesap edilmektedir. Bu da mavi baştankara nüfusunu istikrarlı bir seviyede tutmak için gereken kuş sayısından 25 milyon birey daha fazladır. Bu durumda birçok yıl içinde yaklaşık 25 milyon mavi baştankara çeşitli nedenlerle ölüyor olmalıdır. Bu kuşların bazıları yuvalarından hiç çıkamaz, bazıları da avcı hayvanların kurbanıdır. Ancak birçoğu da, metabolizmaları çok hızlı olduğu için sabaha kadar kendilerini hayatta tutacak kadar enerji depolamayı başaramadıkları için açlıktan ölmektedir. Kediler tarafından eve getirilen kuşlardan bazıları gece içinde doğal nedenlerle ölmüş ve sabahleyin kedi tarafından bulunmuş olabilir. Aslında Birleşik Krallıktaki mavi baştankara nüfusu son elli yıl içinde dörtte bir oranında artmıştır; bu nedenle ev kedilerin yıllar içinde bu kuş popülasyonunun sayılarında büyük bir etki yaratmış olması büyük bir ihtimal değildir. Kedilerin avladığı birçok hayvan da en az kendileri kadar hızlı ürer. Birleşik Krallık gibi yerleşimin yaygın olduğu yerlerde bu hayvanlar arasında orman fareleri (çift başına yılda 15-20 yavru), boz sıçanlar (15-20) ve nar bülbülü (10-15) bulunur.

Kediler, vahşi hayvanların sayısında azalmaya sebep olmak

16) Ibid.

yerine, sadece zaten hasta ve zayıf olan ve uzun süre hayatta kalamayacak olan hayvanları öldürüyor (veya bedenlerini topluyor) olabilir. Bu durumdaki hayvanlar yakalaması en kolay avlardır. Kedilerin eve getirdiği kuşların durumunu inceleyen bir araştırma da bu fikri destekleyen bulgulara ulaşmıştır.

Kedilerin avladığı kuşların genellikle çok zayıf ve kötü durumda olduğu görülmektedir.[17]

Yakın zamanda, bahçelerde yaşayan kuşların kedilere karşı koymak için evrimsel stratejiler geliştirdiğini gösteren bulgular ortaya çıkmıştır. Kırsal kesimlerde Avrupa ötücü kuşlarının en büyük düşmanı atmaca ve kerkenezken, şehirlerdeki bahçelerde ise kedidir. Şehirlerdeki bahçelerde yaşayan serçe, nar bülbülü, mavi baştankara ve saka gibi kuşların, kırsal kesimlerde yaşayan türdaşlarına oranla daha az mücadele ettiği, "ölü taklidi" yapmaya daha yatkın olduğu, daha az saldırgan davranışta bulunup daha az bağırarak yardım çağırdığı görülmüştür. Söz konusu bölge ne kadar uzun zamandır şehirleştirmeye açıksa, farklılığın da o kadar büyük olduğu görülmüştür. Bu da şehir kuşlarının, yalnızca kedilerden kaçınmayı öğrenmiş olmaktan çok, büyük çaplı şehirleşmenin başladığı 19. yüzyıl ortalarından bu yana geçen yüz kadar kuşak içinde yeni savunma mekanizmaları geliştirecek şekilde evrimleştiğini göstermektedir.[18]

Doğal hayatı koruma aktivistlerini en çok sinirlendiren, gayet iyi beslenen ve buna ihtiyaç duymayan kedilerin yine de avlanmaya devam etmesidir. Bu nedenle, hayatta kalmak için

17) Philip J. Baker, Susie E. Molony, Emma Stone, Innes C. Cuthill ve Stephen Harris, 'Cats About Town: Is Predation by Free-Ranging Pet Cats Felis catus Likely to Affect Urban Bird Populations?', ibis 150, Suppl. 1 (2008): 86-99.

18) Andreas A. P. M0ller ve Juan D. Ibanez-Âlamo, 'Escape Behaviour of Birds Provides Evidence of Predation being Involved in Urbanization', *Animal Behaviour* 84 (2012): 341-8.

Çöp karıştıran vahşileşmiş kediler

"kabul edilebilir" şekilde öldüren diğer yırtıcıların aksine, kediler sıklıkla "cinayet" işliyor gibi gösterilmektedir. Ev kedileri, insanlar tarafından beslendiğinden, kendi yiyeceklerini kendileri bulsalar olacağından çok daha yüksek yoğunluklu topluluklar şeklinde yaşayabilmektedir. Sadece etrafta bu kadar çok kedi olması nedeniyle, kedilerin ender olarak avlanmasının bile genele büyük bir etkisi olabilir.

Kediler henüz avlanma isteklerini kaybetmemiştir. Türlerinin zararlı hayvanlardan kurtulmak için kullanıldığı on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarından beri henüz yeterince zaman geçmemiştir. Bu nedenle ve geçmişte sadece avlanarak beslenen kedilerin yakaladığı tek bir fare kalori ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinden yemekler arasında avlanmayı bırakmadıklarından, iyi beslenen kediler bile avlanmaya çıkacaktır. Ancak yine de açlık hissi ne sıklıkla ve ne kadar istekli olarak avlandıkları üzerinde etkili olmaktadır. Yiyecekle-

rinin çoğunu artıklardan bulunan vahşileşmiş evcil kediler bile, evcil kedilerden yaklaşık iki kat daha fazla avlanır. Yeni yavrulamış anneler ise, eğer bir insan tarafından beslenmiyorlarsa zamanlarının neredeyse tümünü avlanarak geçirecektir.

Buna karşın ev kedileri çok ender olarak "ciddi" avlanır, bunun yerine avlarını takip etme zahmetine girmeden uzaktan izlemekle yetinir. Aç bir kedi genellikle avları kaçana ya da yakalanana dek birkaç kez saldırıya geçer. İyi beslenen bir kedi ise gönülsüzce bir saldırıya geçtikten sonra çabalarından vazgeçecektir.

Bu da muhtemelen ev kedilerinin kuş öldürdükleri zaman neden yalnızca açlık veya hastalık yüzünden zayıflamış olan bireyleri hedeflediğini açıklamaktadır. Dahası, ev kedileri genellikle avladıkları hayvanları yemek yerine sonraya saklamak istercesine eve getirip sonra onlara bir daha dönüp bakmaz.

Bir kedinin tükettiği besinlerin kalitesi de avlanma arzusu üzerinde etkili olmaktadır. Şili'de yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre, evdeki yemek artıklarıyla beslenen kedilerin bir fare yakalayıp yeme olasılığı günümüzde üretilen kedi mamasıyla beslenen kedilere göre dört kat daha fazladır. Başka bir araştırmada, düşük kaliteli kedi maması tüketen bir kedinin bir sıçanı kovalamak için yemeğini bıraktığı; ancak taze somon yemekte olan bir kedinin böyle bir fırsatı tamamen görmezden geldiği görülmüştür.[19] Bu ve benzer gözlemler, yiyecek artıklarıyla veya besin değeri yeterli olmayan kedi mamalarıyla beslenen kedilerin ava çıkmak konusunda çok daha istekli olduğunu ve bu isteğin muhtemelen gerekli besinleri

19) Eduardo A. Silva-Rodriguez ve Kathryn E. Sieving, 'Influence of Care of Domestic Carnivores on Their Predation on Vertebrates', *Conservation Biology* 25 (2011): 808-15. Kedi ve sıçan deneyi, 1970'lerde, hayvanlar üzerinde deney yapma konusundaki etik anlayışın günümüzdekinden farklı olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Robert E. Adamec, 'The Interaction of Hunger and Preying in the Domestic Cat (Felis catus): An Adaptive Hierarchy?', *Behavioural Biology* 18 (1976): 263-72.

alma güdüsünden kaynaklandığını göstermektedir. Evcil kedilerin de, diğer tüm kedigiller gibi, yalnızca iki kaynaktan karşılanabilin çok özel besin gereksinimleri vardır: bunlar ya günümüzde üretilen, besin değeri özel olarak ayarlanmış ticari kedi mamaları ya da av hayvanlarıdır (Bkz. syf. 79, "Cats are the True Carnivores") Yemek artıkları ve düşük kalite kedi maması genellikle karbonhidrat ağırlıklıdır.

Her gün karbonhidrat tüketen kediler, protein ağırlıklı besinlere, yani onların anladığı şekliyle hayvan etine büyük bir çekim duymaya başlar. Günümüzde ticari olarak üretilen kedi mamaları 50 yıl öncekilerden çok daha iyi kalitededir. Bu nedenle ev kedilerinin sütten kesildikleri andan itibaren her gün düzenli besleniyor olmaları çok büyük ihtimaldir. Bu nedenle de hiçbir zaman çok sık avlanmaya çıkan bireyler haline gelmezler. Hayatlarının bir döneminde ihmal edilmiş ya da sokakta kalmış olan kediler besin ihtiyaçlarını karşılamak için avlanmaya başlayabilir. Bir kez bu alışkanlığı edindiklerinde ise kaybetmeleri oldukça zor olabilir ve gereksiz yere avlanmalarını engellemek için fazladan önlemler almak gerekebilir (Bkz. "Kedilerin Avlanmasını Nasıl Engelleyebiliriz?")

Elbette hepimiz kedilerin vahşi hayvanlara ve doğaya vereceği zararı en aza indirmek isteriz. Bu soruna en iyi yaklaşım ise karşımızdaki kediye be bu kedinin insanlara ne kadar yakın olduğuna göre değişir. Ev kedileri ve vahşileşmiş kediler için farklı çözümler gerekmektedir. Okyanus adalarında bulunan kediler istisnasız olarak bu ekosistemlere sonradan "sokulmuş", insanlarla neredeyse hiç sosyalleşmemiz ve normalde orta boylu memeliler bu adalara insan yardımı olmadan gelemeyeceğinden boş kalacak bir yere dolduran hayvanlardır. Kediler bir adaya özellikle mi getirildiği yoksa soylarının gemilerde bulunan kedilerden veya adaya yerleşen insanların ev kedilerinden mi geldiği bir önem taşımamaktadır. Her iki durumda da sonraki kuşaklar özünde vahşi hayvanlardır. Bu ke-

KEDİLERİN AVLANMASINI NASIL ENGELLEYEBİLİRİZ?

Yapılan araştırmalar, ev kedilerin genel olarak çok az kuş veya memeli yakaladığını göstermektedir. Eğer sizin kediniz de çoğunluğun içindeyse, yan tarafınızda bir doğal yaşamı koruma parkı olmadığı sürece herhangi bir önlem almanıza gerek yoktur. Ancak kediniz aktif ve başarılı bir avcıysa, aşağıdaki önlemlerden biri etkisini azaltmanıza yardımcı olabilir:

- Kedinize ucunda zil olan bir tasma takın Bazı araştırmalar bunun pek etkili olmadığı sonucuna vardıysa da, birkaç araştırma ise zilli tasmalar yakalanan hem memeli hem de kuş sayısında ciddi bir azalma sağladığını göstermiştir.
- Kedinizin tasmasına yapay kauçuktan bir önlük[20] takın. Bu kedinin saldırma becerisini düşürerek yakaladığı kuşların sayısını azaltabilir.
- Olası avlarına kedinin yaklaştığını haber vermek için kedinizin tasmasına ultrasonik sesler çıkaran bir cihaz takın.
- Kedinizin gece dışarı çıkmasına izin vermeyin. Bu yakaladığı memelilerin sayısını azaltabilir. Aynı zamanda kendisinin bir araba altında kalma riskini de az da olsa azaltmaktadır.
- Kedinizle oynayın ve av hayvanlarına benzeyen oyuncaklarla oynayarak "avlanmasına" izin verin. Bu, hiçbir zaman bilimsel olarak değerlendirilmemiş olsa da, avlanma isteğini azaltabilir.

Kedinin boynuna takacağınız tüm tasmalar çekilince açılan türden olmalıdır. Başka tasma düzenekleri kedinizin boğulmasına neden olabilir; Bu konuda daha fazla bilgi için www.fabcats.org/owners/safety/collars/ adresini ziyaret edin.

Buna ek olarak, kedi sahipleri, çevredeki vahşi hayvanlara yiyecek ve barınak sağlayarak kedilerinin verdiği zararı hafifletebilirler. Kuşlara özel kedi korumalı kuş tablalarında yiyecek vermek[21] ve bahçenin bir kenarında küçük memeliler için bir kütük yığını oluşturmak, kedilerin av davranışlarının etkilerini hafifletebilecek önlemlerden yalnızca ikisidir.

20) 'Cat's Bibs Stop Them Killing Wildlife' videosunu izleyin, Reuters, 29 May 2007; tinyurl.com/c9jfn36.

21) Daha ayrıntılı tavsiyeleri için, bkz. www.rspb.org.uk/advice/gardening/unwantedvisitors/cats/birdfriendly.aspx.

dilerin insanı yollardan bu eşsiz ekosistemlerden tamamen çıkarılması, adanın eski haline gelebilmesinin tek yoludur; ancak bu yalnızca kedilerle sınırlı kalmamalıdır. Sıçanlar gibi diğer "yabancı" türler, kediler ortadan çekildikten sonra yerel hayvan türlerine büyük zarar verebilir. Kedilerin çevreye verebileceği zararın ne kadar dikkat çektiği düşünüldüğünde belki de şaşırtıcı bir biçimde, şimdiye kadar, vahşileşmiş kedilerin etkilediği binlerce adanın yalnızca yüz kadarında bu temizlik gerçekleşmiştir.[22] Ancak işin özünde, bu kedilerin insanca yöntemlerle geniş çaplı bir şekilde ortadan kaldırılması, hassas ada ekosistemlerinin tamamen iyileşmesinin tek yolu olabilir.

Vahşileşmiş kedilerin doğal yaşam üzerindeki etkisini azaltmak, bu kedilerin ev kedilerine yakın yaşadığı yerlerde (ki ana karada bu neredeyse her yeri kapsamaktadır) çok daha zordur. Vahşileşmiş kediler bir ortamda hem yerel yırtıcılar hem de kızıl tilki ve sıçan gibi yabancı türlerle mücadele etmek zorunda olacaklarında, bir ekosisteme sadece kendilerinin tam olarak ne kadar zarar verebileceğine dair çok az güvenilir hesaplama mevcuttur. Dışarıda yaşayan kediler, onlara verilen ya da kendi buldukları yiyeceklerden faydalansalar da, gereksinim dolayısıyla ev kedilerinin birçoğundan daha aktif avcılardır. Bu nedenle doğal hayata birey başına daha fazla zarar verdikleri söylenebilir.

Birçok bölgedeki insan faaliyetleri, korunma (biyoçeşitlilik) değeri olan alanları küçük "adalar" haline indirgemiştir. Yalnızca bu adalar su ile değil beton yığınlarıyla çevrilidir. Örneğin, şehirleşme, kum kertenkelesinin İngiltere'nin güneyinde bir zamanlar kesintisiz uzanan fundalık yaşam alanını küçük parçalara bölmüştür. Bu da, birbirinden bağımsız olarak yaşa-

22) David Cameron Duffy ve Paula Capece, 'Biology and Impacts of Pacific Island Invasive Species. 7. The Domestic Cat (Felis catus)', *Pacific Science* 66. (2012): 173-212.

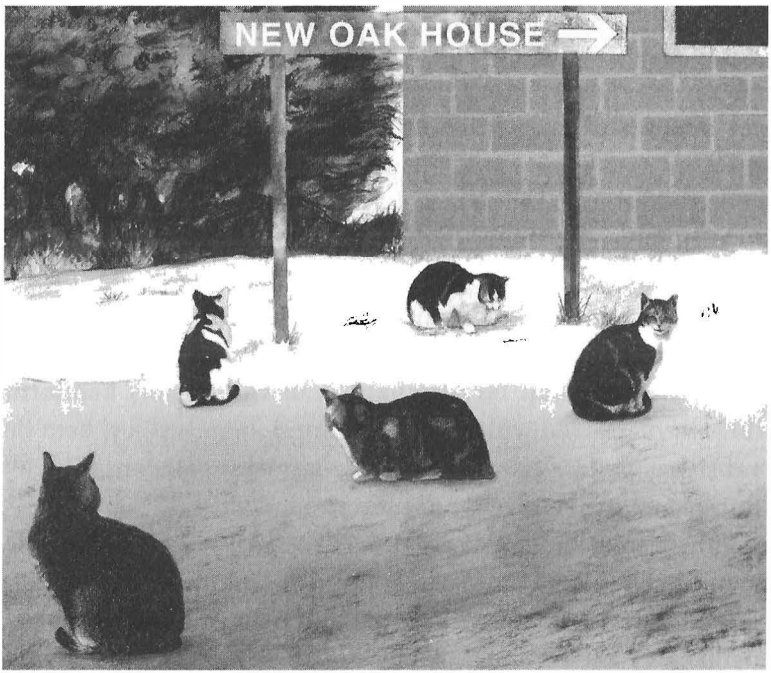
yan her kertenkele popülasyonunun, orman yangınları tarafından tamamen yok olma riskine açık olduğu anlamına gelmektedir. Bunu benzer bölünmüş başka yaşam alanlarında vahşi kediler önemli zararlara yol açabilir. Ancak bu durumun açıkça bilinen örneklerine oldukça ender rastlanmaktadır.

Ev kedilerinin bol bulunduğu bölgelerde vahşi kedileri yok etmeye çalışmak zorlu ve pek de sonuç vermeyecek bir çabadır. Tüm ev kedilerine sokağa çıkma yasakları getirilmediği veya zorunlu olarak kaydedilip çiplenmedikleri sürece, yakalanan bir kedinin, özellikle de insanlara biraz alışkın olması durumunda, sokakta yaşayan vahşileşmiş bir kedi mi bir ev kedisi mi olduğunu bilmek neredeyse imkânsızdır. Yerel bir noktanın temizlenmesinde başarıya ulaşılsa bile, o kedilerin bu noktaya yerleşmesinin nedenleri var olmaya devam edeceğinde bu bölge kısa sürede evlerinden kaçan veya başka bölgelerden göç eden başka kedilerle dolacaktır.

Neredeyse hiçbir zaman bunu açıkça söylemeseler de, doğal hayatı koruma meraklılarının tüm vahşileşmiş kedileri tamamen yok etmek istediği düşüncesine kapılmamak zordur. Bu, sokak kedilerinin kendi iyilikleri için yakalanıp kısırlaştırıldıktan sonra ilk yakalandıkları bölgede tekrar serbest bırakılması çabalarına bu kadar karşı koymalarını da açıklayacaktır. Böyle çalışmalar teoride üremeyi azaltarak bu bölgedeki vahşileşmiş kedi popülasyonunun yok olmasına neden olabilecek olsa da bu sonuca pek sık ulaşılmamıştır. Kısırlaştırılmamış kediler kısırlaştırılmış kedilerin geri bırakıldığı bölgeye giderek burayı kısa süreden yeniden tam üreme kapasitesine döndürebilir. Aslında böyle bölgeler istemeden bir anda istemedikleri kedileri, buradaki vahşileşmiş kedi kolonisine katılıp yiyeceklerini paylaşabilecekleri yanılgısıyla getirip buraya bırakan kedi sahiplerinin gözde mekânı haline gelebilir. Bölge dışarıya az çok kapalı da olsa, kedilerin yakalanıp kısırlaştırılması çalışmalar yıllarca sürdürülse de, dışarıda yaşayan vahşi-

leşmiş bir kedi popülasyonunu tamamen yok etmek neredeyse imkânsızdır.

İngiltere'nin güneyinde on dokuzuncu yüzyılda akıl hastanesi olarak, genellikle yapıldığı gibi en yakın köyden birkaç kilometre uzağa kurulmuş, ancak şimdilerde ise yarı terk edilmiş halde olan bir hastane binası etrafında oluşmuş olan bir kedi kolonisi üzerinde bu konuda incelemeler yapılmıştır. Kısırlaştırma programının başlamasından önce, kolonide birkaç yüz kedi ve kedi yavrusu bulunuyordu. Birkaç sene sonra ise bu sayı yaklaşık seksen kediye inmişti. Bu kedilerden büyük çoğunluğu, koloninin ilk üyelerinden olan, şimdi kısırlaştırılmış ve yaşlanmakta olan bireylerdi. Ancak en azından bir erkek kedi ve birkaç dişi kısırlaştırma programından kaçınmayı başarmıştı ve üremeyi sürdürüyordu. Dahası sık sık yeni ha-

Hastanede kalan kısırlaştırılmış kediler

mile dişi kediler ortaya çıkıyordu. Bunlar muhtemelen buraya terk edilen bireylerdi. Ancak insanlara alışkın olduklarından, bu kedilerin bir dernek aracılığıyla yeni bir yuvaya kavuşturulması o kadar da zor olmuyordu. Genel olarak, azalsa da devam eden üreme davranışları ve yeni gelenler yaşlanıp ölen bireylerin yerine geçtiğinden, koloni aynı boyutta kalmayı sürdürüyordu.

Bu kedilerin yiyecek kaynağı, hastanede kalan ve sayıları giderek azalan uzun dönem hastalardı.

Kısırlaştırma çabalarının savunucuları, bir koloni kısırlaştırılıp yiyecek kaynağı istikrarlı hale geldiğinde, doğal hayat üzerindeki etkisinin de azalacağını savunmaktadır. Ancak bu görüşe destek veren çok fazla kanıt bulunamamıştır. Bu kediler muhtemelen avlanmayı sürdürecektir. Daha iyi beslenmeleri av hayvanlarını yeme oranlarını azaltabilir; ancak her gün avlanma alışkanlığı edinmiş olduklarından, çevredeki vahşi hayvanları rahatsız etmeyi ve öldürmeyi sürdüreceklerdir. Ancak, kısırlaştırılmış kediler en azından, eğer kısırlaştırılıp bölgelerine geri bırakılmak yerine öldürülseler başka kedilerin gelip dolduracağı bir alanı doldurma işlevi görür. Doğal hayatı korumak için sınırlı kaynaklarımız olduğu düşünülürse, çevreci aktivistlerin, doğal hayata büyük bir tehlike oluşturmadığı yerlerde bir kedi popülasyonunu kedi severlerin kontrol etmesine izin vermesi daha mantıklı olabilir.

Çokça savunulan bir alternatif olan vahşileşmiş kedilerin düzenli olarak öldürülerek yok edilmesi, hem kedileri hem de vahşi hayvanları önemseyen insanların bu çabalardan uzak durmasına neden olacaktır.

Vahşileşmiş kediler dışarıda özgürce yaşayan ev kedileriyle aynı bölgelerde yaşadıklarında kontrol edilmeleri çok zor olduğundan, doğal hayatı koruma aktivistlerini çabalarını genellikle, ev kedilerinin doğal hayata önemli ya da kalıcı bir zarar verdiğine dair hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen sahip-

li kedileri kontrol etmeye yoğunlaştırmaktadır. Bu kanıt eksikliğinin oluşturduğu boşluğu doldurmak için, Sheffield Üniversitesi'ndeki araştırmacılar "korku etkisi" hipotezini geliştirmiştir. Buna göre, ev kedileri, varlıklarının yarattığı korku ile çevredeki kuş popülasyonlarında korku reaksiyonları oluşmasına ve bu kuşların yem arama ve üreme davranışlarının azalmasına neden olmaktadır.[23] Ancak bu teori, şehir kuşlarının kedilerin etkilerinin üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler oluşturacak şekilde evrimleştikleri fikrini tamamen görmezden gelmektedir. Dahası, tembel ve etkisiz bir yırtıcının varlığı kuşkusuz küçük kuşlar için kendileri ve yavrularına saldıran sıçan, saksağan, karga gibi diğer "ciddi" yırtıcılardan daha az etki yaratmaktadır.

Kuş severler, ev kedilerini eleştirirken, genellikle başka yırtıcıların kuş nüfusu üzerinde kedilerden çok daha fazla etkisi olduğundan bahsetmezler. Ötücü kuş yuvalarına en çok saldıran türlerden olan saksağanların sayısı Birleşik Krallık'ta 1970'ten bu yana neredeyse üç katına çıkmıştır.

Bu artışın büyük bölümü, aynı zamanda kedi sayısının da arttığı şehirleşmiş bölgelerde gerçekleşmiştir. Amaçları arasında hem saksağanları hem de onların avı olan kuşları korumak olan Kuşları Koruma Derneği, bu artışın aynı dönem içinde ötücü kuş sayısında gerçekleşen düşüşle bir ilgisi olup olmadığını araştırmıştır. Bulgularına göre,

> Araştırmanın sonuncunda, saksağan sayısındaki artışın ötücü kuş nüfusunda bir azalmaya neden olduğuna dair bir kanıt bulunamamıştır. Araştırma sonuçları, av hayvanlarının sayısının onları avlayan yırtıcıların sayısına göre değişmediği düşüncesini desteklemektedir. [Araştırma sonuçlarında açıkça belirtilmese de, bu

23) Andrew P. Beckerman, Michael Boots ve Kevin J. Gaston, 'Urban Bird Declines and the Fear of Cats', Animal Conservation 10 (2007): 320-25.

durumun kediler için de geçerli olduğu söylenebilir.] Ötücü kuş nüfuslarının sayısını kısıtlayan faktörlerin başında muhtemelen yiyecek kaynakları ve uygun yuva alanları gelmektedir. Araştırmamızda, ötücü kuş sayısının azalmasında, yoğun tarım faaliyetlerinin neden olduğu besin ve yaşam alanı kaybının önemli rol oynadığını gördük.[24]

Kediler genellikle saksağan avlamaz. Yine de, bazen bilmeden başka düşmanlarının nüfusunu dengeli tutarak bazı küçük kuşlara yardımcı oldukları bile söylenebilir.

Birleşik Krallık'ta her bir kediye karşı on adet sıçan bulunmaktadır. Sıçanlar hem etçil hem otçul hayvanlar olmakla beraber, dünyanın her yerindeki kuş ve küçük memeli popülasyonlarına olan etkileri son derece iyi bilinmektedir. Dahası, boz sıçan yavruları genellikle kedilerin en sevdikleri avlardan olduğundan[25] kediler şehirlerdeki sıçan nüfuslarını bastırdık-

Saksağan bir ötücü kuş yavrusunu öldürürken

24.) Bkz. www.rspb.org.uk/wildlife/birdguide/name/m/magpie/effect_on_song-birds.aspx.

25) James Childs, 'Size-Dependent Predation on Rats (Rattus norvegicus) by House Cats (Felis catus) in an Urban Setting', *Journal of Mammalogy* 67. (1986): 196-9.

larında dolaylı olarak kuşlara yardım ediyor olabilir. Bu nedenle kedi sahipleri, kedilerini eve kapatmak yerine bahçelerine kuş ve sıçanlar dışındaki küçük memeliler için barınak sağlayarak, doğal hayata daha büyük bir katkı sağlayabilirler.

Böyle önlemler kedilerin en büyük düşmanlarını susturmak için yeterli olmayabilir. Dahası, günümüzdeki kedi sahipleri kedilerinin avlanma alışkanlıklarına hayranlık duymaktan çok, onların bu özelliğinden nefret etmekte ve buna sadece katlanmaktadırlar. Atalarının aksine, ev kedilerinin artık avlanmaya ihtiyacı yoktur. Bu nedenle avlanma isteklerindeki azalma onlara herhangi bir zarar vermeyecektir. İdeal olan, gelecekteki kedilerin, günümüzdeki kedilere oranla avlanmaya daha az istekli olması olacaktır.

11

Gelecek ve Kediler

Bugün, geçmişte herhangi bir zamanda olduğundan çok daha fazla sayıda evcil kedimiz var. Geçtiğimiz elli yıl içinde, istemeyen kedilere yeni evler bulmak için uğraşan kurumların sayısının artması ve veterinerlik ile beslenme konusunda kat edilen yol, günümüzde kedilerin daha önce hiç olmadıkları kadar sağlıklı olmalarını sağlamıştır. Bu güzel gelişmelere rağmen, günümüzde bu popülerliklerinin kediler üzerinde kötü etkileri olabildiğini görüyoruz. Bu etkiler önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceğinden, kedilerin geleceğini garanti saymamız hata olacaktır.

İnsanlar, kedilerin fiziksel ihtiyaçlarıyla daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir özenle ilgilenmektedir. Ancak kedilerin duygusal ihtiyaçları hâlâ yaygın yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır. Kediler sosyal olarak uyum sağlamaya olduklarından çok daha yatkın olarak görülür. Yakın bir zamanda yapılan bir ankete katılan kedi sahipleri kedilerinin yarısının eve gelen (insan) ziyaretçilerden kaçındığını, neredeyse hepsinin

komşu evlerin kedileriyle kavga ettiğini veya onlarla herhangi bir iletişime girmekten kaçındığını. aynı evde yaşayan kedilerin ise ya kavga ettiklerini ya da birbirlerinden kaçındıklarını söylemişlerdir.[1] Araştırmalardan elde edilen bulgular kedilerin böyle çatışmaları stresli bulduklarını onaylar niteliktedir. Olay yaşanırken korku, bir sonraki karşılaşmanın beklentisi ile ise kaygı hissederler. Kediler sürekli olarak, başka bir kedinin kokusu gibi bizim algılayamadığımız ipuçlarını yakalamak için dikkat kesilmiş haldedir. Kronik kaygı bir kedinin sağlığının bozulmasına ve yaşam beklentisinin azalmasına neden olabilir. Ne yazık ki, evde beslenen kedilerin sayısı arttıkça daha da kötüleşen bu durumu nasıl azaltabileceğimiz hakkında pek bir fikrimiz yok.

Aynı zamanda kedi sahipleri üzerinde kedilerini ya sürekli ya da en azından geceleri içeride tutmaları için yapılan baskı artmaktadır. Kedilerin iyiliği için çalışan dernekler, şehir ortamlarında kedileri bekleyen birçok tehlike olduğuna dikkat çekmektedir.

Bunlar arasından trafik kazalarından ve başka kedilerle yapılan kavgalardan kaynaklanan yaralar, hastalık ve parazitlere maruz kalma ve yanlışlıkla zehirlenme de yer almaktadır. Bunlar arasında en göze çarpanlar kedilerin vahşi hayvanları öldürmelerine engel olmak için her zaman içeride tutulmasını talep eden çevreciler ve doğal hayatı koruma aktivistleridir. Belki de şaşırtıcı bir şekilde, günün büyük bir kısmında veya tamamında sürekli küçük bir alanda tutulmanın kedileri kötü etkileyip etkilemediği konusunda çok az veriye sahibiz. Ancak kediler kapalı tutulmaya başka hayvanlardan çok daha kolay alışıyor gibi görünmektedir.

Kedilerin geleceğinin nasıl olabileceğine dair herhangi bir

1) John W. S. Bradshaw, Rachel Casey ve Saralı Brown, *The Behaviour of the Domestic Cat*, 2. baskı (Wallingford: CAB International, 2012), 11. 11.

tartışma başlatılmamıştır. Kediler her zaman yanımızda olmuş olduğundan bunun böyle devam edeceğiniz varsayıyor gibiyiz. Ancak, önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, kedilerin durumları büyük bir hızla değişmektedir. Her zaman şu an olduğu kadar popüler kalacaklarını varsayamayız.

Bundan yüzyıl önce insanlar kedilere karşı günümüzün anlayışına göre çok zalim olacak şekillerde davranıyordu. Bu durum ev kedileri için bile geçerliydi. Bir kedinin kuyruğuna çatapat bağlamak eğlenceli bir şey olarak görülüyordu. Kedilere tekme atmak da kimseyi şaşırtmayacak kadar sık rastlanan bir davranıştı. O zamandan bu zamana işler çok değişti. Örneğin 2012 yılında Las Vegas'ta iki genç, Nevada yasaları uyarınca, iki kedi yavrusunu bir kap suda boğdukları gerekçesiyle hayvanlara işkence etmekten yargılandılar.[2] Günümüzde artık hem kedi popülasyonunu insanı yollarla azaltırken hem de zalim davranışları en aza indirmenin yollarını, her zaman aynı şekilde uygulanmasalar da, biliyoruz.

Kediler sık üreyen canlılardır. Kendi başına bırakıldıklarında dişi kediler popülasyonu sabit tutacak kadar çok üreyebilir. Geçmişte doğan bu yavruların büyük çoğunluğu yetişkinliğe erişemeyeceği gibi, çoğunun kısa yaşamları da oldukça acılı olurdu. İstenmeyen kedilerin büyük çoğunluğu sahipleri tarafından boğulduğu gibi, hayatta kalanlar da, henüz aşıları bulunmamış olan ölümcül solunum yolu hastalıklarını pek karşı koyamıyordu. Geçtiğimiz birkaç on yıl içinde kedi dernekleri, ev kedilerinin sayısını kontrol altında tutmak için kısırlaştırma metodunu önermiş ve kendilerine her kedi ve kedi yavrusu için sevgi dolu bir yuva bulma hedefi koymuştur. Şimdiye kadar yalnızca birkaç varlıklı bölgede bu amaca ulaşılabilmiştir.

Bu durum, kısırlaştırma oranları düşük olan bölgelerde alı-

2) Darcy Spears, 'Contact 13 Investigates: Teens Accused of Drowning Kitten Appear in Court', 28 Haziran 2012, www.ktnv.com/news/local/160764205.html.

CİNS KEDİLER: UÇLARDA ÜREMENİN TEHLİKELERİ

Geçtiğimiz son birkaç yılda medya cins köpeklerin sadece dış görüşleri için fark gözetmeksizin çiftleştirilmeye başlanmasıyla yakından ilgilenmiştir.[3] Aynı durumda olan kediler basına daha az yansımakla beraber, onlar da gelecekte çeşitli sorunlar yaşayabilir. Hatta bazı sıkıntılar şimdiden kendilerini göstermeye başlamıştır bile.

Dış görünüşe yönelik üreme çalışmaları iki soruna yol açabilir. Öncelikle, bazı görünüş özelliklerinin abartılı olarak ortaya çıkarılmasını amaçlayan seçimler hayvanın rahatsızlık duymasına veya sağlığının bozulmasına neden olabilir. Kedi cinsleri arasında bunun en iyi bilinen örneği küçük kalkık burunlu, basık yüzlü (teknik adıyla "brachycephalic") İran kedisidir. Geleneksel olarak İran kedilerinin yüzleri sıradan kedilerinkinden biraz daha ovaldir ("bebek yüzlü" olarak da bilinir). Bu kedilerin kökeni içlerinde Türk Angora kedisinin de bulunduğu uzun tüylü cinslerdir. Kedinin yüzünün bu hale gelmesine neden olan mutasyon 1yôslı yıllarda ABD'de ortaya çıkmış ve kısa sürede türün ideal yüz biçimi olarak algılanmaya başlamıştır.

Basık yüzlü bir İran kedisi

3) Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, Associate Parliamentary Group for Animal Welfare, ve köpekler için ev bulmayı amaçlayan bir dernek olan Dog Trust iş birliği ile UK Kennel Club tarafından hazırlatılanlar da dâhil birkaç farklı raporda özetler mevcuttur. Bkz. www.rspca.org.uk/ allaboutanimals/pets/dogs/health/pedigreedogs.

Daha sonra yapılan seçilimler bireylerin burnunun daha da kısa ve kafatasında yüksek konumda olmasına neden olmuş ve bu nedenle burun iki gözün arasına sıkışmıştır. Bu yüz biçiminin en aşırı biçimi artık cins kedi üreticileri tarafından tavsiye edilmemektedir. Brachycepahlic kedilerin hepsi solunum sıkıntıları, göz sorunları yaşamaya, gözyaşı bezlerinin yanlış oluşmasına ve doğum yaparken sorun yaşayarak daha yüksek oranda ölü doğum gerçekleştirmeye yatkındır. 1988 ile 2008 yılları arasında bu basık yüzlü bireyler için alınan talepler dörtte birine düşmüş olmasından da görülebileceği gibi kedi sahipleri de daha geleneksel İran kedilerini tercih etmektedir.

Başka cinsler de üretilmelerine bağlı sağlık sorunları yaşar. İlginç bir şekilde, bunlardan biri olan Manx yüzyıldan fazla süredir kedi fuarlarında ve güzellik yarışmalarında sergilenen bir türdür. Manx cinsine güdük kuyruğunu veren gen aslında çoğu zaman ölümcül olabilen genetik bir kusurdur. Bu geni hem annesinden hem de babasından iki kopya olarak almış olan bir kedinin doğumdan önce anne karnında ölmesi büyük bir olasılıktır. Genden yalnızca bir kopya taşıyanların kuyrukları farklı uzunluklarda olur. Yarı gelişmiş kuyruğa sahip bazı bireylerde, büyük bir ağrıya neden olan bir arterit ortaya çıkabilir. Bu gen aynı zamanda yalnızca kuyruğun değil kedinin sırtının da gelişimini etkileyerek omuriliğe zarar verim bir çeşit ayrık omurga durumu oluşmasına neden olur. Manx kedileri bağırsak rahatsızlıkları geliştirmeye de yatkındır.

"Squitten" ya da "kıvrık" adı verilen ve bir cins olarak kabul edilmeyen kediler de ise, kedinin ön bacaklarındaki uzun kemiğin gelişimini tamamlayamaması nedeniyle ön patilerin kıvrık hale gelmesi ve doğrudan omuzdan çıkar. Bu bozukluk Thalidomide ilacının insan bebeklerde neden olduğu doğum kusuruna benzetilebilir. Böyle kediler doğru düzgün yürüyemez, koşamaz veya kazamaz, aynı zaman da kendilerini koruyamaz. Ancak, "tatlı" bir şekilde oturabilirler. Bu da bu "garip" çekiciliklerinin bir açıklaması olabilir.

Başka cinslerde, dış görünüş için üretilmenin etkileri o kadar göz önünde değildir. Örneğin, Scottish Fold cinsinin ünlü düşük kulaklarına sahip olmasını sağlayan gen, vücudunun başka yerlerinde de kıkırdaklarda gelişim bozukluklarına neden olmakta ve bu nedenle birçok birey genç sayılabilecek yaşlarda eklemlerinde ciddi ağrılar çekmeye başlamaktadır.

İkinci sorun ise üretim zinciri şeklinde, aslında akrabalar arası çiftleşme üzerinden yürüyen sistemin yan etkisidir. Mükemmel bireyi ararken yapılan seçimler, onları taşıyan kediler için sorun yaratan genlerin yaygınlaşmasına neden olabilir. Bu genler avlanmayı engelleyen özelliklere neden olacağından sokak kedilerinde kısa sürede doğal seçilimle yok edilirdi. Örneğin, birçok Siyam kedisinin beyninde sağ ve sol gözlerinden gelen sinyalleri karşılaştıracak sinirler olmadığından, stereoskopik görüşleri oldukça kötüdür. Bu durumun sonucu olarak çift görmeye başlayabilirler. Veya gözlerinin biri tamamen kapanır, bazen de etrafa gözlerini kısarak bakmaya başlarlar. Retinada oluşan başka, farklı bir soru ise başlarını her çevirdiklerinde görüşlerinin bulanıklaşmasına neden olur. Siyam kedilerinin kendine has görüntüsünü korumak isteyen üreticiler istemeden de olsa bu genetik bozukluğun kuşaklar boyunca devam etmesine neden olmuştur.

nan kediler, genç, çekici kedilerin az bulunduğu bölgelere yerleştirilerek dengelenebilir. Günümüzde genellikle sorumsuz olarak tanımlanan bazı kedi sahipleri, dişi kedilerini kısırlaştırmadan önce en azından bir kez yavrulamasına izin vermektedir. Bazıları ise, birçok kedi sahibi kedileri bir yaşına gelene dek kısırlaştırma hakkında pek düşünmezken dişi kediler günümüzdeki beslenme alışkanlıkları sayesinde altı aylıkken hamile kalabilecek bir hale geldiğinden hazırlıksız yakalanmaktadır. Sokakta yaşayan dişi kediler hamile olarak veya yeni doğum yapmış halde bulunduklarında da kedi popülasyonuna yeni kediler katılabilir. Bunun aksine, günümüzde, en azından şehir bölgelerinde kısırlaştırılmış erkek kediler ender olarak evde beslenir (Bu da altı aylık dişi kedilerin nasıl hamile kaldığı sorusunu beraberinde getirmektedir). Şimdilik, kedi isteyen insanlardan daha fazla yuva arayan kedi bulunmaktadır. Ancak kısırlaştırma alışkanlığı giderek yayıldıkça kedi yavrusu bulmak zor hale gelebilir.

Eğer gelecekte bir gün kendiliğinden üreyen kedilerin yav-

rularını bulmak zor hale gelirse, kedi sahipleri çareyi günümüzde ev kedilerinin en fazla %15'ini, bazı ülkelerde ise %10'dan azını üreten cins kedi yetiştiricilerine başvurmaya başlayabilir. Neyse ki, kedilerin gen havuzunda, köpek cinslerinin birbirinden o kadar farklı görünmesine neden olan mutasyonların çok küçük bir kısmı bulunmaktadır. Bu birkaç mutasyon da (örneğin munchkinlerin kısa bacaklarından sorumlu olan cücelik geni), kedilerin de köpeklerin girdiği yola girmesini engellemek isteyen genetik bilimciler tarafından dikkatle incelenmiştir. Ancak en revaçta olan kedi cinslerinden bazıları, dış görünüş odaklı üretilmelerinden ve akrabalar arası üremeden kaynaklanan bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. (Bkz. Cins Kediler: Uçlarda Üremenin Tehlikeleri). Dahası, ilk olarak dış görünüşleri için değil davranışları için üretilmiş olan köpek cinslerinin aksine, cins kediler, diğer kedilerden biraz farklı olsalar da, genel kedi popülasyonunda zaten bulunmayan pek bir özellik göstermemektedir. Günümüzdeki kedilerin yerine cins kedileri koymak sadece zaten mevcut olan genetik sorunların daha artmasına neden olacak ve kedilerin bir tür olarak karşı karşıya olduğu sorunları çözmeye yardımcı olmayacaktır.

Avlanma ve avlarını öldürme gereksinimlerinin azalmış olması, kedilerin 21. yüzyılda yaşamaya adapte olmalarını sağlayacak birkaç faktörden yalnızca biridir. Bir an için kedilere insan gibi davranalım: Eğer bir kedi kendisini insanların ondan beklentilerine uygun olarak nasıl geliştirebileceğine dair bir liste yapıyor olsa, bu listede aşağıdaki maddeler yer alabilirdi:

Sosyal durumların kaygı kaynağı olmaktan çıkması için diğer kedilerle daha iyi anlaşmaya başlamak

- Yabancı insanlarla karşılaşmalarımda kendimi sürekli tehdit altında hissetmemem için insan davranışlarını daha iyi anlamak

- Karnım tokken bile avlanma içgüdümü yenmek

Kedi sahiplerinin istekleri ise şöyle olacaktır:

- Aynı anda birden fazla kedi besleyebilmemi ve kedilerin sadece bana değil birbirlerine de yoldaş olmalarını isterim
- Kedimin ne zaman misafir gelse yatak odasındaki halıya idrarını yapmamasını isterim
- Kedimin kedi kapısından kanlı "hediyeler" getirmemesini isterim

Şu anda bu hedeflere ulaşmanın iki yolunu biliyoruz. Bunları ilki, kedileri bireysel olarak, çevrelerini nasıl yorumladıkları ve çevrelerindeki olaylara nasıl tepki verdikleri konusunda eğitebiliriz. Bu yaklaşımın bir avantajı, etkilerinin hemen görülecek olmasıdır. Dezavantajı ise bu eğitimin her yeni kuşakta tekrarlanacak olmasıdır. İkinci olarak ise, kediler kalıtsal olarak henüz tam anlamıyla evcilleştirilmemiş olduğundan, davranışlarını ve kişiliklerini yirmi birinci yüzyıla genetik olarak uyarlamamız hâlâ mümkündür. Hedeflerimize ulaşmak için kalıtsal özellikleri seçici bir üretme çabasının sonuçları ancak birkaç on yıl içinde görülecek olsa da, bu değişiklikler kalıcı olacaktır.

Kediler zeki ve bir noktaya dek uyum sağlayabilen hayvanlardır. Bu nedenle bu hedeflerden bazılarına kedilerin eğitimlerini yönlendirip karşılarına onlardan beklenen şeylerle başa çıkmalarına yardımcı olacak uygun deneyimler çıkartarak ulaşabiliriz. Bunun içinde belli bir oranda düzenli "eğitime" ihtiyaç duyulacağı kesindir. Birçok köpek sahibi köpeklerinin sosyal ortamlara girebilmesi için eğitilmesi gerektiğini kabul ederken, birçok kedi sahibi bu konuda hiç düşünmez ve kedileri eğitme fikrinin "şov kedileri" ile sınırlı olduğunu düşünür. Bir kedi yavrusuna hayatının ilk birkaç ayında gereken deneyimleri sağlamak, kişiliği bu süreçte gelişen yavru üzerinde uzun süreli etkiler yaratacaktır. Ancak bu deneyimlerin

tem olarak neler olması gerektiğine dair daha fazla araştırma yapılmalıdır.

Kediler insanların yanında yaşamaya uyum sağladığında davranışlarının genetik temeli de değişmiş olmalıdır. Ancak bunun nasıl olduğunun ayrıntıları tarih öncesi dönemlerde kaybolmuştur ve izlerini sürmek pek olası görünmemektedir. Bazı kişilik türleri modern yaşama diğerlerinden daha uygun olduğundan ortalama bir kedinin kişiliğinin hâlâ değişmekte olduğu olasıdır.

Ancak bu değişimleri şansa bırakırsak, sürekli değişen hayat tarzlarımız içinde kedilerimizden beklentilerimizi karşılayabilecek kadar hızlı bir şekilde gerçekleşmeleri mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, kedilerimizin kabul edilebilir bir hızla uyum sağlamasını istiyorsak, daha doğrudan müdahaleler yapmamız gerekmektedir.

Kedilerimizi şefkatli davranışları nedeniyle severiz, ancak bu özellik hiçbir kedi üretme çabasının ilk hedefi olmamıştır. Bu özellik zamanında doğal seçilim ile güçlenmiş olmalı. Ne de olsa sevgi dolu kediler en güzel yiyecekleri alabilir![4] Yine de, dost canlısı olmayan özellikler ev kedileri arasında bile varlıklarını sürdürmüştür. 1980'li yıllarda yapılan ve kedilerin sosyalleşme periyodunu tanımlayan deneyler esnasında araştırmacılar, 'kedilerin küçük ama istikrarlı bir bölümünün (yaklaşık %15) sosyalleşmeye direnen yapıda olduğunu" belirlemistir.[5] Bugün bile kedilerin genlerinde kişilik özelliklerini, öğrenme yollarını ve davranışlarını belirleyen birçok farklı özellik bulunmaktadır. Bu da kedilerin yalnızca dış görü-

4) Evcil köpekler elbette insanlarla ilişkileri boyunca bu özellik için seçilmiştir. Onları eğitilebilir hale getiren insanlara duydukları şefkat hisleridir.

5) Eileen Karsh, 'Factors Influencing the Socialization of Cats to People', alıntı: Robert K. Anderson, Benjamin L. Hart and Lynette A. Hart, eds., *The Pet Connection: its influence on Our Health and Quality of Life* (Minneapolis: University of Minnesota Press, '84), 207-5.

nüşleri için değil, davranış ve "kişilikleri" için de seçici olarak üretilebilecek hammaddeye sahip olduklarını göstermektedir.

Kedi sahipleri olarak, birey olarak kedilerin günümüzün kalabalık dünyasına alışmasına yardımı olmak için elimizde birçok kaynak bulunmaktadır; ancak birçok insan bunların çoğunun varlığından haberdar değildir. Burada yapmamız gereken, bu araçları kedinin hayatının henüz çevresi hakkında yeni yeni bilgi edinmeye başladığı ilk dönemlerinde kullanmaktır. Bunun için en önemli dönem, kedilerin başka kedilerle, başka ev hayvanlarıyla ve başka insanlarla iletişime girmeyi öğrendiği ikinci ve üçüncü ayıdır. Daha öncede gördüğümüz gibi, kediler hayatlarının bu döneminde sosyal partnerlerini tanımayı ve istedikleri sonuca ulaşmak için onlara nasıl davranmaları gerektiğini (örneğin kuyruk kaldırma, kulak arkası yalama, yiyeceğini paylaşma ve sarılma olabilir) öğrenir. Daha genel anlamda bu dönemde kediler beklenmeyen durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini, meraklı olup yeni şeylere yaklaşmak için risk mi alacaklarını yoksa işlerini sağlama alıp kaçmayı mı tercih edeceklerini öğrenir. Araştırmalar, bir kedinin risk alma kapasitesinin genetik faktörlerden büyük oranda etkilendiğini, ancak hayat içinde öğrendiklerinin de bir rol oynadığını göstermiştir.

Hayatının ikinci ve üçüncü aylarında farklı insanlara çok fazla maruz kalmamış kediler çekingen hale gelip, eve tanımadıkları insanlar geldiğinde gidip kendini rahat hissettiği bir yerde saklanmaya başlayabilir. Sekiz haftalık olana kadar insanlarla hiç karşılaşmamış kediler ise genel olarak insanlardan korkar hale gelebilir.

Ancak bu sosyalleşmenin yalnızca başlangıcıdır. Kedi yavrularının farklı insanlarla kendi bağlarını kurması gerekir.

Sekiz haftalıkken bir eve yerleştirilen birçok yavru başka kedilerle sosyalleşme şansını kaçırmış olur. Üçüncü ayları kedi-

lerin kendi aralarında en çok oyun oynadığını dönemdir. Vahşileşmiş kediler yaklaşık altı aylık olana dek kendi yaşıtlarıyla güçlü sosyal bağlar kurmayı sürdürür. Veterinerler genellikle haklı olarak, yeni bir eve yerleştirilen kedinin kaçmasını ya da kaybolmasını engellemek için, ilk birkaç hafta dışarı çıkarılmamasını önerir. Ancak bu durumda eğer evde başka kediler yoksa, kedi sosyal becerilerinin gelişiminde çok önemli bir safhadan mahrum kalabilir.

Her kedinin bilmediği bir durumla baş etme yöntemi farklıdır. Birçoğu içine kapanır, bir yerde saklanır veya olayları gözleyebileceği yüksek bir yere tırmanır. Az sayıda kedi, özellikle daha önce bazı durumlarda gidip saklanmalarına izin verilmediyse saldırganlaşabilir. Belki de daha önce sahipleri kaçmalarına fırsat vermeden gelip onları kucağına almıştır. Bu kediler kısa sürede, istenmeyen bir durumun tırmalayarak, tıslayarak ve ısırarak kurtulabileceklerini öğrenir. Bu kedilerin bazıları bu taktiği daha da ileri götürerek, tanımadıkları herkese ya da daha önce yanında kalmaya zorlandıkları insanlara doğrudan saldırmaya başlar.

Kediler aynı zamanda tanımadıkları başka kedilerle baş etmek için de kendi taktiklerini geliştirir. Yavruyken ilk sosyal etkileşimlerini yaşamaya başladıklarında bazıları kaçıp giderken bazıları oldukları yerde kalıp bu nedenle tırmalanır veya daha çok zarar görebilirler. Çok az kedi arkadaşça bir yaklaşım takınır, bunların için de çok azının çabalarına karşılık verilir. Bu nedenle, savaş veya kaç refleksi bir kedinin diğer kedilere verdiği ilk yanıt haline gelir.

Mevcut kedilerinin yanına bir kedi daha almak isteyen kedi sahipleri, olayın sonucunun herkes için iyi olabilmesi için, karşılaşma anını kontrol edebilme şansına sahiptir. İki kedinin birbirine hemen ısınacağını garanti edemeyiz. Yeni gelen kedi, bir anda tanıdığı çevreden koparılıp başka bir kedinin alanı olarak gördüğü bir yere geldiği için stresli olacaktır; da-

ha önce evde olan kedi ise muhtemelen bu davetsiz ziyaretten hoşlanmayacaktır. Bu nedenle, muhtemelen ilk başta yeni kediyi evdeki kedinin pek kullanmadığı bir alana yerleştirerek burada kendi küçük bölgesini oluşturduktan ve yeni sahiplerine alıştıktan sonra evdeki ilk kedi ile karşı karşıya gelmesine izin vermek daha akıllıca olacaktır.

İki kedi, sadece kokudan bile elbette birbirlerinin varlıklarından haberdar olacaktır; ancak bu ilk aşamada birbirlerini görmekten daha az streslidir. Sahipleri iki kedi karşılaşmadan önce, her birinden alınan örtü ve oyuncakları diğerine vererek ve bu esnada da kediyi yiyecek veya bir oyunla ödüllendirerek iki kedinin birbirine biraz daha aşina olmasını sağlayabilir. Bu, kedilerin kokularının birbirlerinde olumlu çağrışımlar yapmaya başlamasına neden olur. Kediler ancak birbirlerinin kokularına olumsuz tepki vermeyi tamamen bıraktıklarında karşılaştırmalı ve bu yavaş yavaş gerçekleştirilmeli, kedilerin ilk başta birkaç dakikadan fazla bir arada kalmalarına izin verilmemelidir.[6]

Kediler genel olarak eğitilemez gibi düşünüldüğünden, birçok kedi sahibi kedilerinin normalde kaçmak isteyecekleri durumlarda duydukları stresi azaltacak şekilde eğitilebileceklerinden haberdar değildir. Örneğin bir kedi sahibi kedisini taşıma çantasına zorla sokmak yerine clicker eğitimi yaparak (bkz. 6. Bölüm) kendi isteği ile çantaya girmesini sağlayabilir.[7] Benzer eğitimler ise kedilerin ilk önceleri stresli buldukları durumlarda, örneğin yeni insanlarla tanışmaları esnasında duydukları korkuyu yenmelerine olanak sağlayabilir. Genel olarak kedilerin, yeni durumlara uyum sağlamaları zorla de-

6) Giriş ve alışma süreciyle ilgili ek bilgiler icin:www.cats.org.uk/cat-care/cat-care-faqs.

7) Clicker eğitimi için 6. bölümdeki kutucuğa bakiniz. Dr. Sarah Ellis'in bir kediyi clicker eğitimi ile kedi sepetine girmeye ikna etmesini izlemek için: www.fabcats.org/behaviour/training/videos.html.

ğil, ancak onları ikna ederek mümkündür. Eğer kedi sahipleri eğitimin önemini anlarsa, kedilerin stresinin büyük çoğunluğundan kaçınmak mümkündür. Hem kediler için, hem de kedi stres olduğunda eve idrar ve dışkı yapmak gibi bir alışkanlığa sahipse kedi sahibi için bu oldukça faydalı olacaktır.

Kediler aynı zamanda kapalı ortamda yaşamaya alışmaları için de eğitilebilir. Bir kediyi eğitmek kedinin sahibi ile baş başa yapacağı, onun zihnini canlı tutan ve aralarındaki bağları güçlendiren bir eylemdir. Kedileri evin içinde tutmanın neden olacağı bazı olumsuz etkileri azaltmakta da işe yarayabilir. Kediler içgüdülerine göre davranmaya ihtiyaç duyarken, kedi sahipleri de anlaşılır bir şekilde, örneğin mobilyaların kenarında tırnaklarını bilerken kedilerin eve verdikleri zarardan memnun değillerdir. Bazı ülkelerde veterinerler kedilerin tırnaklarını ameliyatla tamamen alır. Ancak bu kedi için en iyi seçenek olmayabilir ve bazı ülkelerde yasaklanmıştır (Bkz. "Tırnak Sökme) Tırnakları olmayan bir kedi hayalet ağrılardan mustarip olabilir. Aynı zamanda başka kedilerin saldırısına uğraması durumunda kendisini savunamaz. Özellikle de henüz yumuşak koltuk kılıflarını tırmalamaya alışmamış bir kediyi sadece belli yerleri tırmalaması için eğitmek çok daha insani ve işe yarar bir yöntem olacaktır.[8]

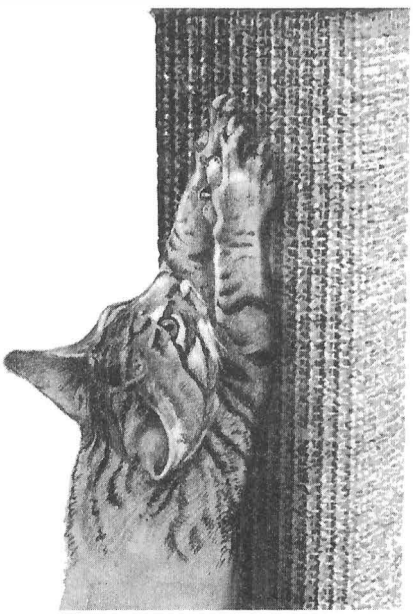
Şimdiye kadar herhangi bir şekilde test edilmemiş olsa da, eğitilmek kedilerin avlanma içgüdülerini bastırmakta, ya da en azından vahşi hayvanları avlama konusundaki becerilerini azaltmada da işe yarayabilir. Kedilerin oyuncaklarla oynuyor gibi görünürken aslında avlandıklarını düşündüklerini biliyoruz; ancak bunu yapmanın gerçekten avlanma isteklerini azalttığını mı, ya da anlaşılabilecek bir şekilde arttırdığını mı bilmiyoruz. Eğer oyun oynamanın bu istek üzerinde bir etkisi oluyorsa, bu etki ne kadar sürmektedir? Kedi ile sahibinin

8) Örneğin, Feline Advisory Bureau Internet sitesinde Vicky Halls'un makalesi: www.fabcats.org/behaviour/scratching/article.html.

TIRNAK SÖKME

Kediler içgüdüsel olarak nesneleri ön patileriyle tırmalar. Belki de bunu bir koku ya da varlıklarının fiziksel bir kanıtını bırakarak başka kedileri uyarmak için yaparlar. Belki de tırnaklarının altı kaşındığından da böyle davranıyor olabilirler. Bir kedi tırmalamaya başladığında tırnaklarının dış kısmı tamamen patiden ayrılarak altta yeni, sivri bir tırnağı açığa çıkarır. Eğer, örneğin kedi arteritten mustarip olup tırmalama hareketi canını acıttığından bu kısım vücuttan ayrılmazsa, tüm tırnaklarda batma oluşabilir ve kedini patisi iltihaplanabilir.

Mobilyalarında tırmalama izi olmasını istemeyen bazı kedi sahipleri, kedilerinin ön tırnaklarını (ve bazı durumlarda arka tırnaklarını da) ameliyatla aldırmaya kadar verebilir. Teknik adı onychectomy olan bu müdahale, veterinerlik müdahaleleri içinde en tartışmalı olandır. ABD ve Uzak Doğu'da sıradan bir uygulama olarak kabul edilirken, içlerinde Avrupa Birliği, Brezilya ve Avustralya'nın da bulunduğu dünyanın birçok yerinde yasaktır.

Tırnak sökme, kedilerin ayak parmaklarının ilk ekleminden itibaren kesilip alınmasını içeren cerrahi bir müdahaledir. Ameliyatın ardından hissedilecek ağrılar analjezik ilaçlarla kontrol edilebilir; ancak kedinin kesilen sinirleri nedeniyle daha sonraları hayalet ağrılar hissedip hissetmediklerini bilmiyoruz. Ancak, kedilerle insanların ağrı hissetme mekanizmaları neredeyse aynıdır.

Parmakları kesilen her beş kişiden dördünün hayalet ağrılar hissettiği düşünüldüğünde, kediler için de bu durumun böyle olacağı düşünülebilir. (Ben kendim de, bir parmağımın ucundaki neredeyse bütün sinirler bir kaza sonucu koptuktan sonra on yıl boyunca hayalet ağrılar yaşadım. Bu ağrıların hiçbir anlama gelmediğini bildiğimden yokmuş gibi davranabiliyordum. Bir kedinin böyle mantık yürütmesi pek mümkün olmayacaktır.) Tırnakları sökülmüş kediler, muhtemelen bu hayalet ağrının yarattığı stres nedeniyle, idrarlarını kum kaplarının dışına yapmaya diğer kedilerden daha yatkındır.

Sivri tırnakları kediler için bir savunma mekanizmasıdır. Sadece ev içinde yaşayan kedilerin sahipleri bu kedilerin hiçbir zaman başka bir kedi ile karşılaşmayacağı için bu silaha da ihtiyaç duymayacağını söyleyebilir. Ancak böyle bir kedi dikkatsizce kucağa alındığında, rahatsız olduğunu belirtmek için tırmalamaya başlayamayacağından onun yerine ısırarak daha büyük bir yaraya neden olabilir.[9]

her gün oynayacağı bir "avlanma" oyunu bahçe kuşlarının ve memelilerinin hayatını kurtarabilir mi? Kedileri saldırmaktan kaçınmaları için eğitmek mümkün müdür?

Deneyimin genel olarak avlanma alışkanlığını nasıl etkilediği konusunda çok az şey biliyoruz. Tüm kediler ava çıkmaya ne kadar hevesli oldukları konusunda birbirlerinden farklıdır. Kedi ırkının tamamının gerekli besinleri elde etmek için avlanma ihtiyacı duyduğu zamanlardan bu yana yalnızca birkaç kuşak geçmiş olduğundan, bu durumun nedenlerinin genetik

9.) Tırnak sökme işlemine dair daha fazla bilgi için bir veteriner tarafından yazılmış olan "A Rational Look at Declawing"e bakiniz, Jean Hofve, DVM' (2002).

olması pek olası değildir. Dişi bir kedinin en az bir kez yavrulaması için sunulan argümanlardan biri, kedi genellikle bahar aylarında yavruladığından, sahibinin de onu iyi beslediği varsayıldığında, yavruların bu dönemde anneyi meşgul ederek ava çıkmasını ve bu şekilde avlanmayı öğrenmesini engelleyeceğidir. Kaçırılması durumunda kedinin av isteğinin hiçbir zaman tam olarak gelişemeyeceği, yırtıcı içgüdüler için de kritik bir dönem bulunmakta mıdır? Bu konuya eğilirsek, hem birçok hayvanın hayatını kurtarabilir, hem de kediler ile doğal hayatı koruma aktivistleri arasındaki sorunların büyük çoğunluğunu çözebiliriz.

Günümüzde kediler kendilerini oldukça zor bir durumda bulmaktadır. Bir yandan sürekli bizim taleplerimize uymaları gerekirken, bir yandan da bakması kolay bir ev hayvanı olma ünleriyle baş ederler.

Kedi sahiplerini kedilerini eğitmek için fazladan zaman ayırıp çaba harcayarak onların davranışlarını değiştirmeye çalışmaya ikna etmek zor olabilir. Bu nedenle, kedileri evcilleşme yolunda daha da ileri götürecek genetik değişimlere de odaklanılmalıdır.

En ideal yaklaşım, günümüzdeki yaşam koşullarına alışmaya ve yukarıda belirtilen üç hedefe ulaşmaya en yatkın olan kediler tanımlanmalı ve üreme durumlarında onlara öncelik verilmelidir. Kedilerin karakterleri kısırlaştırılmalarının ardından da gelişmeye devam ettiğinden bu çok kolay bir süreç olmayacaktır. Herhangi bir üreme programının başlatılabilmesi için, istenilen genlerin etkilerinin kedilerin sosyal ortamlarının etkilerinden ayırt edilmesini sağlayacak araştırmalar yapılmalıdır. Dahası, muhtemelen kedilerin insanların onlardan beklediği her hayat tarzına alışmalarını sağlayacak, tek bir "mükemmel" gen kombinasyonu bulunmamaktadır. İdeal iç mekân kedisinin ideal bir dış mekân kedisinden genetik olarak farklı olacağı neredeyse kesindir. Bu farklardan biri de, di-

ğer kedilerden uzak duran bir kedinin sahibinin bu kedinin diğer kedilerle olan ilişkisi üzerinde çok daha büyük bir etkisi olacağı gerçeğidir.

Böyle genler için üç farklı kaynağımız olacaktır: Cins kediler, cins olmayan kediler ve kırmalar. Cins kediler neredeyse tamamen dış görünüşleri için üretildiğinden, karakter özellikleri açısından zengin bir kaynak oluşturmaları zordur.[10] Cins kediler büyük oranda özellikleri yalnızca zararlıları avlamak ve iyi can yoldaşı olmak olan kedilerden kaynak almaktadır. Birçok cins kedide, davranışlara yönelik herhangi bir doğrudan seçilime rastlanmamaktadır. Öncelik dış görünüş olmuştur. Ancak, birkaç ilginç istisna söz konusudur.

Ragdoll (Oyuncak Bebek) kedisine adı, oldukça durgun olma özelliğinden dolayı verilmiştir. Bu türün 1960lı yılların başında ortaya çıkan ilk bireyleri, sanki ense refleksleri sadece enselerinden değil vücutlarının herhangi bir yerinden tutulduğunda tetikleniyormuş gibi kucaklandıklarında tamamen hareketsiz kalıyordu. Bir zamanlar bu kedilerin acı hissetmediğine dair dedikodular dolaşıyordu. Hayvanları koruma dernekleri insanların Ragdoll kedilerini yastık gibi oradan oraya atabileceğinden endişelenmeye başladı. Bu tür artık bu kadar uç davranışlarda bulunmasa da, rahat ve uyumlu olmasıyla ünlü olmayı sürdürmektedir. Aynı köklerden üretilen başka bir cins olan RagaMuffinler ise şu şekilde tarif edilmiştir: "Bu cinste oluşmasına izin verilen tek uç özellik dost canlısı, sosyal ve zeki olmasıdır. Bu kediler insanları sever ve şefkat doludur."[11]

Bu kedilerin, en azından insanlara karşı neden bu kadar ra-

10) Bu kısıtlama köpekler için pek geçerli değildir. Birçok cins köpeğin kökeni teriyer, çoban köpeği, bekçi köpeği, tazı gibi çalışan köpeklere dayanır. Görünüşe verilen önem bu köpeklerin karakteristik özelliklerini azaltmış olsa da, tamamen yok etmemiştir. Dahası, bazı yetiştiriciler, köpeklerinin geleneksel rollerini yerine getirmesini sağlayacak genleri kaybetmemeleri için, aileleri özellikle birbirinden ayrı tutmuştur.

11) The Governing Council of the Cat Fancy, 'The Story of the RagaMuffin Cat' (2012), www.gccfcats.org/breeds/ragamuffin.html.

hat bir şekilde sosyal olduğunun genetik açıklaması bilinmemektedir; ancak melezleme yöntemiyle başka kedilere aktarılması mümkün olabilir. Ragdoll türü kediler belki de başkalarına fazla güvendiklerinden, maalesef mahalle kedilerin saldırılarına açık hedef haline gelmektedir. Bu nedenle birçok yetiştirici bu kedilerin evde tutulmasını önerir.

Felis catus ile başka kedigiller arasında yapılan eşlemelerden doğan kırmalar, ilk başta "egzotik" görünüşleri için üretilmiş olsalar da, evcil kedilerin gen havuzuna yeni özellikler eklemiştir. Kırmaların davranışları genellikle oldukça farklı olduğundan, ilk bakışta sıradan evcil kedilerde bulunmayan davranışları tetikleyen genlerin kaynağı olabilecekleri düşünülebilir.

Bu kırmaların en yaygını olan Bengal kedisinin kişiliği daha çok vahşi atalarının alışkanlıklarına dönüş yapmaya çalışıyor gibi göründüğünden, bu kediler evcil kedileri yirmi birinci yüzyıla taşıma konusunda bize fazla yardım edemeyebilir. Bengal kedisi evcil kedi ile Asya leopar kedisi Prionailurus bengalensis kırmasıdır. Asya leopar kedisi ile evcil kedi arasında 6 milyon yıllık bir evrim süreci bulunmaktadır ve bu kedi hiçbir zaman evcilleştirilmemiştir. Bu nedenle, hoş görünümlü benekli kürkü olmasa, yeni bir kedi cinsi oluşturmak için iyi bir seçim olduğu pek düşünülemez. Evcil kediler ve Asya kedileri, başka seçenekleri olmaması durumunda çiftleşir; ancak yavruları ehlileştirilemeyecektir. 1970li yıllarda, bu kırmalarla evcil kediler arasında sürekli olarak yapılan melezleme sonucunda, yavrulardan bazıları tüylerindeki benekleri koruyarak, günümüzdeki Bengal "cinsinin" oluşmasına neden olmuştur.

Ne yazık ki Bengal Kedilerini Kurtarma internet sitesinde bulunan aşağıdaki bilgilerin de göstereceği gibi, birçok Bengal kedisinin yalnızca tüyleri vahşi görünüşlü olmakla kalmaz, davranışları da oldukça vahşidir.

Bu cinsin oldukça güçlü, zaman zaman baskın bir karakteri

vardır. Şefkatli olmalarına rağmen çoğu kucakta uzun süre oturacak kediler değildir. Disiplin çabalarına ve fiziksel temasa saldırgan tepkiler verebilirler. Yaşadıkları en büyük sorunlar saldırganlık ve idrar püskürtmedir. Aynı zamanda, neredeyse her hafta birileri bana evlerine aldıkları iki Bengal kedisinin birbirlerini öldürmeye çalıştığı şikâyetiyle gelmektedir. Bengal kedileri tırmanmaktan hoşlanır. Buna kıyafetleriniz ve evdeki perdeler de dâhil olacaktır. Aynı zamanda keşfe çıkmaktan da zevk alırlar. Biblolarınıza ve fotoğraflarınıza pek özenli davranmayacaklardır. Genellikle diğer kedilere karşı saldırgan olduklarından, yalnızca kendi evlerindeki kedileri korkutmakla kalmayacak, aynı zamanda mahalledeki kedileri de takibe alacaklardır. Bir Bengal kedisinin mahalledeki kedilere zarar vermek için onların evine girmesi olasıdır. Bunu oyun olsun diye yapmazlar.[12]

Uyumlu bir ev hayvanı yetiştirme açısından, Asya leopar kedisini melezleme için pek de uygun bir aday değildi. Bu cins, soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olmayan az sayıdaki küçük yaban kedisi türlerindendir. Yine de birçok hayvanat bahçesinde bu türden bir iki birey bulunur. Ancak bu hayvanları ehlileştirmek mümkün değildir. Hayvanat bahçelerindeki bakıcılar genellikle bu kedilerin yanına yaklaşmanın veya onlara dokunmanın imkânsız olduğundan bahsederler.[13]

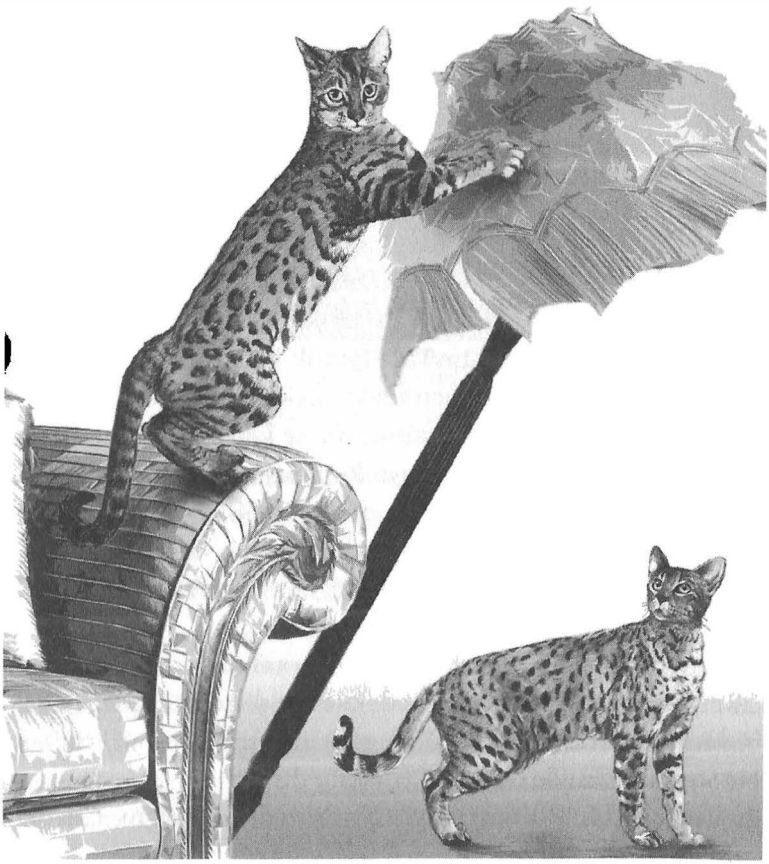
Evcil kedilerin değişmesi için yararlı olabilecek genler bulmak açısından, Güney Amerika'daki küçük yaban kedileri daha uygun olabilir. Özellikle de evcil kediyle yaklaşık aynı bo-

12) Debbie Connolly, 'Bengals as Pets' (2003), www.bengalcathelpline.co.uk/ bengalsaspets.htm.

13) Charlotte Cameron-Beaumont, Saralı Lowe ve John Bradshaw, 'Evidence Suggesting Preadaptation to Domestication throughout the Small Felidae', *Biological Journal of the Linnean Society* 75 (2002): 361-6. Bu araştırmaya on altı leopar kedisi ve altı Geoffrey kedisi dâhil edilmiştir.

yutlarda olan Geoffrey kedisi ve biraz daha büyük olan margay, hayvanat bahçelerinde genellikle dost canlısı davranışlar gösterir ve bu açıdan evcil kedilerin yolculuklarına devam etmesine yardımcı olacak genetik özellikler sağlayabilir. Güney Amerika kedileri yaklaşık 8 milyon yıl önce kedi ailesinin geri kalanından ayrıldığında, kromozom çiftlerinden birini kaybetmiştir. Normalde bu durum bir Güney Amerika kedisi ile bir evcil kedinin yavrularının kısır olması gerektiği anlamına gelecekken ilginç bir şekilde evcil kedilerle Geoffrey kedilerinin yavruları doğurgan olabilir. Safari adı verilen bu "cins", ilk defa 1970lerde ortaya çıkmış olsa da hâlâ oldukça endedir. Genellikle ilk cinslerden iki bireyin çiftleştirilmesiyle üretilir ve oldukça büyük kediler haline gelen yavruları binlerce sterline satılabilir. İlk melez bireylerle evcil kediler çiftleştiklerinde doğan yavrular doğurgan olmaktadır. Ancak, kedi yetiştiricileri, Bengal kedisinin oluşmasını sağlayan bu yöntemi uygulamamayı seçmiş gibi görünmektedir. Bir zamanlar "Bristol" olarak anılan margay-evcil kedi melezleri üreme sorunları yaşamaktadır ve artık üretilmemektedir. Margay, çift eklemli bilekleri sayesinde diğer kedilerin yukarı doğru tırmanabildiği çeviklikle aşağı da inebilen bir ağaç kedisidir. Bu kediler aynı zamanda maymunlar gibi tek bileklerinde ağaçlara asılabilir, daldan dala 3,5 metre atlayabilir. Bu esneklik melez bireylere geçerse oldukça ilginç olabilir; ancak evcil kedilerin ihtiyaçları için biraz aşırı olacaktır.

Başka kedigil türleriyle yapılan melezlemeler sonucu birkaç başka kedi çeşidi üretilmiş olsa da, bunlar daha çok "vahşi" görünüşleri için seçilmiştir ve evcil kedilerin genomuna olan etkileri hafif bir ilginçlikten öteye geçmez.

Bengal kedisi (yukarıda) ve Safari kedisi (aşağıda)

Bunların arasında evcil kedi ile sazlık kedisi Felis chaus, kırması olan Chasie ve Savana (serval Leptailurus serval), ile, kökenleri pek de belli olmayan birkaç başka garip birey sayılabilir. Bunların bazıları, köpek-kurt kırmalarında olduğu gibi, ev hayvanı değil vahşi hayvan sayılmaktadır.[14]

Çeşitli melez türler, genomunu zenginleştirecek yeni gene-

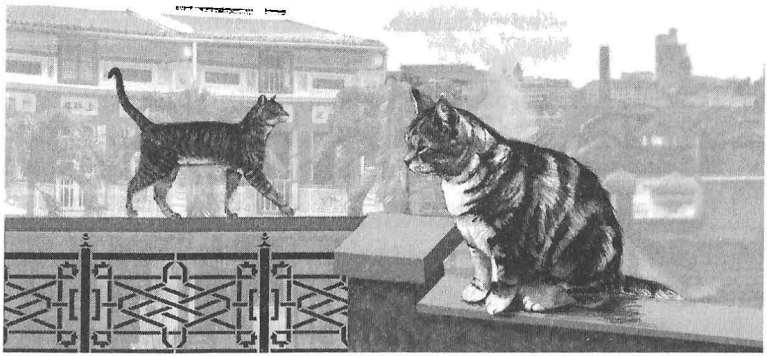
14) Susan Saulny, 'What's Up, Pussycat? Whoa!', TheNew York Times, 12 May 2005, www.nytimes.com/2005/05/i2/fashion/thursdaystyles/i2cats.html.

tik kaynaklar olarak değil, daha çok ikincil bir sorun olarak görülmektedir Felis catus, Davranış olarak en çok umut vaat eden, en uysal Güney Amerika kedileri, genetik olarak evcil kedilerle çiftleşip üreyemez. Eski Dünya kedileri ise, daha uysal değil, tersine daha vahşi davranışlarda bulunacak melezler üretmeye genetik olarak daha yatkın olduklarından, bu konuda bize fazla yarar sağlayamaz.

Felis catus türünde mevcut bulunan çeşitlilik, kedinin evcilleşme sürecini tamamlamaya giden yolun en iyi başlangıcı gibi görünmektedir. Günümüzde birçok kedi hem rahat davranışlarıyla, hem de av konusundaki isteksizlikleriyle öne çıkar. Araştırmalar henüz bu davranışların ne kadarının genetik nedenlere dayalı olduğunu ortaya koymuş olmasa da, birçoğunun genetik temelleri olduğu düşünülebilir. Hedefimiz, en uyumlu kişiliklere sahip bireyleri belirlemek ve onların genlerini taşıyan kuşakların ev hayvanı haline gelmesine olanak sağlamaktır.

Olası bir genetik çeşitlilik kaynağı yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Dünyanın her yerindeki ev kedileri yüzeysel olarak birbirine benzese de, DNA'ları genetik olarak birbirlerinden, bir Siyam kedisiyle bir İran kedisinin dış görünüşlerinde olduğu kadar farklı olduklarını göstermektedir. Örneğin, Çin'den gelen bir ev kedisiyle Birleşik Krallık'tan ya da ABD'den gelen bir kedinin çiftleşmesi, ev yaşamına daha yatkın olan, ya da sosyalleşme konusunda günümüzdeki kedilerin hepsinden daha başarılı olan farklı kişilik özelliklerinin gelişmesine neden olabilir.

Ev kedilerinin istediğimiz özelliklere sahip olmalarını sağlayacak seçilim doğrudan müdahale gerektirmektedir. Şimdiye kadar kedilerin oldukça işine yaramış olan doğal evrim süreçleri yeterli olmayacaktır. Bu yolda bir engel, kedilerin üremeden kısırlaştırılması alışkanlığının giderek yaygınlaşmasıdır.

Uzak Doğu (sol) ve
Batı Avrupa (sağ) karma (cins olmayan) kedileri

Her yıl bir sürü istenmeyen kedinin öldürüldüğü düşünüldüğünde, bu yaygın davranışa karşı çıkmak oldukça zor olacaktır. Yine de, çok abartılması durumunda bu yaygın kısırlaştırma durumu, saldırgan kedilerin dost canlısı kedilerden daha çok üremesine neden olacaktır. Kedi sahiplerini kedilerini hiç üreyemeden kısırlaştırmaya ikna etmek, bu kedilerin taşıdığı genlerin sonraki kuşağa aktarılmasına engel olmaktadır. Bu genleri bazıları o bireyin değerli bir ev hayvanı haline gelmesinde rol oynamıştır.

Tüm ev kedileri kısırlaştırıldığı zaman (ki Birleşik Krallığın bazı bölgelerinde durum şimdiden budur), bir sonraki kedi kuşağı hakkında endişelenmeye başlamamız gerekecektir. Bu kuşaktaki kediler genellikle insan toplumunun kıyılarında yaşayan vahşileşmiş erkek kedilerin, evden kaçmış dişi kedilerin veya ya kedilerinin kısırlaştırılmış olup olmadığını umursamayan ya da kısırlaştırmaya karşı etik bir itirazı olan kedi sahiplerinin dişi kedilerinin yavruları olacaktır. Sokakta yaşayan kedilerin hayatta kalabilmelerini sağlayan insanlardan uzak durma isteği ve avlanarak hayatını sürdürebilme becerisi gibi özellikler ne yazık ki büyük oranda bizim yok etmek istediğimiz özelliklerle aynıdır.

Bu kediler elbette içinde bulundukları duruma uyum sağlamayı öğrenecektir; ancak yine de genetik olarak biraz daha "vahşi" hale gelmeleri ve bu nedenle ev kedisi "idealinden" biraz daha uzaklaşmaları olasıdır. İlk başlarda, üreyen kedilerden bazılarının genetik özellikleri ev kedilerine benzer olacağından bu fark muhtemelen daha küçük olacaktır. Ancak yıllar geçtikte giderek daha az doğurgan kedi evlerden kaçan veya kaybolan kediler olacağından, her yıl doğan kedilerin soylarında birçok yarı-vahşi kedi bulunmaya başlayacaktır. Bu nedenle, birçok sorumluluk sahibi kedi sahibinin başvurduğu erken kısırlaştırma yöntemi, evcil kedilerin genetik özelliklerini geriye, daha vahşi zamanlara geri götürme riskini de beraberinde getirmektedir.

1999 yılında gerçekleştirdiğim bir araştırma, böyle bir düşüncenin hemen saçma bulunup göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.[15] Southampton'ın bazı bölgelerinde bulunan ev kedilerinin %98'inin kısırlaştırılmış olduğu görülmüştür.

O kadar az kedi yavrusu doğuyordu ki, kedi almak isteyen insanların bu bölgelerin dışına çıkması gerekiyordu. Bu durum oldukça da uzun zamandır devam ediyordu. Biraz daha yaşlı olan kedilerin sahipleriyle konuştuğumuzda, bölgedeki kedi popülasyonunun en son on yıl önce, 1980'li yılların sonunda kendi kendini devam ettirebilir düzeyde çoğaldığını öğrendik. Bu bölgede hâlâ üremesine izin verilen on dişi kediyi bulduk ve onların yavrularını yeni yerleştirildikleri evlerde, altı aylıkken gözledik. Bölgede çok az kısırlaştırılmamış erkek kedi bulunduğundan ve olanlar da çok genç ve sokak kedileriyle baş edemeyecek kadar zayıf olduğundan, hipotezimiz bu kedilerin çoğunun babalarının vahşileşmiş kediler olduğu yö-

15) John W. S. Bradshaw, Giles F. Horsfield, John A. Allen ve Ian H. Robinson, 'Feral Cats: Their Role in the Population Dynamics of Felis catus*, *Applied Animal Behaviour Science* 65 ^999): 273-83.

nündeydi. Genel olarak, bu on anneden olma yavruların, şehrin hâlâ yeterli sayıda kısırlaştırılmamış erkek ev kedisi bulunan diğer bölgelerinde doğan kedilere oranla sahiplerinin kucağına çok daha az oturduğunu gördük. Bu yavru gruplarının sosyalleşme süreçlerinde önemli bir farklılık yoktu ve her iki bölgedeki anne kedilerin kişilikleri de birbiriyle neredeyse aynıydı. Bu nedenle, ebeveynlerinden birinin ailesinde çok sayıda vahşileşmiş kedi bulunan yavruların, anne ve babalarının ikisi de ev kedisi olanlara oranla sosyalleşmeye daha az yatkın olduğu çıkarımını yaptık. Araştırma kesin sonuçlar çıkarılamayacak kadar küçük olsa da, yapıldığı dönemden bu yana genel kısırlaştırma daha da yaygın hale gelmiştir. Bu nedenle bu durumun kedi yavruları üzerindeki birikimli etkisi daha da açık hale gelmelidir.

Kısırlaştırma son derece güçlü bir seçilim sürecidir ve etkileri üzerine pek fazla düşünülmemiştir. Şu an için istenmeyen kedi sayısını en aza indirgemenin en insani yoludur; ancak ev kedisi nüfusunun küçülmeye başlayacağı kadar yaygın bir şekilde uygulanmaya başlaması pek mümkün görünmemektedir. Ancak zaman içinde istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Şöyle bir durum hayal edelim: Yaklaşık bir yüzyıl ya da daha fazla zaman önce, kedi cerrahisi hala oldukça ilkel bir durumdayken, toplum genel olarak kedilerin daha doğurgan olduğu gerçeğini kabul ediyordu. Bu durumda ortaya, her iki cinsten de kedilerin daha yavruyken kısır kalmasına neden olan ancak bunun dışında herhangi bir şeyi etkilemeyerek bu kedilerin de sağlıklı kediler kadar uzun yaşamasına olanak sağlayan bir parazit ortaya çıktığını düşünelim. Yalnızca bu parazite karşı dirençli olan kediler üreyebileceğinden, uygun bireyler bulamayacak olan parazit birkaç yıl içinde tamamen yok olurdu.

Böyle bir parazitle kısırlaştırma arasındaki tek fark kısırlaştırmanın var olmak için canlı bireylere ihtiyaç duymamasıdır. Bir fikir olarak varlığını sürdürür ve biyolojik etkilere kapali-

dir.[16] Kısırlaştırma neredeyse tamamen insanların ilgilendiği kedileri etkilediğinden, insanlarla bağı daha zayıf olan ve bu nedenle genetik olarak sosyalleşmeye daha kapalı olan kedilere avantaj sağladığı kesindir. Kısırlaştırmanın uzun dönem etkilerini iyi değerlendirmeliyiz: Örneğin gelecekteki kısırlaştırma çalışmalarının genel olarak, hem en az dost canlısı olan hem de doğal yaşama en büyük zararı verme ihtimali olan vahşileşmiş kedileri hedef alması daha iyi olabilir.

Kedi yetiştiriciliğine yeni bir bakış açısı ile yaklaşmalıyız. Birçok cins için davranış özellikleri de belirli ölçüde dikkate alınsa da, cins kediler genel olarak en iyi davranışları ortaya çıkarmak için değil, dış görünüşleri için yetiştirilir. Cins olmayan kediler kısırlaştırmadan büyük oranda etkilenir. Bu yaygın durum her yeni kedi kuşağını biraz daha vahşi hale getiriyor olmasa bile, tam tersi bir etki yarattığını söylemek de zordur. Bu nedenle kedilerin dış görünüşlerini ve iyiliklerini savunan insanlar çok olsa da, gelecekleri savunan kimse yoktur.

Aslında düşünüldüğünde bunun olması için de bir neden yoktur. Her zaman potansiyel kedi sahiplerinden daha fazla sayıda kedi bulunmuştur. Bu durumun değişmesi için herhangi bir neden var midir? Kediler giderek daha popüler hale gelmektedir. Bu nedenle onlar için birkaç on yıl önce olduğundan daha fazla ev bulunmalıdır. Kedilerden nefret eden önemli bir azınlık haricinde halkın geneli kedilere karşı köpeklere olduğundan daha tahammüllüdür. Ancak, bu durumun değişmeden devam edeceğini kesin olarak söyleyemeyiz.

Geçtiğimiz yıllarda köpek bakımı ile ilgili birçok durum büyük değişime uğradı. Özellikle de şehir bölgelerinde, "köpeği-

16) Bu açıdan bakıldığında kısırlaştırılmaya bir "meme", virüs gibi bir insan beyninden diğerine aktarılarak biyolojik sonuçlar dogmasına neden olan bir kavram olarak yaklaşılabilir. Bkz. Susan J. Blackmore, *The Meme Machine* (Oxford and New York: Oxford University Press, 1999).

nizin pisliğini temizleyin" düzenlemeleri, köpeklerin giremediği parklar ve insanları köpek ısırmasına karşı koruyan düzenlemeler yaygınlaştır. Artık köpeklerden, elli yıl önce olduğundan çok daha kontrollü ve uygar davranışlar bekliyoruz. Kediler için de benzer beklentiler oluşması an meselesi olabilir mi? Bahçıvanlar ve doğal hayati koruma aktivistleri yakın zamanda kedilerin sahiplerinin mülkünden dışarı çıkmasını engelleyecek düzenlemeler oluşturabilir mi? Böyle baskılar ortaya çıkması durumunda. kedi sevenlerin toplumdan daha iyi kabul görecek kediler oluşturmak için çalışmaya zaten başlamış olması, geçiş sürecini kolaylaştıracaktır.

Aynı zamanda, bu durum kedilerin de sahiplerinin garip sosyal hayatlarına alışmalarını kolaylaştırarak onlara yarar sağlayacaktır.

Sonuç olarak kedilerin geleceğinin anahtarı onları yetiştirenlerin, ancak güzellik yarışmalarına değil, dış görünüşten çok davranışların iyileşmesine odaklananların elindedir. Genetik materyal elimizdedir. Ancak hangi bireylerin istediğimiz özelliklere sahip olduğunu belirleyecek davranış testlerini oluşturmak için daha fazla bilimsel araştırma gerekmektedir. İnsanlarla yaşamaya alışmış kedilerin birçoğunun bu kişilikleri genetik özelliklerinden uygun şartlarda yetiştirilmiş olmalarından gelmektedir. Gereken genler muhtemelen dünyanın dört bir yanına dağılmış haldedir. Bu nedenle dünyanın dört bir yanındaki kedi severlerin işbirliği önemli olacaktır.

Böyle insan sever kediler ne kadar tatlı olurlarsa olsunlar, çok yüksek fiyatlarla satılmaları beklenemez. Cins olmayan kedilerin ücretsiz olması gerektiği düşüncesinin ortadan kaybolması için uzun zaman geçmesi gerekecektir. Cins olmayan kedilerin ticari üretimi hiçbir zaman söz konusu olmayabilir. Kedi yavrularının dengeli bir şekilde büyümeleri için, bazı cins kedi üreticilerinin bile sağlamakta zorlandığı bazı erken dönem deneyimlere ihtiyaçları vardır. Kedi yavrularıyla bu şe-

kilde ilgilenmenin tek ekonomik yolu, yetiştirmenin, kedilerin daha sonra ev hayvani olarak gideceği hanelere benzer ev ortamlarında yapılmasıdır.

Bu esnada, kedilerin sosyalleşme yöntemleri de geliştirilmeye son derece açıktır. Kedi yavruları hayatlarının ikinci ve üçüncü aylarında çevrelerine uyum sağladıklarından, hem yetiştiriciler hem de kedi sahipleri bunda bir rol oynayabilir. Bu nedenle, bazı kedi yetiştiricilerinin kedilerini on iki haftalık olmadan yeni bir eve yerleştirmememe kuralı dikkatle incelenmelidir. Bu durum kedilerin kardeşleriyle daha fazla sosyalleşmesine olanak sağlayabilir: ancak bunun bedeli de farklı insanlarla tanışmalarının ve bilinmeyen durumlarla karşılaştıklarında uygulayacakları bir strateji geliştirmelerinin önünde engel teşkil edebilir. Yetişkin kediler söz konusu olduğunda, eğer değeri bilinirse, hem uygun deneyimleri sağlamak hem de belli durumlarda nasıl sakin tepkiler vereceğini öğretmek amacı taşıyan eğitimler her kedinin hayatını büyük oranda kolaylaştırabilir.

Son olarak da, büyük çoğunluğu yataklarında kestirmekten başka bir şey istemezken bazı kedilerin neden avlanmaya o kadar meraklı olduğu konusunda araştırma yapılmalıdır. Bilim henüz bu farklılıkların ne kadarının erken dönem deneyimlere ve ne kadarının genetiğe bağlı olduğunu ortaya koymamıştır. Ancak sonuç olarak, artık kedilere ihtiyaç duydukları tüm besinleri sağlayabildiğimizden, avcılık isteği duymayan kediler yetiştirebilmemiz olasılık dâhilindedir.

Kedilerin, hem sürekli artan taleplerimize ayak uydurmaya çalışan bireyler hem de hala vahşilikten evcilliğe geçiş yolunda olan bir tür olarak bizim anlayışımıza ihtiyacı vardır. Eğer kedileri bu şekilde desteklemek konusunda anlaşabilirsek, gelecekte hem popüler, hem sayıca çok hem de aynı zamanda bugün olduğundan daha rahat ve şefkat dolu olmaları mümkündür.

Daha Fazla Bilgi İçin...

Bu kitabı yazarken kullandığım kaynakların birçoğu akademik dergilerde yayımlanan makalelerdi. Bu tarz metinlerin üniversitelerle yakın ilişki içinde olmayan okuyucular tarafından bulunması oldukça zordur. Bu makalelerin en önemlilerini notlarımdaki referanslara ekledim. Halka açık oldukları durumlarda da ilgili Internet bağlantılarını vermeye özen gösterdim. Kediler üzerine araştırmalarını biyoloji diploması almaya gerek kalmadan sürdürmek isteyen okuyucularım için, konusunda uzman araştırmacılar tarafından, genel okuyucu kitlesi göz önüne alınarak yazılmış olan aşağıdaki kitapları önerebilirim:

The Domestic Cat: The Biology of its Behaviour, editörler Profesör Dennis Turner ve Profesör Patrick Bateson. Bu kitabin en yenisi 2013 yılında ve hepsi Cambridge University Press'ten çıkma üç baskısı mevcuttur. Bu kitaplar kedi davranışlarının farklı yönleri konusunda uzman olan kişilerin yazdığı bölümlerden oluşmaktadır.

Benim Dr. Sarah L. Brown ve Dr. Rachel Casey ile beraber yazdığım *The Behaviour of the Domestic Cat*, 2, baskı (Wallingford: ileri düzey lisans eğitimi yapmakta olan öğrencilere yönelik olarak kedi davranışları bilimine genel bir giriş niteliği taşımayı amaçlamaktadır. *Feline Behavior: A Guide for Veterinarians*, Bonnie V. Beaver (Philadelphia ve Kidlington: adından da anlaşılabileceği gibi, veterinerlik öğrencilerine ve veterinerlere yönelik yazılmıştır.

Kedilerin insanlarla olan yaşamının çeşitli dönemleri hakkında uzman anlatıları için, bkz. Jaromir Malek, *The Cat in Ancient Egypt* (London: British Museum Press, 2006), Donald Engels, *Classical Cats* (London and New York: Routledge, 1999), ve Carl Van Vechten, *The Tiger in the House* (London:

Carrots and Sticks: Principles of Animal Training (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), Sydney Üniversitesi'nden Profesör Paul McGreevy ve ve Profesor Bob Boakes. Bu eser, iki bölümden oluşan oldukça ilginç bir kitaptır. İlk bölüm öğrenme teorilerini anlaşılabilir bir dille açıklarken, ikinci bölüm, içlerinde kedilerin de bulunduğu elli hayvanın, film oyunculuğundan bomba aramaya kadar çeşitli alanlarda eğitilmelerini içeren vaka çalışmalarından oluşmakta, her bir vaka hayvanlara ve eğitim süreçlerine dair renkli fotoğraflarla desteklenmektedir.

Sorunlu bir kediyle ilgili ne yapmak gerektiğini anlamaya çalışan kedi sahipleri için en iyi çözüm genellikle gerçek bir uzmanla yüz yüze konuşmaktır; ancak bu her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle Sarah Heath, Vicky Halls veya Pam Johnson-Bennet'in kitaplarında verilen tavsiyeler oldukça yararlı olabilir. Celia Haddon'in kitaplarında da küçük, faydalı tavsiyelere rastlanabilir.

KEDİ HİSSİ

Her ne kadar şehir hayatına alışmış görünseler de, kedilerin dört ayağından üçü hâlâ vahşi köklerinden ayrılmamıştır.

Köpeklerin düşünce biçimi ataları gri kurtlarınkinden bir hayli farklıdır artık. Kediler ise halen vahşi avcılar gibi düşünür. Bir iki kuşak içinde kolayca 10.000 yıl önceki, evcilleştirilmemiş durumlarının temel özelliği olan bağımsız yaşamlarına dönebilir. Bugün bile milyonlarca kedi, ev hayvanı olarak değil yabani leşçiler ve avcılar olarak, insanlarla yan yana ama onlara hiç güvenmeyerek yaşamaktadır. Kedi yavruları akıl almaz bir hızla dostu düşmandan ayırmayı öğrendiğinden, kediler birbirinden son derece farklı olan bu iki yaşam biçimine tek bir kuşak içinde uyum sağlayabilir.

***

Kediler içlerinde insan sevgisi ile doğmaz. Bu, yavru iken öğrendikleri bir duygudur. Ayrı şekilde, diğer kedileri de kendiliğinden sevmez. Tersine, içgüdüleri, karşılaştıkları her kediden şüphe duymalarını, hatta ona korku ile yaklaşmalarını öngörür. Köpeklerin atası olan son derece sosyal kurtların aksine, kedilerin ataları yalnız yaşamayı seven, bölgelerine bağlı hayvanlardı.

***

Kediler, vahşi davranışlarının birçoğunu koruyarak, insanlarla beraber yaşamayı öğrenmiştir. Cins kedilerin oluşturduğu bir azınlık dışında kalan kediler, köpeklerin aksine insanlar tarafından "yaratılmış" değildir. Daha çok, bizimle beraber evrilerek, onlara farkında olmadan sunduğumuz rollere uyum sağlamayı öğrenmiştir.

9 786054 979752